

SBORNÍK
HISTORICKÉHO
KROUŽKU

REDAKTOR

PROF. JOSEF HRONEK

—

ROČNÍK XXIX.

1928

MAJITEL, NAKLADATEL
VYDAVATEL DRUŽSTVO VLAST, PRAHA II.,
ŽITNÁ UL. 26

Obsah XXIX. ročníku.

Články:

Macourek A. Vl. Dr.: Počátky katolické restaurace na Moravě	69, 122
Neumann Augustin O. S. A.: Z francouzských relací o českém povstání	19, 117
Novák Antonín, prof.: Víra Táborů	39, 144
Secký Rudolf: Staropražské špitály	49
Straka Cyrill: Doksanský klášter za třicetileté války v Čechách	14
Vacek František, prof.: Úvahy a posudky o literatuře svato-václavské	44, 81
Vyskočil Kapistran Jan, Dr. O. Fr. M.: Účast Minoritů na boji Ludvíka Bavora s papežem Janem XXII.	30, 129
Zháněl Rudolf Dr.: Valy u Češova v Čechách	14, 112

Drobné články:

Soldát Alois Dr. prof.: Církevní patronát v Čechách	73
Štědrý František: Podaří se zjistiti, že ves Husinec u Prahy jest rodiště Jana Husa?	77
Hronek Josef, prof.: Historik František Vacek sedmdesátníkem	147
Štědrý František: Kde hledati sluší tvrz Vikleřisko	149
Teplý František, archivář: Zápisy ve starém graduálu načeradském	150
Muk Jan PhDr.: Vilém Slavata o Majestátu a mírovém jednání roku 1646	154

Literatura:

Jan Tenora: K dějinám Brna v nejstarší době. — Týž: Stoliční chrám svatého Petra a Pavla v Brně. — Jaroslav Goll: »Vybrané spisy drobné«. Václav Chaloupecký: Slovenské diecése a t. ř. apoštolská práva. — Stanislav Beneš: Adresář církve katolické v republice československé. — Bedřich Augustin: Pokles natality u kulturních národů. — Josef Doležal: Politická cesta českého katolicismu 1918—1928. — J. V. Šimák: Zpovědní seznamy arcidiecése pražské z roku 1671—1725. — Henri Pirenne: Středověká města. — Karel Polesný: Dědické knihy města Znojma z roku 1365 a z roku 1397. — Dr. Antonín Podlaha: Doplnky a opravy k soupisu rukopisů knihovny metropolitní kapituly pražské. — Dr. Antonius Podlaha: Supplementum tertium ad seriem praepositorum, decanorum, archidiaconorum, aliorumque praelatorum et canonicorum s. metropolitanae ecclesiae Praagensis.

Zprávy:

Aidan Gasquet: »Cardinal Pole and his early friends«. — V. Novotný: České dějiny. — Naše národní tradice. — J. B. Novák: Eneáš Silvius Piccolomini. — J. Hofer: Jan Kapistran. — L. Müllerová: »Der Kommunismus der mährischen Wiedertäufer«. — Matějček: Dělepis umění. — Počátky nunciatury v Praze. — »Sborník Historického kroužku«. — † Ludwig von Pastor. — Profesor Jaroslav Bidlo.

Doksanský klášter za třicetileté války v Čechách.

Cyril A. Straka.

(Dokončení.)

Rok 1645.

Okolo sv. Tří králů*) táhl litoměřickým krajem Königsmarck. V Doksanech pobrali vše, takže nezbylo ani kousek chleba, ani dobytka. Panny zatím i s proboštem v Praze trpěly nouzi takovou, že živý byly jen dobročinností zbožných lidí. Když pak nepřítel se znovu zdvihl a nastoupil pochod na Moravu a zdejšímu místu poněkud se odlehčilo a milé jaro se přiblížilo, poslal zmíněný p. prelát Norbert svého provisoru P. Cyrila do Doksan jen s 3 volí, 1 krávou, 4 kuřaty a 1 kohoutem, nedav mu na cestu ani o krejcar více, než-li nutně potřeboval. Když P. Cyrill do Doksan přišel, našel klášter otevřený a pustý a v něm jen jednu starou ženu, ale bez skyvy chleba a jiných požívatin, v stodolách pak ani hrstky obilí, nýbrž vše sem tam po celém klášteře rozházené a v konventě koňského hnoje až po pás, vzácné pak obilí úplně pokažené. Bylo také v klášteře a v konventě na 11 ohňů založeno, ale od oné ženy, která na to od jednoho jezdce na bílém koni — byl to patrně anděl Boží — upozorněna byla, byly ohně ty uhašeny. P. Cyrill zvěděl od této stařeny, že v Roudnici skrývá se několik poddaných. I odešel tam a uprosil je spíše než-li donutil, aby se navrátili domů a pomohli mu dáti vše do pořádku. Dal tedy nastlané obilí z konventu a z celého kláštera sebrati, přemlátiti a z toho pro dva kočí, které z Prahy přivedl, péci chléb a dělati příkrmy. Sám živil se jen vejci od několika slepic, o Velikonocích pak jen chlebem a pil vodu. Ztrávil takto v té bídě víc jak jeden rok, neboť nebylo v klášteře ničeho, čím by mohl opět v chod uvést hospodářství. Před útekem z Doksan schoval 50 říšských tolarů. S těmi šel nyní do Roudnice a koupil tam 50 korců ječmena a 50 ova, kterých však úplně nezaplatil, nýbrž z polovice vypůjčil si je až do sklizně nového obilí. Tak opatřil si novou setbu. I prosil sousedy, aby mu zde jeden, onde zase druhý na nějaký den potahem vypomohli v setí. A protože Bůh požehnal nám zase tak, že se opět i pivo mohlo vařiti a my zmoci jsme se mohli,

*) Toto vypravování, zařazené druhým pisatelem do r. 1646, náleží, jak ze souvislosti děje patrné, do r. 1645.

poslal několikrátě pannám do Prahy na trakaři něco pšeničné mouky, krup, krupice, vajec a kuřat.

Generál Hatzfeld byl s císařskými sbory od Torstensonova poražen u Jankova. Všecka děla a zavazadla byla ztracena, generál Götz s Broyem (Brouayem) a s mnohými jinými padli. S obou stran několik tisíc lidí bylo usmrceno. Poté dobyl Torstenson Jihlavy a Znojma. Zbožný římský císař Ferdinand III. byl nucen pro toto neštěstí ustoupiti s arcivévodou (Leopoldem) z Prahy, ano i římská císařovna uchýlila se s dvorem z Vídně do Štýrska. Nepřítel potom ostřeloval po 16 téhodnů Brno, a vypálil na město mnoho tisíc ran, ale nemohl nic poříditi. Zatím sebral arcivévoda několik pluků, protože smluven byl mír s Rákócym.

Právě se doslýcháme, že Königsmarck vytrhl opět ze Saska se 7000 muži a že přinutil saského kurfiřta k neutralitě. Co se bude dále dít, budiž Bohu poručeno!

Toho léta poraženi byli Bavoři od Francouzů pod vévodou z Anguien a mnoho tisíc jich zůstalo na poli. Generál Mercy byl od Francouzů zajat, ale hned zase propuštěn. Nemůžeme však dobře rozpoznati, na kterou stranu vlastně vítězství se přiklonilo, protože obě strany stejně dobře zápasily.

Prosba pisatele: Poznej zde milý, nynější nebo budoucí čtenáři, co vytrpěti nám bylo starostí, úzkostí a bídy v těchto smutných časech, a prosím tě snažně, když někdy tuto historii čísti budeš, abys se tím nepohoršil, nýbrž spíše Boha chválil, že nás tak podivuhodně milostí svou až posavad zachoval. Až po krátké snad době odpočívati budeme v chladné zemi, pak pomodli se vroucně za nás slovy: „Milostiv Vám buď milý Bůh. Amen!“

„Verum necdum malorum finis“ — „Ještě však není konec bédám,“ tak předpověděl nám Kristus. Přesto považovali jsme za jisté, že jsme již nejhorším neštěstím unikli, neboť Bůh požehnal nám v tomto roce výnosnou žní. Sklidili jsme toto: Žita u doksanského kláštera 200 kop, zadní 28 kop; jaře 14 kop, u dvora Nučnic 90 kop, 1 mandel, od sedláků 10 kop, u dvora Brňan 40 kop, úhrnem žita 382 kop 1 mandel. — Pšenice: u kláštera 56 kop, jaře 8 kop, u dvora Brňan 60 kop, u Nučnic 20 kop, úhrnem 144 kop. — Ječmena: mezi dvěma cestami 60 kop, u sv. Petra 42 kop, u ovčina 27 kop, za jamou (hinter dem Jam!) 22 kop, v loužku (in der Lauskou) 32 kop, u dvora Nučnic 16 kop, úhrnem 200 kop bez jedné. — Ovsy: u kláštera 100 kop. — Hrachy 60 kop, nečítajíc pohanky, čočky, prosa a ovoce. Vše to učiní průměrně na 1000 kop.

Myslím, že s těmito zásobami budu moci své duchovní dítky dobře vyživovati. V té době, co jsem nyní byl na venkově, dal jsem zhotoviti chórové stolice po levé straně kůru. Potom pospíšil

jšem do Prahy zvědět, jak se daří mým opuštěným ovečkám. Když přinuceny byly opustit altringenský dům, docílil jsem dopisem aspoň toho, že přijaty byly zatím do questenbergského domu a pan Heřman (bratr opata Kašpara Questenberga) přestěhoval se s chotí nejprve na statek Nepomyšl, potom do Norimberka v Říši a konečně do Kolína (nad Rýnem). Meškáme tedy dosavad v tomto domě a to pokojně.

Rok 1646.

Na sklonku předešlého roku*) zdvihl se Torstenson s celou švédskou armádou od města Brna na Moravě a odtáhl pro ohromný (s odpuštěním) smrad v táboře a pro různé nemoci a protože nemohl se zmocnit města do Čech. Hlavní svůj stan míval Torstenson v klášteře Zábřdovicích**) našeho řádu. Několik bratří bylo dopraveno před tím z tohoto kláštera do Polska, několik jiných s prelátem odjelo do Vídně. Protože tento klášter byl téměř pobořen a vesnice vypáleny, stížen byl důstojný pán prelát zábřdovický Benedikt (Waltenberger) blahé paměti ve vídeňském vyhnanství pro samé starosti nemocí a v zimě tohoto roku zemřel (10. října r. 1645.) Před smrtí prosil bratry, aby jeho tělo odvezli do Zábřdovic a tam je do země pochovali, protože prý chce jako dobrý pastýř odpočívat u svých oveček, což se také stalo.

Od Brna táhl nepřítel dnem i nocí, až přišel před Hradec Králové. Chtěje město to vypáliti, metal oheň. Předměstí sice vyhořelo, ale když setkal se s náležitým odporem, odtáhl přes Labe dále směrem k Broumovu a do Slezska, takže jsme všichni myslili, že tentokráte neštěstí nás mine. Ale vše opět nás zklamalo. Proti všemu nadání obrátil se nepřítel v třesuté zimě k Doksům a skrze vysoké pohoří, neboť dal si od mnoha set venkovaní proházovati sníh, sáhající až po kolena, udělal si cestu a než-li jsme se nadáli, přišly již přední oddíly před Litoměřice a obsadily probošství. Sice naši se trochu bránili, ale když přecházela celá armáda, vyšli tajně v noci z města a nepřítel zmocnil se ho na třetí svátek vánoční. Tak zase stál nebohý klášter doksanský na hrotu nejhoršího nebezpečnosti.

Když uplynulý rok skončil špatně, začal nový ještě hůře. Když se nepřítel v městě a v okolí města rozložil, dal důstojníkům rozdělití víno, aby se vojenský lid občerstvil. Vojáci pobrali v blízkém okolí kdejaké potraviny. Poněvadž bylo velmi citelné chladno a kolem nás nebylo žádných lesů a vojáci, nemohouce se všichni

*) Také prvé dva odstavce této statě náležejí do roku 1645.

***) Nyní na předměstí brněnském.

dostati pod střechy, leželi v širém poli, rozebrali ve vesnicích kde kterou chalupu nebo domek a vozili dříví na saňkách do ležení, aby se ohřáli. Kromě toho přepravil se nepřítel v tlupách po ledě přes Labe, aby z doksanského kláštera přivezli píci pro koně.

Ke konci ledna dal nepřítel rozestlati slámu přes Labe u Počápel, a nalíti na ni hodně vody, aby led sesílil. Po té přešel tudy s děly a zavazadly, s pěchotou i s jízdou. Tento pochod celé švédské armády postihl (Bůh se slituj!) zase doksanský klášter, neboť celá armáda zůstala státi mezi Rohatcem a klášterem. Pochod bral se přes naše vinice, a tak mnoho vojska v houfech vniklo do kláštera a každý něco sebral a odnesl. Jedné noci nocležovalo v klášteře dokonce na 5000 jízdých vojáků s koňmi a někteří i s ženami, a poněvadž bylo zima, brali dvěře, stoly, lavice postele, skříně, truhly, ano i schody, zkrátka vše, co se utrhnouti dalo, a rozdělali si ohně k ohřívání. Nebylo ani koutečku v klášteře, kde by nebylo bývalo plno lidí, koní, výrostků a žen. Ale i tentokráte zachoval Bůh klášter před požárem.

Moji lidé všichni z kláštera zmizeli, já pak živořil se svými duchovními sestrami v Praze. Poslal jsem sice do Doksan Tobiáše (písaře) hlídat, aby klášter nebyl vypálen, ano i nejen za písemné prohlášení, nýbrž i živoucí salvaquardiu jsem žádal, ale pranic to nepomohlo, neboť po několika dnech vytloukli důstojníci Tobiáše i s vlastní, švédskou, živoucí salvaquardií z kláštera ven. Tobiáš zachránil se pak do Litoměřic, neboť nepřítel neobsadil ještě město svým lidem. Takové škůdnictví provozoval nepřítel po několik dní, dokud v klášteře výše vyznačené zásoby zcela nevymlátíli. Teprve potom odtáhli na Budyni a Louny. Asi po 8 dnech následoval je touž cestou generál Wrangel se svou armádou, který z Dánska, když tam byl mír smluven, přišel sem, aby se s jinými švédskými sbory spojil. Tyto sbory, jak bylo řečeno, táhly za předešlými a napadly cestou doksanský klášter, ale poněvadž tu jen málo co najítí mohli, řádili za to tím hůře.

Mého starého vrátného, když se chtěl do kláštera vrátiti, dopadly, spoutaly a tloukly tak dlouho pruty, až nebohý zemřel. Tito lidé tedy vše, čeho málo ještě zůstalo, vyloupili úplně. Založili též v nové budově na dvoře oheň, ale Bůh nás chránil, neboť shořely jen tři trámy a někteří věrní lidé oheň uhasili. Po té nepřítel obklíčil dvěmi armádami a ostřeloval zámek v Mostě a také ho v únoru dobyl a posavad v něm dlí. Když však nepřítel po dobytí tohoto zámku znamenal, že císařští se spojili se sbory kurfiřta bavorského, nechtěl ani tentokrát pokusiti se o něco proti Falci a proto táhl Českým lesem až k Erfurtu a k Sále, pro-

tože všechno dobře bylo opevněno a on zásoby měl ztráveny. Císařští zase obrátili se do Říše k Norimberku.

Kdy tato dlouholetá válka a naše bída se ukončí, ví jen milý Pán Bůh, který úradky svého hněvu snad teprve tehdy odvrhne, až lidé budou činiti pokání a celým srdcem k němu se obrátí. Posavad je to všeobecný trest, jenž všechny země stíhá a jehož nikdo z lidí není ušetřen. Snad všemohoucí Bůh rozpomene se tentokráte na nás a vzpomene na své milosrdenství, a když už tolik protiventství jsme přestáli, popřeje nám snad nyní, abychom se radovali z míru. Jinak nevěděl bych, jak zachovati by šlo duchovní moje děti a sestry.

Toho roku poraženi byli Francouzové v Itálii u Orbetello od Španělů. Item u Chordicku v Nizozemí poraženi byli Francouzové od Piccolominiho, vévody z Lotringen, Lamboye a Becka, takže zůstalo jich na 5000 na bitevním poli. Téhož roku byl také v létě silně ostřelován od císařských Korneuburg, aby Švédové odtud byli vyhnáni. Item v červenci stály císařská a bavorská armáda u Kirchheimu v Hessensku proti Švédům. Bůh popřejž našim šťastného výsledku. (Později připsáno touže rukou: Ale nestalo se nic.)

Tou dobou přišel Jeho Veličenstvo Ferdinand III. do Prahy, neboť spěchalo se, protože římská císařovna v květnu tohoto roku zemřela, aby byl Ferdinand IV. za českého krále korunován. Tomuto také holdovali jsme se všemi stavů dne 4. srpna a poté dne 5. srpna následovala korunovace. Bůh dejž Jeho královskému Veličenstvu své požehnání a dlouhé panování!

Na sklonku tohoto roku v říjnu přešli Švédové Dunaj a oblehli říšské město Augšpurk, ale musili nakonec, když císařská a bavorská armáda přešla přes řeku Lech odtáhnouti s nepořízenou. Za to Francouzi dobyli v Nizozemí Mardek (Mardick, 1 a půl míle od Dünkirchen) a Donkirchen. Touž dobou vpadl zase Wittenberg s několika tisíci muži do Čech a přepadl naše vojsko v táboře nedaleko Boleslavě. Odňal tu na 2000 koní, mnoho vojáků zajal a hodně kořisti obdržel. Vina na tom přičítána byla Strassoldovi. Nejvyšší Hannaw odpykal to nejvíce.

Item vpadl v měsíci říjnu nepřítel ze Saska do Čech a dopravil lid, prach, střelivo a obleky do zámku Mostského. Naši kteří byli v tom městě posádkou, ušli k Doksanům a k Litoměřicím a vydrancovali Bohušovice úplně. Kéž Všemohoucí učiní té bídě už konec.

Toho roku svolili stavové na sněmě Jeho Veličenstvu králi, že kromě daní budou odváděti ještě obilní desátek po tři léta a mimo to, co povoleno bylo masa, ryb, piva a jiných dávek.

Toho roku svolili stavové na sněmě Jeho Veličenstvu králi, měšťany obnoviti mezníky a ohledati je. V srpnu odcestoval jsem ne bez nebezpečnosti do Brna na prosbu Jeho Důstojnosti pana světicího biskupa a visitátora (Kryšpína Fuka z Hradiště, opata strahovského), abych při volbě pana Vavřince (Platzera, Plocara, člena kláštera Louky), bývalého probošta v Nové Říši, pomohl jej voliti na místo zemřelého Benedikta Waltenbergera a dosadil ho za opata v Zábřdovicích.

Toho roku táhl Wrangel se švédskou armádou do Bavor a měl velké úspěchy, takže pronikl až do Tyrol k Lindavě. Jeho Jasnost arcivévoda Leopold poděkoval se z generalátu a také Hatzfeld z generál-lieutenantské služby. Gallas stal se opět generálem (*ad quid mutatio haec et toties? — k čemu tolik a tak častých změn? In summa Spiritus Verliginis est in mundo et regnat. — Vůbec svět jest pln ducha zmatku a ten kraluje.*) Vůči nepříteli stane se tím jen málo co prospěšného. A není naděje, že by svoboda zasvitla, leda že by přestala nespravedlnost a utiskování chudých.

Se Španěly a Holanďany byl právě v tomto roce sjednán mír. (Připsáno: sed nihil certi — není však to bezpečně známo.) Turek, náš dědičný nepřítel, táhne proti Italii podrobit si Benátčany. Žádá si též průchodu skrz Furlansko (Friaul). V Polsku naverbováno bylo králem mnoho Němců, ale stavové nesvolili k tomu a tak opět musili se služby zřici. I byli tedy zase od Poláků rozpuštěni a domů dopraveni. Toho léta bylo v Bratislavi (Prešpurku) uvažováno, aby Ferdinand IV. byl zvolen za uherského krále, ale stavové nechtěli tomu až dosavad rozuměti. (Připsáno: Potom však přece byl zvolen.)

Rok 1647.

Naše vyhnanství stále trvá. V první noci po Novém roce ztratili jsme svého zvláštního dobrodince, blahé paměti urozeného pána pana Viléma Popela z Lobkovic, pána na Eisenburce a Beřkovicích, J. M. Cisařské nejvyššího zemského lovčího, komořího, místodržícího a radu. Zemřel v Pánu mezi 10. a 11. hodinou noční po třídenní nemoci. Byl to milý muž. *Requiescat in sancta pace!* Byl rektorem naší kongregace za šťastnou smrt u sv. Benedikta (v Praze, na Starém městě). Tělo jeho pochováno bylo v Loretě u Kapucínů.

Dne 20. ledna zemřel ve vyhnanství v Brně prelát kláštera Hradiště u Olomouce. Bůh mu buď milostiv!

Toho roku bylo nemálo ohrožováno bytí Norbertského semináře (Norbetinum na Starém městě), jež založila Jeho Důstojnost pan opat Questenberger, neboť Jeho Milost Císařská a její radové nechtěli uznat výsad, kterými papež Urban VIII. seminář obdařil. Milý Bůh obrátíž vše k lepšímu!

Toho léta činili Švédové dobré pokroky ve válce pod velením generála Wrangla, který i Lindavu proti Štyrsku obléhal, ale ničeho nepořídil. V Bavorsku usadili se Švédové na některých pevných místech. Také naše vojsko zemi hodně zpustošilo a proto kurfiřt přinucen byl sjednati se Švédy neutralitu.

Celá císařská armáda vtáhla do Čech a rozbila tu zimní tábor, neboť bylo jí starati se o vojenský lid po tři měsíce. Na jednotlivého poddaného vypsáno bylo průměrně 200 rýnských daně, takže ubozí lidé byli blízcí zoufalství. O nepříteli bylo hluboké ticho. Nikdo vůbec nechtěl o tom ani mluvit, protože nejednou shledal, že byl oklamán.

Také my jsme musili odvésti zásob na dva měsíce letního zásobování. Nouze a soužení jsou tak veliké, že nelze to již déle snášet. Dobrotivý Bůh smilujž se již nad námi a pomoz nám od bídy a války, která, bohužel, již na třicátý rok trvá.

Arcikníže, byv vyslán do Nizozemí, stáhl vojsko a obsadil Armentier a tím průchod do Francie. Zde padlo mu do rukou mnoho děl, střeliva a peněz.

Toho roku zemřel generál Gallas ve Vídni (25. dubna) a tím zašel jeho pluk. Na jeho místo ustanoven byl od J. M. Císařské Melander Holtzapfel za generála. Königsmarck dobyl pevného zámku Vechty ve Vestfálsku a zajal tu 900 císařských vojáků. Wrangel se svými Švédy táhl po sjednání neutrality s bavorským kurfiřtem do Francouz, dobyl pevnosti Svinibrodu (Schweinfurt), kde velel pan z Latronu (Ladron), jenž toto město hanebně vydal. Wittemberg táhl od Vratislavě a Slezska skrze Sedmiměstí (? durch die Sepstede) do Torgavy (Turkov) na Labi, aby se spojil s Königsmarckem.

Když Francouzi, bojující pod Tourrainem, uslyšeli, že J. J. arcikníže Leopold činí šťastné pokroky v Nizozemí, opustili Římskou říši a odtáhli u Filipsburgu přes Rýn do Francie. Benátčané měli tohoto léta na moři dosti štěstí proti Turkovi. Ferdinand IV. český král, byl v Bratislavě na svátek Nejsv. Trojice korunován na krále uherského, když se byl sněm proti tomu po celý rok stavěl. Několik dní před korunovací vznikl oheň, který polovinu města dosti daleko zničil. I největší děla na baštách rozlila se velkým žárem. Bůh obrať toto znamení v dobré.

My, doksanští, zůstáváme až dosavad ve smutku, nouzi a vyhnanství. Kéž nás milý Pán Bůh z toho konečně svou dobrotou a milosrdenstvím milostivě vysvobodí. Amen!

Ke konci června vyrazil Wrangel s armádou před Cheb, kteréžto město jest klíčem do Čech a ostřeloval jej se čtyř stran. Bůh dej, aby se ho nezmocnil, jinak byli bychom zase ztraceni. Naše vojsko táhlo kolem svátku sv. Petra a Pavla k Budějovicům. Hrabě Šlik byl prohlášen za generál-lietenanta, Melander Holtzapfel za polního maršálka. J. Milost císař Ferdinand III. odebral se do Budějovic, aby sám byl přítomen schůzce (Randevooy). Má se vytrhnouti k Chebu, aby toto město bylo osvobozeno od nepřítele. Bůh popřej tomu šťastného průběhu! Až posavad jsou paní delegáti v Münstru pospolu. O všeobecném míru neproslychá se nic jistého. Proto pan prelát z Teplé Jan (Pecher) a probošt Zachariáš (Bandhauer) utíkají s duchovními sestrami z Chotěšova do Plzně, neboť nepřítel na všech stranách projíždí v tlupách. Wittemberg přirazil k Wranglovi a jak se práví, také Königsmarck připojí se k nim. Měli by tedy armádu na 30.000 mužův a tu mohlo by dojíti k velkému krveprolití. Milý Pán Bůh nechť pomůže spravedlivé věci!

Nota bene! S naším vytrhnutím (more solito — jako obyčejně) jde to jen pomalu před se. Nad to ještě vzbouřilo se vojsko ligy, které z Bavorska spojití se má s Hanušem z Werthu a nejvyšším Šporkem, ale zůstalo v Bavorsku, takže pan z Werthu a Špork stěží jen vyvázli životem a dostali se odtud do Plzně k Jeho Milosti královské.

Zatím ostřeloval nepřítel Cheb dnem i nocí a hnal útokem tak prudce, že i jezdcí musili sestoupiti s koní a zároveň útočiti s pěchotou. Tak se stalo, že dne 18. června byl Cheb dobyt, ač naše armáda sotva jednu míli odtud byla vzdálena. (Pisatel po straně připsuje: pfui!) Škoda na škodu! Nepřítel zajisté dostal tam přes 15.000 korců zásob. Po dobytí Chebu táhl nepřítel vstříc našemu vojsku k Ostrovu (Schlackenwerth). Cheb vydal nejvyšší Paradeis.

V Nizozemí dařilo se lépe. Arcivévoda porazil tohoto měsíce Francouze u Landrechtsee a nabyl tak velikého vítězství. Poté general Holtzapfel táhl s celou císařskou armádou, při které sama Jeho Milost římský císař prodléval, na Berg před Chebem. Poněvadž však nemohly potraviny našim pro silné znepokojování od nepřítele, dobře býti dopravovány opustili naši Berg a ustoupili v dobrém pořádku k Ostrovu. Nepřítel utrpěl zase tu a tam značné ztráty. Odvážný Wrangel usmrcen byl Švédům s několika asi 70 důstojníky, nečítajíc prostých vojáků, kterých několik tisíc zároveň zahynulo. Poněvadž nyní naši nechali nepříteli něco volnosti; ubytovala se švédská armáda v Chomútově, Žatci, Lounech a v po-

dobných místech. Naše armáda stanula 4 mile od Prahy a odtud byl jim proviant odvážen na venek. Na venkově však šlo jedno přes druhé, protože J. M. křál odešel do Prahy a sem též vysocí důstojníci povoláni byli.

V říjnu vypověděl bavorský kurfiřt Švédům neutralitu a poslal císařským 8000 mužů. Nato nepřítel náhle se zdvihl a vyšel s armádou ze země, naši pak ho ve 14 dnech následovali. Cheb a Most zůstaly od nepřítele obsazeny. Jihlava obléhána byla od Buchheima.

Jeho Důstojnost pan prelát Jan, opat teplský, zemřel v tomto měsíci říjnu (24. 10.) Kdyby Cheb a Most byly bývaly dobyty, byli bychom se mohli my, ubozí exulanti, zase po mnohých letech do svého klášteřika Doksan vrátiti. Když pan prelát Jan, teplský opat, chtěl se v říjnu z Plzně do svého kláštera odebrati, byl od několika jezdců na cestě zaskočen, koně byli vypraženi, čehož se v Pánu zesnulý tak zalekl, že potom, když po svém příchodu do Teplé zde skoro samé zříceniny našel, ulehl a zemřel.

Den po sv. Martinu odcestoval jsem do Teplé a zastupuje Jeho Důstojnost pana Kryšpína (Fuka, opata strahovského), světícího biskupa, instaloval jsem nového opata, jménem Bedřicha Füssela (zvolen 15. listopadu). Bůh dej mu šťastné a pokojné panování.

Naše vojsko pod generálem Holtzapfelem, když nepřítel ze země vyšel, následovalo ho do Hessenska, vypálilo hlavní pevnost Kassel a uložilo zemi dávkou. Švédové uchýlili se do Brunšvicka a Hildesheimska. Francouzové pod Tourrainem tábořili u Rýna, majíce v úmyslu zničití kolínského kurfiřta, protože nechtěl se s nimi srozuměti. Neapol vzbouřila se proti Španělsku, takže Jan de Austria nucen byl všecko loďstvo tam obrátiti, a tak mohlo jen málo vojska býti vedeno proti Francii. Město Jihlava bylo v listopadu dobyto od Buchheimských. Švédský velitel Osterling při tom padl. Ostatní se potom, smluvivše se, vzdali.

Rok 1648.

Jestliže nás několikráte postihly různé nesnáze, co se týká domu, v němž jsme v Praze již po více let bydlili, pak byli jsme přivedeni do větších ještě nesnází, když kterýsi důstojník chtěl se usídliti poblíž královského dvoru. Dvorní maršálek pán ze Stahrenberga vzkázal nám několikráte po furýrovi (ubytovatel), abychom se ohlédli po jiném domě, že prý snad bude slavena v Praze svatba J. Mti královské a že kurfiřti a knížata sem se sjedou, aby tedy našli přístřeší.

Daně byly také tak veliké, že už se ani nevědělo, co by se ještě mělo zdaniti. Byl tedy domácí můj kříž nad míru velký.

Bavorský kurfiřt a J. M. král dali nakoupiti v Uhrách 7000 koní, aby mohli proměniti pěchotu v jízdu. O nepříteli málo se proslýchalo. Přesto však vyjednávalo se prý ještě v Osnabrucku ve Vestfálsku o mír mezi císařskými a protestantskými stavy se Švédy. Mezi Španělskem a Hollandskem jest mír již smluven, což dává dobrou naději, že i v Římské říši k něčemu podobnému dojde. Dejž Bůh!

Tento rok počal pro nás špatně. V Praze byly potíže s obydlím, kde který pán přál si bydliti blízko u dvora. Obraceli se opět a znovu na nás v záležitosti questenburského domu, když tu furýr dvorního maršálka nám ohlásil, abychom se postarali o jiné příhodné obydlí. Neustoupil jsem však ihned. Myslil jsem si: Kdo tě bude moci vyhnat, když dům jest svobodný a spravuje se zemskými deskami?! Sice jistí lidé byli by se rádi uvázali v majetnictví tohoto domu, domnívajíce se, že jim jej J. M. královská docela daruje. Proto poslal jsem na J. M. krále žádost v té příčině, a bylo ticho. Poté přišel od dvora tento dekret:

„Z královské české dvorní kanceláře má se panu cís. nejvyššímu dvorskému maršálkovi sděliti, jak mohl se svým svědomím srovnati, tím méně J. M. královské raditi, aby ubohé ty vyhnance, docela již zničené panny českého kláštera doksanského, které jsou nuceny jakž takž bídě sobě nyní pomáhati, teprve nyní vyháněny byly ze svého obydlí, po tak dlouhá léta ve vyhnanství používaného, a aby souženým k největší jejich nesnázi přidáno bylo ještě jiné soužení?

Z české dvorské kanceláře, dne 13. února 1648.

J. Lukenberger.

Na jaře a v březnu táhli Švédové, dobře jsouce opatřeni, ze země Brunšvické a spojili se s Hessenskými, s Königsmarckovými, Wittembergovými a s několika francouzskými sbory, majíce úmysl schladiti svou bojechtivost na bavorském kurfiřtovi. Naši a bavorské sbory táhli jim vstříc nedaleko Norimberka. Jak se to skončí, ukáže čas.

Zatím generál Lamboy přešel se svým lidem přes Rýn, chtěje překaziti jejich záměr. Tou dobou zničeno bylo osudnou náhodou (fortuna) Holanďanům 17 velikých lodí s množstvím lidu a s celým nákladem. Tím byli pokořeni od Boha tak, že smluvili se Španělskem jakýsi mír. Toho také času vysvitla naděje, že by též Francouzové mohli vyjednávatí o mír, což by bylo velmi dobré. My však, protože Most není ještě dobyt a Grabstein posavad jest nepřitelem obsazen, meškáme dále ve vyhnanství. Bůh smiluj se už jednou nad námi a pomoz nám k svobodě!

Na poslední pátek měsíce února (28.) utábořilo se u nás 70 koní Königseckova pluku, když se přeplavili u kláštera přes Ohři. Poněvadž byla velká voda, utopil se jim jeden kůň nebo klisna, a tu žádali, aby jim ji mlynář zaplatil. Ale protože nebyl ničím vinen a zdráhal se to učiniti, zatkli ho, železnými řetězy svázali a odvedli do Č. Kopist. Rolníkům zkazili vše, co jim ještě zbylo, v noci pak vypálili čtyřem poddaným domy. Protože Wittemberg přešel u Torgavy přes Labe k švédské armádě, chtěli také Buchheimští odebrati se do Říše k naší armádě, ale když již několik oddílů přišlo až ku Praze, dostali zase rozkaz, aby se obrátili do Slezska. Takovýmto věčným pochodováním byla celá země hrozně ničena na všech stranách. (Připsáno později.) Potom však zase povoláni byli nazpět, jelikož bavorský kurfiřt naléhal na to, aby mu přispěli ku pomoci. Až k bavorským hranicím dovedl je pan z Kolovrat.

Toho léta (správně: 1647) zřekl se Jeho Jasnost bavorský kurfiřt neutratily se Švédy a stal se zase dobře císařským. Proto spojil své sbory s našimi. To stalo se v říjnu minulého roku.

O Zelený čtvrtek obsluhoval J. M. římský císař Ferdinand III. dvanáct chudých lidí a pohostil je skvostně. Po jídle byl jsem já vyvolen, abych držel J. Mti císařské stříbrný pohár a umývadlo pro umývání nohou, k čemuž jsem byl pozván již několik týdnů napřed. Jeho Důstojnost světicí pan biskup naléval teplou vodu. Přítomen byl celý dvůr, mnoho knížat, hrabat a pánů. Poté jednotlivým chudým zavěšen byl od J. Mti císařské na krk pytlíček s 10 rýnskými.

Po Velikonocích povstalo zase veliké zděšení, když se prosllechlo, že nepřítel míní vtrhnouti do Čech, protože Cheb opatřil na celý rok zásobami s pomocí oddílů Königsmarekových.

V dubnu toho léta dal papež Innocenc X. ohlásiti jubileum, aby Bůh, když lidské prostředky již nestačily, obnovil žádoucí mír. A vskutku, brzy potlačena byla vzpoura v Neapolsku a také ve Španělsku vrátil se lid zase k poslušnosti krále. To mohlo by též míti dobré účinky na Říši.

Dne 13. května tohoto roku putoval jsem do Pasova k naší milé Paní a tu jsem všemohoucímu Bohu a Panně Marii doporučoval náš návrat do kláštera. Po návratu z Pasova spěchal jsem do Doksan, abych tu připravil vše pro příchod panen. Odtud odejel jsem s nejvyšším panem lovčím Františkem Vilémem z Lobkovic do Nové vsi zatím účelem, abychom v bezpečnějším průvodu dostali se do Prahy.

Na svátek sv. panny Markéty mezi 11. a 12. hodinou o polednách přepadla nás u Eisenbergu tlupa švédských rejtharů asi

o 36 koních, z které náhle hnali se na nás čtyři důstojníci podle vojenského zvyku s napřaženými mušketami. Když jsme jim své cestovní průkazy náležitě ukázali, umírnili se trochu. Poté se tlupa rozdělila a propustila nás se dvěma kočárky (karosami) a s několika jezdeckými koňmi. Sotva však jsme se vzdálili asi tak na dostřel, hle, tu přicválá polovina jízdy opět k nám a počne nás hrozivě vyzývati, abychom jim bez průtahu nejlepší své koně odevzdali. Nato byli naši jezdci jednoduše s koní strženi. S koňmi odjeli pak rejthaři k ostatním. Koně se jim nějak zalíbili, neboť zachtělo se jim ještě více jich uloupiti. Postavil tedy kapitán, který vojáky vedl, polovinu jich na jistém kusu pole, který byl oset ovsem, druhý díl pak poslal v plném trysku opět s namířenými pistolemi na naše kočárky, abychom prý vydali také kočárové koně. Beze všeho pak kordem přesekli opratí a tak i tuto kořist v moc dostali. Stáli jsme tak v širém poli opuštěni a hluboce zarmouceni. Ale ani toho nebylo ještě dosti. Po třetí přišli naposled ti, kteří vyřancovali vozy, vytáhli nás ven, strhali s nás s velkou zuřivostí stříbrné ozdoby a roucha a tak zbyl nám jen holý život. Po té odjeli švédští vojáci spěšně s lupem i s koňmi k Míšni a my šli pak pěšky k Nové vsi, kde byli jsme uvítáni s kvílením a pláčem. Kočárky zůstaly státi napolo rozbité v poli. Kde kdo z horských obyvatelů v těch místech jevil s námi soucit.

Po několika dnech spěchali jsme do Prahy, k místu podle našeho mínění bezpečnému, majíce několik koní od tamějších poddaných. Také z Biliny posláno bylo 6 koní pro kočáry. Abychom dostali se bezpečněji do Prahy, provázelo nás na 40 myslivců. Do Prahy jsme dorazili o vigilií sv. Jakuba (24. července). Na cestě jsme se doslechli, že cizí (nepřátelské) sbory jsou na pochodu a že také ti, kteří nás oloupili, byli z nich, jsouce vysláni prohlédnout pohoří. Dali jsme tomu oznámiti Colloredovi (veliteli pražské posádky), ale surdis fabula — hluchým to bylo pohádkou. Nikdo tomu nechtěl věřiti.*)

Panny po několika dnech přijely za mnou do Doksan, jsouce z vyhnanství propuštěny. Já však odebral jsem se se svou společností do Ostrova. Tam přišel nám kníže (Lobkovic) z Toužimě vstříc, blahopřeje nám, že jsme se dostali z rukou nepřítele. Vévoda (Zaháňský t. j. Lobkovic) připravil nám různé kratochvíle, abychom se po tolika hrůzách zotavili. Hostil nás denně knížecky.

*) V dalším líčí Amoen přepadení Hradčan od vojska Königsmarckova a žalostný odchod doksanských panen z Prahy do Doksan. Probošt sám unikl strážemi s pomocí švédského důstojníka v přestrojení. Poněvadž vypravování toto podáno bylo již v článku Sborníku histor. kroužku r. 1917 str. 161. pod titulem „Švédové na Strahově a obležení Prahy r. 1648“, vynechávám zde tuto stat.

Jednoho dne vedl nás na svůj vestfálský (tak jej jmenoval) dvůr. Se všech stran krásná poloha, budovy, louky, zahrady a hory. Tam byl též vysoký strom, krásně opínavými bylinami opletený, s vodotryskem v koruně, s kterého voda stříkala na různá místa a tu velká olověná nádrž zachycovala. V koruně stromu byl altán z trámů a prken sbitý a v něm tolik místa, že mohl tu býti upraven značně dlouhý stůl. Na vigilií sv. Bartoloměje byla tu připravena skvostná hostina.

Protože ostatní přáli si jísti jen masité pokrmy, byla pro mne zvláště upravena postní jídla. I zasedl za stůl hrabě Fürstenberg, vedle něho kníže, jenž vzal si pak mne vedle sebe k vůli rozmluvě, dále vedle mne seděl nejvyšší pan lovcí, pak krajští hejtmanové a mnozí ze šlechty. Na druhé straně zasedla paní vévodkyně, stará paní z Lobkovic, mladá princezka, hraběnka Berková, paní nejvyššího lovcího a příslušné dámy. Poté, nevím ani, proč se to stalo, myslím však že proto, že bylo mnoho hostí, a že také kolem stolu stáli též služebníci a stůl byl jídly velmi zatížen, sotvaže jsme zasedli za stůl a kníže podal mně do ruky vajíčko, začalo to pojednou na všech stranách praskati a v okamžiku padali jsme jeden přes druhého i se židlemi, stolem a s jídly přes tři sáhy dolů k zemi. Do toho mísily se žalostné hlasy. Někteří křičeli: „Ježíš Maria!“, jiní: „O, svatý Antoníne z Padovy, pomoz!“, jiní zase jinak, leželi však pomícháni a jídla přes nás, takže tehdy pokaženo bylo mnoho pěkných šatů. Služební lidé měli dosti práce, nežli nás všechny vyprostili. Byla to na nás smutná podívaná! Jeden nařikal na žebra, druhý na ruku, třetí na hlavu. Já byl zakrvácen trochu v obličejí a z toho povstal poplach, že jsem snad smrtelně raněn. Každý pospíchal už bez jídla a nápoje do Ostrova nazpět. Po několika dnech, když shledáno bylo, že nikomu nebezpečnoství života nehrozí, z čehož všichni se radovali, smáli jsme se všichni této příhodě, zvláště však tomu, že proboštovi z Doksan spadlo při tom brunšvické zelí z mísy do kapsy a že se domníval, protože bylo do červena uvařeno, že se snad škrábnutím o nějaký hřebík zkrvavil nebo podobnou nějakou úhonu utrpěl, a to bylo všem k nemalému smíchu.

V Ostrově zůstal jsem šest týdnů. Potom přišel sem i J. Eminence pan kardinál (Harrach), a poněvadž spěchal do Vídně, jel jsem s ním a Eminence vzala mě do svého vozu.

Zatím dobyto bylo město Tábor, podobně jako Praha, od Wittembergových sborů a obsazeno. Náš stříbrný poklad kostelních věcí, na Strahově schovaný, byl od Königsmacka spolu s movitostmi hraběte Šlika vyloupen. Jeho věci odhadovány byly na 70.0000 rýnských; naše náčiní, krásné kalichy, stříbrné reliefy

a velké kříže na 4.000 zl. Zůstal jsem v klášteře Teplé až do Nového roku a potom odjel jsem do Chotěšova a odtud dal mne pan prelát dovézti domů.

Ač nepřátelské posádky ještě v Litoměřicích a v zámku Mostě prodlévají, neměli jsme už žádných větších a nových nesnází, vyjma kontribuce, protože svatý mír jest již smluven, z čehož budiž všemohoucímu Bohu dík od nynějška až na věky!

S tím měj se dobře, ušlechtilý ty kláštère doksanský!

Non nobis, Domine, non nobis, sed Nomini Tuo
da gloriam!

(Ne nám, Pane, nikoliv nám, ale Jménu Tvému budiž sláva!)
Tím zápisu Amoenovy končí.

Valy u Čěšova v Čechách.

Píše plukovník Msgre Dr. Rudolf Zháněl.

(Pokračování.)

Obsáhlý spis Břetislava Jelínka „Ueber Schutz und Wehrbauten aus der vorgeschichtlichen und älteren geschichtlichen Zeit, mit besonderer Rücksicht auf Böhmen“, — který původně byl napsán česky, jehož vydání v jazyku našem překazily však okolnosti, kterých spisovatel nechce dále vzpomínati, jak dí sám v úvodě, — zmiňuje se ovšem na četných místech o valech čěšovských. Tak dí na str. 22:

„Zdá se nám, že jméno Hradiště bylo dáváno těm daleko hojnějším stavbám, které časem, u příležitosti války, byly obydleny nebo použity okolním lidem. Takovým je též hradiště u Čěšova. — Již sám tvar tohoto slova ukazuje na taková místa a polohy, jichž použití bylo pouze náhodilé a dočasné.“

Na str. 24 v poznámce zmiňuje se též spisovatel: lidé snažili se tenkrát vyhledati k takovým opevněním místa příhodná, jež bylo pouze dle potřeby upravit. Kde však příroda neskýtala jim ničeho vhodného, tu musili sami pro svou bezpečnost dáti se do práce a budovati si útočiště mnohou námahou. Jsou mnohá hradiště, jež pracně byla zřízena na kopcích a výběžcích nepříhodných, jako na př. u Čěšova. Dále rozvádí Břetislav Jelínek na str. 72 a nn., že hradiska byla častěji složena z několika dvorů; taková dvě předhradí shledal též ve valech v Čěšově. „Zbytečno bylo by dokazovati, že většina těchto předhradí původně nebyla obydlena, nýbrž byla toliko, jako většina všech valů, útočištěm v době po-

třeby“. „Dokladem toho jest, že bylo tu nalezeno jen málo a to jen nepatrných starožitných předmětů“. Tutéž myšlenku o několika přehradách a dvorech na témže hradisku opětuje Jelínek str. 78: „Na hradištích, o nichž nemáme žádných zpráv dějepisných, a jež považovati jest nám za pouhá místa útočistná, pozorujeme často základy, z nichž se dá souditi na několik opevněných dvorů, na př. v Češově“. O stavivu, jehož se k ohradám používalo, dí Jelínek str. 93: „Stavba náspů řídila se dle povahy půdy, dle látky, jež byla po ruce; proto jsou hradby buď nasypány z hlíny nebo jsou kamenné. Jsou kraje, kde není vůbec kamene, jako na př. v Češově“. „O stavbě ohrad u Bodrců vypráví Ibrahim Ibn Jakub“, — tak čteme zase na str. 97 téhož díla. — „Hlína, vybraná z příkopu, byla házena na hromadu a palicí tak dlouho natloukána, až byla tvrdá jako mlat; to opakovalo se tak tolikrát, až násep dosáhl náležité výše. Až dodnes vidíme, že u dobře zachovaných valů boky tak jsou srázné, že jest obtížno na ně vystoupiti a jejich úhel lze odhadnouti na 46—50°. Kromě toho bývají tak objemné a pevné, že možno pohodlně postaviti na nich veliké sruby, na příklad v Češově“. — Též o branách hradištských pojednává zevrubný spis Jelínkův, str. 120. „Způsob stavby bran je různý, řídí se většinou dle valů, neboť především jest jasno, běželo budovatelům o bezpečnost a nepřístupnost vzhledem k útočícímu nepříteli, zároveň však o pohodlný přístup a vjezd pro okolní; neboť vše, čeho bylo třeba chrániti před nepřítelem, bylo uschováno na hradisku; též všecken dobytek, ostatní jmění a majetek, nevyjimajíce ani větších předmětů a všeho domácího zařízení, pokud se mohlo odvézti na vozech. Vstupu zahradiťi nebylo možno, neboť byl obhájcem jediným východem, jehož se používalo ve válce i k výpadům a jiným válečným podnikům. Za těchto okolností, opevňovaly se vchody složitými náspy, k čemuž se použilo všech vhodných místních okolností, kde pak tyto byly méně příznivy, bylo třeba upravití vše s důmyslem a uměle. Tak vidíme u vchodů do hradisk vstupy na způsob chodeb, vedoucích dovnitř, tak že náspy provázející vchod jdou rovnoběžně vedle sebe a lze jich výhodně hájiti. Takovým způsobem jsou vybudovány vchody do hradiště u Češova.“ Na str. 125—126 pak vzpomíná důkladný spis Jelínkův ještě potřebné vody pro hradiska. „Shledáváme, že budovatelé hradisk a míst opevněných starali se, by nebyli nikdy sužováni nedostatkem vody; neboť skoro všude na hradištích nalézáme studny s vodou, neb alespoň stopy cisteren, nádržek na vodu. — Než vyskytují se též taková opevnění, jejichž půda je tak šterkovitá a porovitá, že nemohla se tam voda ani nashromáždiťi ani udržeti. Takových valů použilo se nejspíše jenom za místa útočistná a musili uprchlíci zásobiti se

jinak potřebnou vodou. Možno též konstatovati, že nedostatek vody byl nejdůležitější příčinou, proč mnohá hradiska byla opuštěna a zanechána, třebaš jinak ležela výhodně na vysokých, těžko přístupných kopcích, na př. v Češově . . .“

O „valech“ zmiňují se ovšem též naše naučné slovníky. Tak Riegrův N. Sl. II. díl str. 522 píše u písmeny Č: Češov, ves ne daleko Kopidlna v Čechách, Jičín, kr. i okr., v jejímžto sousedství na výšině se spatřují velmi rozsáhlé náspy a příkopy do podlouhlého čtverhranu zřízené, zcela neznámého původu. Lid to místo nazývá H r a d i š t ě, ačkoliv k slovanskému hradišti se nepodobá. Výška valův obnáší pět sáhův, délka čtverhranu přes 600°, šířka 305°; v některých místech jsou průlomy místo bran, a největší z nich nazývá lid F o r t n o u. Na všechny strany jest daleký rozhled a na náspech rostou duby víc než 300 let staré. Že by to byl avarský hrink býval, nepotvrzuje se. Žižka po svém vítězství u Horic užil místa toho k pevnému postavení. — Ottův N. Sl. VI. díl str. 662 dí: Česov, Češov, ves v Čechách, hejtm. a okr. Jičín. 11·5 km. jižně, býv. panství Veliš a Vokšice, fara Žlunice, pošt. Vys. Veselí; 40 d., 328 ob. č. (1880), 2 tř. šk., all. dvůr Er. hr. Šlika. Na blízkém vrchu Hradišti rozsáhlé náspy a příkopy, jež Palacký pokládal za zbytky avarského hrinku.

O útvaru tak významném, jako jsou V a l y u Češova nemohly ovšem pomlčeti knihy, popisující naši vlast a příručky turistické. Proto čteme v Řivnačs Reisehandbuch für Königreich Böhmen, str. 449 u slova Kopidlna a Wrsec dle indexu: „U obce Vrsec 5 km. vých. od Kopidlna, jsou rozsáhlé, mladým lesem porostlé valy, lidem zvané „Hradištěm“, jež považují se od některých za avarský hrink, od jiných za zbytky keltické osady „Kafkův illustrovaný průvodce po král. českém“ přináší v díle VII. „Pojizeří a Prachovské skály“ str. 6 pěkný pláněk češovských valů a k němu píše: „Češov se starodávnými valy, do 14 m výšky nasypnými. Nejlépe jeti do Jičíněvsi a odtud silnicí k JV přes Libisice do Češova, vsí k jihu a v pravo polní cestou k JZ. na výšinu 321 m. Ohrada češovská jest největší, — zaujímá 34¹/₄ ha, — a nejpřístupnější svého druhu v Čechách; považována byla za avarský hrink, nyní má se za ohradu z první doby slovanské. Valná část hradiště proměněna jest v pole nebo porostlá lesem. Starožitnosti nalézají se v okolí, hojně v Češově, Žereticích a Vlhošti, viz museum jičínské. — Návrat možno spojití s návštěvou Kopidlna přes Vrsec, 1¹/₂ hod.“

Nejnovější zprávu o valech češovských podal ve svém spise „O m y l ě j i n“ str. 197 soukromý badatel Antonín Šín z Kyjova na Moravě, který za tím účelem v létě 1926 i do kraje jičínsko-kopidlnského schválně přišel. „Navštívil jsem známé kopidlenské valy

u Češova; jsou nápadny svou rozlehlostí a bylo mnohokrát uvažováno o jejich původu a důležitosti. Za avarský hrink jsou často považovány; z dějin říše avarské vychází však dosti patrně na jevo, že Avari v dnešních Čechách neměli mnoho na práci. Nápadností městiště valů u Češova jest, že tam nelze žádné kulturní vrstvy pozorovati; nepatří proto do doby bronzů, z kteréžto doby původ by se prozradil na každý způsob, neboť poloha hradiště je výhodná i pro obývání. Jsou sice dvě sídliště velmi blízko u valů; v osadě Češově z některé doby bronzů, pokud bylo možno bezvýznamným střepem určití, druhé sídliště je hned vedle valů, za rybníkem, z něhož byly snad příkopy valové napájeny. (Místo ono leží nejbližší dědiny, ke které se blíží svým valem, buď předvalím nebo krátce oddělenou částí od hlavního místa ve valech.) Odtud jsem neviděl ani střepu, jen dobrý soused vyprávěl, že tam jsou.

Použil bych zřejmého poukazu, kterým se jeví pustota hradiště, k následujícímu výkladu o původu češovských valů: krajin u Kopidlna a Jičína, daleko k Mělníku a také na jiné strany, obýval za doby knížecí kmen Pšovánův; jsou o tom dosti přesné zprávy. Mělník slul dříve Pšov, sv. Ludmila byla z toho kmene; potok Pšovka a osada Pševes, nedaleko Jičína i valův, jsou také dobrými svědky pro existenci Pšovánův. Jaké je to jméno, od čeho může pocházeti? Po zralé úvaze pravím, že je to jméno kmene, vlastně lidu, který pásal dobytek a hlavně vládl množstvím skotu; původně Pašované, lid pasoucí dobytek. (Na Moravě a na Slovensku se dodnes vyhání na pašu. Jméno pes neznamena také nic jiného nežli průvodní označení jeho, jakou vlastností se vyznačoval tento společník člověka; on pásal s ním dobytek, byl pas. Změna jména, časem vzniklá v pes.) Takový lid byl jistě také zámožný, neboť když si představíme cenu skotu pro ty doby, tak ani jinak není možno. Když nepřítel poplenil zemi a ukořistil dobytek byli pozůstalí chudáci; bydlení si znova upravili, šperky měli s sebou, ale bez dobytka nebylo živobytí. Mléko, maso on dával, na poli pracoval. Proto musil dobytek býti velmi žádostivým majetkem a zjištěním toho blížíme se k jádru věci.

Dobytka neloupili jen nepřátelé do země vpadnuvší, ale jistě také kmenové sousední, kmen kmeni hleděl uzmouti, co mohl; tehdy nekradli ještě, neloupili v tomto případě, oni „kořistili“. Kdo s koho, — kdo měl větší moc, měl více majetku, dobytka; jsem přesvědčen, o loupežných výpravách za účelem krádeže dobytka.

Jsem přesvědčen, že valy u Češova nejsou zřízeny jen proti nepříteli, ale hlavně také proti domácím loupeživým výpravám za dobytka; velikost zmíněných valů to velmi dobře potvrzuje, neosídlení valu uvnitř rovněž. Jdu dále a tvrdím, že i pro případy

trhův, čili v době pokojného obchodování, měly valy takové veliký význam. Kupci dobytka v každém případě se dobře vypravili za svým účelem: zbrojný průvod vyžadovala osobní bezpečnost a vezení majetku, zboží. (Viz Novotný, České dějiny I. 212—213 o četném průvodě Samově.) Proto dostavili se kupci dobytka s velikým průvodem a byl-li prodávající opatřen nedostatečně, končil „kup“ odvedením dobytka a zahánáním majitele ranami místo zaplacení. O takovém „obchodování“ v těch časech nepochybuji a je to další důvod pro velmi dobré stanoviště pro podobné „trhy“.

Jsou další velmi vážné doklady, mluvící pro takový celkový stav věci: o jméně Pšovanů jsem se již zmínil a krajina, o které mluvíme, je toho dalším dokladem. Je jím samo Podkrkonoší, trvanaté, vlhké, kde i poměrně suchý rok vyznačuje se svou podzemní vláhou, dostatečnou pro vzrůst trávy. Krajina kolem Jičína daleko široko byla v dávné době ještě vlhčí následkem množství rybníků, jichž nepatrné zbytky dosud se zachovaly, ale o jichž ohromném množství mluví celkový ráz kraje: samé zátočiny, proláklé úžlabiny a dnes veliké a časté louky s ostřicí, která vždy vlhký kraj prozrazuje. Tento lučinatý kraj potvrzuje značný obchod senem dodnes; množství rybníků, lesův a poměrná vlhkost kraje prozrazuje se poměrně pozdním a řídkým osazením kraje. (Osada Moravčice mezi bývalými rybníky u Jičína, les Moravsko v Prachovských skalách a snad i jiné podobné názvy dosvědčují charakter kraje a zájímavou skutečnost, že i v Čechách je toto jméno „Moravy“ — jako kraje hojné vody — srozumitelným a známým slovem, — byť poměrně řídkým.) Archeologie to úplně dosvědčuje: neolit skoro žádný (dle sbírky krajinského musea v Jičíně), doba bronzě chudá, o římské a laténské ani řeči; snad ani hradištná neodpovídá jiným krajům.

Konečně je třeba poukázati, že svým rozdělením na dvě části odpovídá hradiště opětně svému účelu, který mu dávám; větší byl pro dobytek, menší pro lid, pro obchodování. I pro případ obležení byla dvě oddělení nutna s ohledem na dobytek: aby zmatek nevznikl. Jinak jsou k účelnější obraně způsobilejší známá menší vodní hradiště i hradiště na kopcích, z doby hradištné doložená a známá.

Byla by potom i jiná podobná hradiště stejného původu; mám na mysli Zlič u Kouřimě a Hryzely u Zásruk. Ovšem každý kraj měl svoje jiné způsoby a potřeby, na Zliči pak je zjištěno sídliště z 8. a 9. století, ovšem jen z části v Hryzelech zjištěna je ve valech doba bronzě. (Knížecí sídlo na Zliči docela nemusí býti důkazem, že tam podobné trhy nemohly býti konány; i kníže mohl míti obchodní talent, jak to ostatně máme jinde dosvědčeno, že všichni

obchodovali. Ovšem pro jednotné ocenění valů na Zličí a Češově nikdy nejsem; v tom asi rozdíl.) Proto by však toto největší hradiště v Čechách nemusilo pocházeti z této doby.“

Na konec budiž ještě uveden názor prof. Ant. Malocha, jak napsal jej v programu gymnasia v Jičíně roku 1855. V pojednání „Slovo o předhistorických náspech v Čechách“ str. 20 čteme: „Vůbec rozšířená a autoritou Palackého (Dějiny české I. díl, 1. část, str. 95—96.) všeobecně za neomylnou pravdu považována je domněnka, že se ve vlasti naší též pozůstatky Avarských hrynků nalézají; jmenovitě se rozsáhlé ohrazení u Češova (bliže Kopidlna) Avarům připisuje, ale dle našeho pevného přesvědčení zcela nepravdivé. Čechy byly sice od Avarů často zaplaveny, ano po nějaký čas Avarům poplatny, zdá se však, že sotva déle než 70 let odvislost tato trvala: pevná ruka mocného Sama osvobodila opět zemi od těchto škůdcův. Že by Avarové v zemích, jež drancovali, a kteréž jim poplatny byly, pevnosti byli založili, není historicky dokázáno, a může se spíše v pochybnost bráti, an loupežný kočující národ, když byl osady sousedův, orby si hledících, poplenil a zpusťoval, obyčejně do svého bezpečného doupěte se vrací. — — Námítka, že prý ono oddělení Avarů, které v Čechách posádkou leželo, obyvatele této země k tomu donutilo, aby tyto pevnosti stavěli, dá se lehce odstraniti úvahou, že by ona tlupa Avarů sotva skoro celé nepřátelské obyvatelstvo, před jehož útoky se právě chrániti chtěla nesmírnými příkopy a náspy, na jedno místo sehnala, aby jim posud neohrazeným hradbu pevnou vystavělo.“ (J. E. Wocel, Základy české starovědy str. 21)

(Pokračování.)

Z francouzských relací o českém povstání.

(1618—1622.)

Z francouzských archivů podává

P. Augustin Neumann, O. S. A.

Úvodní stať zpracoval

Jan Tenora.

(Pokračování.)

Co však holandští stavové napsali, že Čechů neopustí, bylo pravda. Začátkem prosince 1619 doporučovali holandským provinciím, aby jejich zástupcové na sněmu podporovali návrh, aby se Čechům půjčilo 500.000 liber, a skutečně se o tom uvažovalo (č. 55). Také král Fridrich naléhal na půjčku, neboť válka trvala v Čechách, na Moravě i v Rakousích; Buquoy sice ustoupil do Vídně, ale jeho porážka nebyla taková, jak se s počátku mysli.

Fridrich potřeboval pomoci Holanďanů a žádal o ni pro jejich spolek s Unii, dovolávaje se toho, že přijal korunu pro dobro Německa. Žádal pomoci i proto, aby uspokojil požadavky Bethlenovy. Francouzskému vyslanci v Hágú vzhledem k tomu připadalo, že Bethlenova pomoc Čechům bude asi drahá, a poznamenal, že Holanďané počínají se báti, aby na konec z toho všeho netěžili Turci (č. 59).

Koncem ledna 1620 byl v Hágú zase posel z Prahy František Rozín a žádal stavy o další pomoc, o děla a prach do Čech, a aby vyplatili zbytek věna poukázaného manželce Fridrichově anglickým králem, neboť Fridrich byl v peněžní tísní; proto chtěl dokonce zastaviti jeden svůj statek u Frankfurtu za 100.000 zl. (č. 62). Ale kromě toho žádal Fridrich Holanďany, aby do jeho služeb postavili všechny své styky a všecek svůj vliv: měli podniknouti plavbu do Západní Indie, aby tím bylo Španělsko znepokojeno; holandský vyslanec v Carihradě měl se všemožně přičiniti, aby se přetrhlo jednání o dohodu mezi císařem a Turky, v Benátkách zase měl holandský vyslanec působiti o dobrou shodu Benátek s Prahou, u hansovních měst měli Holanďané se zasaditi, aby přispívala k společné věci (č. 65).

Veřejné mínění v Holandsku bylo zpracováváno pro Fridricha. V Hágú vyšel tiskem spis jednající o událostech v Čechách; francouzský vyslanec se domníval, že stojí za tím asi pan z Bouillonu (č. 62). Za Fridricha se postavili stavové holandsští; u francouzského vyslance vznesli žádost, aby král francouzský, jenž odešel uznati Fridricha králem a dávat mu titul královský, uznal jej za krále, jako již učinily Benátky. Vyslanec vyložil jim stanovisko Francie a zdůraznil účel francouzské politiky: zachovati mír a rovnati spory mezi křesťanskými mocnostmi, aby z nich netěžil společný nepřítel. Stavové potom odešli s ujištěním, že budou sledovati cíle politiky francouzské a slíbili, že později dají vyslancovi informace o dalších krocích (č. 61).

Doklady.

54.

Tillieres k p. z Puissieux.

Nutnost rychlého postupu Francie. Král anglický nespokojen s memorandem českých stavů. Vliv českého povstání na církevně politickou situaci v Anglii. Úloha Hugenotů.

Prosinec, 1. 1619, Londýn.

(Tamže, Ms. franc. 15988, fol. 387a—389a.)

. . . les princes catholiques en feront une affaire de religion, et qu'il seroit necessaire d'y travailler promptement, mais

que devant s'y engager davantage il attendroit des nouvelles affin d'estre esclaircy du droit de Mons. l'electeur, et qu'il ne vouloit pas que l'on creust que luy qui avoit envoyé un ambassadeur a la recommandation du roy d'Espagne, et pour le repoz de la chrestienté se fust rendu partial, qu'il temoigneroit au desavantage mesmes de son gendre, si le cas y escheoit, combien il estoit juste et legal en tout son proceder, qu'on luy avoit fait veoir certains raisons de ceux de Bohesme touchant la disposition de l'empereur qui sont celles que je vous ay envoyées, ausquelles il ne trouvoit grand goust, mais pourtant qu'il falloit estre esclaircy. Et la fin m'e reppeté qu'il ne prendroit conseil, ny resolution dont il ne fist Sa Majesté participante.

Je juge par son discours ou qu'il veult rendre le roy neutre en cest affaire se le rendant luy mesme, ou qu'il la veult endormir par ses belles paroles, affin qu'il ne prenne aucune resolution, ou bien que veritablement il desire a ceste heure y travailler coniointement qui ne se pouvoient empescher de prescher contre ceux de la religion, et qu'aussy ce seroit donner sujet a toutes heures a de nouveaux remuemens que l'on en avoit veu arriver de tres grandz pour de moindres commencementz, squit cryoit que ceux qui donnoient ces conseilz au roy estoient ignorans ou malitieux. Ce sont les propres termes dont il s'est servy.

Je luy ay respondu que Sa Majesté luy estoit obligée du soing qu'il temoignoit avoir de ses affaires en luy departant ses bons conseilz lesquels je ne pouvois asseurer qu'il previeudroit en l'affaire de Bearn par l'intention générale qu'avoit Sa Majesté de favoriser tous ses sujetz de la religion reformée soubz l'observation des eeditz comme les catholiques sans que la differance de ceance en apportant en l'employ de ses favours et liberalitéz que je pensois qu'en general c'estoit ce qu'ilz pouvoient souhaiter de Sa Majesté que je ne pouvois entrer au particulier de ladicte affaire de Bearn n'en estant fort instruit, mais que je le suployis de croire que le roy est si juste en ses conseilz et moderé en ses actions et si desireux que tout allast au bien de ses sujetz, qu'il se porteroit en ceste affaire comme en toutes autres suivant ceste regle. Et qu'encores que quelques avec elle croyant que les affaires de l'electeur palatin en telz termes qu'il ne se peult que l'avantage d'un accord ne demeure de son costé. Enfin il n'y a grande assurance en ce prince qui est double en tous ses discours et de peu de resolution aux effectz

Depuis les nouvelles de l'election de Mons. le comte palatin on traite beaucoup plus mal les catholiques d'Angleterre qu'on ne faisoit auparavant. Quatre pretres ont esté mis en prison,

on oste le bien aux autres, ou l'on les force de faire le serment, mesmes les femmes n'en sont pas exemptes, ce qui n'avoit jamais esté, et dit on icy tout haut que si les affaires d'Allemagne succedent a l'avantage des Huguenots qu'il faut exterminer les catholiques d'Angleterre, et ce roy mesme semble s'y porter, bien qu'il ne soit des plus rigoureux de son royaume . . .

Il est venu aujourd'huy un gentilhomme escossois me voir, lequel m'a conté que ces jours passéz plusieurs seigneurs et cavaliers principaulx de ceste court discourans ensemble de l'affaire de Bohesme, quelqu'un vint dire que le roy se porteroit infailliblement pour l'empereur, tant a cause qu'il s'agissait de l'interest de la religion catholique, que pour l'alliance qui est entre la maison de France et celle d'Austriche. Un autre luy vint a respondre: „Qu'importe cela, si l'empereur a le roy de France pour luy? Nous aurons les Huguenotz de France pour nous, que s'ilz ne peuvent nous apporter grand secours au dehors, ilz embrouilleront si bien le dedans, qu'il aura assez de peine a deffendre le sien sans porter ses armes au loing.“ Il ne m'a jamais voulu dire le nom de ses suffisans discoureurs, mais bien m'a il dit que les parolles du dernier sembloient avoir esté approuvés de la pluspart . . .

55.

D'Aubéry-Dumaurier k panu z Puissieux.

Stavům holandským se doporučí vyhověti Čechům. Výsledek problematický.

Prosinec, 2, 1619, Haag.

(Tamže, Ms. franc. 15958, fol. 260b).

Entre les memoires envoyés aux provinces, mesmement celle de Hollande, sur les choses qui devront estre traictées en leurs assemblées, il y a un article contenant la requisition que leur ont faite les estatz de Boheme de leur prester une somme de cinq cens mille livres outre les cinquante mil[le] par moys dont on les assiste de deça, et sont lesdites provinces et villes serieusement exhortées d'envoyer leurs deputéz avec pouvoir d'accorder ledict prest, n'estant pas croyable avec quelle promptitude et facilité ils se portent a tout ce qui peut servir soustien de cette guerre de Boheme.

56.

D'Aubéry-Dumaurier k panu z Puissieux.

Holandané uvažují o půjčce Čechům v obnosu 500.000 liber.

Prosinec, 14, 1619, Haag.

(Tamže, fol. 284b.)

Ils sont tousiours a deliberer en leur assemblée sur l'augmentation du secours en Boheme par de la les cinquante mil livres qu'ils leur fournissent par moys, et de plus de leur faire le prest qu'ilz demandent de cinq cens mil livres que les dictz Bohemes promettent de leur rendre.

58.

Tillieres k p. z Puissieux.

Protikatolické výtržnosti vlivem českého povstání. List Fridrichův k p. z Bouillonu, Henri-mu de la Tour. Sbírká pro Fridricha.

Prosinec, 23. 1619, Londýn.

(Tamže, Ms. franc. 15988, fol. 394a—395a.)

. . . L'aumonier de Mons. l'ambassadeur de Savoye a esté ces jours dernier battu si rigoureusement que l'on ne peult asseurer de sa vye, ce qui me semble le pisc' est qui devoient y apporter l'ordre y ont mis le desordre. Et rien pour autre chose que pour avoir esté recogneu prestre. Je croyois que le chastiment qui avoit esté ordonné a ceux qui avoient usé d'insolence vers mes gens deust servir d'exemple, mais a ce que je veoidz, le mal surpasse les remedes et recognois mieux que jamais que si la vertu du prince ne marche avec la justice qu'elle sert plus tost d'aigrir les espritz qu'a les mettre en leur debvoir et principalement vers le peuple qui est insolent de sa nature et a augmenté de telle facon a cause de ces affaires de Bohesme qu'il n'est plus supportable. Et ce qui est le pis, c'est que les catholicques ne sont en seureté de quelque qualité, qu'ilz soient, car cedict peuple en veult faire une affaire de relligion et veult quasy par force obliger ce prince a faire le mesme, lequel est a plaindre d'estre si peu respecté que d'estre forcé a veoir faire des choses contraires a son inclination, comme sont ces violences, et veoir qu'il ne puisse celer par la precipitation de ces gens icy les dessains qu'il a d'ayder a l'electeur palatin, n'estoit que le simple peuple qui fit cela de son mouvement, il si ce sembleroit estre excusable, mais ce sont les effetz des presches de Mess. les ministres, qui au lieu d'expliquer la parole de Dieu, sont autheurs de tous ces mouvements, et iront bien plus avant si Dieu n'y met la main.

Je vous envoye une lettre de Mr. l'electeur palatin escrite a Mons. de Bouillon. Par icelle vous pourrez veoir quelque eschantillon du bien qu'ilz veulent a le relligion catholicque.

58.

Tillieres k p. z Puissieux.

České poselstvo v Londýně. Jeho příčina a účel. Varuje před ním ve Francii, kam má přijíti.

Prosinec, 28. 1619, Londýn.

(Tamže, fol. 398a-b)

Monsieur,

Suivant les advis que j'ay euz, lesquels sont fondéz sur la croyance du roy de la Grande Bretagne, je tiens asseurement que les ambassadeurs de Mons. l'electeur palatin sont arrivéz en France. Ilz sont deux, scavoir un gentilhomme de Bohesme et le baron d'Aulne. Cest envoy a esté concerté et resolu icy, et executé par dela, comme sont toutes autres affaires qui peuvent souffrir une longue deliberation. Lesdicts Ss. ambassadeurs prendront leur chemin de France icy.

Il n'est point besoing de vous mander leur instruction publique, vous la scaurez d'eux, mais a ce que je puis entendre, ce n'est pas le principal subiect de leur voyage. J'estime qu'il y a deux subiectz particuliers. L'un est reconnoistre tant par la responce que l'on leur fera, comme par leur intelligence, l'intention de Sa Maté, affin que e raportant icy ce prince fonde sur icelle la responce qu'il aura a faire, touchant les affaires de Boheme, et l'autre d'essayer a cabaler avec les Huguenotz de France, avec lesquels ledict baron d'Aune a beaucoup d'intelligence, et le juge bien qu'il face le simple et l'entier estre assez propre a cela tellement qu'il me semble, Monsieur, qu'il n'y aura pas de danger de prendre garde de pres a ses actions, et le depescher le plus tost que se pour[r]a. A tant je prie Dieu,

Monsieur qu'il vous ayt en sa sainte et digne garde.

Escrit a Londres, le 29 decembre, 1619.

Vostre serviteur tres humble
Tillieres.

59.

D'Aubéry-Dumaurier k panu z Puisieux.

Dopis Bedřicha Falckého princi oranžskému. Prospěchárství Betlena Gabora. Rozhovor o českých věcech.

Prosinec, 29, 1619, Haag.

(Tamže, Ms. franc. 15958, fol. 270a.)

Les estatz ont eu comme aussy Monsr. le prince d'Aurenge des lettres du nouveau roy de Boheme qui ne leur represente

pas la deffaiote du comte de Buquoy si grande que le premier bruit l'avoit espandue, leur parlant de son acceptation et couronnement dont il appuie les raisons sur la necessité de le faire ainsy pour le bien de l'Allemagne, les exhortant a le seconder en ce bon dessein.

Depuis ils ont en adviz par autre voye, mais assuree, que ce Bethleem Gabor n'entend pas avoir secouru les Bohemes pour neant, leur demandant des places vers la frontiere de Hongrie pour assurance de l'assistance qu'il leur a donnée et pretend donner, ou plus tost vendre bien chèrement.¹⁾ Surquoy plusieurs commencent a craindre icy que tout ce malheureux remuement la ne tourne au seul avantage de commun ennemy de la chrestienté, ce que Dieu par sa bonté veille destourner.

Au surplus, Monseigneur, d'autant que me trouvant souvent avec monsieur le prince d'Aurenge, monsieur son frere (et cousin), et avec les ministres qui sont residens icy de la part de quelques roy et potentats, mesmement celuy de la Grande Bretagne, il eschet de parler des affaires de Boheme et de celuy qu'ilz y ont nouvellement que je sache, comment il plaist a Sa Majesté que je le qualifie, affin de ne rien faire que suivant l'ordre qui me sera prescrit.

60.

Tillers k p. z Puissieux.

Benátský vyslanec pro Bedřicha falckého. Anglický král spokojen korunovací Bedřichovou. Jeho poměr k císaři a králi španělskému.

Leden, 12. 1620, Londýn.

(Tamže, Ms. franc., 15988 fol. 410b—411a.)

. . . Mons. l'ambassadeur de Venize²⁾ ne fait pour la petite bouche des affaires de Boesmes par ses discours. Il se rend tout a fait partial pour Mons. l'electeur, et a bien si peu de retenue de me dire, en parlant sur ce sujet, que de l'interest de la religion. Cela estoit bon pour les p[articul]iers d'en avoir et de la conscience, mais que pour les princes et les grandes republicques, qu'ilz avoient d'autres ressortz qui les faisoient mouvoir.

Mons. Gabaleon m'est venu veoir aujourd'huy au retour de son audience, et m'a dit que ce roy luy a temoigné beaucoup de contentement de l'alliance qui s'est faite depuis peu entre les Venitiens et Mess. des Provinces unies, et luy a declaré assez ouvertement le contentement qu'il a de ce que son gendre est roy. Il l'a assure que ces affaires alloient bien, que l'empereur estoit

¹⁾ Mysli se vyjednávání v Prešpurku v prosinci 1619 (Viz Gindely, II. 258n).

²⁾ Girolamo Lando (Dle sdělení archivu v „British museum“).

assiege dans Vienne, et qu'il ne scavoit plus de quel boys faire fleche. Il luy a parlé aussy du roy d'Espagne, mais avec mespris de ses forces. Il croit qu'il eust peu faire le mesme de Sa Maté, s'il ne l'eust tenu partial de ce costé et mesmes de tous les princes catholicques, s'il ne l'eust pas estimé si affectionné a la relligion comme il est icy recogneu.

Je prie Dieu, Monsieur, qu'il vous ayt en sa sainte et digne garde.

Escrit a Londres, le 12 janvier, 1620.

Vostre serviteur tres humble
Tillieres.

61.

D'Aubéry-Dumaurier ke králi Ludvikovi.

Holaňdané oznámili Aubérymu, že Benátky uznaly Bedřicha Falckého. Aubéry odmítl jejich žádost, by tak učinila i Francie.

Leden, 5. d, 1620, Haag.

(Tamže, Ms franc. 15958, fol. 321b—322a)

... ils³⁾ ont adjousté qu'ils avoient nouvelles assurees que ladite republicue de Venize attribuoit et recognoissoit la qualité de roy de Boheme a l'electeur palatin, et que pour le bien des affaires d'Allemagne, particulièrement de celsuy la, il ne restoit plus sinon que Vostre Majesté feist le mesme. A quoy j'ay reparty que Vostre Majesté avoit pour but de servir d'exemple a tous potentats de preferer la paix et la iustice a toutes autres choses, et d'employer l'usage de son autorité et puissance a composer les differences entre les princes de la Chrestienté, si en recourant a icelles ils veulent faire parroistre avoir autant de iuste crainte qu'elle d'en veoir le commun ennemy seul proffiter de toutes ces miserables divisions. ma creance estant que Vostre Majesté voudra reserver son entremise pour un si saint oeuve.

La dessus lesdictz deputéz se retirerent avec promesse de travailler incessamment pour donner satisfaction a Vostre Majesté sur le sujet de ma remonstrance, et de m'y donner au plus tost response, laquelle je poursuivray pour (la luy) l'envoyer incontinent.

62.

D'Aubéry-Dumaurier k panu z Puissieux.

Peněžní nesnáze Bedřicha falckého. Nový francouzský agent. Holandská kniha o česko-německých událostech.

Leden, 23, 1620, Haag.

(Tamže, fol. 327b.)

³⁾ Holandští stavové.

Il y a icy un envoyé de Prague de la part de l'electeur palatin pour chercher de l'argent et demander le reste que luy est deu par les estatz de ce dont le roy de la Grande Bretagne l'avoit assigné sur eux pour son mariage. C'est un nommé François Rosel (!)⁴ conseiller d'electeur qui ne m'a point visité, ny moy luy.

J'apprendz par lettres du Sr Mazan⁵) que ledict electeur se trouve en grande necessité d'argent, et qu'il cherche a Francfort d'y engager mesmes un baillage qui en est proche pour une somme de cent mille florins.

Je vous envoye une lettre du dict Sr Mazan qui se monstre fort affectionné au service de Sa Majesté, et croy que l'on en tiroit de bons adviz pour peu de gratification; il a esté noury chez feu Mr de Schomberg (sic) et ceslui cy mesmes le cognoist et affectionne tellement que si vous desirez le faire gratifier de quelque chose par Sa Majesté attendant mieux, j'estime que de cette part là il ne s'y trouveroit aucune difficulté. Vous en userez comme il vous plaira, vous supliant croire, Monseigneur, que je n'y suis porté que de la seule affection au service de Sa Majesté. Il a de bonnes habitudes en Allemagne, est bien avec Mr le landgrave de Hessen⁶), et n'a point d'affections qui puissent estre suspectes, de quoy neantmoins le jugement appartient a vous seul . . .

Je vous envoye un certain adviz sur les affaires d'Allemagne et de Boheme, que le gris a aict imprimer icy. J'ay esté asseuré qu'il l'a rescende l'innocent, et que c'est disciple d'un sien secretaire que vous pouvez cognoistre.

63.

Tillieres k p. z Puissieux.

Anglie pro Bedřicha falckého. Finanční opora Bedřichova. Přijetí českého vyslance u krále Jakuba I. Snahy o získání anglického krále českým stavům.

Únor, 22. 1620, Londýn

(Tamže, Ms. franc. 15988, fol. 416a—418b)

Monsieur,

J'ay recu avec un extresme contentement vostre lettre du XII de ce moys, ayant par icelle asseuré de la santé de la royne, de laquelle j'estois en extresme peine, tant par ce que m'en aviez

⁴) František Rozin.

⁵) Buď se jedná o Baltazara de Sade, pána ze Saumane a Beauregard-u anebo jeho syna pana Bapt, plukovníka lehké jízdy papežské. (Lask. sdělil p. Blanchet z Paříže.)

⁶) Ludvík V. Věrný (1596-1626.)

mandé par vos lettres dernières que pour les mauvais bruits que l'on en faisoit courrir icy.

Je ne manqueray aux occasions qui se presenteront de porter ce prince a contribuer a un accommodement des affaires de Bohesme, et par les voyes que me mandez juger estre les plus propres bien que je croye que tout cella sera inutile, ceux de ce pays disant hault et clair qu'il fault que l'electeur palatin meure avec la couronne de Boheme sur la teste, et qu'en cest affaire il n'y a point de milieu.

Il ne se parle plus de la levée de quinze mille hommes dont je vous escrit. Ilz s'en sont alléz comme ilz estoient venuz.

J'ay esté visité de Mons. le vicomte de Doncaistre a son retour de Neumurquet, lequel m'a parlé un peu plus ouvertement du mariage de madame soeur du roy, qu' aucun autre ayt point fait depuis mon arrivée. Je juge que cella vient de la deffiance qu'ilz prennent par le retardement de l'ambassadeur d'Espagne,⁷⁾ que le roy d'Espagne les veille tromper, et qu'il n'a aucun desseing de parachaver le mariage, et que la dessus ilz me sondent et veulent tenir en haleine, affin que si l'autre leur manque, ilz puissent dire qu'ilz en ont traité avec moy, qu'ilz ont toujours en leur visée vers la France.

Il n'y a pas grande assurance a tous ses jugemens que l'on peult faire sur l'esprit de ce roy, lequel peult estre a cest heure picqué du retardement dudict ambassadeur, m'a fait tenir ce discours que si demain il recoit quelques nouvelles, qu'il soit en chemin et qu'il se haste de venir. Il ne se resouviendra plus de la France et s'abandonnera entierement a l'Espagne.

Ces considerations ne m'ont empesché de respondre fort courtoisement pour le tenir en bonne opinion sans neantmoins m'engager aucunement croyant que ce soit le service de Sa Maté encores qu'elle n'eust ce dessain d'acomplir ledict mariage d'autant qu'asseurement la croyance qu'ilz ont qu'il ne leur peult manquer, si l'autre ne s'acheve est cause qu'ilz n'entreprennent et n'entreprendront si librement sur la France en faveur des Huguenotz de France, comme ilz feroient, s'ilz estoient privéz de ceste esperance.

Ledict Sr. vicomte⁸⁾ m'a asseuré qu'il avoit eu nouvelles d'un homme de qualité de la court de France, que le comte de Fu[er]-stemberg⁹⁾ n'a eu de Sa Mté que des parolles généralles, que le mesme advis luy avoit esté reconformé par un sien amy demeu-

⁷⁾ Gondomar. Ten však tehdy právě meškal ve Španělich za nějakým zvláštním účelem. Patrně ho zastupoval španělský agent v osobě dominikána P. Diega Lafuente-a. (Dle sdělení archivu v „British museum“).

⁸⁾ Doncastre. — ⁹⁾ Viz Gindely, II, 12.

rant a la court de leurs Altezzes de Flandres, fort familier du comte d'Aguiouel grand favory de l'archiduc. Je ne scay si veritablement il a ceste croyance qui est contraire a ce qui est, ou si par prudence il le dissimule. Il a opinion que ce roy pourra avoir de l'argent sans tenir les Estatz, et que l'affection que l'on a Mme. la princesse palatine et a l'avancement de la religion protestante fera que un chascun se cotisent volontairement. Pour moy encores que la chose ne soit impossible, je doute qu'elle puisse reussir.

Je vous ay mandé par cy devant, comme le baron d'Aune¹⁰⁾ avoit eusa premiere audiance non seulement comme a l'ordre des ambassadeurs des moindres princes, mais comme cavalier particulier. Depuis il a esté a Neumarquet ou on l'a traité avec toutes sortes d'honneurs, et telz que l'on n'en scaurait faire davantage au plus grand prince de France envoyé icy de la part de Sa Maté. Ces inegalitez vous font veoir et juger de l'esprit de ce roy, lequel pense puisqu'il est esloigné de vingt ou vingt cinq lieues d'icy que personne ne connoisse ses actions, les parolles, qu'ilz ont eu ensemble n'ont esté si courtoises, car le premier mot que luy dist le roy de la Grande Bretagne fut: „Mon Dieu, me pourrez vous donner une bonne raison pour couvrir l'invasion qu'a faicte l'electeur palatin du bien d'autruy?“ A quoy le baron d'Aune respondit, que ce n'estoit invasion, mais un bien qui luy avoit esté envoyé miraculeusement du ciel, et presenté par les hommes. Sur ce mot il fut interrompu, et luy respondit: „Comment doncques? Vous croyez que les subjectz ont pouvoir de deposseder leur prince? Je suis d'avis que vous semiez ceste opinion par l'Angleterre, affin que mes subjectz me chassent, et en mettent un autre en ma place!“

Sur gouy le baron d'Aune repliqua que ce n'estoit chose pareille que luy estoit roy par succesion, et que le royaume de de Bohème estoit electif, et qu'ainsy les Estatz du pays ayant esleu Son Mté qu'il le croyoit vray roy et non pas usurpateur, qu'il s'estonnoit que Sa Maté ne vouloit le reconnoistre roy et le nommer tel, veu qu'il avoit fait le mesme du roy de Suede¹¹⁾ qui n'estoit que usurpateur, et que ce que Son Mté avoit fait, il l'avoit fait par son conseil. Ce fust la qu'il commença a renier Dieu a quatre parties, et a le devier entierement, et que pour ce qui touchoit le roy de Suède, ce n'avoit esté qu'apres que tous les princes de la Chretienité l'avoient approuvé tel, et en se tournant vers le marquis de Bouquiquan (Sic), luy dit: „Je ne m'estonne pas, si mon gendre fait beaucoup d'impertinences, veu les „sages“

¹⁰⁾ Achác z Donína. (Srov. Gindely, III. 39).

¹¹⁾ Gustav II Adolf.

conseilles qu'il a avec luy!" Neanmoins peu apres sa cholere estant passée, il vit les raisons que luy a données ledit baron, lesquelles respondent a celles de l'empereur que je croy qu'aurez veues, aucunes luy ont semblé bonnes et les autres ne l'on satisfait.

C'est pourquoy ledict baron est revenu a Londres pour consulter avec ceux qui ont fait les premieres, s'il y aura moyen de satisfaire ce prince, lesquels sont l'archevesque de Cantorbery¹²⁾ Edmond Woton jeune frere du milor de mesme nom et le viconte de Doncaister. Ilz se donnent dispance que apres cela ilz auront une declaration a leur contentement. J'oublois a vous dire qu'un des moyens, dont s'est servy ledict baron pour inviter ce roy a ayder son gendre ca (sic) esté de soing. Il s'en dit fort amy et croy qu'il en monstreroit des effetz si nous avions a demesler quelque chose avec l'Espagne, mais en la confonction presente des affaires je ne croy pas que l'on s'y donne fier . . .

A Londres, le 22 febvrier, 1620.

Vostre tres humble serviteur
Tillieres.

Účast Minoritů na boji Ludvíka Bavora s papežem Janem XXII.

P. Dr. Jan Kapistran Vyskočil, O. Fr. M.

(Pokračování.)

Spor o chudobu Kristovu.

Za těchto poměrů vznikla ona pro řád osudná rozepře o chudobu Kristovu dle jména náhodně sice jako něco nového, snad nahodilého, ve skutečnosti však měl tento spor psychologickou nutnou spojitost s celou mentalitou řádu minoritského a pak s osobním a povahovým zabarvením celé činnosti tehdejší kurie papežské.

První kroky namířené proti minoritské chudobě a jejím ideálům učinil papež již tím vlastně, že bullou „Quia nonnumquam“, vydanou 26. března 1322⁶³⁾ ruší záповěď Mikuláše III. činiti diskusi o dekretálu „Exiit“, jež řád považoval jako jakési sacrarium své řehole. Mikuláš III. tímto dekretálem velebí nanejvýš ideály františkánské a zvláště řeholi sv. Františka. Jím právě byl řád ve svých pretensích vyvýšen nad jiné řády, jako následovník nejdokonalej-

¹²⁾ George Abbot.

⁶³⁾ C. 2. Extrav. Joan. XXII. 14. (ve starém Codexu juris Canonici.) ed. Richter 1809 a Friedberg 1879 a u Jana Minority v Baluze: Miscellanea Ed. Mansi III. 207. Lucae 1,62.

šího, evangelického života. V něm spatřovala komunita řádová dokumentaci své chudoby, ne sice skutečné, ta byla jí značně zmírněna proti hlasu spirituálů, ale spíše ideální. Proto také první argumentaci o chudobě Kristově čerpal Berengar z Talonu a dále i jeho společníci z tohoto dekretálu. Zrušením této takřka sakralní klausule Mikulášovy byla jaksi celá věc minoritských ideálů zprofanována a vržena k diskusi volné všem riválům a sokům řádu.⁶⁴⁾ Rozčilení nastalo v celém řádě. Generální kapitola řádová v Perugii téhož roku v červnu vysílá papeži snažnou prosbu, aby nevydával žádné nové bully proti řádu, poněvadž prý to povede k velkým nepokojům.⁶⁵⁾ Ale kapitola nepřestala na tom; kapitola jakoby již nevěřila papeži. Vždyť již učinil mnoho proti řádu tím, že suspendoval exkommunikaci v dekretálu „Exiit“, ochrannou to hráz pro privilegium chudoby. Kapitola téhož r. 1322 vydává list k celému křesťanstvu, začínající slavnostním způsobem slovy: „Universis Christi fidelibus“, jako mohutnou appellaci na cit veškerého křesťanstva, jsouc pevně přesvědčena, že jednak tím veřejnost bude tím více získána pro věc františkánskou, jednak že tím dá se papež zastrašiti od dalších kroků proti privilegiu paupertatis. List byl vlastně vydán ve dvou recensích, 31. května a 7. června, kde prohlašuje řád slavnostně, že věřiti v naprostou chudobu Kristovu a apoštolů „tam in communi quam in particulari“ — nejen není heretickým — jak prohlašovali Dominikáni — nýbrž jest to „sanum et catholicum.“⁶⁶⁾ List argumentuje výslovně z dekretálu Mikuláše III. „Exiit“ a též z vlastního dekretálu Janova, který vydal proti spirituálům 7. října 1317 „Quorumdam exigit“, kde chválí a schvaluje dekretál i Mikuláše III. i Klimenta V. Že tato argumentace byla namířena proti možným krokům papežovým, jest jasno. Neznámý pisatel „Relatio de Pontificatu Joannis XXII.“⁶⁷⁾ dokonce praví, že někteří kardinálové,

⁶⁴⁾ Viz o tom ostatně zprávu o konsistoriu papežském z 6. března 1322, v němž se Jan XXII. vyslovil proti dekretu Mikuláše III. a stanovil, že vlastně už Klemens V. jej v mnohém změnil a proto on že snímá exkommunikaci proti těm, kteří by o něm chtěli volně disputovati v Höfler: *Aus Avignon-Prag* 1868 str. 33.

O datu tohoto konsistoria 6. března viz Müller K. v *Zeitschr. f. Kirchr. Gesch.* VI. 66. Mylně Wadding má datum 1323, dle něhož Marcour v disertaci *Anteil d. Minoriten am Kampfe zwischen Ludw. IV. u. Papst Joh. XXII.* Emmerich 1874.

⁶⁵⁾ List uveřejněn Müllerem v *Briegers Z. f. K. G.* VI. 106–8, (1884) Gotha v čl. *Einige Aktenstücke u. Schrütten etc.*

⁶⁶⁾ Obě recense listu jsou u Baluze: *Miscell.* III. 208 etc. 1762 Lucca.

⁶⁷⁾ *Relatio de pontificatu Joan. XXII. scripta a quodam fautore heresis Fraticellorum.* Cod. Vatic. Bibl. 7187 fol. 3 v Lämmerově *Meletematum rom. mantissa.* Pars 1. Ratisbonae (1875) 75.

a Wadding dodává, že to byli zvláště kardinálové z řádu minoritského,⁶⁸⁾ i někteří vznešení laici žádali prý přímo řádovou kapitolu, aby toto prohlášení učinila. Byla to jistě pozdější snaha papeže Jana vylicíti jako tyrana, heretika, proti němuž dokonce sami kardinálové brali v ochranu Minority a jejich sentence. Jak daleko měl tento list účinek na lid a jeho celkové mínění, nelze přímo říci, ale lze vytušiti z toho, že papeže velmi pobouřil, což by se asi nestalo v také v míře, kdyby list byl zůstal bez ohlasu. Domnívali-li se Minorité, že papež ustoupí a dá se zastrašiti, tu se ovšem velmi zmýlili. Jan XXII. byl povaha cholerická a také neústupná. Napadl Minority v tom nejbolestnějším místě, tím totiž, že se ještě téhož roku 8. prosince bullou „Ad conditorem canonum“⁶⁹⁾ vzdal fiktivního vlastnictví majetku a almužen řádu minoritského, čímž padla nejdříve i theoretická prestyž řádu, že nemá dle vzoru Kristova žádného majetku.

V bulle své prohlašuje dle zásad sv. Tomáše Aquinského,⁷⁰⁾ že dokonalost nezáleží v naprosté chudobě, jak se domnívali Minorité, nýbrž v lásce k Bohu. Vytýká, že Minorité, ač používají věci jimi užívaných jako svých, přece se honosí největší chudobou „De paupertate altissima coeperunt inaniter gloriari, quam sibi prae cunctis aliis Mendicantibus (myslí zde asi zvláště na Dominikány) ex eo praecipue vindicant imprudenter, quod in his, quae obtinent, nihil se proprietatis vel dominii sed solum nudum usum facti asserunt pertinere.“ Sarkasticky, ba přímo posměšně praví, že papežové předešli svými dekrety jistě si nechtěli jménem svaté římské církve rezervovati vlastnictví jednoho vejce nebo kousku sýra nebo krajíčku chleba, kterých se bratřím dostává.

Vzrušení u Minoritů bylo nesmírné. Řád posílá svého prokurátora Bonagratiu de Bergamo s appellací, kterou tento v konsistoriu papežském 14. ledna 1323 podává. Polemisuje přímo s argumentací papežovy bully a praví, že řád minoritský se nachází vůči apoštolské stoličce jako majetníci v tomtéž poměru, jako jednotlivý řeholník jiného řádu vůči celé komunitě. Mimo to vyzdvihuje appellece ostře úplnou chudobu Ježíše Krista a apoštolů a výroky papežů i Jana XXII. samotného. Vytýká se zde přímo papeži, že ač nedávno (1317) dekretál „Exivi“ sám schválil a vtělil do corpus juris canonici nyní dopřál sluchu nepřátelům a pomlouvačům řádu. Proto appelleje Bonagratia jménem řádu na papeže lépe zpraveného a na církev svatou. Za tuto odvahu ovšem byl Bonagratia na rok uvězněn. Ale papež přece uznal za dobré, konstituci „Ad condi-

⁶⁸⁾ Wadd. Annal. Min. a. 1322 n. 51.

⁶⁹⁾ Bullar. Franc. V. 235 A.

⁷⁰⁾ S. Thomas S. Th. 2. 2. q. 184 a 1.

torem canonum“ v něčem změnit, ostré výrazy byly vynechány a takto změněnou pod toutéž arengou a týmž datem dal vyvěsiti na vrata katedrály Avignonské.⁷¹⁾

Aby Minoritům to poslední útočiště a takřka sakrarium celého idealismu jejich vzal, vydal papež téhož ještě roku novou bullu „Cum inter nonnullos“, kde prohlašuje větu, na níž se Minorité odvolávali jako na základ své prestiže za heretickou, totiž že Kristus a apoštolové neměli ani in communi ani in particulari ničeho jako proprium čili dominium, nýbrž že měli „simplicem usum facti.“

Tragickou chybou Minoritů bylo, že věc asketickou, rázu eminentně praktického sami zahnali na pole theorie a dogmatu. Byliť ovšem k tomu vedeni i samou nutností, neboť chudoba jejich a prestiž s ní spojená byla také v celku jén více méně již theoretická. Tím se stalo ovšem, že přehlédli tehdy, že chudoba Kristova a apoštolů i chudoba ještě jejich zakladatele Františka byla přece něčím jiným, než chudoba dle pravidel řehole a dle pojmu církevního práva. Kdežto chudoba Kristova a apoštolů, ač dobrovolná, byla plna strádání, naznačená ve slovech Kristových: „Lišky mají doupata a ptáci nebeští hnízda, ale Syn člověka nemá, ani kde by hlavy své sklonil,“ přece nebyla chudobou dle řeholních pravidel, čili juristickou, která sice jsouc ve výhodě, proti evangelické chudobě, třebaš má všeho dostatek, přece nemá práva majetkového k ničemu a jest odvislá úplně od vůle představeného a toho, jenž má nebo spravuje majetek. To vytýkal též sarkasticky Jan XII. slovy: *Constat autem, quod fratres dicti ordinis post factam retentionem dicti domini non minus, sed satis amplius quam ante ipsam in aquirendis bonis ipsis ac conservandis... fuerunt solliciti, quam sint religiosi alii mendicantes solliciti, habentes aliqua in communi.*⁷²⁾ Holzapfel poznamenává k tomu případně toto: Minorité přehlédli, že Kristus a apoštolové žili skutečně ve veliké chudobě a byli vzory chudoby i minoritské i každému jinému řádu, ale nepřeli se o pojmy právnické dominium, usus iuris a simplex usus facti a podobné.⁷³⁾ V řádě přirozeně vzniklo pravé zděšení. Projevy bouře a nevole vznikly takové, že sám generál tehdejší Michael Cesena, ač sám nejvíce snad dotčen, cítil potřebu při kapitole r. 1325 bratry napomenouti, aby zachovali v kritické době této klid a mluvili s úctou o nových papežských rozhodnutích. Ovšem, že tento dopis byl bez účinku, neboť spíše se cítilo, co cítil generál jako bratr, než co psal jako oficiální představený.

1) ⁷¹⁾ C. 3. Extrav. Joan. XXII. v Coop. J. Can. Ed. Richter u. Friedberg.

⁷²⁾ Bull. Franc. V. 1. c.

⁷³⁾ Holzapfel: Hdb. d. Gesch. d. franz. Ord. Freib. in Br. (1909) str. 71.

Mnozí již byli přesvědčeni, že papež, jenž takto učí, jest bludař; někteří však šli tak daleko, že svými názory se netajili ani před veřejností. V kázáních a projevech veřejných přímo prohlašovali učení Janovo za bludné. Početný řád působil na tehdejší společnost svými kázáními, zvláště svými ideály o chudobě Kristově velmi mocně. Minorité v této otázce při tehdejší idealismu křesťanském byli jistě proti papeži a jeho dekretům ve značné výhodě získati si sympathie i tam, kde jich dříve neměli, i když odmyslíme, co vskutku následovalo a myslíme jen na ideový směr tehdejší společnosti. Jan XXII. stal se odporný již těmi stálými rezervacemi a četnými sbírkami pro apoštolskou stolicí, ať už za jakýmkoliv účelem konanými. A nyní teprve nastalo pravé vzbouření, když do světa se rozkřiklo, že papež potlačuje chudý řád sv. Františka, že vydává bully proti jejich chudobě, že jim chudobu znemožňuje. A rožčilení dostoupilo vrcholu, když se vyhlašovalo, že Minorité trpí proto, že chtějí následovati chudého Krista a apoštolů. Papež v osobní své prestiži jako náměstek Kristův byl vážně ohrožen. Takový papež, který jest proti chudobě Kristově a pronásleduje bullami její věrné následovníky, nemůže býti pravým náměstkem chudého Krista; nemůže býti pravým papežem. To bylo přesvědčení, které se vtíralo tak mnohým do duše.

Že se skutečně tak dělo, ukazují četné listy Jana XXII., zasílané na různé strany, buď s ohražením proti nařčení Minoritů, nebo s polemikou proti minoritským bludům. Již 26. května a 3. června r. 1324 píše Jan XXII. kurfirstům říšským: králi českému, arcibiskupu mohučskému, trevirskému a kolínskému,⁷⁴⁾ že někteří synové ničemnosti, nosící zevně chudé roucho (Minorité), uvnitř pak prázdní řeholního života, plní ničemností a zloby, následující zlobu otce lži, namluvili kurfirstům neblahou pomluvu o něm. Další v dopise týká se ovšem již věcí politických. Ale charakteristickým jsou silné výrazy, kterými si papež ulehčuje v tak těžké tísní, kterou mu působili Minorité v Německu, spojení již tehdy s Ludvíkem.

Ještě větší obtíže mu však Minorité působili u jeho nejvěrnějších spojenců, na nichž svou mocí Jan XXII. tehdy závisel, totiž u obou dvorů Anjouských: v Neapoli a v Paříži, kde Minorité a zvláště tehdejší jejich generál Michael Cesena byl velice oblíben a měl značný vliv.

To svědčí nejen Jan z Vinterturu ve své kronice⁷⁵⁾ a ostatní chronisté řádoví, které uvádí Wadding k těm letům ve svých

⁷⁴⁾ Oberbayer: Archiv I. 55.

⁷⁵⁾ V Arch. f.

annálech, ale zvláště četné dopisy, které Jan posílá brzy králi Robertovi, brzy jeho manželce, královně Sancii, přímo vášnivě oddané příznivkyni Minoritů a zvláště Michaela Ceseny, jehož přízní svou neopustila ani v jeho dalším životě. V její pozůstalosti, dokonce v pečlivě zapečetěném svazku ještě r. 1346 našly se knihy a dopisy Michaela Ceseny, bývalého generála řádu Minoritského.⁷⁶⁾ V únoru — 2. — r. 1325 jest nucen papež chlácholiti rozčilení královských manželů neapolských listem, kde sděluje, že dekretál právě vydaný není proti Minoritům všem, nýbrž jen proti spirituálům — totiž heretickým Minoritům.⁷⁷⁾ Ale ani jinde není papež bezpečný. Že jest heretikem, jest rozkřiknuto po celém světě křesťanském.

Papež jest nucen psáti na různé strany do Francie, do Italie, do Německa biskupům a arcibiskupům. Buď jim sděluje odpovědi na bludy Minoritů, zvláště potom Michaela Ceseny, jako Hugonovi, biskupu pařížskému,⁷⁸⁾ nebo nutí je, aby publikovali exkomunikaci proti čelným Minoritům, octnuvším se již na straně Ludvíka Bavora, jako arcibiskupu milánskému již r. 1328.⁷⁹⁾

Opět r. 1329 v březnu píše arcibiskupu kolínskému znova, aby Bonagratiu, Michaela Cesenu a Viléma Occama, kteří mu mnoho asi škod působili, zajal, kdekoliv by je zastihl a je uvěznil.⁸⁰⁾

Dokonce i do Španěl jest nucen arcibiskupu compostellskému Berengarovi, poslati libellum adversus errores Michaelis de Cesena.⁸¹⁾

Zatím Minorité proti zřejmému a vyslovenému přání papežovu ústy kardinála Bertranda Poyeti zvolili při řádové kapitole v Bologni r. 1328 znovu Michaela Cesenu.⁸²⁾ Cesena byl zatím již jako podezřelý heretik potahován k soudu papežskému.⁸³⁾ Cesena dokonce tam dovolil si otevřeně papeži odporovati v otázce chudoby Kristovy a obhajovati proklamaci kapitoly v Perugii, začož byl v Avignoně internován. Ale ani tehdy, jak dobře poznamenává Müller,⁸⁴⁾ neodvážil se papež zakročiti krajním způsobem a naříditi novou volbu generála nového. Zřejmě to znamená, jak bylo se papeži obávati moci a vlivu, který řád tehdy

⁷⁶⁾ Viz o tom Vatican. Akten zur Deutschen Gesch. in d. Z. Ludw. d. B. Agg. Innsbruck 1891 č. 2295.

⁷⁷⁾ Opis jest u Raynalda: *Annal. Eccl.* k r. 1325 § 27.

⁷⁸⁾ Vatik. Akten. č. 1225 str. 433.

⁷⁹⁾ Ibid. č. 1044 str. 389.

⁸⁰⁾ Ibid. č. 1143 str. 414

⁸¹⁾ Ibid. č. 1248 str. 436.

⁸²⁾ Vatic. Akt. č. 1002.

⁸³⁾ Wadding k r. 1328 a *Vat. Act.* č. 1078 str. 397. Viz Ficker: *Urk. z. G. d. Röm. Zuges K. L. d. B. Innsbruck 1865 č. 130.*

⁸⁴⁾ Müller: *Der Kampf I.* 157.

měl a zvláště u těch dvorů královských, kde papež měl svoji oporu politickou proti Ludvíkovi. V této době asi vystupuje v blízkosti královských manželů sicilských muž, který krále a královnu přiměl k jakési roztržce s Janem XXII., jest to Minorita Ondřej de Galliano, kustos z Aquily a potom provinciál v Chieti. Ač byl ideově přívržencem Cesenovým, totiž v boji o chudobu Kristovu, zůstal politicky věren dvoru svého příznivce krále Roberta, u něhož byl ve velké vážnosti a proto také, když Cesena odešel k Ludvíkovi, neuveřejnil jeho listu okružního, v němž se Cesena ospravedlňoval před řádem z tohoto kroku. Přece však zůstal v korespondenci s Cesenou dále a byl též proto zbaven úřadu provinciálského r. 1329.⁸⁵⁾ Téhož roku odchází do Neapole, kde jest kaplanem a důvěrníkem královské rodiny a požívá velikého vlivu. Musí se hájiti proti pronásledování Jana XXII. a zvláště kardinála legáta Bertranda, ale činí to s úspěchem, neboť dvůr jej mocně podporoval.⁸⁶⁾

Kardinál Bertrand koncem r. 1327 zvěděl, že se na dvoře krále sicilského káže proti dekretům papežským. Ondřej nebyl jmenován přímo, ale míněn pravděpodobně na prvním místě. Královna Sancia, cítíc se ve své osobní cti uražena, nařídila 5. dubna 1331 šetření, které ovšem jejich chráněnce neodsoudilo, nýbrž ospravedlnilo a dovodilo, že kardinál a papež jsou špatně informováni. Ale žaloby nepřestaly, nýbrž tím se jen stával poměr dvora papežského se sicilským napjatějším. K tomu se přidružil též osobní odpor zvláště královny Sancie proti novému generálu Eudesovi a jakési netaktní jednání generála samého, které dokonce tak královské manžely urazilo a pohněvalo, že musil sám papež prostředkovati, ba byl nucen (4. IX. 1331) vyslati legáta svého z Tuscie, aby zvěděl a vyšetřil urážku a jemu sdělil.⁸⁷⁾

Ke dni 31. října téhož roku slyšíme zase o těžkých žalobách proti Ondřejovi.⁸⁸⁾ Byl vyslýchán ovšem na dvoře královském v Neapoli, kladeno mu za vinu spojení s Cesenou a kladeno mu za vinu zvláště toto: V lednu téhož roku přišli k němu poslové Cesenovi se vzkazem, aby Ondřej odradil bratry od účasti na kapitole v Perpignanu, kde byli přívrženci Jana XXII. a oddaného jemu generála Gerarda Eudesa. O svátcích téhož roku přijal jiné posly od Ceseny a také appellaci Cesenovu a Bonagratiovu přijal a choval u sebe.⁸⁹⁾

⁸⁵⁾ H. Otto: Zur ital. Politik Joh. XXII. v Quellen u. Forsch. aus ital. Archiv. u. Bibl. XIV. 182 (1911.)

⁸⁶⁾ H. Otto v Quellen u. Forsch. XIV. (1911) ib.

⁸⁷⁾ H. Otto ibid. str. 245 č. 23.

⁸⁸⁾ Reg. Avin. Clem. VI. A. II. fol. 452 etc.

⁸⁹⁾ H. Otto v Quellen u. Forsch. XIV. 183—4.

Šetření bylo ovšem illusorní. Papež znova nařizuje vyšetřování již 13. listopadu 1331, ale Ondřej chráněn královským dvorem zase se odvolává přímo k papeži. Když papežští inkvisitoři dóléhají, zdůrazňující přísně své poslání papežem, tu královna sama vzala v ochranu svého chráněnce a nedbajíc jejich důvodů a autority, vášnivě vytrhla jim listiny papežské z rukou⁹⁰⁾ a tak učinila jednání konec. Ač žaloby dále trvaly a bylo zjevno, že Ondřej jest přívržencem Michaela Ceseny, jak jim ostatně ještě více a horlivěji byli oba manželé královští, zvláště královna, přece nepomohly papežské dekrety ničeho. Ba dokonce roku 1332 vidíme, že papež jest nucen proces proti Ondřejovi stáhnouti na kurii.⁹¹⁾ Zde konečně věc dochází k tomu konci, že bezpochyby na Ondřeje přece byla vyhlášena formálně censura i na společníky jeho, ale královna sama nepřestává jej chrániti. R. 1333 prosí papeže, aby sprostil censury bratry ze Santa Chiara⁹²⁾, k nimž Ondřej patřil, a také již r. 1333 jest zpráva, že skutečně jest Ondřej sprostěn censur.⁹³⁾ Ale Ondřej jest si svou ochranou královských manželů tak jist, že o absoluci mnoho ani nestojí; neuznává prý censury, ač prý si nechá líbiti udělení absoluce.⁹⁴⁾ Z celého jednání Ondřejova a jeho chráněnců královských vidíme, jaký odpor ještě tehdy, když už Cesena a jeho společníci byli dávno heretiky, prodělávaly dekrety papežské vynesené proti Minoritům. Papež celou řadou dopisů se obrací znova a znova na královské manželky, aby jim vysvětlil bludy Cesenovy a odpadlých Minoritů, aby tedy nebránili uveřejnění dekretů proti nim. Roku 1329 po útěku Cesenově ku straně Ludvíkově, tedy nepřátelské straně nejen papeže ale i krále sicílského, zasilá odpovědi na bludy Cesenovy oběma manželům ve zvláštním dopise.⁹⁵⁾ Ale ještě r. 1331 Robert nechce uveřejniti listu papežova, vydaného proti generálu Cesenovi, neboť 8. července toho roku

⁹⁰⁾ „Non sicut inquisitores hereticae pravitatis et praelatos contra suspectos suum officium exercere, quinimo per violentiam de manibus praelatorum litteras apostolicas super dictae inquisitionis officio rapere non expavit.“

(Otto v Quellen u Forschungen in it. Arch. u. Bibl. etc. str. 184. p. 4.)

⁹¹⁾ Reg. Vatic. 117 fol. 229 v H. Otto l. c. str. 185.

⁹²⁾ H. Otto l. c. str. 185. Srov. Ehrle v A. L. K. G. IV. 83.

⁹³⁾ H. Otto l. c. 186. (Reg. Vatic. 117. fol. 147.)

⁹⁴⁾ Protestatus fuit „quod licet non essem nec reputarem me contumacem et per consequens nec vinculo excommunicationis innodatum propter quaedam, quae per me dicta et opposita fuerunt, quae in appellatione per me facta et processu nullitatis apertius continentur.“

Pozn. 3. u H. Otto l. c.

⁹⁵⁾ Králi Robertovi datováno 3. prosince 1329 a královně z 4. pros. 1329. Vat. act. č. 1231 a 1232.

jej papež žádá, „ut dictas litteras, illis, quibus diriguntur, assignare taliter faciat, quod eas valeant publicare.“⁹⁶⁾

S jakým však výsledkem, to ukazuje hned druhý list téhož roku z 12. srpna, kde opět žádá Jan krále Roberta, aby nebránil publikaci papežských dekretů⁹⁷⁾ a doporučuje nového generála Eudesa přízni králově.

Nebezpečným mu byl tehdy zvláště jakýsi Minorita v Marce Ankonské, jménem Thedinus, jehož Cesena ustanovil svým vikářem, že zvláště nařizuje správci Marky Ankonské tohoto Minoritu zajati a držeti ve vězení.⁹⁸⁾ Ale vše to dovedla zmařiti zase královna Sancia, oddaná ctitelka i odpadlých Minoritů, a zvláště Ceseny. Papež ji za to napomíná listem z 1. září 1332, „aby se vrátila k bývalé zbožnosti“⁹⁹⁾ a druhým listem druhého dne zaslaným králi i královně zase sděluje, že byl nemálo vzrušen tím, co se dalo při poslední kapitole minoritské v Perpignanu. Tam totiž poslal Michael Cesena svoji apelaci, kde varuje bratry uchýliti se nějak od řehole; zvláště myslí tím učení o chudobě Kristově; prohlašuje, že on sám jest dosud legitimním generálem. Pověst o tom, že nový generál chce učiniti změnu, byla všude rozšířena a na přání odpadlých Minoritů došlo kapitole více dopisů od královských a knížecích dvorů, aby tomu zabránily. Mezi prvními byla ovšem královna sicilská Sancia. Proto papež píše, že byl těmito událostmi nemálo vzrušen a že to, co jemu sděleno bylo, jest zcela rozdílné od toho, co sděleno bylo jí o Minoritech.¹⁰⁰⁾ Podobně jako měl potíže s královskými manžely sicilskými, byl nucen četnými dopisy uklidňovati též královské manžele francouzské, takže můžeme věřiti zprávě k r. 1328 kronikáře minoritského, že byli Minorité odporující papeži tak chráněni „invito papa et contra spem suam.“¹⁰¹⁾

Hned roku 1328 v červnu sděluje králi papež o procesu proti Michalu Cesenovi a napomíná jej, aby nevěřil nepravým pověstem a nestránil „fautoribus damnatorum“; podobně píše i královně¹⁰²⁾ 1. července, kde sděluje zase o útěku Cesenově z Avignona k Ludvíkovi¹⁰³⁾ a zase králi i královně 30. července, kde cítí se nucena vyjádřiti oběma ujištění, že jej výstřednosti Cesenovy neodvrátí od přízně k Minoritům. Připomíná v dopise ke krá-

⁹⁶⁾ Ehrle: A. f. L. K. G. IV. 69.

⁹⁷⁾ H. Otto v l. c. příloha 22.

⁹⁸⁾ Vat. Akt. č. 1475.

⁹⁹⁾ Ibid. č. 1565.

¹⁰⁰⁾ Vat. Akt. č. 1566, srov. též Holzappel H. d. G. d. Franz. Ord. 79.

¹⁰¹⁾ Joh. Vitodus: Chronic. v Arch. f. Solno. G. I. 85.

¹⁰²⁾ Vat. Akt. l. c. č. 1037.

¹⁰³⁾ Ib. č. 1067.

lovně, aby dopisy její nezjednávaly přízně Ludvíku Bavorovi, ani jeho kreatuře Petru de Corbaria, vzdoropapeži Ludvíkovu.¹⁰⁴⁾

I královně anglické Isabelle nucen jest psáti o útěku Cesenově a připomenouti jí, aby falešným pověstem nedávala sluchu, nýbrž pokud může, aby jim odporovala a k tomu i měla „prudenter et fideliter“ přiměti krále Eduarda.¹⁰⁵⁾

Tak dovedli Minorité svým vlivem býti při nejmenším papeži velmi nepohodlnými a kaziti papežské politice shodu i s těmi nejvěrnějšími spojenci, které kurie měla proti Ludvíkovi.

(Pokračování.)

Víra Táborů.

Prof. Ant. Novák.

(Pokračování.)

Článek pátý obrací se proti utiskování chudého lidu holdy a vrhá na tábořské hospodářství smutné sociální stíny. Chudý lid je nelidsky soužen bez ohledu ná to, zda je přichylný zákonu božimu. Holdy byly začasto vymáhány od obou stran. To se v šestém článku zakazuje a stanoví se pevné zásady, které zamezují libovolné olupování pokojného lidu na úkor jednotlivců. Dostí je na tom, když křesťan dává poplatky mocnárům, aby dobře činili a nikoli, aby tyranství provozovali. Ve výkladu na Apokalypsu¹⁴⁸⁾ líčí se útrapý sedláků takto: Prvé místem a krajinou trpěli sedláčkové, ale již všecko království trpí. Pohled na lidský stav a na ouřady, kterak prvnie hříchie lakomstvie rozmáhá se na zprávciech i na poddaných lidech; kterak sobě poplužie a dědin dobývají a osobují; z tvrzí a z vesnic se uvazují a v to dávají konšelé a auředníci i poddaní a pajchají; také pod jménem zákona Páně hledají, což jejich jest. A vdovy pláčí a sirotci obloupeni, obnaženi a žádný nevstupuje s nimi na rathauz k soudu, aby se přimluvil za ně: již dozrává zlost! Tak budil tento mravokárce cítící s lidskou bídou stejně jako Příbram se zuboženou vlastí svědomí kněží tábořských. Podobně vzpomíná Příbram v životě kněží tábořských: Nebo ti sedláčkové, kteří jsou jeden úrok pokojně platili, ti nyní pět a někteří šest úroků

¹⁰⁴⁾ Ib. č. 1067 a 1069.

¹⁰⁵⁾ Ib. č. 1056.

¹⁴⁸⁾ Věst. Spolk. Nauk 1903, 14. Str.: Obroč se jim na poli nebo nic daj předse!

a poplatků platí.¹⁴⁹⁾ Dle těchto ukázek byly sociální poměry na venkově bídné a narážky na „desorganisationes“, na zlořády a tyranství u Příbrama byly hodně oprávněné.

Článek sedmý chrání manželky, jejichž mužové buď z donucení či dobrovolně bojují proti Táborům. Také proti poddaným, jejichž pán nepřistoupil k pravdě boží, nemá býti vystupováno krutě. Podobná látka projednávala se již v dobrozdání mistrů.¹⁵⁰⁾

Osmý článek zakazuje loupeživé výpravy. Někteří z obcí nehledíce si svýma rukama živobytí dobývají, živili se z cizího tím, že pořádali loupežné výpravy, ano nutili i jiné k nim. Protože ale není ani spravedlivé ani výhodné, aby pracovití sedláci bez snešení obce nuceni byli vydati se na lup, má to přestatí a taková výprava bude se trestati jako loupežná. Lidé nechť se vrátí raději k pokojné práci a ne k lotříkování. Kněží nesmějí takové výpravy provázeti a vítati s monstrancemi, protože tím svátost oltářní se uvádí v posměch.

Tyto další čtyři články daly by se pro svůj obsah zařaditi též do synody pisecké, neb na masopustní synodu táboorskou¹⁵¹⁾ (únor 1424). První Tábor byl totiž sídlem politické vlády nad sdruženými obcemi a právě o Táboru máme doklady¹⁵²⁾, že odtud byly podnikány loupeživé výpravy na statky pánů z Hradce, jak nás o tom poučují „Querellae Hussitarum“. Tyto články jsou bezpečně táboorské a původní.

Mezi tyto dvě synody spadá důležité hádání na Konopišti.

Biskupec o něm obšírně referuje ve své kronice.¹⁵³⁾ Toto hádání úzce souvisí se sporem Biskupce contra Příbram, vedenému od známé schůze u Zmrzlíků. Na začátku stručně líčí, jak 24. července 1423 vytáhli Pražané proti Táborům a na cestě oblehli tvrz Kříženec (mezi Vožicí a Načeradcem), která byla osazena z Tábora. Ale posádka se po několik týdnů statečně bránila, ač obléhatelé užívali obléhacího náradí. Když pak jí přitřhl na pomoc Bohuslav ze Švamberka, nechali Pražané obléhání a mezi oběma stranami smluveno, že se sejdou k pokojnému vyrovnání sporných otázek u hradu Konopiště. Tam se zprvu obě strany po-

¹⁴⁹⁾ Podobně nařiká i Chelčický v traktátu „o trojím lidu“ (Bartoš Č. Č. M. 1914. str. 305.)

¹⁵⁰⁾ Goll: Quellen II. 51.

¹⁵¹⁾ tempore carnisprici (22.—29. února).

¹⁵²⁾ Pal. Dějiny 591. Boje Bohuslava ze Švamberka s Oldřichem z Hradce.

¹⁵³⁾ H. II. 574—589.

hádaly a hrozila opět srážka. Šlo ku podivu opět o ornáty. Později docíleno bylo dohody v tom smyslu, že obě strany schválily prozatímní usnesení, že užívání ornátů při mši neděje se z ustanovení božího, ale z příkazu a ze zvyku církve. Na znamení svornosti měli Táboři sloužiti v ornátech, kněží pražští bez nich. Z Táborů se úkolu toho podjal Prokop Holý, který sloužil mši v ornátě. Kněží pražští však nedostáli zplna slibu, neboť si vzali aspoň komžičky. Po tomto theatrálním smíření umluvena byla nová schůze ke dni sv. Jana Křtitele na hradě Konoopišti s programem: Mistři pražští dokáží ze zákona božího a svatých doktorů, že se má sloužiti mše v ornátech. Podaří-li se jim to, podrobí se kněží Táborští.

Ve šmluvený den sešly se obě strany v hojném počtu. Za Tábořky jmenuje se Biskupec a Jičín, za Pražany Jakoubek, Engliš, Rokycana a do otázky zapracovaný Příbram, který se vrátil ze svého vyhnanství. Táboři stanovili proposici: Věří, že vše k věření potřebné zjevil Kristus, apoštolové a po případě svatí, jejichž výroky jsou založeny v Písmu. Na tom trvají a chtějí spíše zemřít, než tvrditi něco, co se nesrovnává s vůlí Kristovou a ustanovením prvotní církve.¹⁵⁴⁾

Touto výhradou si Táboři nechávali zadní dvířka pro případ, že by se mistrům podařilo obhájit z Písma užívání ornátů. Biskupec, který ve svém sporu s Příbramem sestavil tolik výroků svatých proti ornátům, zřiká se nyní jejich svědectví. Na to mistři pražští stanovili čtyři supposice a žádali od Táborů odpověď.

1. Má-li se ve všem věřiti Písmu svatému? 2. Zda věří, že sv. Jeroným při překladu Písma z hebrejštiny zachoval neporušený text? 3. Zda spolehlivými jsou knihy svatých Otců, které církev beže změny textu zachovala? 4. Zda připouští, že těmto doktorům nejen ve srozumitelných výkladech, nýbrž i v nedosti jasných má býti věřeno spíše, než moderním vykladačům — pokud ovšem neodporují víře katolické?

Táboři odpověděli, že činí rozdíl mezi kanonickými a apokryfními spisy Písma. Ač dobře jest srovnati text latinský a řecký při posuzování authenticity překladu sv. Jeronýma, uznávají přece jeho překlad za správný, poněvadž jeho ústy mluvil Duch sv. Knihy starých církevních Otců nadrží, protože prvotní církev jich nadržela a ani nynější je všecky neuznává. Tak na př. knihy Origenovy byly od jeho žáků porušeny. Dokto-

¹⁵⁴⁾ Totéž u Jakoubka v jeho kvestii proti Hildessenovi. Sedlák: Počátkové kalicha 76.

rům věří potud, pokud se zakládají na Písmě a i tací mohou se mýlit a jednati proti zákonu. Nálezky lidské nutno odlišovati od pravd božích. Má-li někdo dar od Boha, vykládati Písmo, sluší jemu více věřiti než všem doktorům. Také svatým věří jen, pokud Bůh mluvil jejich ústy.

První den jednání skončil nerozhodně. Druhý den bylo hádání ještě pohnutější. Táboři tázali se Pražanů, zda chtějí přiznati, že nedávno ve svém traktátu proti nim veřejně prohlašovali, že obřady jejich při mši dají se nepřetržitě sledovati již od sv. Petra a prvotních svatých a že nynější řád bohoslužebný jest schválen ústy apoštolů. Když mistři s vytáčkami odpověděli, že jejich mešní řád je apoštolský, žádali Táboři důkaz. Mistři tedy počali dokazovati oprávněnost ornátů nejprve ze Starého Zákona, pak z Nového a na konec přešli na papeže římské, užívající stejných dokladů co Příbram v traktátu „De ritibus missae“, který mistři veřejně v obci pražské rozhlásili.

Táboři sice již tehdá ústy Biskupcovými dokázali, že jejich bohoslužebný řád uzavírá v sobě mnoho neužitečného, škodlivého a v zákoně Páně nedoloženého, ba jemu protivného, přesto ale opakují své vývody znova.

Vytykají mistrům, že brání sloužití mši kdekoli, i když všechny podstatné věci jsou po ruce. Velkou část mše stráví ceremoniemi, v nichž lid zalíbení nemá, protože jim nerozumí, kdežto na kázání věnují málo času. V obřadech samých je mnoho lživého. Hlučný zpěv nezakládá se na písmu¹⁵⁵⁾, zpěv latinský je vůbec nepřipustný, protože nesrozumitelný a lid neví ani, kdy má říci amen. Lépe jest zajisté říci pět slov srozumitelně česky, než deset tisíc jich řvátí latinsky.¹⁵⁶⁾ Mistři se sice vymlouvají na to, že některým místům by ani leckterý kněz nerozuměl a lidu je správně nevyložil, ale proč tedy nečtou lidu jen pravá a srozumitelná místa? Proti Písmu jest zanedbávání čtení a výkladu Písma — pro obřad. Mše mistrů dávají příležitost lžiprorokům a lenochům, aby se z velkého počtu mší a almužen vdov živili. Bez těchto ceremonií poznali by se lépe nehodní, neboť by se jim odňaly prostředky k podvádění. Mistři přijali ale místo evangelia vynálezky cizoložného pokolení. Obřady jejich znehodnocují úctu k svátosti, protože lid spokojuje se pouhým viděním a nezachovává příkaz o požívání těla a krve.

¹⁵⁵⁾ Nejedlý v Počátcích zpěvu husitského nachází u Táborů velké porozumění pro píseň. Dle této poznámky nebyli Táboři pro hlučný zpěv nadšeni.

¹⁵⁶⁾ H. II. 580. Tato věta je opakována z Jakoubkova traktátu „De ceremoniis“.

Páně. Mimo to zavádí opět přijímání pod jednou a matou lid sloužením několika mší v jednom kostele. Ritus mistrů svádí lid k pověře, neboť přičítá znamení kříže zázračnou moc, což je tajné umlouvání s ďáblem a černokněžnictví. Podobně se to má s ostatními pohyby a úkony, o nichž mistři soudí, že znamenají mnoho dobrého. Slíbují pomocí těchto znamení chránit lid od ďábla a počínají si zatím jako falešní proroci.

Na tom Táboři stojí, přes to, že mistři mnoho důvodů a výroků Písma našli k obhájení těchto znamení. Kristus a apoštolové užili jen některých a těch se věrně přidržují i oni.

Znamení kříže není nutné, neboť z kříže Kristova nemají se brát znamení, nýbrž ctnosti Kristovy, od něhož svátosti mají svou moc.

Učinili by lépe, kdyby ukřižovali někteří své hříchy a neřesti.

Mše sloužená ku poctě svatých není založena na Písmu. Počet mší slouží jen ku zisku kněží. Mše se má sloužit jen na památku umučení Kristova. Za svatost mnohých svatých nechtěli by Táboři ručiti, ale připouštějí, že i dnes může se někomu zjevit anděl. Přesto nedostačují doklady mistrů, že svatí v nebi jsou a že se jich máme ve svých potřebách dovolávat.

Mše za mrtvé a modlitby za zemřelé zavedeny byly od papežů, což je jen ku škodě věřících, kteří hřeší a spoléhají na posmrtnou pomoc a očistec, jehož existence rovněž není jistá, ač se o to mistři ve zmíněné řeči hodně namáhali. V Písmě svatém aspoň o očistci nic nestojí a Táboři nemají důkazů proto, že by nějaká duše z očístce vyšla.

V této obraně Táborů vidíme vznik potomních jejich 23 protičlánků. Vývoj dá se sledovati organicky již od hádání u Zmrzlíků a v tomto hádání máme věrný obraz, jak asi konvokace tábořské vypadaly. Mistři dali podnět, Táboři podávali námítky. Látka hádání nebyla jednotná, jak vidíme na hádání konopištském. Tu ze sporu o ornáty přenesla se disputace na postačitelnost Písma u víře, na ceremonie při mši, autentičnost textu Písma, církevní latinu a zpěv, sloužení mší za mrtvé a na poctu svatých, konečně na vynálezy v Písmě nezaložené, ctění svatých a uznávání očístce. Ač se tu projednávala také otázka eucharistická, nenajdeme tu zmínku o dovolenosti válek. Tato otázka byla již asi vyřízena v Písku.

Překvapuje tu odvaha Táborů, kteří dovolují si tenkrát pochybovati o autentičnosti textu Písma, popírat svatost některých světců. Jistě tu působil již humanismus. Ale hned u nich najdeme opět středověkou malost a nedůslednost, že totiž tam, kde se jim to hodí, připouštějí působení Ducha sv. a i zjevení anděla.

Když mistři viděli, že Táborům nedostačí doklady svatých doktorů o nutnosti řádu mešního, utekli se k metodě prvního svého (Příbramova) traktátu:

Táboři zachovávají tedy třeba zlé ustanovení církve, jen když se neprotiví přímo Písmu. Tím chtěli je mistři přiměti k závaznosti mešního ritu, neboť Táboři sami stanovili zásadu: co není zakázáno, jest dovoleno. Táboři ale jali se dokazovati, že mnohé obřady mešní protíví se přímo zákonu a že mimo to Kristus četné úkony své neučinil závaznými (mytí nohou).

Z těchto úvah Táboři dedukují:

1. Není pravdou, co mistři v publikovaném svém traktátu tvrdí, že ritus jejich pochází od apoštolů a prvotních svatých. Naopak Táboři dokázali, že ornáty jsou nálezky lidské, zavedené od papežů nenásledujících Krista a proto přičí se zákonu božimu a zaslepují lid.

2. Chtějí-li mistři obřady své napravit, nesmějí užívatí breviářů a misálů.

3. Mistři k obhájení svého stanoviska užívají výroků doktorů, jejichž ritu nezachovávají.

4. Kněží Táborští nemíní pokračovati v ústupcích, jaké učinil Prokop Holý, dokud jim nebude nutnost ornátů při mši z písma a svatých doktorů dokázána. (Pokračování.)

Úvahy a posudky o literatuře svatováclavské.

Prof. Fr. Vacek.

(Pokračování.)

VI.

Jest odpověděti na otázku, jakým dílem zúčastnili se svatováclavské literatury ti, kdož v Čechách byli pěstiteli slověnského písemnictví. Myslíme na mnichy sázavského kláštera, ale nechceme vyjímati jejich zdejší předchůdce, slovanské kněze, shledává-li se s dostatek svědectví o jejich existenci a činnosti.

Podle mínění našich badatelů zabrali se někteří žáci sv. Methoda († r. 885) do Čech a při nehotovosti tehdejší zdejší církevní organizace šířili tu takřka nepozorovaně dílo svého učitele. Tak se stalo, že slovanský obřad zachoval se po dvě století v Čechách, zemi hledící k oblasti západní církve, jako podobně zachoval se v Chorvatsku, druhé takové zemi, jen že v Chorvatsku udržel se déle, to jest až podnes. Jeho střediskem

u nás v XI. století byl sázavský klášter. Někteří naši badatelé však nespokojili se pomyslem na podružné postavení slovanského obřadu v Čechách při sklonku IX. století a v prvních šesti desítiletí X. století, nýbrž přisoudili vedení slovanského obřadu buď rovnost s vedením latinského ritu, aneb i přednost před ním. Za důvod posloužil jim dosah dvou vět, položených ve staroslověnské legendě o sv. Václavu, jež vyslovují, že Lidmila dala svého vnuka Václava naučiti slověnskému písmu po návodu kněžském, a že pak Vratislav poslal Václava do Budče učit se latinskému písmu. Opíraje se o ty věty a vyvažuje jejich význam i pro starší dobu, než ke které se vztahují, učinil Kalousek známou propověď, že „od nastoupení knížete Spytihněva (r. 895) kvetl v Čechách obojí obřad církevní, jak slovanský, tak i nověji zaváděný latinský.“ A Tomek ztlumočil svůj dojem z těch vět těmito slovy: „Vyhlíží to tak, jakoby při dvoře knížecím samém za času Vratislava slovanské řeči církevní bývalo užíváno; pro naučení se řeči latinské musil kněžic poslán býti do venkovského župního hradu, kdež snad při kostele sv. Petra, založeném od Spytihněva, tedy brzo po uvedení poslušenství Řezenského, byli kněží němečtí.“

Příchod Methodových žáků do Čech pokládáme za věc dobře možnou. Pokud pak v úvahu берeme, zda mohlo se zachovati to, oč řečení žáci podle svého stavu pracovati, jsme povinni pamatovati především na podmínku, na níž záviselo, potrvá-li církevní řád, zavedený v zemi, čili nic. Tou podmínkou byla posloupnost duchovenstva, jež by se staralo o plnění dotčeného řádu. Pomřeli-li tudíž kněží konající slovanský obřad a nebylo-li biskupa, kterýž by světil jejich nástupce, přestávala možnost trvání církevního řádu, jehož ti kněží na rozdíl od jiných kněží byli plniteli. Kdo na podporu svého mínění o nepřetržitém trvání slovanského obřadu v Čechách vzpomíná běhu chorvatských církevních dějin, nesmí přehlédnouti, jaký rozdíl věcí při tom se ukazuje. V Chorvatsku totiž, jež již z počátku X. století bylo zemi církevně organisovanou, nescházeli biskupové přející tamnímu slovanskému obřadu v bohoslužbě. Tak, když na splitské synodě r. 925, konané v přítomnosti papežských legátů, bylo sneseno, že ke svěcení na kněžství nemají býti připouštěni čekatelé kněžství, hodlající konati liturgii slovanským jazykem, a že kněží již posvěceni, kteří liturgii tak konali, mají od toho ustati, a sloužiti buď jen v jáhenském řádu anebo přijmouti řeholi, kdežto svolení k tomu, aby kdo z nich směl mimořádně konati služby boží slovanským jazykem, že musí vyžádáno býti od apoštolské stolice v Římě, biskup ninský Řehoř podjal se obrany

slovanského obřadu v Chorvatsku a dosáhl toho, že synodní snesení strany slovanských kněží již posvěcených nedošlo papežského potvrzení. Ježto pak týž biskup nedbal synodního snesení, pokud ono týkalo se příštího svěcení čekatelů kněžství, a světil slovanské žáky nejen své diecése, ale i z jiných diecézí, nastoupili proti tomu ostatní biskupové splitské provincie, takže na synodě r. 928 navrhli, aby ninské biskupství bylo zrušeno, to jest, by jeho území přirazilo se k zaderské diecési, a by Řehořovi bylo dáno na vybranou státi se biskupem buď ve Skadaru nebo v Sisku; což pak s vůlí papeže Lva VI. vešlo ve skutek.

Ve staroslověnské legendě o sv. Václavu je sic jmenován biskup propůjčující se svou přísluhou knížecímu dvoru v Praze, ale způsob, jakým jeho osoba se označuje („biskup imenem Notar“ nebo „episkop i Notarij“), nevede k pochopení, kdo to byl, nýbrž jen otvírá cestu k domněnkám. Tou cestou bera se Tomek měl za to, že je pomyslití na některého z moravských biskupů, kteří asi nejspíše musili opustiti své diecése a hledati útočiště v jiných zemích, když Uhři zmocnili se Moravy. Proti tomu Pekař se domnívá, že je míněn buď řezenský koepiskop jménem Notar, anebo řezenský chorepiskop čili notář; ačkoli není nic o tom známo, že tehdejší řezenský biskup Tuto (r. 894—930) měl koadjutora, anebo že užíval pomoci chorepiskopa, anebo že slovo notář bylo synonymem slova chorepiskop. Než, ať biskup jmenovaný ve staroslověnské legendě byl kdokoli, nepraví se tam o něm, že přál slovanskému ritu, anebo že světil na kněžství čekatele toho stavu, kteří by vedli slovanský obřad v bohoslužbě. Ovšem, dojde-li míněn chorepiskop čili regionarius, nebylo proč zmiňovati se o jeho světitelské činnosti, ježto chorepiskop, nejsa podle svěcení více než kněz, nemohl nikoho zřizovati na kněžství. A je-li mysletí na koadjutora řezenského biskupa, rozumí se samo sebou, že u něho nebylo lze nadíti se ochoty k podporování slovanského obřadu.

Není od místa vysloviti se o věrohodnosti staroslověnské legendy, svrchu dotčené. Že nechceme ji ani snižovati ani zvyšovati na úkor pravdy, je odhodlání trvám správné. Při šetření o ní předsevzatém jde však nejen o čest spisovatele staroslověnské legendy, nýbrž i o čest auktor legendy *Crescente fide*, neboť spojitost této legendy s onou legendou je nepochybná a podle ní nezbyvá než přijmouti jedno z dvojího, buď to, že auktor legendy *Crescente fide* užil na pomoc ke svému skládání staroslověnské legendy, anebo to, že spisovatel staroslověnské legendy znal legendu *Crescente fide*. Věty, jež je prvním členem alternativy právě pověděné, nikdo posud nehájil, ba naopak do-

stalo se již výtky auktoru legendy *Crescente fide*, že nezjednal si dostatečného a nestranného poučení o dějích svatováclavských, jakým opatřen byl spisovatel staroslověnské legendy; kdyby to byl učinil, že by neprohlašoval kněžnu Drahomíř za pohanku, že by se byl uvaroval nepravého ponětí o povaze sv. Václava, jakoby ona namnoze nachylovala se ke mnišství, a že by byl nezašel do nemírné chvály jeho zbožnosti, čili jinak řečeno, že by byl v těch kusech zůstal při pravdě, kdyby se byl zakládal výzvědky vážnými ze staroslověnské legendy. Je tedy spustiti se první věty v alternativě a držeti se věty druhé.

Spisovatel staroslověnské legendy počal sice své vypravování od knížete Vratislava, ale hned, jak pověděl o členech rodiny Vratislavovy, naznačil, že ví o starší době, v níž pražská knížecí rodina přála slovanskému duchovenstvu a slovanskému písemnictví. Z té doby za času knížete Vratislava zůstávala na živu sv. Lidmila, o níž měl on za potřebné poznamenati, že se o to postarala, aby její vnuk, syn Vratislavův Václav naučil se slověnštině od slovanského kněze, a že se to stalo dříve, než Vratislav dal Václava učiti latině. V tom znamenáme my snahu téhož spisovatele vyjádřiti ponětí rozdílné od ponětí, k jakému vedlo znění legendy *Crescente fide*, podle něhož počátek křesťanství v českém knížectví připadal k době bratra Vratislavova, knížete Spytihněva, a podle něhož knězi Václav byl jen k tomu veden, aby naučil se latině. Ježto s představou o ranějším křesťanství v Čechách za jedno byla představa o delším trvání zdejšího křesťanství, usoudil spisovatel staroslověnské legendy, že není přiměřeno k době sv. Václava mluvit o dvorské straně, nadržující pohanství a činící protivenství Václavovi pro jeho křesťanské smýšlení a jednání; i neváhal dáti místo jinému ponětí o příčině odporu proti sv. Václavu, totiž, že šlo o pikle politické povahy.

Přirovnejme ke stavu českých věcí, jaký je napověděn v legendě *Crescente fide*, stav týchž věcí, jaký se naznačuje ve staroslověnské legendě, na posouzenou, který z nich má větší podobnost k pravdě. Podle legendy *Crescente fide* křesťanství v Čechách za času sv. Václava bylo ještě vzdáleno od rozkvětu, mělo jen několik ohnisek, to jest chrámů vystavěných na hradech; šířilo se tím, že kníže Václav přijímal bavorské a švábské kněze, kteří přinášeli s sebou knihy a svaté ostatky; zápasilo ještě s překážkami, jež duchovenstvu a jeho příznivcům kladly v cestu mocné osoby, nepřející jeho rozkvětu; jeho přední ochránci, sv. Lidmila a sv. Václav, utrpěli násilnou smrt od svého příbuzenstva, povolujícího sklonu k pohanství; pohanské zvyky

náboženského rázu měly ještě průchod mezi některými dvorskými a zemskými popředníky. Podle staroslověnské legendy křesťanství v Čechách za doby sv. Václava bylo již v květu; kníže Václav vystavěl chrámy na všech hraděch a ozdobil je zlatem, shromáždil kněze ze všech národů a nikdo mu v tom nepřekážel; kněz při boleslavském chrámu měl slovanské jméno; služba boží v chrámech dala se v každý den jako u velikých národů; v knížecím rodě po smrti Vratislavově, vzešly a neutuchaly osobní třenice, v nichž kníže Václav uvěřil řeči svých rádců, že jeho matka Drahomiř ukládá mu o život, i potrestal ji vyhnáním, jiné rady však, aby zabil svého bratra Boleslava, neuposlechl; kněžic Boleslav z pouhé vládychtivosti zabil svého bratra Václava; po smrti sv. Václava kníže Boleslav chtěl zabít svou matku Drahomiř.

Spisovatel staroslověnské legendy mlčí o některých věcech, jež se připomínají v legendě *Crescente fide*, zejména o zavraždění sv. Lidmily, o předpovědění toho zločinu sv. Václavem, o vyhnání duchovenstva ze země po smrti sv. Lidmily, o milosrdenství Václavově k lidem souzeným ze zločinů, o rozkaze Václavově, aby byly zrušeny šibenice. Na otázku, proč on ne učinil zmínky o zavraždění sv. Lidmily, odpovídá Pastrnek: „Zajisté proto, že to podrobněji vyloženo bylo ve slovanské legendě o sv. Lidmile, jejíž spisovatel byl snad týž, který sepsal slovanskou legendu o sv. Václavu.“ Kdyby tomu tak bylo, měli bychom o důvod více domýšleti se, že staroslověnská legenda je spis mladšího původu, než jaký se jí přisuzuje; neboť je-li s povážením, mohlo-li to býti, aby kdo v Čechách za života knížete Boleslava I. skládal duchovní čtení o sv. Václavu, bylo by s větším povážením přisvědčiti k tomu, že byla dříve spisována legenda o sv. Lidmile než legenda o sv. Václavu. Je však pozoru hodno, že v prologu čili ve stručné staroslověnské legendě o sv. Václavu, jež podle Pekařova úsudku je výtahem buď z Vostokovovské legendy anebo z textu souvisejícího úzce s Vostokovovskou legendou zmínka o zavraždění sv. Lidmily shledává se přece, vyjádřená takto: Když kníže Vratislav zemřel a Václav ujal otcovský stolec, počali zloradí bojaři svádívati bratry. Nejprve přemluvili Václava, aby vyhnal svou matku, řkouce: „Chce tě zabít s bratry, jako prve zabila tvou bábu Lidmilu.“ Ježto je tu řeč o bratřích Václavových, dodejme na srozuměnou, že podle prologu Václav měl dva bratry, Boleslava a Spytihněva. (Pokračování.)

Staropražské špitály.

Rudolf Secký.

Matička Praha mívala od pradávna dobré srdce pro sociálně slabé a pomoci potřebné syny a dcery své. Práce tato jest pamětním listem a tichým díkem všem šlechetným duším dávných věků, které z čisté a nezištné lásky přispěly k tomu, aby lidé chudí a lidé ve cti zchudlí a zestárlí mohli žítí podzim svého života v míru a pokoji pod hostinnými střechami domů špitálních a odtud klidně odejítí za svými otci.

Dílko toto, sepsané na základě pramenův a literatury, na konci jeho uvedené, má býti ukázkou, ve kterých lidumilných ústavech v Praze bývalo v dávných dobách pečováno o lidi, pomocné ruky bližních svých potřebující, a budiž s hlediska tohoto posuzováno; jiných nároků nečiní.

Odborník pozná, pokud a kde přičinil jsem myšlenky své vlastní.

V Praze, v dubnu 1928.

Spisovatel.

Jakmile nad Prahou zazářilo jasnější historické světlo, sledujeme se tu již za nejstarších dob s lidmi sociálně slabými, kteří potřebovali ochrany a pomoci.

Současně se světlem historickým rozlévalo se po vlasti naší z východu i západu učení křesťanské, jehož ideálně krásné myšlenky o lásce k bližnímu působily pronikavě na tehdejší poměry sociální a přivodily u nás ve mnohých směrech společenské proměny.

S příchodem křesťanství doznala změny a úpravy mezi jiným také péče o lidi opuštěné, nemocné a pomoci bližních potřebující vůbec, pro něž byly zřizovány zvláštní charitativní instituce, zvané hospitály či špitály, ústavy to dříve v pohanských Čechách neznámé.

Špitály Pražské jak starší, tak i pozdějšího původu byly plodem křesťanské kultury a měly dlouho na sobě ráz náboženský. Při každém z nich, kromě špitálu na Menším Městě Pražském, nacházel se kostel či kaple, dle něž byl špitál pojmenován.

V dobách pozdějších bývala to také různá náboženská bratrstva, která z lásky k bližnímu pečovala o chudé, sirotky a nemocné. Kdo chudému poskytnul chleba, nemocnému ošetření,

osiřelému hmotného opatření, konal skutek tělesného milosrdenství. I tato péče měla charakter křesťanský. Neboť sdružení dobročinných lidí, kteří ze živé víry ujímali se lidí nešťastných, churavých a osiřelých dítek, ukájela nejen jejich hmotnou bídu, nýbrž snažila se povznést je i v ohledu nábožensko-mravním.

Mimo špitály dalo se podporování chudých všemi různými způsoby, které byly v obyčeji. Hojně byly odkazy zámožnějších osob k podělování chudých penězi, suknem, chlebem nebo jinými pokrmy, kteréž se pak dalo od vykonavatelů poslední vůle. Podělování chudých almužnou z nadání zádušních mší větším dílem průchodem doby pominulo následkem zaniknutí nadání těch, ale sbírání almužny jak jinde tak zvláště přede dveřmi kostelů zachovalo se až na naše časy.

Náboženským převratem XV. století stala se jistá změna ohledně péče o chudé potud, že nejpodstatnější ústavy k opatření chudých a nemocných, totiž špitály, dostaly se u větší míře než posud pod moc světskou. Když totiž obce Pražské sáhly na statky duchovenstva a na podací práva, jež předtím osobám nebo sboru duchovnímu náležela, zmocnily se též správy špitálův a podacích práv při nich, která před tím příslušela duchovenstvu. Bylo na příklad jedním z předmětů narovnání mezi Starým a Novým Městem roku 1429, že mělo vše, co náleželo k nadání té doby nejbohatšího špitálu Křižovnického, připadnouti pod moc Staroměstských, co pak ke špitálu sv. Alžběty pod Vyšehradem, pod moc Novoměstských.

Rozvoj městských špitálů v Praze, jakož i v jiných městech královských v Čechách zastaven byl v roce 1547, kdy Praha a s ní ona města, která se účastnila vzpoury proti Ferdinandu I., byla pokutována odejmutím statkův a důchodův obecních, což mělo za následek nedostatky v hospodářství obcí a tím také u humanitních ústavů, jim ku správě odevzdaných. Roku 1549 byly některým městům navráceny jen skrovné části někdejších statkův a důchodů špitálských a jmění zádušního, od obcí spravovaného.*)

V osmnáctém století zasáhl do péče o lidi slabé mocnou rukou Josef II., který v Praze zrušil řadu stávajících sociálně-humanitních institucí a svěřil péči o lidi a děti pomoci potřebné několika odborně vybudovaným institucím, podřízeným vrchnímu řediteli „veřejných chudínských zaopatřovacích ústavů“.

Některé sociálně-humanitní ústavy v té době založené uchovály se až na naše doby. Jsou to: všeobecná veřejná nemocnice

*) Dle Tomkových Dějin města Prahy.

a zemské ústavy: porodnice, nalezinec a ústav pro choromyslné ...

První hospic (hospitium, hospitále), v Čechách vůbec stával na podhradí Vyšehradsko-Pražském již dříve, nežli předkové naši přijali víru křesťanskou. Nebyl to však ústav charitativní ve smyslu lásky k bližnímu, nýbrž byl to „pohostinný dům či útulek“ pro cizí kupce, kteří ze sousedních zemí přicházeli k nám za účely obchodními. Podobných hospiců vzniklo v Čechách později na obchodních stezkách zemských ještě několik, avšak všechny tyto hospice či špitály již v době křesťanské založené, přes to, že sloužily také podobnému účelu jako hospic Vyšehradsko-Pražský, nesou na sobě již ráz křesťanské charity, jsouce spolu ústavy, které pečovaly o lidi nemocné, staré a choré. Ústavy tohoto druhu nacházíme na příklad v Klatovech, Jablonném, Stříbře, Trutnově a Mostě.

Jest charakteristickým znakem hospice Vyšehradsko-Pražského, kterým se liší od všech ostatních později do života uvedených špitálů v Praze i po venkově českém, že nebyl založen ani světskou mocí duchovní, ani řeholní, ani osobou soukromou ani obcí městskou, nýbrž dlužno jej považovati za zvláštní útvar moci knížecí, a to v prvních dobách jeho trvání za instituci knížete, vládnoucího jedinému kmenu, usídlivšímu se ve středu naší vlasti na obou březích Vltavy, kmenu Čechův. Byl to tedy, chceme-li užítí názvu toho, hospic knížecí, státní, či zemský, při čemž ovšem dlužno pod pojmenováním tímto rozuměti v dobách nejstarších pouze užší území, osídlené toliko původním kmenem Čechů, jehož jméno teprve po mnohých úporných bojích průchodem několika století přešlo i na ostatní kmeny slovanské, usedlé v hranicích země naší. Přeměna ta byla dokončena roku 995, kdy poslední samostatně vládnoucí vojvodský rod Zličanů na Libici u vtoku Cidliny do Labe byl od Přemyslovců vyhuben.

Vyšehradsko-Pražský hospic, pohostinný dvůr, (gostinnoj dvor u Rusů) byl tedy, pokud se jeho původu a vlastního účele týká, jedinečnou u nás institucí svého druhu, vzniklou z potřeby praktické, která se vyvinula z obchodních styků se sousedními národy a s níž se v Čechách v této podobě již nikde neshledáváme. Všechny v pozdějších dobách založené hospitály či špitály vznikly na podkladě náboženském, na podkladě lásky křesťanské, a to buď dle řehole sv. Basilia (špitál sv. Jana ve slovanském klášteře sv. Prokopa na Sázavě) anebo dle pravidel různých řádů řeholních západního křesťanstva, ačkoliv i všechny tyto špitály vedle svého hlavního účelu: pomáhati lidem potřeb-

ným a v nouzi postaveným, poskytovaly přechodně pohostinství pocestným všeho povolání, bez rozdílu národnosti, stavu a náboženství.

Prvotním účelem Vyšehradsko-Pražského hospice nebylo tedy, aby skýtal ochrany lidem starým, churavým a lidem i jinaké pomocí svých spolubližních se dožadujícím, nýbrž hostinský dům tento byl zřízen proto, aby se mohli do něho uchýlití cizí kupci, kteří do Prahy přijížděli za obchodem. V místnostech, k účelu tomu zvláště zřízených, dostalo se jim přístřeší po čas jejich pobytu na tržišti Vyšehradsko-Pražském.

Tržiště toto nutno si představit jako veliký dvůr s obytnými místnostmi, kůlnami pro vozy, konírnami, skladišti a krytými prostornými krámy, určenými pro výklad zboží, kde by si je koupěchtiví mohli prohlédnouti. Dále byly tu budovy úřední, byty pro zřízence, pro strážce, byla tu i kuchyně a jiné rozmanité ubikace, nutné pro tržištní místo tak veliké důležitosti jako bylo na podhradí Vyšehradsko-Pražském. Místo, kde se trhy odbývaly, to jest, kde se výměna zboží dala buď směnou za zboží jiné nebo se prodávalo za peníze, bylo „otýněno“, ohrazeno a odtud název tržiště toho „Týn“. Že tu bývalo hlučno a veselo, byl kupecký dvůr ten nazýván i „laeta curia“ t. j. dvůr rušný, hlučný, živý, jinak také „curia hospitum mercatorum“ nebo kratčeji „curia hospitum“.

Na dvoře Týnském vybírali úředníci knížecí jménem svého pána pevně stanovená cla (Ungelt) a jiné poplatky za zboží na prodej tu vyložené. Kupecký dvůr tento — Týn — vzal svůj počátek na podhradí Vyšehradsko-Pražském zanedlouho asi potom, kdy se kmen Čechů usídlil na stanovišti svém ve středu vlasti naší; neboť předkové naši nenalezše soli v nových sídlech, byli nuceni ihned po svém příchodu do nového území zahájit obchodní styky se sousedními národy, od nichž by vyměňovali tento artikl za domácí přírodniny, kterých se nedostávalo zase okolním národům. V Týně odbývaly se asi také trhy na „otroky“, s nimiž se v Čechách obchodovalo již za dob pohanských; obchod s nimi měli ještě v XI. století v rukou Židé, kteří tehdy slyneli u nás velikým bohatstvím. Víme, že sv. Václav a jmenovitě sv. Vojtěch vykupovali křesťanské otroky z jejich poroby, aby se jim dostalo „měkkčího chleba“.

Nelze pochybovati o tom, že v Týnském dvoře kupeckém byla určena jedna, ne-li více místností k tomu, aby v ní došli pomoci a ošetření oni kupci, kteří meškajíce tu za obchodem, onemocněli; a jest jisto, že ošetřovatelkami nemocných kupců již za dob pohanských byly ženy, od knížete k tomu zvláště určené.

Zdá se také, že cizí kupci za ubytování a pohostinství platili určené poplatky, které plynuly do pokladny knížecí.

Tržiště Týnské nacházelo se od prvopočátku v bezprostředním sousedství nynějšího Staroměstského náměstí a jádro jeho polohy určeno je „Starým Ungeltem“, chrámem Týnským a farou téhož kostela.

Když průchodem let podhradí Vyšehradsko-Pražské stalo se městem, z něhož jméno Vyšehradu úplně vymizelo, a když knížata Česká nacházela jiné zdroje příjmů pro své potřeby, kupecký dvůr v Týně ztratil mnoho na svém bývalém lesku a slávě.

V desátém století vedle hospice pro cizí kupce nacházíme v Týně také hospitál či špitál pro lidi domácího původu, kteří potřebovali pomocné ruky bližního. Rok založení špitálu povědět neumíme, neboť o vzniku tohoto ústavu, zřízeného na základě křesťanské charity, nezachovalo se nám zpráv. Tomek soudí, že humanitní ústav ten nacházel se v nějakém spojení se „dvorem kupeckým“ a že obě instituce pocházejí hned z desátého století a tudíž aspoň z doby Boleslavův. Zdá se, že špitál tento pro lidi chudé založil Boleslav, bratr sv. Václava, aby usmířil Boha za svůj zločin bratrovraždy. Popud k tomu dal snad některý z kněží, přebývajících u dvora Boleslavova, který v cizině poznal systém zaopatřování lidí slabé ve zvláštních k tomu účelu určených domech. Vznik špitálu Týnského — prvního to charitativního ústavu v Čechách — dlužno by bylo tedy se zřetelem na léta panování Boleslavova položit do roku 929 až 967.

Otázku, proč byl špitál pro lidi staré a neduživé založen v bezprostřední blízkosti, ba snad i v přímé souvislosti s „kupeckým dvorem v Týně“, vysvětlujeme tím, že stávaly tu k účelům špitálními příhodné místnosti kupeckého hospice pro onemocnělé cizí kupce, jichž snad té doby nebylo již plně používáno. Je však také možno, že Boleslav k hospici kupeckého dvoru dal přistavět nové místnosti, kde by došlo opatření 12 lidí domácího původu, při čemž bylo asi uloženo ošetřovatelkám a služebným, ustanoveným v Týnském dvoře, mezi jinými povinnostmi, aby opatrovaly a dohlédaly také k nově přijatým chovancům do špitálu toho.

Předcházející vývody sestavili jsme na základě nadační listiny Soběslava I. z roku 1135, který toho léta daroval špitál Panny Marie před Týněm Vyšehradské kapitole se „všemi jeho právy a povinnostmi“.

Dle nadační listiny Soběslavovy záležely důchody špitálu Týnského z výkonů nevolnických rodin, přidělených na jednotlivé

dvorce a usedlosti špitální, jednak z výnosů těchto hospodářství, z užitku domácího zvířectva jejich, dále z příjmů hotových peněz, z oděvu, obuvi a topiva.

Není nezajímavé zvědětí podrobněji, v čem záležely důchody nejstaršího Pražského charitativního ústavu v první polovině 12tého století.

Ve vsi Třebnici*) patřilo mu orné půdy na tři pluhy s příslušným náčiním hospodářským, šest krav a deset prasnic, dále nevolní oráči při dvoře tom Dobrotěch, Črněk, Krsfata, Koprecht a Hosfata; všichni tito se všemi svými syny a dcerami.

V obci Čakovické měl špitál země na dva pluhy rovněž s příslušenstvím hospodářským a nevolné oráče jménem: Podoba, Svojoboh, Věštík a Sedlata, pastýře Hostena i s rodinami jejich, celkem devět usedlostí se 100 ovci a 6 kravami.

Ve vsi Brtčanech náleželo špitálu jmenovanému rovněž půdy na dva pluhy.

Další příjem plynul do pokladny špitální z výnosu kupeckého dvoru v Týně, z něhož mu patřil každý třetí peníz.

Mimo tyto právě uvedené důchody dostávalo se chudým ve špitále od hospodářských správců jednoho každého župního hradu v celých Čechách ročně: 12 párů ženských sukni, 12 párů kožichů, 12 párů sukniček mužských, 12 párů bot (škorní), nohavic a rukavic, 12 pasů s noži, pochvičkami a mošňami. Ženy hradské dodávaly kromě toho 12 párů košil, nohaviček a punčoch.

Dříví měl špitál zdarma dle skutečné potřeby. Bráno bylo ze zásob, které byly přivezeny na trh Pražský, a to z každého vozu jedno drvo.

Mimo to bylo darováno špitálu městiště na tři mlýny u řeky Vltavy a současně byl mu přikázán mlynář Milič.

K obsluze chovanců byly určeny ženy: Čeřava, dcera Podobova, Chynica, Bolemila, dcera kuchaře Uhra, dále Myslna a Vlastica; ženy ty sloužily lidem špitálním a to nejen ony samy, nýbrž i se všemi svými dcerami. Kromě těchto žen právě vyjmenovaných byly špitálu přikázány ještě dvě dívky: Kvasata a Květata.

Dvanácte chudých ve špitálech a sedm ošetřovatelek! Jaký to nepoměr! Z toho lze souditi, že ošetřovatelky neměly jenom na starosti péči o chovance špitální, nýbrž že musily asi vykonávat všechny práce, ženám příslušící, i v hospici kupeckém a celém rozsáhlém dvoře kupeckém.

*) Tribune = „Třebnice“ dle Erbena. Ruffer překládá „v Trubíně“.

Také jiná věc jeví se nám nápadnou při hospodářství špitálních. Nedá se mysliti, že by nepatrný počet 12ti špitálních a žen špitálních strávil užitek ze všech statků nadačních, jakož i že by spotřeboval rok co rok tolik kusů oděvů a jiných věcí, dodávaných z hradů pro chovance špitálu Panny Marie před Týnem. Snad byly přebývajícím oděvem podělovány i jiné osoby chudé, které pro nedostatek místa nemohly dojíti ošetření v budově špitální.

Při špitále stával také kostelík, zasvěcený Panně Marii, který v pozdějších létech znovu byv zbudován, stal se hlavním chrámem Starého Města. Okolo roku 1274 začala se dlouhá pře kapitoly Vyšehradské s měšťany Staropražskými o podací právo při kostele i špitálu, ačkoliv, jak se zdá, špitál se tu již jen dle jména nalézal. Vedle kostela rozkládal se také hřbitov, který zanikl jako špitál v době nám neznámé. Z kostelíku špitálního Panny Marie před Týnem uchoval se dosud stojící zbytek, který jmenujeme kaplí sv. Ludmily před několika desetiletími nákladem Pražské obce obnovenou.

Špitál Panny Marie dle nadační listiny byl založen, aby bylo dosaženo odpuštění hříchů, avšak vedle toho byla to jistě i potřeba ze změněných poměrů sociálních vplynuvší, která uspíšila založení této lidumilné instituce. Poměry v Praze se změnily a nabyly zcela jiného rázu, než jak tomu bylo té doby na venkově. Bylo nutno starati se o lidi chudé, zestárlé v Praze, aby našli klidu a útulku na konec svého života...

Na Menším Městě Pražském při klášteře Maltézů stával špitál pro chudé lidi již ve 12tém století. Místo, kde je nyní kostel Panny Marie, daroval roku 1159 král Vladislav I. řádu Johanitův, seznámiv se s ním na své výpravě do Svaté země r. 1147. Řád ten „špitálských bratří sv. Jana Jerusalemského“ vznikl v Jerusalemě, kde roku 1048 založili italští kupci pohostinný dům pro chudé a nemocné, zasvěcený sv. Janu Křtiteli. Po roce 1522 usadil se řád ten, který roku 1130 byl proměněn v řád rytířský, na ostrově Maltě, odkud slují Maltskými, Maltézy či Maltány.

O osudu a činnosti špitálu řádu tohoto se nám v dějinách pražských žádných zpráv nedochovalo, z čehož možno souditi, že tento špitál neměl nikdy valného významu pro širší veřejnost pražskou.

Řeholní řád křižovníků, zvaných „Strážci božího hrobu Spasitelova“, jehož členy byli také někteří šlechtici čeští, založil působením těchto klášter v Praze roku 1190 na Zderaze pode jménem sv. Petra a Pavla, kde se sbíraly almužny pro řeholní dům v Jerusalemě; bratři tohoto řádu posluhovali ne-

mocným a chudým ve vlastních špitálech. K účelům špitálními zakoupili zderazští řeholníci později v roce 1324 dům s lázní neda-leko svého sídla; avšak ani o tomto špitále nezachovalo se nám mnoho zpráv. Jen tolik je známo, že ústav ten na počátku bouří husitských dne 5. srpna 1420 vzal za své a k novému životu již nebyl vzkříšen.

Zvláštní důležitosti v dějinách českých špitálů vůbec nabyt špitál rytířského řádu křižovnického s červenou hvězdou v Praze na Starém Městě u nynějšího Karlova mostu. Přes to, že špitál tento vznikl již v době historické, neznáme přesného roku, kdy se ustavilo bratrstvo, které se stalo základem křižovnického řádu v nynější jeho podobě. Dle Tomka „původ řádu tohoto hledával se obyčejně tam, kde ho nikdy nebylo, totiž v Palestýně. O tom však není žádných historických svědectví.“

Křižovnický řád s červenou hvězdou povstal dle Tomka v Praze ze sdružení bratrstva či mužů, kteří si umínili sloužiti lidem chudým, nemocným a poutníkům. Roku 1233 nacházíme bratrstvo to v klášterním špitále sv. Františka na Starém Městě Pražském, kterýžto klášter založila blahoslavená Anežka Česká a jenž je znám po vlastech našich jako klášter Anežčin. Ze špitálu toho přestěhovalo se bratrstvo i se svými chovanci ke kostelu sv. Petra na Poříčí v roce 1235 a po sedmnáctiletém pobytu přesídlili roku 1252 trvale na Staré Město, kde se až dosud nazývá klášter i špitál jeho.

Křižovníci s červenou hvězdou jsou řádem ryze českým, vyrostlým na půdě domácí, který od vzniku svého těšil se oblibě a přízni panovníků Českých i veškeré veřejnosti. Největší jeho dobroditelkou byla blahosl. Anežka, avšak i bratr její král Václav přál velice novému řádu, který měl dle intencí jeho soustřediti v sobě péči o chudé všech zemí koruny České. Skutečně také shledáváme, že řád ten po dobu svého trvání spravoval na třicet špitálův a to nejen v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, nýbrž působnost jeho se rozšířila i na Velkopolsko, Uhry a Dolní Rakousy. Vzhledem k tomu, že špitály křižovníků našich těšily se znamenitým privilegiím, jsouce svobodny od placení všech berní a desátků papežských — protože pečovaly stále o chudé a nemocné — poddávaly se městské špitály rády do ochrany a správy jejich.

Již za nedlouho po svém založení stal se špitální řád křižovníků s červenou hvězdou jednou z důležitých složek sociálně-humanitních a organizace jeho zasahovala do špitální péče na mnoha místech i daleko za hranice České.

Při vzniku bratrstva byli v něm pouze laici a teprve později nacházíme v něm kněze, kteří průchodem staletí nabyli v řádu převahy, až konečně v 18tém století laikové z něho úplně vymizeli a tak bývalé bratrstvo špitální se proměnilo v instituci duchovní.

Špitál křižovnický náležel k nejbohatším ústavům a od svého založení prožíval radostné i zlé časy s Prahou i celou zemí Českou. Hodně trpěl za válek husitských a za války třicetileté, avšak přestál všechny zloby času a v krátké době bude slaviti úctyhodné jubileum svého 700letého trvání.

Dokud nebyl postaven kamenný most Karlův, pečovali křižovníci také o opravy starého mostu přes Vltavu, jenž stál v těsném sousedství špitálu a kláštera. Na tyto opravy dostávalo se řádu důchodů z několika vsí, zejména ze Slivence u Prahy. Rovněž patřily jim k tomu účelu platy z vináren v Praze a v nejbližším okolí, jakož i vybírání cla na mostě tom. Tak každá nevěsta, která mostem jela nebo šla ku svatbě, platila 72 haléře; tolikéž se dávalo za mrtvolu Žida po mostě vezenou nebo nesenou a rovněž tolik, když se někdo přes most stěhoval. Za koně odváděl cizí člověk 2 haléře, vyjímaje ty, kdo bydlili na dvě mile v okolí Prahy. Peníze za clo vybrané chovaly se v pokladnici, od níž měli jeden klíč křižovníci a druhé dva konšelé Staroměstští.

Kromě statkův a usedlostí dostával špitál veliké množství darův a odkazův od osob duchovních i světských, zvláště však od měšťanů Pražských, a to na penězích i přírodninách, určených na rozdělenou mezi chudé a nemocné.

Představený špitálu sv. Františka i celého řádu křižovnického nazýval se nejvyšším mistrem a jemu byli podřízeni a poslušností zavázáni představení všech přivtělených špitálů, kteří se nazývali převorí, probošti nebo komendátoři. Nejvyšší mistr dohlížel na všechny komendy, špitály i kostely řádové.

Za nejstarších dob řádu bývaly v některých špitálech křižovníků našich také „sestry řádové“, avšak přijímání jich bylo zrušeno již ke konci 13tého století.

Na konci 17tého věku měli křižovníci 243 lidí osedlé a 6 nápravníků, roční příjem činil 1492 kopy a ze mlýnů vycházelo 420 kop.

Vedle četné rady jiných členů řádu tohoto, kteří vynikli jako kazatelé, profesori universitní atd., znám jest jmenovitě velmistr Lev (1352—1363), který napsal na pergamentu brevír „vlastní rukou a velikou pílí“, ozdobený četnými iníciálkami, kterážto kniha chová se až podnes jako poklad nesmírné ceny v archivu klášterním.

Převor Jiří Ignác Pospíchal pro svoji dobročinnost zván byl „otcem chudých“, kromě almužen chudině udělovaných hostíval denně v klášteře až 30 vysokoškolských studentův. Týž vystavěl nynější krásný chrám sv. Ducha, zakoupil „Písanou lázeň“ (balneum pictum) r. 1689 od Pražského magistrátu a zřídil v domě tom filiální špitál pro ženy. Špitál ten řídil od roku 1699 křižovník Jan Beckovský, vlastenec a spisovatel „Poselkyně starých příběhů českých“, který tu ztrávil 26 let svého života.

Za císaře Josefa II. ušel řád křižovníký svému zrušení proto, že „dle pravidel svých jest povinen starati se o chudé a jemu tudíž přináležející péče tato odňata býti nemůže“.

V přítomné době vydržuje křižovníký řád tyto špitály: V Praze u sv. Františka, v Chebu, v Mostě, ve Vídni, v Mariánském Chlumu, v Starém Kníně u Dobříše a v Peltenberku u Znojma na Moravě.

Přemysl Otakar II. na své výpravě v roce 1255 proti pohan-ským Litvínům poznal řeholníky řádu Cyriákův, kteří u nich šířili učení křesťanské. Jmenovaný král povolal Cyriaky do Prahy a zde vystavěl jim roku 1256 na pravém břehu Vltavy klášter a kostel. Protože řeholníci ti byli původně špitální řádem, zřídili při svém klášteře ústav pro lidi chudé a pomoci potřebné, který byl nazýván špitálem u sv. Kříže Většího. Špitál tento, dvůr i zahrada k němu patřící, nacházely se na východním konci Dušní ulice, kde stávaly dva domy pod čís. pop. 865, které jsou již zbořeny. Špitál, jenž valné důležitosti v dějinách české charity nenabyl, vzal za své za bouří husitských. V létech 1433 až 1436 byla majitelkou budovy špitální měštka Ozanka, která jej koupila od Pražské obce, když se tato po uprchnutí členů řádových v pohnutých těch dobách správy i jmění špitálu výše uvedeného zmocnila. Po svém zániku špitál k novému životu se již neprobudil, a v dějinách se o něm později již zmínka nečiní. Zato bývalí zakladatelé jeho mnichové Cyriačtí udrželi se v Čechách až do roku 1783, kdy klášter jejich Josefem II. byl zrušen, načež mniši v něm bydlící se rozešli.

Kdo a kdy založil špitál sv. Lazara a kostelík téhož jména při něm stávající v polích mezi Starým Městem Pražským a Vyšehradem, není známo. Býval tu již ve století 13tém, tedy dávno před založením Nového Města Pražského a to v místech pod pozdější radnicí Novoměstskou při Spálené ulici nynější. Ve velikém dvoře čís. pop. II.-7. stával jednopatrový dům, bývalý to špitál a těsně u něho nalézala se zrušená nyní kaple sv. Lazara, ležící východní a jižní stranou v ulici Lazarské. Herain soudí, že špitální kaple ta pocházela z konce 12tého století.

Poprvé děje se zmínka o špitále tom roku 1281, kdy na hřbitově sv. Lazara bylo pochováno do dvou jam v době velikého moru na dva tisíce mrtvol; takových šachet mimo tyto dvě dali konšelé Staroměstští vykopati ještě šest a každá z nich pojala na tisíc mrtvých, morem zemřelých.

Pole okolo špitálu a kaple sv. Lazara náležela k jeho nadání. Protože špitál tento určen byl „pro bídne choré“, dá se souditi, že bývali tu umísťováni lidé s těžkými a nezhojitelnými chorobami, mezi nimi i lidé malomocenstvím postižení, pro které i v jiných městech zřizovány byly příbytky či útulky za hradbami městskými. Tomek v „Místopisu Pražském“ výslovně označuje dům tento špitální jako „domus leprosum“ (dům malomocných) a mluví dále o cestě, „via, quae olim dividebat agros leprosum ab agris hospitaliorum“. Cesta ta dříve oddělovala pozemky špitálu malomocných od pozemků špitálních, t. j. od pozemků křížovníků s červenou hvězdou, které jim tu patřily, než Karlem IV. byly jim za náhradu odňaty, aby jich bylo použito na založení Nového Města Pražského. Mimoděk napadá myšlenka, že do špitálu sv. Lazara byli přestěhováni malomocní lidé od kostelíka sv. Linharta ze Starého Města Pražského, který již roku 1298 uvádí se jakožto starodávný a který nazýván byl „capella pauperum aegrotantium“. Hájek jmenuje jej „kaplou chudých malomocných“ na Kurném trhu. Kostelík sv. Linharta stál v bohaté čtvrti městské a proto asi uléhali u jeho dveří četní nemocní dle tehdejšího zvyku, doufajíce, že se jim tu dostane hojné almužny. Z důvodů zdravotních byl snad pro ně zřízen později dům špitální u sv. Lazara mimo hradby městské, kam se musili malomocní od sv. Linharta přestěhovati, aby nakažlivou chorobu tu ve městě nerozšiřovali.

V neznámé době ke kostelíku sv. Lazara dosazoval kněze klášter na Zderaze, avšak nadání špitálu podléhalo právu městskému, nejsouc považováno za záduší. Václav II. a Jan Lucemburský nadali špitál různými výsadami, jež Karel IV. potvrdil. Za vlády tohoto směnil špitál své pozemky v Knovízi a v Malém Jenči za zboží ve Lhotě u Kouřimi. Na pozemcích špitálních se po založení Nového Města již r. 1351 pilně stavělo a celé okolí zalidňovalo. Roku 1397 spravoval špitál světský správce, měšťan Starého Města, Fráňa Černý. Za válek husitských špitál sv. Lazara zanikl a kostel přešel v majetek Novoměstských řezníkův.

V 17tém století sloužil bývalý špitál Novoměstské obce za obydlí pro žebráky, kterým, když dostali povolení k žebrotě ve městě, dán byl mosazný cejch městský, aby jej nosili jako viditelné znamení. Žebráci Pražští měli tehdy zvláštní svoji organizaci a spravoval je „inspektor žebráků“.

Kostelík sv. Lazara zrušen byl Josefem II., odsvěcen a jediná památka z něho kamenná řezba (tympanon) představující vzkříšení Lazarovo byla přenesena později do Národního muzea.

Roku 1791 koupil cech Novoměstských řezníků zrušenou kapli i s příslušným k ní pozemkem a stavebním čís. pop. II-7, a prodal ony objekty r. 1886 eráru k rozšíření trestní budovy.

Nyní na špitál, kostel i hřbitov upomíná jedině jméno Lazarské ulice.

Na severní straně kláštera či špitálu, patřícího nyní řádu Milosrdných bratří v Praze na Starém Městě (čp. 847) stával již špitál pro chudé nemocné ve století 14tém. Dle jedněch zpráv založen byl roku 1320, dle jiných roku 1354 Bohuslavem, synem Olbrama Menhartovice z rodu Olbramoviců, pocházejícím z mocné měšťanské rodiny Pražské. Proto nazýván byl ústav ten špitálem Bohuslavovým. Potomci Bohuslavovi byli i po smrti tohoto správci ústavu toho a proto někteří z nich sluli „ze Špitála“. Vždy nejstarší člen rodiny té býval poručníkem špitálu. Při ústavě tomto byla zahrada směrem k Dušní ulici a druhá větší k řece Vltavě. Špitálu se dařilo dobře a odkazy jemu učiněné byly roku 1368 potvrzeny Karlem IV. a arcibiskupem Janem Očkem z Vlašimi. Potomci rodu Bohuslavova spravovali ústav svého předka až do 15tého století. Později dostal se v moc utrakvistův. Kapli sv. Šimona a Judy, která byla při špitále vystavěna od prvo počátku, obdrželi za Bedřicha Falckého Čeští Bratři a přestavěli ji.

Z vděčnosti za to, že člen řádu Milosrdných bratří Gabriel hrabě z Ferrary, proslulý ranhojič, zahojil bratru císaře Ferdinanda II. ruku, kterou mu domácí lékaři již chtěli odejmouti, daroval císař řádu tomu kostel i špitál Bohuslavův. Milosrdní bratři vše tu přestavěli a k účelům svým upravili. Žije tedy původní špitál šlechtěného Olbramovice pod jiným jménem dále, a také původní účel Bohuslavův — chovati nemocné chudé — řádem Milosrdných bratří i za nynější doby se uskutečňuje.

Jiný špitál městského původu, založený asi roku 1350 bohatým měštěninem byl tak zvaný špitál Jakubův anebo, jak se později obecně po vystavění blízkého kláštera sv. Ambrože říkalo, špitál proti sv. Ambroži. Zakladatelem jeho byl Jar Jakubův ze zámožné rodiny Velflovců, správce urbury v Kutné Hoře, za králů Jana Lucemburského a Karla IV. Ústav ten nacházel se v místech nynějšího kostela sv. Josefa na Náměstí Republiky. Zakladatel věnoval na špitál 2000 kop míšeňských. Patronát, či jak se tehdy říkalo „oprava“ špitálu patřila nejdříve rodině zakladatelově, potom však přešla na jiné dvě slavné rodiny, Staroměstské Štukův a Rokycanských. Patroni či oprávcové sami

přijímali chudé, kteří ve Špitále měli býti zaopatřeni. Roku 1418. Anna, vdova po měšťanu Václavu Štukovi, rozšířila špitál přikouřivši k němu sousední dům. V rozepru s Machnou, vdovou po Františku Rokycanském, která měla podíl na patronátu špitálu, obdržela Anna Štuková výrok konšelů Staroměstských, dle něhož jí potom náleželo právo, aby přijímala dvě třetiny osob do špitálu, kdežto Machně Rokycanského přisouzeno právo, přijímati jednu třetinu. Roku 1434 odkázala výše jmenovaná Anna Štuková opravu nad špitálem synu svému Johánkovi Štukovi z Pitkovic. Později, jak se zdá, vykonávali Štukové opravu samotni. Ježto v roce 1493 jsou v držení špitálu toho dva bratři z rodu toho Zdeněk a Jan z Pitkovic, odkudž také špitál nověji byl nazýván „špitálem Štukovic“.

Současně se špitálem vystavěl při něm Jan Jakubův kostelík Panny Marie, kde se konaly denně služby boží.

Roku 1502 Jan Hlaváč z Třebřich, hofrychtěř měst královských, daroval špitálu ves Čelechovice u Strašecí, náleževší Štukům, s ním, jak se zdá, spřízněným, s jichž svolením byl ji roku 1493 vyplatil z jakéhosi dluhu. Za to vymínil sobě a svým dědicům jistý podíl se Štuky v právě nad tímto špitálem, což mu bylo stvrzeno r. 1502 zvláštním privilegiem krále Vladislava.

O rozlehlosti Jakubova špitálu svědčí, že v jeho sousedství stávající dům v Ráji, pivovar, dvůr se zahradou a jiné nemovitosti připadly časem na jeho rozšíření a nadání.

Roku 1653 mluví se o špitálu tom jako pustém a část z něho připadla později na stavbu kláštera a kostela Kapucínův a jiná část ve stol. 18tém na stavbu nynějších kasáren Jiřího z Poděbrad.

Roku 1364 založil arcibiskup Pražský Jan Očko z Vlašimě na podhradí Vyšehradském špitál sv. Alžběty v těch místech, kde stával ještě roku 1894 dům zvaný „U Lumíra“. Ústav byl zřízen pro 12 Pražanů — mužů i žen — kteří byvše někdy v bohatství, upadli v chudobu, aby nemusili k zahanbení svému a svých přátel choditi po žebrotě. Na polední straně špitálního domu vystavěl zakladatel také prostranný kostelík Pokory Panny Marie (de humilitate Mariae), který obecně byl později zván kostelem sv. Alžběty, a to dle oltáře této patronky chudých, jenž v kostele byl zřízen. Jinak nazýván byl špitál sv. Alžběty také „špitálem poutnickým“, „panis peregrinantium“ anebo jak Hájek jej jmenuje „poutničí chlebové“, protože kromě jeho 12ti stálých obyvatel byli v něm hostěni a almužnou obdarovávaní také chudí pocestní a poutníci. Vedle kostela a špitálu rozprostíral se hřbitov. Špitál, kostel i hřbitov nalézaly se na levém břehu Botiče, nedaleko jeho ústí do řeky Vltavy.

V husitských dobách konali sem katoličtí Pražané pouti, ježto se klatba na Prahu vznesená na kostel ten již nevztahovala. Přívrženci kalichu své spoluobčany „pod jednou“ stihali pro tyto pouti všelikými posměšky, říkajíce, že prý se chodí modlit „na pes, na ovnec a na buben (do Psář, do Ovence a do Buben)“. Pokřikujíce na ně „na pes, na pes“, naráželi kališníci na pojmenování Psáře, jak se tehdy bývalé podhradí Vyšehradské, na pouhou ves pokleslé, nazývalo.

Kněze ke kostelu Panny Marie či sv. Alžběty dosazovala kapitola Vyšehradská. Když se za válek husitských vzdal Vyšehrad Husitům, opustil správce špitálu Humprecht s oběma svými kaplany své působiště.

V těchto pohnutých dobách ujala se obec Novoměstská správy špitálu; že by však ústav ten nesloužil v tom čase svému účelu, jak míní Herold, nesrovnává se s tím, co Tomek o špitále sv. Alžběty vypráví. „Jmení jeho musilo býti již za časů smlouvy mezi Staroměstskými a Novoměstskými roku 1429 znamenité, když Novému Městu tento špitál byl odevzdán jaksi co rovnající se špitálu Křižovnickému, který se za to dostal Staroměstským. Jemu náležela Nová Ves u Českého Brodu, kterou tehdáž arcibiskup Konrád k němu postoupil směnou za Ředhošť v krajině u Slaného. K tomu přibylo časem něco více statků zemských na venkově jednak koupí od Novoměstských, jednak darem a odkazem různých dobrodinců.“ Tak dle Tomka r. 1447 přikoupili konšelé Novoměstští dvůr v Herynku za Kunraticemi od měštky Reginy, vdovy po Mikuláši střelci za 120 kop, kterýž býval ku prospěchu špitálu pronajímán. Zprávu tuto doplňuje Winter o této paní Regině, že r. 1451 „šcasný počátek učinila k vyzdvižení špitála pod Vyšehradem, postoupivši k němu dvoru a vsi a potom svým statečkem do tohoto špitála se přihrnula a již tu od několika let pracuje robotně s chudými, vedúci hospodářství“. Také bývaly hojné rozličné odkazy peněžité k témuž špitálu a jiné zase zvláštního způsobu. Roku 1463 odkázala Dorothea z Třebíče před radou Novoměstskou plášť svůj černý na olej do lampy v kostele sv. Alžběty, a mimo to, všecko, co měla, pro chudé toho špitálu pod výjimkou, kdyby onemocněla, aby od úředníků do téhož špitálu byla přijata. Jiná vdova Anna Michalová ze Starého Města odkázala roku 1466 kalich stříbrný s patenou, aby se ho tam užívalo, avšak pokud by svátost v kostele tom podávána byla pod obojí způsobou. Nejspíše, že hrozící tehdáž vypuknutí války domácí následkem klateb papežských proti králi Jiřímu vzbudily v ní obávání, aby nebylo brzy jinak. — V té době ve špitále stávala škola, na níž učil utrakvistický učitel.

Všechna zboží špitálu sv. Alžběty a jeho kostelu patřící daroval zvláštním privilegiem roku 1486 král Ladislav II. obci Novoměstské ne bez odporu kapitoly Vyšehradské. Toto darování bylo znovu potvrzeno roku 1584 Rudolfem II. a roku 1627 Ferdinandem II., avšak kapitola přes to nepřestala činiti nároky na budovu špitální i kostel. Zlé spory, tyto mezi ní a obcí Novoměstskou vzplanuly ve století osmnáctém. Když roku 1770 přivedl úředník Pražské obce dělníky, aby sundali střechu s kostela sv. Alžběty sesutím hrozící, povstalo z toho pohoršení veliké mezi občanstvem Vyšehradským a Pražané musili odejít s nepořízenou. O čtyři léta později v měsíci únoru, kteréhosi dne přede dnem přivezeno sem bylo mrtvé tělo z Prahy jakési nekatolické osoby, aby na hřbitově poutnického špitálu bylo zahrabáno. Občané Vyšehradští jdouce na mši považovali hrobníky za zloděje a zase z toho povstala bouře občanská.

Konečně smiloval se čas nad památníkem lidumilného Očka z Vlašimě. Dne 20. dubna 1776 se totiž kostel sv. Alžběty sesypal. A ihned se hlásili dědicové. Pražská obec i kapitola Vyšehradská postavily stráž, aby nikdo z kostela ničeho neodnášel ani neodvážel. Za této napiaté situace vymohl si magistrát na zemském guberniu, aby se mohly aspoň cihly a kamení odstraniti.

Teprve o tři léta později, roku 1779, domluvila se kapitola s obcí Novoměstskou o dědictví Očkovo v ten smysl, že kostel zbořený a staveniště převzala kapitola, kdežto zboží kostela připadlo špitálu sv. Bartoloměje, k němuž byly všecky statky. dříve špitálu sv. Alžběty patřící, hned na počátku 16ho století připojeny.

Na zbořeníšti byla vystavěna normální škola, která byla otevřena dne 2. května 1788, a když tato později jinam byla přeložena, proměněna byla v hostinec „U Lumíra“, který jest již také zbořen, takže z bývalého špitálu sv. Alžběty, založeného od arcibiskupa Očka, důstojného nástupce Arnošta z Pardubic, nezachovala se žádná památka stavitelská, ani nevzpomenuto toho, aby aspoň pojmenováním ulice připomínalo se nám jméno Očka, který kromě špitálu pod Vyšehradem založil ještě druhý ústav lidumilný na Hradčanech.

Jan Očko z Vlašimě, muž šlechtný a srdce dobrého, nespokojil se jedním pomníkem své lidumilnosti, ale roku 1370 začal na Hradčanech stavěti druhý špitál, zvaný špitálem sv. Antonína a sv. Alžběty a určený pro osoby stavu duchovního. Pevná a nákladná stavba ta trvala více než čtyři roky. Budova špitální stála na západním konci tehdejších Hradčan, v místech kasáren při zrušeném kostele sv. Jana Nep. (čís. pop. 73-IV.).

Jednou stranou byl špitál obrácen k severu k potoku Brusce vedle zdi městské nad nynějším Novým Světem, na západě k Po-
hořelci a čelem k východu, ku Praze. Arcibiskup Očko založil špitál ten hlavně pro duchovní chrámu sv. Vítského a pro hradní žáky, po nich však také pro jiné duchovní nemocné z Prahy i z arcidiecése Pražské; posléze měli býti v tomto domě chováni také chudí kněží stárím nebo neduhem sešlí, ku konání kostelních služeb již nedostateční, ačli by se nemocných nedostávalo... Do té doby míval povinnost pečovati o nemocné duchovní chrámu sv. Vítského oltářník sv. Václava (oltáře řečeného „za dveřmi“), avšak prostředky jeho k tomu neštačily, a tudíž stávalo se, že chudí duchovní i žáci, když v nemoc upadli, musivali pro nedostatečnost příbytků a peněz na výživu po ulicích žebrati. Arcibiskup založiv špitál, sprostil oltářníka sv. Václavského zmíněné povinnosti, začož jej zavázal, aby odváděl z důchodů oltáře svého 4 kopy ročního platu, z nichž se měly zjednat každoročně zimní i letní sukně pro kůrní žáky.

Špitál sv. Antonína a sv. Alžběty byl dne 19. listopadu 1374 vysvěcen a od zakladatele štědře nadán. Správcem ústavu toho mohl býti duchovní nebo laik.

Dle Schallera byl špitál tento zřízen pro 18 nemocných, chudých a starých duchovních a k ošetření jejich daroval Očko velkostatky Hostivice, Valov, Kročitslavy a Všelisy, z nichž důchody plynuly do pokladnice špitální.

Za husitských bouří byl špitál sv. Antonína a sv. Alžběty obrácen v ssutiny a zanikl, pozbyv nadání svých tím, že statky arcibiskupské byly rozebrány.

Nad Špitálskou branou na Hradčanech jeví se až dosud věž obrácená potom v domek (čís. pop. 75), kteráž patrně bývala součástí špitálu Očkova. Domek ten, stávající v ulici Kanovnické jest nyní zbořen.

Za doby Karla IV., kdy se Praha stala založením university střediskem pro tisíce studentů nejen ze zemí koruny České, nýbrž i z říší sousedních a dále proto, že Karel byl zároveň císařem Římským, přišlo ke dvoru jeho na sta a tisíce cizinců, z nichž se přemnoží v Praze usadili a tím přispěli k oživení obchodního a společenského života v sídelním městě Karlově, na druhé straně však nastalo tehdy uvolnění mravů ve všech třídách domácího obyvatelstva v takové míře, že nevázanosti tehdejší společnosti přímo vybízely muže mravně založené, aby brojili a veřejně vystoupili proti všem, kdo byli pohorčlivě živi a nákazu mravní do širokých tříd lidových vnášeli.

Mezi horlivci, kteří se starali o mravní očistu lidu, dávající tomuto dobrý příklad, jednak svým bezúhonným životem, jednak povzbuzující jej k vedení mravného života živým slovem, vynikl znamenitě nade všechny ostatní kněz Jan Milič z Kroměříže. Byl to muž vznětlivé a ohnivé povahy, mravů světce, neobyčejně výmluvný, řeči živé a obrazné, nadšený vroucí věrou a silný v činech, který slova svá o nápravu mravní uplatnil na tu dobu způsobem velice originálním. Není v dějinách sociálně-humanitních vlasti naší příkladu tak dojímavého, aby vzletnými a spolu až do nejtajnějších zákrytů srdcí lidských pronikajícími slovy, na dně mravního kalu a bahna velkoměstského tonoucích na stažen vzkřísilo se k novému řádnému životu, jak to dokázal tento mravokárce. Mystická, ba přímo zázračná síla spočívala v kázáních Miličových, jimiž působil na srdce posluchačů tak, že přemnohé ženy tělem svým kupčící houfně prchaly z veřejných nevěstincův a kajícně se vracely do spořádaného života. „Marnivé ženy odkládaly nádherné šperky svoje, lichváři vraceli hanebné zisky, podvodníci se zříkali nekalých skutků a tajní i veřejní hříšníci svých nepravostí upřímně litovali a na pokání se dávali, ba nejedni z nich odcházeli na poušť, kde tuhý, zapíravý život vésti se jali.“

Milič ujal se žen veřejně prostituovaných a zjednal jim příbytek v domku nedaleko kostela sv. Jiljí, kde jim poskytoval stravy, oděvu a jiných potřeb, až se dostaly do služby v počestných rodinách, nebo se vrátily k rodičům, či ve stav manželský vstoupily. Průchodem asi dvou let podařilo se Miličovi více než 300 zbloudilých žen přivést na cestu spořádaného života. Jedna ze svůdnic Keruše Hofartová, majitelka vykřičeného domu v tak zvaných Benátkách, domkách mezi ulicí Bartolomějskou a Konviktskou, dala se před svojí smrtí na pokání a odkázala svůj dům Miličovi.

Roku 1372 dal Karel IV. na popud Miličův prodejné ženy z celých Benátek, kde se tehdy prostituce soustřeďovala, rozehnati, hlavní dům hříchů zbořiti a místo daroval Miličovi, který svůj polepšovací ústav od sv. Jiljí přenesl na totéž místo, kde dříve jeho chovanky hřešily. Milič totiž získal dobrodince pro svůj záměr, dostal od nich peněžité prostředky a vystavěl v Benátkách rozsáhlý dům pro kající ženy. V ústavě zřídil kapli sv. Magdaleny, sv. Afry a sv. Marie Egyptské. Kromě toho vystavěl Milič v Benátkách jiný dům pod názvem „domu literátů“ pro mladé duchovní, kteří mu byli nápomocni. Dům kajicnic byl pojmenován Jerusálemem. Jak dům pro kající ženy, tak „dům literátů“ vydržoval Milič příspěvky od dobrodincův. Byl to

podnik velmi odvážný a svědčí to o neobyčejné energii Miličově, když se ho odvážil, nemaje dostatečných prostředků peněžitých. Stáral se až o 83 osoby, které opatroval oděvem, stravou a všemi jinými potřebami a k tomu ještě poděloval chudé, kteří si do Jerusaléma přicházeli pro almužnu. Aby nepravost z Benátek nadobro vypudil, skoupil Milič 27 domků v tom okolí, jichž několik užil k rozšíření Jerusaléma, ostatní pak osadil obyvateli, kteří vedli spořádaný život.

Přísný a horlivý Milič vedl život vzorný a vida kolem sebe nejedno pohoršení, častěji vystoupil na kazatelně prudce i proti vyšším stavům. Proto stal se určitým kruhům v Praze nepohodlným, a když přistoupily k tomu také ještě příčiny jiné, jako že prý založil ve svém domě Jerusalémě bez dovolení vrchnosti dvě řehole, protože ženy kajicnice nosí zvláštní řeholní šat a protože sbor duchovních v domě literátů má zvláštní název „apoštolského života“, byl obžalován u stolice apoštolské a odebral se hájit k papeži Řehoři XI. do Avignonu. Na dvoře papežském dostalo se mu skvělého zadostiučinění, avšak Milič již se do Prahy nevrátil, neboť zemřel ve městě tom.

Dům kajicnic ani dům literátů nepřežil dlouho smrti svého zakladatele. Jisto je, že oba ústavy tyto byly zrušeny ještě v roce úmrtí Miličova, avšak co se stalo s chráněnkami jeho, nevíme. „Jerusalém“ v roce 1374 darován byl řádu Cisterciákův.

První zmínka o městském špitálu Malostranském děje se ve druhé polovině patnáctého století. Roku 1484 koupila totiž měščka staroměstská Svata, vdova, na Malostranském náměstí dům čp. 260 (nové č. 13), „U tří korun zlatých“ a darovala jej k založení špitálu. Hned z počátku ujali se konšelé Menšího Města Pražského domu toho, osvobodili jej ode všech berní městských a uvázali se bezpochyby od té chvíle ve správu jeho co špitálu svého města, jak odtud byl nazýván. Špitál tento těšil se hlavně z přízně měšťanů Menšího Města samého, kteří však toho času nebyli valně zámožní... Mezi příznivci v roce 1493 byl také řezník Kříž, který odkázal chudým do špitálu krávu, patrně za tím účelem, aby si ji špitálníci chovali pro svoji výživu. Kromě rozličných jiných menších odkazů peněžitých dostalo se špitálu i malé zahrádky ve vesnici Oboře. Konšelé pronajali roku 1521 zahrádku tu nejbližšímu sousedu, kterémusi mistru ševci, za míšeňskou kopu ročně; za tři léta pak ji prodali. V Oboře patřival špitálu také dům, neznámo kým mu darovaný, z něhož plynuly důchody na vydržování chudých lidí v domě čp. 260. V domě v osadě Oboře, jako nadační budově špitální, byla později — jak se zdá — ubytována na nějakou dobu část špitální-

ků, než byli přestěhováni v roce 1599 do nového špitálu na Újezd ke kostelíku sv. Jana Křtitele, do tak zvaného domu „Petřína“. Od té doby říkalo se domu „U tří korun zlatých“ starý špitál, který roku 1590 prodala obec za 2600 míšeňských kop bečváři Křištofu Herdlerovi.

Než obec Malostranská zrušila špitál v rynku, musila se starati o to, kde by špitálníci nového přístřeší došli. Někteří z nich, jak výše uvedeno, byli asi umístěni prozatímně ve špitálním domě nadačním v předměstí v Oboře, dříve to vesnici, stojící pod právem českých královen a ležící pod horou Sionem. Měla vládního rychtáře a konšely podle starobylých práv, které jim císař Rudolf II. roku 1581 potvrdil. Malostranská obec zakoupila na Újezdě dům již r. 1578 za 485 míš. kop od měštky Doroty Inderfelderové, krumplířky a roku 1581 sousedící s ním dům od Hendrycha Berky z Dubé; dům tento byl z desek zemských propuštěn a k „novému špitálu“ připojen, avšak úředně název „nový špitál“ ve starých listinách nachází se poprvé teprv roku 1590.

„Když později naléhalo se na obec Menšího Města Pražského o založení špitálu čili lazaretu pro nemocné buď z dvořanů císařských anebo z měšťanů a čeládky jejich obojího pohlaví v některém odlehlém místě, aby v něm zvláště v čas moru nebo jiných nakažlivých nemocí oddělení od zdravých chování býti mohli, vymlouvali se purkmistr a konšelé nedostatkem důchodů. Císař Rudolf II. roku 1599 daroval jim ku pomoci k tomu dům řečený „Petřín“ na Újezdě, který mu byl připadl od úmrtí po Vlachovi v Praze usedlém Mikuláši Vaverovi, a dal jim vyplatiti z úřadu rentmistrovského 100 kop míšeňských na pomoc opravení domu na stavení, krovích i střechách. Při tom vydána byla obci malostranské pravidla o udržování lazaretu a o opatření nemocných v něm jídlem i pitím, liháním, hlídáním a lékařstvím; zvlášť bylo ustanoveno, aby dva pokoje byly vykázány pro medika a chirurga, kteréž chtěl císař sám vydržovati, pokud by v Praze měl residenci, a pro nemocné měly býti vystavěny dvě nové světnice pro rozdíl ženského a mužského pohlaví, každá 17 loket dlouhá a 9 široká, a nad nimi komory. K správě lazaretu byl zřízen hospodář a čtyři opatrovníci nemocných příbráni, kteříž všichni na náklad obecní byli placeni, a těm vykázáno obydlí v přízemí stavení. Vydržování lazaretu mělo se umožňovati z almužen dvořanů císařských i měšťanův a sousedů, práv postranních a okolních, jež obec malostranská mohla vybírat, a k tomu cíli bylo dovoleno, aby pronajímala pokoje v domě kromě obou světnic a komor při nich, když by nemocí nebylo a ne-

mocných by bylo v lazaretu jen málo.“ Tak vypráví Dr. Vojtíšek v krásné knize své „Z minulosti naší Prahy“ a míní, že domem „Petřínem“ jest asi nynější číslo pp. 404-III., Na Újezdě, 23 n.

Jak se dá souditi, byl nový špitál, skládající se ze tří domů, zahrady a hřbitova, ústavem poměrně rozsáhlým a na tu dobu moderně a zdravotnický vybaven.

Na zahradě za domem „Petřínem“ stával hřbitov a kaple Mistra Jana Husi, dříve zvaná kostelíkem či kaplí sv. Jana Křtitele. Na darování Rudolfovo vystavili purkmistr, rada a starší obce Malostranské revers do komory královské, zapsaný v městské knihy, jímž obsírně uvádějí, k jakému účelu ten dům jim byl darován. Že se umělcům za doby Rudolfovy v Praze zle nevedlo, poučuje nás dosti značný dar, který roku 1611 odkázal ve kšaftě špitálu v „Petříně“ 50 tolarův a rovněž 50 tolarů lidem chudým: mimo špitál malíř Bartoloměj Špranger, jemuž Rudolf udělil šlechtictví. Špranger byl rodák z Antverp, avšak naučil se česky, jak svědčí českým jazykem sepsaná jeho závěť. Avšak „nový špitál“ netěšil se dlouhému trvání. Po bitvě na Bílé Hoře byl totiž lazaret „Petřín“ konfiskován a knížetem Karlem z Lichtenštejna roku 1626 prodán hejtmanu hradu pražského Matyáši Záblatskému z Libenthalu a koupě ta vložena do desk zemských, ale roku 1650 byla obec Malostranská opětně majitelkou domu „Petřína“, který byl z části asi pronajat nájemníkům a jmenoval se tehdy „špitál nový při německém krchově (u sv. Trojice) blíž Karmelitánů.“

Avšak ani obnovený špitál nezůstal dlouho na svém místě. Asi v roce 1660 anebo nedlouho před tím zřídila obec Malostranská městský špitál v darovaném jí domě na nároží Říční a Vše-hrdovy ulice. Jest to bývalý průchodní dům čís. pop. 440 při starém, asi ze 12ho století pocházejícím kostelíčku sv. Jana Křtitele, gotické to budově, jedné z nejstarších v Praze. Darovaný dům byl roku 1661 zbořen a s přispěním dobrodinců byla vystavěna nová špitální budova na západní straně kostela s pěknou sloupovou pavlačí, při čemž byl i kostelík obnoven.

Ve špitále tom žilo 38 schudlých měšťanů Malostranských, kteří měli na výživu po 1 zl. týdně. Nosili modré pláště s bílými límci.

Příjmy ústavu tohoto obnášely ročně 3200 zl. Špitál však i kostel byly zrušeny Josefem II. a prodány i se hřbitovem v roce 1787 a rovněž i se zahrádkou, ke špitálu patřící. V budovách prodaných byla zařízena prádelna. Kostel stojí podnes, má příkrou střechu a vysoký štít. Také bývalý špitál na západní straně kostela má až dosud původní otevřené pavlače a jest obýván od soukrom-

níkův. Někdejší hřbitov mezi kostelem a špitálem jest nyní otevřeným dvorem. (Dokončení.)

Počátky katolické restaurace na Moravě. za biskupa Prusinovského (1565—1572.)

Dr. Vladimír A. Macourek.

(Pokračování.)

II. Zápas s postupující reformací.

Za doklad dalekosáhlé a úplné náboženské svobody na Moravě v XVI. století uvádí Denis, že Morava stala se vyhledávaným asylem všech možných, domácích i cizích sekt a vyznání a že tomuto zjevu docela ani katolíci moravští nebyli na překážku, ani biskup olomucký nad tím se nehoršil.¹⁾ To snad platilo do poloviny XVI. století a hlavně za učeného a tolerantního humanisty na stolci biskupském, Jana z Doubravky, ale již za nástupce jeho nebylo tomu tak. Marek Khuen těžce již nesl rychlé pronikání reformace a snažil se mu čeliti, pokud vůbec mohl a jak osobně dovedl, podobným asi způsobem jako arcibiskup Prus v Čechách. Prusinovským však počíná řada moravských biskupů vysloveně reformních čili protireformačních. Katolická reforma i u nás nutně souvisí s protireformací. Přijetím programu katolické reformy, který poznenáhlu pro sebe byl získal papežství, a Tridentem stal se pevnou a oficiální směrnicí pro celou katolickou církev, cítila se dotčena reformace, neboť znamenalo všude, a tedy i na Moravě, stupňovaný boj proti jejímu postupu, a to zvláště tam, kde bylo více i osobní snahy a odvahy program ten bez ústupků hned prakticky plniti a prováděti. V našem případě jde o sesílený odpor jednak proti faktickému vnikání a šíření hlavně protestantismu na Moravě, jednak proti formálnímu uznání jeho a každého jiného vyznání, jež doposud nepožívalo plné svobody, nesporně a výslovně písemně zaručené, zákonité oprávněnosti náboženství zemského.²⁾ Ježto se této výhodě a přednosti těšilo i na Moravě vlastně toliko náboženství pod jednou a pod obojí, — třebaže při tom ve skutečnosti náboženský obraz země přímo hýřil pestrou růzností, — byl tím dán zákonný a právní podklad pro zmíněné snahy katolické. Jejich zástupcem samozřejmě v první řadě byl biskup, a to právě nejen ve vlastní oblasti vyslovené

¹⁾ Denis-Vančura, Konec samostatnosti, str. 422. Kameníček, Sněmy III. 295¹ cituje z originálu: . . . les Catholiques avaient pris leur parti de ce régime et l'évêque d'Olomouts ne s'en indignait plus.«

²⁾ K tomu srovnej I. kap. pozn. 11. str. 45 l. r.

duchovní jurisdikce ordinaria, ale i v širším okruhu politické moci, vážnosti a vlivu předního zemského hodnostáře. Také úsilí jeho o rozšíření biskupské pravomoci na všechny, podobojí těsně zapadá do rámce vytčených katolických snah. Neboť i při tomto úsilí nešlo snad jen o získání trosek starokališníků, ale bylo hlavně namířeno rovněž proti protestantismu. Pokud i na Moravě pod historickým a tradičním štítem utrakvismu kryl se a vzdímal protestantismus, potud biskup právě také pod ním chtěl dostat pod svou moc a ovládnouti z velké části nové náboženské proudy, jež hýbaly zemí.

Biskup proti českým bratřím.

V tom smyslu počínal si Prusinovský důsledně hned od svého nastoupení. Že by býval při své volbě se Maxmiliánovi II. nebo docela jeho sekretáři Walterovi zavázal a zaručil, že si naprosto nebude všimati nekatolíků a že jen pod tou podmínkou biskupem se stal,³⁾ pokládá již Gindely⁴⁾ za pravdě nepodobné. Naopak přisuzovalo se biskupovi, že již r. 1565, kdy ještě ani vysvěcen nebyl, značně se přičinil o to, aby bratři nedošli uznání své konfese od císaře. Když se totiž deputaci bratrské při pohřbu Ferdinanda I. na počátku srpna t. r. dostalo na prosbu o uznání konfesse, kterou Maxmiliánovi tedy již po druhé předložili, odpovědi nepřívznivé, poukazující prostě na platné mandáty Ferdinandovy⁵⁾, za původce jejího vedle nejvyššího kancléře českého Jáchyma z Hradce a jiných královských rad a nepřátel svých bratři pokládali hlavně také biskupa olomouckého, a to tím spíše, že tento téhož dne co zástupcové jejich byl přijat císařem a v písemné žádosti své, kterou císaři při tom podal, nepřívznivě zmiňoval se i o bratřích.⁶⁾ Ne-

³⁾ Bratrský archiv, sv. X. f. 354a.

⁴⁾ Gindely Brüder II. p. 13.

⁵⁾ Br. archiv IX., f. 6a, b, X. 236a, b., IX. 7a—9a. Poprvé předložili bratři konfesi svou, přizpůsobenou augšburské, hned po smrti Ferdinandově, koncem srpna 1564. Tenkráte odpověď Maxmiliánova odkazovala je až k příjezdu jeho do Čech a konfesse sama byla předložena radám královským a konsistoři pod obojí v Praze k dobrozdání. Br. archiv IX. f. 1a—3b.

⁶⁾ Tvrdil tak zejména Blahoslav, když prostřednictvím členky sboru krumlovského, paní z Lipé, obrátil se na choť jejího, nejvyššího maršálka, jenž tehdy byl na Moravě také zemským hejtmanem, o pomoc a zastání proti biskupovi, kdyby tento chtěl způsobiti zastavení bohoslužeb nebo jiné nesnáze bratřím. Hejtman odpověděl, že bez vědomí a usnešení sněmu moravského nemohou mandáty pro Moravu býti obnoveny ani vyhověno žádosti biskupa, na kterého nemálo se pro jeho krok horšil. Br. archiv IX. 9b—11b. Srovnej Gindely, Brüder II. 30. Kancléř Jáchym z Hradce prý osobně zostřil slovné znění písemné odpovědi císařské. Měl docela vypracován systematický plán na vyhubení kacířství v Čechách

spokojil se však pouhým odmítnutím bratrské žádosti, ale vy-
máhal dále od Maxmiliána výslovné, nové mandáty, podobné
Ferdinandovým, proti nim a jiným sektám.⁷⁾ Maxmilián mu ovšem
ihned nevyhověl,⁸⁾ ale 29. října 1568 přece vydal na naléhání
biskupovo mandát, kterým se sice zapovídají všechna shromáždění
bratrská, jenž však praktického významu nějakého, neměl vůbec.⁹⁾
Ze stížnosti Jetřicha z Kunovic na soudě zemském v Brně r.
1568 a z odpovědi biskupovy na ni dá se ale souditi, že biskup
sám na statcích svých stolních i manských sbory bratrské už
dříve skutečně zavíral. Roku 1568 došlo k novému, většímu
konfliktu biskupa s bratřími, bude však o něm vypravováno až
v souvislosti se synodou olomouckou, připravovanou a konanou
téhož roku.¹⁰⁾

Biskup a pod obojí.

Žádost, kterou Prusinovský podal císaři téhož dne, kdy byla
přijata deputace bratrská, týkala se vlastně rozšíření jeho biskup-
ské pravomoci na kněze pod obojí. Byla motivována zbědovaným
stavem moravského kněžstva, jehož rozpustilý a nevázaný život lidí
odpuzuje a vhání do tábora bratří, novokřtěnců a jiných sekt.
Bude-li biskup moci všechny nehodné kněze pod jednou i pod
obojí trestati, lze doufati v nápravu.¹¹⁾ Žádost tato dotýkala se
vlastně zájmů pražské konsistoře, pod obojí, jež při nejmenším
uplatňovala na moravské utraquisty též nárok jako biskup. Morava
rovněž náležela pod její správu, ale pravomoc její byla zde tak
nepatrná, že jí není lze ani téměř zjistiti a zmínky o skutečném
jejím vykonávání jsou v 16. století velmi řídké a ojedinělé.¹²⁾ Ferdi-
nad I. výslovně sice uznával jurisdikci konsistoře pod obojí na
Moravě, ale zároveň měl za přirozené, že jest i věcí olomoucké-

i na Moravě. Zaslal do něho i nuntia a biskupa Prusinovského, ale za-
hynul v prosinci 1565 náhle ve vlnách Dunaje. Br. archiv IX. 11b—12a,
41a—43b.

⁷⁾ Plyne to z listu císařova biskupovi ze dne 31. října 1565, v němž
císař jej vybízí, aby blíže udal jméno sekt, proti nimž si vydání mandátů
přeje, vyjímaje ovšem přijímající pod obojí. Kameníček, Sněmy III. str.
329. Přílohy č. 32.

⁸⁾ Naopak 24. listopadu 1566 přijal od nové deputace bratří německý
překlad jejich písní a ujistil je svou ochranou a milostí. Přístup k císaři
vymohl jim tentokráte nový kancléř pan Vratislav z Pernštejna. Br. archiv
IX. fol. 155a—156a.

⁹⁾ Br. archiv X. f. 362b—363a, Gindely, Brüder II. 51. n. — Císař byl
tedy velmi nedůsledný i v poměru svém k bratřím.

¹⁰⁾ Viz kap. IV. této práce.

¹¹⁾ Br. archiv IX. f. 12a.

¹²⁾ Kameníček, III. 411¹., F. Hrejsa, Česká konfesse, její
vznik, podstata a dějiny (1912) str. 58.

ho biskupa, aby bděl nad kázní kněží pod obojí.¹³⁾ Jan z Doubravky skutečně styky s konsistoří měl, i právo examinovati kněze pod obojí.¹⁴⁾ Biskup Marek však uznával samostatnou, jejich církevní organizaci a odpíral proto zasahovati proti utraquistickým kněžím i v takových případech, kdy byl o to žádán.¹⁵⁾ Ve skutečnosti kněží pod obojí nevšímali si celkem biskupa, ani konsistoře, ale byli zcela zůstaveni libovůli vrchností a sobě.¹⁶⁾ Poněkud jiná situace nastala, když Pius IV. dovolil přijímání pod obojí způsobou a papežské breve o tom bylo na Moravě vyhlášeno v srpnu nebo v září 1564.¹⁷⁾ Do té chvíle byli olomučtí biskupové, zvláště Khuen velkými odpůrci kalicha a na statech svých přísně zapovídali a trestali přijímání pod obojí.¹⁸⁾ Nyní ovšem bylo dovoleno a skutečně se začalo podávati v katolických chrámech laikům přijímání z kalicha,¹⁹⁾ třeba s opatrnými výhradami a nedůvěřivou úzkostlivostí.²⁰⁾ Ačkoliv ústupkem papežovým nebyli již celkem získáni ti, kteří se nazývali pod obojí, ba ani formální

¹³⁾ Měl asi svým vlivem v zemi podepřít duchovní pravomoc konsistoře. — Tomu by nasvědčovaly listy a mandáty, které Ferdinand vydal 2. srpna 1563 — První, znějící na biskupa Marka, hejtmana a všechny stavy markrabství obrací se proti kněžím podobojí na Moravě, kteří neuznávají pražské konsistoře a od ní nejsou na Moravu posláni. Mají býti zbaveni svých far a konsistoř požádána, aby poslala na Moravu kněze řádné. (Kameníček, Sněmy III., Přílohy č. 29.) Vydání toho mandátu zvláštěními ještě listy z téhož dne oznamuje biskupovi, hejtmanovi a administrátorům konsistoře podobojí. Biskupovi a hejtmanovi Ferdinand ukládá, aby bděli nad zachováváním mandátu a starali se o potrestání nehodných kněží skrze konsistoř. (Kameníček, l. c. Přílohy č. 30) Administrátorům oznamuje, že mandát na Moravu vydal na jejich stížnost a nařizuje jim, aby kněží, kteří k trestání budou jim oznámeni a dodáni, od nich skutečně byli trestáni a na Moravu posílání kněží řádní, aby přestaly stížnosti, že takových od konsistoře obdržeti nemohou. — Pažout, Jednání a dopisy č. 29. — Kameníček otiskl list ten z jiné předlohy (Sněmy III. 415—416², ale mylně udává, že jest psán stavům podobojí a dělníkům moravským. Viz také Hrejsa, konfesse 58⁵.

¹⁴⁾ Kameníček. l. c. 405³.

¹⁵⁾ L. c. 410—411, 410⁵, --411¹.

¹⁶⁾ Viz pozn. 2.

¹⁷⁾ Arcibiskup Prus vyslal Mikuláše Cromera s listem ze dne 16./VIII. 1564 v záležitosti vyhlášení pap. bully na Moravě. Císař nařídil vyhlášení také v srpnu. Kameníček l. c. 412/2², 413/3¹.

¹⁸⁾ Kameníček l. c. 406¹, 407—410, 408—9³.

¹⁹⁾ Plyne tak i ze synodálních statut z r. 1568. Viz kap. IV.

²⁰⁾ Knězi Jakubu Rokytovi, faráři v Mor. Ostravě, píše biskup 21.III. 1571, aby stále lid veřejně i soukromě poučoval, že kdo pod obojí přijímá, více nepřijímá než ten, který pod jednou bere. Pro nebezpečí vzájemného postupování a poněvadž obé jedno a tak mnoho jedno jako druhé jest, aby měl přece jen spíše na zřeteli, aby lidé raději pod jednou přijímali. Kameníček, Sněmy III. 413³. Při jiné příležitosti vítá, že počet katolíků,

hlava jejich, konsistoř,²¹⁾ biskupové olomučtí přece jen i v důsledku jeho, jak se zdá, přestali uznávati pravomoc pražské konsistoře na Moravě. Prusinovský alespoň nikdy jí ve své diecési neuznal.²²⁾ Běželo-li mu nyní o to, vymoci zvláštní písemný akt od císaře, schvalující přenešení pravomoci konsistoře na biskupa, o který by se mohl při dalších krocích svých bezpečně opírat, věděl, že více než argument o církevní jednotě utraquistů a katolíků, dané povolením kalicha, platiti bude u Maxmiliána II. poukaz na hrozný úpadek a beztrestnou nevázanost kněží sub utraque, nemajících ve skutečnosti nad sebou žádné duchovní vrchnosti. Odtud motivace jeho žádosti, která způsobila nesmírný rozruch především v řadách těch, kteří jí bezprostředně byli postiženi, totiž moravských kněží podobojí všech odstínů i směrů. Tito, ať již kališníci, nebo orientace luterské neb evngliánské, zejména z okolí Prostějova, Hranic a Uherského Brodu, hned na první poplašné zprávy se scházeli a radili o tom, jak uniknouti obávané moci přísného biskupa. Konečně vyslali ze svého shromáždění v září 1565 tři kněze se suplikací k zemskému soudu, který po sv. Kunhutě právě v Brně zasedal. Poněvadž však na soudě zasedal právě také biskup, proti němuž žádost přece byla namířena, nejvyšší sudí Albrecht Černoorský z Boskovic jim poradil nepodávati jí na soudě, ale sám svolal některé pány pod obojí a vyznání bratrského k soukromé poradě o celé záležitosti. Na ní se však usnesli zatím ničeho v této věci nepodnikati, ježto byli již zpraveni o tom, že císař žádosti biskupově prozatím nevyhověl a vyřízení její odložil. Rada císařská vyslovila se totiž z důvodů taktických proti ní, obávajíc se, že by taková novota v zemi mohla se státi nebezpečnou.²³⁾ Biskup však naprosto nepomýšlel na to ponechati bojiště tak rozsáhlé, jakým byla strana podobojí, na pospas protestantismu. Proto nevzdal se nijak svého úmyslu, ale vyčkával příhodnější chvíle pro jeho provedení.

(Pokračování.)

kteří žádají přijímati pod obojí, se menší. Kroess, Geschichte der böhm. Provinz. str. 293.

²¹⁾ Konsistoř r. 1564 vrátila arcibiskupovi Prusovi dekry tridentské a papežské breve o koncesi kalicha nerozpečetěné. Borový, Brus str. 48.

²²⁾ Viz Prasek, Koplář z r. 1566, čís. 113. — V záležitosti opavské zvláště se to jeví. V dopisu císaři z 29. srpna 1569 stěžuje si, že v Opavě za jeho nepřítomnosti ustanovili za kazatele »homínem ex aliena dioecesi et adversae religionis administratorum pragensium«. (Koplář legace polské, nestránkovaný.)

²³⁾ Bratrský archiv X. 12b—13b.

Drobné články.

Církevní patronát v Čechách.

Příspěvky k jeho dějinám a právnímu vývoji. Prof. Dr. Al. Soldát.

Profesor bohoslov. fakulty německé university v Praze dr. Jan Schlenz, známý badatel o církv. dějinách v Čechách, vydal nedávno nákladem německé společnosti pro vědy a umění v Praze a za podpory ministerstva osvěty podrobnou a celkovou publikaci o 488 stranách velk. formátu, nadepsanou: *das Kirchenpatronat in Böhmen*, jejíž rozsah svědčí o tom, jak pilně p. autor potřebný materiál sbíral a obsah, jak dovedně ho užil, aby nakreslil úplný a pravdivý obraz patronátních poměrů v Čechách od počátků až na naše doby.

Není druhého církevně právního zřízení, jehož zneužití mělo na vývoj náboženského života u nás vliv tak neblahý a církev katolickou tolik poškodilo, jako právo patronátní, jímž se církev zakladatelům kostelů a obročí odvděčovala. Přes záruky, jimiž se církev snažila, znajíc veliký význam této výsady a možnost jejího zneužití, posíliti pravomoc biskupskou při osazování obročí a správě jmění církevního, přec záhy již vyvinuly se u nás poměry tak, že na ujmu správy duchovní, škodu jmění církv. a zejména škodu důstojnosti stavu duchovního, stala se pravomoc biskupská nevolnicí zneužití výsady patronátní. To nejen p. autor dokazuje hojnými archivátními doklady, sestavuje tak zajímavé dějiny, jak se právo patronátní rozvíjelo, nýbrž bystře a rozmyslně poukazuje i na vzájemnou souvislost zneužívání patronátu s našimi náboženskými dějinami a na jeho význam pro další církevněprávní vývoj. Jakých škod může duchovní správa utrpěti, nevykonávali patron podací právo po zásadách kanonických, dočítáme se v rozsáhlém díle skoro na každé stránce. To známo bylo již sněmu Tridentiskému, neboť dělo se tak i jinde, nikde však do té míry, jako u nás a proto snažil se omeziti výsadu tu aspoň tím, že zakázal biskupům propůjčovati osobní patronát (XXIV. hl. 3; XXV. hl. 9. de ref.) a nový zákoník jde v k. 1450 ještě dále, znemožňuje vznik nového patronátu z jakéhokoli titulu — kromě apoštol. indultu.

Svou historicky i právně stejně zajímavou a důkladnou práci rozdělil p. autor dějinně na 4 díly. V dílu I. jedná o vývoji patronátu v době předhusitské. Z původních, v Čechách houževnatěji než jinde udržujících se názorů a zvykův o vlastnickém právu zakladatele kostela a obročí na kostel a jeho duchovní, velmi zvolna, vlivem zákonů Alexandra III., vyvíjelo se právo patronátní a to spíše v theorii než v praxi. Vlastník kostela, potomní patron, nepřestával se ani v době, kdy již kanonické zásady prorazily, pokládati za vlastníka a faráře za svého lenníka, na sobě zcela závislého. Dlouho trvalo a bylo příčinou mnohých sporů

mezi biskupem, panovníkem a patrony, než se odhodlaným biskupům Ondřejovi, Tobiášovi a jiným podařilo uplatnití svoji jurisdikci proti moci laické, než ani tito biskupové neuvedli zcela do praxe zásady práva círk. o povinnostech a právech patronových. Vždyť ještě Honorius III., přihlížeje k opětovným steskům Pražských biskupů, označil libovůli patronů jako zlozvyk Pražské diecése. Patronátní duchovenstvo záviselo tenkrát v životě i po smrti na libovůli patronově, neboť rozhodoval o jeho duchodech i pozůstalosti a proto nedivno, že ochotněji než vůli biskupovu plnilo rozkaz patronův, znamenajíc, že biskup nemá moci, aby ho chránil. Zásada Alexandra III., že právo patronátní jest jus spiritali annexum, dlouho nenalezla v Čechách domovského práva a to nejen pro lakotu patronův, opírající se o starý názor vlastnictví kostelního, nýbrž i pro tenkrát ještě panující klerogamii, která činila duchovenstvo od patrona odvislejším, pro simonii s obojím úzce související a zlozvyk absolutních svěcení, jež skytaly patronům s dostatek, jejich libovůli ochotných kněží. Teprve když připravena byla půda sněmy Mohučským z r. 1225, jehož dekrety publikoval Jan II., Vídeňským z r. 1267 a Würzburgským r. 1287, jehož účastnil se i biskup Tobiáš, mohl zbožný arcibiskup Arnošt z Pardubic přistoupiti k úpravě zanedbávaného patronátního práva, třeba jeho smysl byl u nás znám již r. 1213. Stalo se tak na čelných synodách, kde odstraněm nejprve starý názor o vlastnickém právu patronově ku kostelu a duchovenstvo ve smyslu obecných zákonů zreformováno. Památnými jsou v té příčině zejména statuta provinc. sněmu Pražského z r. 1347. Že však kolátoři starého zlozvyku zneužívati práva patronátního zcela nezapoměli, dokazují synody z r. 1380 a 1386, jež se zase ohražují proti poškozování církevního majetku, zabírání pozůstalosti duchovních, samovolného dosazování duchovních patrony a j. v.

Význam statut Arnoštových a církevní pojem práva patron. zanikl dokonce v době husitské a neožil zcela ani po obnově arcibiskupství, jak nás o tom zpravuje II. díl. Utraquističtí kolátoři a po nich činili tak i katolíci, dovolávajíce se starých, v Čechách nikdy nevymizivších obyčejů, že patron je vlastníkem kostela a vlivem nauky husitské o nepřipustnosti círk. majetku, jež přešla i do Pražských artikulů, osazovali bez ohledu na právo círk. své fary stranníky své víry, vykazovali nepohodlné jim faráře a zabírali jmění církevní, odkazujíce duchovenstvo, jako své služebnictvo, na chatrnou podporu, již mu za zabrané obročí poskytovali. Následkem toho a nedostatkem duchovenstva zaniklo množství far vůbec a ze zbylých většina se stala utraqui-

stickou. Nejhůře se to projevovalo v době roztržky Jiríka z Po-
děbrad se Stolicí apošt. od r. 1467 a když bývalí utraquist. kolá-
toři přidrželi se protestantismu. Arcibiskup byl bezmocný a císař
Ferdinand I. nedovedl a ani nemohl mocnou šlechtu, jež patronát
držela, donutiti k plnění patronát. povinností. A hůře ještě se
poměry utvářily za Maxmiliána a Rudolfa, kdy největší část
šlechty zcela již protestantismu propadla a vůbec ztratila smysl
pro církv. patronát. Ku konci 16. století zbyla v zemi sotva třetina
katolíků a ze šlechty desetina. Ze 2000 kdys katolických far zby-
lo 330 a v Praze mezi 40.000 obyvateli bylo stěží 2000 katolíků.
Proto nedivno, že se arcibiskupové nemohli dovolati pomoci, když
kolátoři, odvolávajíce se na stará jurisdikční práva nad klérem
svých kostelů, osazovali i katolické fary protestantskými predi-
kanty. Ani výborné statuty synody z r. 1605, jež jednaly v hlavě:
de beneficiorum collatione ac de jure patronatus o palčivých
otázkách práva patron. a teprve za dob potomního absolutismu
uvedené v praxi, tenkrát nepomáhaly. Teprve hrubý absoluti-
smus, který po bitvě bělohorské zavládl, zjednal jistou nápravu,
ovšem prostředky druhdy násilnými a proto ani on dobré věci
neposloužil. O tom však jedná již díl III. Obnovené zemské
zřízení z r. 1627 v člancích 23. a 26. krátce se dotýká i patro-
nátu a správy jmění círk. Že však mnoho nezmohly, dokazují
četné zprávy arcib. archivu z dob biskupování Harrachova, jež
oplývají nářky, nikoli jednotlivců, ale celých vikariátů na hmotnou
a mravní bídu duchovenstva. Zmizela jen dřívější libovůle patronů
při osazování far, jinak byl však absolutismus mnohých patronů
a jmenovitě jejich zástupců ve věcech patronátních jen kopií
absolutismu panovníkova. Aby zjednal nápravu, podal r. 1637
kard. Harrach císaři pamětní spis o 15 člancích, který měl za
účel úpravu práva patron. Neměl však výsledku, neboť tehdejší
místodržící byli sami patrony a nad to pluli již ve vodách státního
církevnictví. A tak zůstávalo při staré právní nejistotě. Tato
část Schlenzových dějin patronátu je nejobsáhlejší a podává od-
pověď na otázku, proč šlo to s katolickou reformací tak zvolna.
Byla to bída duchovenstva na patronovi závislého, která i schop-
né odstrašovala od stavu duchovního a která svedenému lidu
nemohla imponovati.

Díl IV. líčí další vývoj patronátu od dob josefinismu. Přes
to, že se tehdy uplatňoval vliv státních úřadů ve všech směrech
patronát. práva, že regulovány byly fary, uložena patronům znač-
ná břemena a rozšířena jejich práva co do správy jmění cír-
kevního v míře círk. právu neznámé, přec k jednotnému patronát.
zákonodárství nedošlo. Ba ani konkordát z r. 1855, jak se vše-

obecně čekalo, pro odpor patronův otázky patronátní nerozřešil. Zákon z r. 1874 učinil sice náběh k tomu, dále se však nedostal a tak až podnes upravují se poměry patronátní u nás neurčitými, duchu doby, a církv. zákonodárství odporujícími josefinskými dvorními dekrety, jichž hlavní nedostatky shrnuje p. autor v následujícím: Nedostatečný je způsob osazování, neboť patron je skoro nezávislý na úsudku biskupově o kvalifikaci kandidátů; vždyť z více než 2000 far v Čechách osazují biskupové svobodně pouze 56. Stejně neoprávněnou je i patronát klientela, po níž i lépe kvalifikovanému kandidátovi, není-li na patronátě, je ustoupiti méně kvalifikovanému. Ze správy jmění zádušního je přirozený jeho správce farář zcela vyloučen. Patronové právem zase namítají, že se jim ukládají značná a dnes po provedené pozemkové reformě již dokonce neodůvodněná břemena, jichž v té míře právo církv. nezná. Úřady státní pak právem namítají, že není v patron. zákonodárství jednoty a že dosud platí normy, které se na dnešní poměry nehodí. Vše to volá po reformě patr. práva, za níž se p. autor vřele přimlouvá, i když vděčně vzpomíná zásluh, jichž si mnozí patroni, pamětliví církv. zákonů, o kostely a obročí získali.

Závěrek tvoří pamětní spis arcib. Jana z Valdštýna císaři Leopoldovi z r. 1687 o neutěšených patronátních poměrech za jeho doby, rejstřík a některé doplňky a opravy.

Toť obsah díla stejně zajímavého jako poučného nejen pro duchovenstvo, nýbrž i laiky, zejména ty, jimž právo patronátní svěřeno a proto nemělo by chyběti v jejich knihovnách a to tím spíše, že ordinariáty dovolily poříditi je nákladem záduší a že cena díla ze 68 Kč snížena pro duchovenstvo na 50.— Kč. Obrázky, jak bylo v Čechách právo patronát. užíváno, či spíše zneužíváno, zejména laiky, ukazují, jak odůvodněným je staré přísloví: *Dixit laicus clero nunquam tibi amicus ero*, zejména u nás, kde utvářily se patronátní poměry daleko hůře než jinde.

Některá nedopatření, zaviněná spíše přepsáním a tiskem snadno si věci znalý čtenář opraví, jiná jako častější opakování téhož v jednotlivých, dílech jsou nevyhnutelná. Za to však bylo by si přáti, aby česká místa byla opatřena českými názvy, třeba v listinách nesla jména německá. Kniha je velmi úhledně a přehledně vypravena a bylo by si přáti, abychom takové a v tomto duchu o našich dějinách psané, měli i v naší literatuře.

Podaří se zjistiti, že ves Husinec u Prahy jest rodiště Jana Husa?

Husinec byl zapsán již 1228 klášteru sv. Jiří na hradě pražském. R. 1404 potvrzuje král Václav IV. Prokopovi z Ledec dvůr Hradce (nyní zvaného Levý Hradec s vesnicemi Husincem a Řeží, jež sobě a Hedvice manželce své od kláštera sv. Jiří do života koupil. (Sedláček, zbytky register. č. 525.).

Prokop z Ledec pocházel z Ledec u Smečna a již r. 1415 zemřel. (Sedláček, Místopis 501, 502.) Komu Husinec od r. 1415 až 1504 zástavou se dostal, není známo. Jisto však jest, že klášter Husinec v těch dobách od r. 1415—1504 neměl. Od r. 1504 do 1565 náležel pánům, kteří drželi Roztoky, a to Albrecht Rendl z Úšavy, potom 1515 Budovci, po nich Švihovští, Sekerkové 1526 Ladislav (arch. č. 28 str. 197). Šlik Lorenc 1545, Eliška ze Smiřic 1547. Jiří Křínecký z Ronova a 1565 Boreň ze Lhoty (DZ. 57. D. 24). R. 1612 držel Husinec opět klášter sv. Jiří jak viničná kniha založená od Jakuba Horčice z Tepence, hejtmana kláštera sv. Jiří (v archivu města Třebenic) obsahuje. V knize té zapsané jsou vinice 4 v Husinci a odhadnuty jsou na 345 kop míš.

Nejbohatším rolníkem byl tam Matouš Kobylák. Vedle něho byli Matouš Kobylák, Václav Kobylák, Jiřík Kobylák, Havel Kobylák, Jiří Zunek, Jan Zunek, Matěj Trmal, Řehoř Kocáb, Václav Drvazník. Jan Trmal roku 1662 ještě doplácel kop 6 míš. na vinici a 1643 Václav Kobylák z gruntu utekl. Urbáře z r. 1671 se zachovaly a jsou v archivu českého musea.

Až dosud nepodařilo se najíti urbáře kláštera starší a akta sirotčí kláštera z r. 1512 jsou ve státním archivu ministerstva vnitra, ale neobsahují nic z Husince, což znamená, že Husinec v r. 1512 nebyl držen od kláštera, ale že některý ze zástavních pánů, kteří drželi Roztoky, Husinec držel. Do roku 1404 nepodařilo se najíti urbáře kláštera sv. Jiří a dokud se to nestane, nemůžeme najíti onoho Michala, který byl otcem našeho Jana svěceného na kněze 1400, sabato quo cantatur Sientes (sobota před 5nedělí postní, čili nyní 3. dubna) dle Podlahy liber ordinationum cleri 1395—1416. str. 55.

Že podobného urbáře v klášteře bylo, nemám pochybnosti. Při zrušení kláštera přišly některé listiny do knihovny univerzitní, jiné do archivu guberniálního. Mimo to vyskytly se různé zápisy v rukách soukromých. Další pátrání mohlo by vésti k nalezení akt kláštera před r. 1400.

František Š t ě d r ý.

Literatura.

Jan Tenora: K dějinám Brna v nejstarší době. V Brně 1928.

Týž: Stollční chrám svatého Petra a Pavla v Brně. V Brně 1928. Obě publikace známého odborníka přišly velmi vhod v době výstavy soudobé kultury v Brně a řadí se čestně k pěkné práci Dostálově. Příležitostně vzniká řada podobných průvodců a brožur, které však postrádají ceny, neboť nekriticky opisována jsou data z publikací starších dávno antikvovaná, proto zcela na místě jest, že odborník chopil se péra a průvodce kostelem napsal.

Jaroslava Golla „Vybrané spisy drobné“. I. V Praze 1928. Nákladem Historického Klubu.

K sedmdesátým narozeninám Jaroslava Golla vydal roku 1916 Historický Klub památník: „Chelčický a Jednota v XV. století“, k osmdesátce Gollově vydal zase soubor jeho článků z „Revue historique“, jež sledovaly postup naší práce dějepisné od let sedmdesátých až do počátku dvacátého století. Nyní v pietní edici vydává Historický Klub další soubor drobnějších prací Gollových, vycházejí z toho stanoviska, že v životním díle Gollově byly právě práce někdy neveliké rozsahem, ale vynikající svou hutností i původními postřehy. Soubor ten bude mít dva svazky. V přítomném vydání Gollovy články hledící k dějinám českého dějepisectví v posledním století i jeho nejvýznačnějším individualitám a to: Palacký, Tomek, Emler, Rezek, Hofman, Denis, Lützov, k těm pak přistupuje několik prací a referátů rázu spíše metodologického.

Václav Chaloupecký: Slovenské diecese a t. ř. apoštolská práva. Bratislava 1928 str. 71.

Studie Chaloupeckého podává vedle přesných dějin zřízení církevních diecesí na území nynějšího Slovenska historické dokumenty, o něž se opírala tak řečená práva apoštolská králů uherských. Podle názoru dříve skoro obecného a dosud velmi rozšířeného byla bulla papeže Silvestra II. prý z roku 1001, kterou král Štěpán zároveň s korunou dostal veliká práva nad církví uherskou. Tato bulla však jest jen odvážný padělek z polovice XVII. stol. a Chaloupecký nás přesvědčuje, že obsah tohoto padělku jest výsledkem tendenčně upravených představ XVII. stol., na základě legendy Hartvikovy, která není ničím jiným než poetická fabule, která od XII. stol. až po naše časy figuruje téměř ve všech uherských historiích a jest od počátku až do konce fikcí a smyšlenkou, na niž není ani jediného rysu, který by odpovídal skutečnosti. Královskou korunu nedostal Štěpán z Říma od papeže, nýbrž od císaře Oty III. a práva, která měl nad církví nijak se nelišila od práv jiných tehdejších panovníků v Evropě střední. Ve třetí části podává učený badatel historický vývoj poměrů mezi státem a církví v Uhrách. Nová práce Chaloupeckého jest cenným obohacením dějin Slovenska. Můžeme z péra badatelova dojísta očekávat, že napíše celé dějiny Slovenska a stane se tak historiografem slovenské části našeho státu.

Stanislav Beneš: Adresář církve katolické v republice československé. Rok 1927–28 V Praze 1928.

Dosavadní Hronkův Schematismus katolického duchovenstva čsl. republiky rozšířen a vhodně upraven na adresář, který sleduje více praktický význam obchodní, proto právě v těchto kruzích bude hojně vyhledáván.

Bedřich Augustin: Pokles natality u kulturních národů. V Praze 1928.

Výborná studie Augustinova přesvědčuje, že nejúčinnějším prostředkem v boji proti depopulaci byla by obroda nábožensko-mravního života,

odvrat od materialismu, racionalismu a egoismu, neboť ne pouze v bitevních vřavách a pod útlakem sveřepých nepřátel může zahynouti národ — jest ještě daleko nebezpečnější forma jeho zániku: pozvolné vymírání.

Zprávy.

Kardinál **Aidan Gasquet**, protektor Capella Pontificia, spravující vatikánské knihovny a archivy vydal u Bella v Londýně (1927) studii z církevních dějin doby reformační „**Cardinal Pole and his early friends.**“

O zřízení církevním v Čechách a jeho vývoji od začátku 13. století, o boji církve a státu za biskupa Ondřeje, o blahoslavené Anežce a vůbec o poměrech církevně náboženských, o počátcích a dějinách nových klašterů a řádů jedná třetí díl **Českých dějin** prof. **V. Novotného** (Laichter (1928).

Naše národní tradice v 50. svazku Knihovny svazu národního osvobození přináší dvě přednášky a to **J. Slavíka**, Tradice cyrillo-methodějská a **V. Novotného**, Tradice svatováclavská.

Kdo učinil Žižku velkou osobností evropských dějin — byl **Enea Silvio Piccolomini**, jemuž věnuje článek **J. B. Novák** v *Rivista italiana di Praga*.

Jan Kapistrán a jeho odpor k českému kališnictví prozrazují jeho vídeňská kázání v roce 1451, která vydal **J. Hofer** v *Jahrbuch d. österr. Leo-Gesellschaft*.

Petr Riedemann († 1556) mluvčí moravských novokřtěnců a jeho spis „**Rechenschaft**“ podroben kritice v díle **L. Müllerové** „**Der Kommunismus der mährischen Wiedertäufer** (Leipzig, Heinsius 1927).

Monumentální dílo **Matějčkovy: Dějepis umění** dostoupilo k třetímu dílu, takže možno očekávat, že bude brzo dokončeno. Českému umění věnována zvláštní péče, čímž daleko předčí nejlepší dějepisy francouzské a německé.

Počátky nunciatury v Praze. O počátcích činnosti papežských nunciů v Čechách, o prvních krocích nunciaturní instituce, pro celý další vývoj tak významných, nevíme dosud téměř nic. A přece tu jde o otázky eminentní důležitosti. **Karel Stloukal** v ČCH letošního ročníku obrál si za úkol vylíčiti působnost Bonhomini-ho v letech 1581—1584.

Našemu **Sborníku Historického kroužku** za nové redakce dostalo se opět čestného uznání. Vůdčí odborný časopis český „**Český časopis Historický**“, věnovaný studiím historickým a který hájí a šíří v českém prostředí vědecký pokrok v oborech dějezpytných, napsal ve druhém sešitě ročníku XXXIV. (1928) na stránce 435: „Bylo-li před časem vytčeno v tomto časopise, že úroveň některých svazků **Sborníku** jest nižší proti ročníkům předcházejícím, nutno dnes s potěšením konstatovati, že ročník právě uplynulý ukazuje, že nejen úroveň **Sborníku** se opětně zvýšila, ale že zájmy jeho se rozšířily od drobných prací topografických až po **thematata z otázek dějin světových.**“

Uvádíme tento posudek pana vrchního archivního rady **Jenšovského** pánům spolupracovníkům jako vzácné ocenění jejich prací a čtenářské obci naší, aby hojným odbíráním **Sborníku**, jehož náklad sice o několik set stoupl ale nestačí dosud na úhradu většího rozsahu **Sborníku**, aby dobré práce historické rychleji mohly býti publikovány a nemusely býti rozsekávány na drobné kousky.

Úvahy a posudky o literatuře svatováclavské.

Prof. Fr. Vacek.

(Pokračování.)

Proč spisovatel staroslověnské legendy pomlčel o pronásledování duchovních osob v Čechách po usmrcení sv. Lidmily, tomu my, držíce se výkladu svrchu podaného, dobře rozumíme. Ale jeho mlčení o milosrdenství sv. Václava k lidem souzeným ze zločinů je nám s podivením. Že náklonnost k dotčenému milosrdenství byla pokládána za význačný rys povahy Václavovy, o tom svědčí počet nejstarších svatováclavských zázraků, záležejících ve vysvobození vězňů ze žaláře. Čekali bychom tudíž, že i spisovatel staroslověnské legendy učiní o ní zmínku. Avšak on mlčí jak o Václavově slitovnosti nad lidmi souzenými ze zločinů, tak o vysvobození vězňů ze žaláře na přímluvu sv. Václava. To, co napsal o svém očekávání, že po prvním svatováclavském zázraku, jenž stal se v Boleslavi a záležel ve zjevu krvavých krůpějí na stěně tamního chrámu, budou následovati jiné zázraky, mohlo sice týkati se vysvobození vězňů ze žaláře, ale v naší příčině nic nevysvětluje, leč bychom přijali, že spisovatel staroslověnské legendy chtěl se pochlubití darem předvídání budoucích věcí.

Přikročme již k úvahám o mladší době, a zejména o druhé polovici X. století. Na myšlenku, že v Čechách za té doby byli duchovní konající bohoslužbu slovanským jazykem, uvedl badatele letopisec Kosmas, jenž ve svém spise položil znění listu papeže Jana XIII. jako odpovědi na žádost přednesenou od českého knížete Boleslava I., a v tom znění i větu, že papež svoluje k založení biskupství v Praze, ale ukládá, aby při osazování toho biskupství kníže šetřil církevních stanov, to jest, aby dal zvoliti za biskupa duchovního latinníka, majícího potřebné vlastnosti k biskupství, i nedopouštěl, by úprava bohoslužby v pražské diecési byla podle způsobu čili obyčeje bulharského národa nebo ruského anebo slovanského jazyka. Z těch slov podával by se úsudek, že kníže Boleslav žádal papeže za přivolení, aby biskupem v Praze směl býti duchovní z počtu kněží užívajících slovanského jazyka v bohoslužbě. K tomu úsudku bylo by přisvědčiti, kdyby list papeže Jana XIII. byl pravý, a kdyby opis jeho, zastupující místo ztraceného originálu, byl věrný.

Proti věrohodnosti několika slov, jež jsou přiváděna v Kosmově opise toho listu, ozval se Pubička námitkou, že není možná, aby za času papeže Jana XIII. (r. 965—972) bylo napsáno nebo řečeno, že existuje liturgie „secundum ritus aut sectam Bulgariae gentis vel Ruziae“, protože tehda Bulhaři nebyli sektáři a Rusové nebyli ještě křesťany. O té námitce uznali badatelé, že je důvodna (ač důvod Pubičkův, pokud se tkne Bulharů neměl váhy, ježto slovem „secta“ netřeba rozuměti bludaře), a odtud někteří z nich přidržovali se mínění, že jde sic o opis pravého listu papeže Jana XIII., ale porušený v místě právě naznačeném, a že jeho porušení způsobil Kosmas buď z úmyslu nebo z nedopatření. Podobně pak usuzovalo se o slovech, přicházejících v tom opise, „ecclesia sancti Viti et Wenczelai martirum“, jež ukazují na mladší původ než z let 965—972. Když však za naší doby Max Dvořák dokázal, že arenga dotčeného listu shoduje se s arengou papežských listů z let 1089 až 1124 a neshoduje se s arengou listů, jež vydal papež Jan XIII., bylo zřící se víry v pravost jmenované listiny. V úvahách o tom, koho je pokládati za jejího padělatele, rozcházejí se badatelé tak, že jedni jmenují letopisce Kosmu, druzí pak dovozují, že Kosmas jím býti nemohl.

Tendence domnělého listu papeže Jana XIII. je zcela průhledná. Spisovatel listiny měl úmysl zjednatí prostředek proti možnému nebo skutečnému „nebezpečství“, že biskupská stolice v Praze bude osazena duchovním, jenž není latinník. Takové „nebezpečství“ bylo trvám po smrti biskupa Jaromíra r. 1089. Tehdejší český panovník, král Vratislav I., přál konání slovanského ritu v Čechách a byl velmi nakloněn opatu sázavského kláštera Božetěchovi. Snad tedy dal on na jevo, že chce se o to přičiniti, aby nástupcem Jaromírovým stal se řečený Božetěch. Bylo-li tomu tak, čekali bychom, že preláti v pražské kapitole budou se zachystávati k odporu proti úmyslu králově. Tak vysvětloval by se vznik padělaného listu papeže Jana XIII. Je pak dosti možná, že nenastala potřeba, aby té listiny, připravené na obranu církevního práva, bylo užito, ježto snad král Vratislav samoděk upustil od svého původního úmyslu strany osoby budoucího pražského biskupa, a že o dotčené listině dověděl se Kosmas teprve, když shledával prameny ke svému Letopisu. Jak se podobá, Kosmas ani neuvědomil si významu jejího obsahu, pokud se tkne jednak knížete Boleslava I. jako žadatele za církevní svolení k tomu, aby v Praze bylo založeno biskupství, jednak klausule, že biskupem v Praze nesmí býti leč duchovní latinník.

Z doby biskupování sv. Vojtěcha (r. 982—997) a potomních 35 let není zprávy o slovanském duchovenstvu v Čechách, kdežto zkazka mnohem mladšího původu, totiž asi z XV. století, shledávající se v dodatku ke staroslověnské legendě o sv. Kyrilu, sčítá na „Vojtěcha latinníka“, že „přišed on do Čech, na Moravu a do Polska, zrušil tamní pravoslavnou víru, zavrhl ruské písmo a uvedl latinské a latinskou víru, obrazy pravé víry spálil a z tamních pravoslavných biskupů a kněží některé pobil a jiné vyhnal.“ Ta zkazka svým širokým a hrubým zněním sama ujímá si na váze. Spočívá pak nejspíše na doslechu o přísném církevním duchu sv. Vojtěcha a jeho úsilí, aby se zvýšila úroveň náboženského a mravního života v Čechách. Její časová vzdálenost od naznačovaného děje sotva dopouští tušiti v ní historické jádro. Pokud je v ní řeč o Moravě, sluší namítnouti, že země ta za času sv. Vojtěcha nebyla částkou pražské diecése. Proto také jen na pozdních dohadách zakládá se vypravování Středovského v jeho spise *Sacra Moraviae historia*, vydaném v roce 1710, že „sv. Vojtěch, když prodléval na Moravě, procházel města a městečka, zkoumal ritus tamních kostelů a hleděl jej upravití podle předpisů obecné římské církve, neboť po tu dobu při předních moravských kostelích užívalo se v bohoslužbě slovanské řeči.“

Na pevnější půdu, než jakou shledávali jsme posavad, vstupujeme po zprávách, jež týkají se slovanského kláštera na Sázavě. V příčině založení toho kláštera je dvojí pomyšlení možné, buď to, že dotčené založení bylo dílo ryze české bez předchozích nebo současných cizinských vlivů, anebo že bylo to dílo podle cizího vzoru a po mimočeské přípravě osob, jež v tom klášteře měly býti představenými. Většina našich badatelů drží se onoho pomyšlení a zamítá toto. Důvod k tomu pověděl Tomek. „Nikdež“, praví on, „nemáme poukazu, že by Prokop, původce sázavského kláštera, se slovanskou liturgií a se slovanským písemnictvím někde v cizině byl se seznámil a s tím do Čech přišel; nejstarší zprávy o jeho životě znějí tak, že domnění takové v nich žádného důvodu nenachází.“ Proti tomu je však radno vysloviti se obšírněji o dotčených nejstarších zprávách a říci: V *Letopise sázavského mnicha*, složeném ve druhé polovici XII. století, tvrdí se, že sv. Prokop byl rodem Čech, že byl dobře vyučen ve slovanském písmu, jež svého času vymyslel biskup sv. Kyril a jemuž též biskup zjednal církevního schválení, a že byl zprvu světským knězem, potom řeholníkem a později poustevníkem; ale nevykládá se tam, kde sv. Prokop naučil se slovanskému písmu, kde přijal řeholi a jak přišel ke svému jménu, jež v západní církvi nebylo obvyklé. Rčení leto-

pisceva jsou tudíž jen obecná; i je s povážením zamítati pro nepřavděpodobnost mimočeských vlivů při podniku díla tak složitého, jakým bylo zřízení slovanského kláštera v zemi, kdež neshledával se vzor k tomu.

Které okolnosti kromě silné a mocně imponující povahy sv. Prokopa přičinily k tomu, že došlo k založení sázavského kláštera, nelze plně vyzkoumati. O knížeti Oldřichovi, jenž byl spoluzakladatelem toho kláštera, nezvídáme z dějepisu, co by svědčilo o jeho probudilém národním smýšlení. Sklon k takovému smýšlení je předpokládati spíše u jeho syna, knížete Břetislava I., za jehož vlády dostalo se Prokopovi názvu opata. Tehdejší pražský biskup Šebíř (roku 1031—1067), podle jména soudě rodilý Vlach, byl muž poddajný zemskému knížeti, mírný ke svým diecesánům a nepovolný k pretensím německých mnichů, jak se z toho poznává; co napsal o něm jeho vrstevník, řezenský mnich Otloh, pod obrazem vidění poustevníka Vintíře, že prý Vintíř u vytržení ducha spatřil ohnivou stolicí v pekle, uchystanou pro biskupa Šebíře za to, že maje on býti učitelem svých diecesánů, ne ještě dosti vzdělaných v křesťanství, nic hodného v té příčině nekonal. Zda pak i to je počítati za okolnost pomocnou k založení sázavského kláštera, že roku 1029 byla výbojem přivtělena Morava k Čechám a že tím činem česká říše počala sousediti s Uherským, kdež byly kláštery východního typu, nevíme.

Slovanským mnichům na Sázavě nemohla scházeti povědomost o tom, na čem spočívá oprávnění konati služby boží slovanským jazykem. Že neměli oni listinného dokumentu, jenž by obsahoval povolení nejvyšší autority v církvi ke konání bohoslužby toho způsobu, je jisto; neboť, když byla vhodná chvíle ukázati jej v roce 1079, an tehda kníže Vratislav II., odhodlav se požádati papeže Řehoře VII. za svolení, aby v Čechách směla se konati slovanská liturgie, vyhledával historický důvod k podepření té žádosti, vyšlo na den, že k oprávnění slovanské bohoslužby na Moravě svědčí jen duchovní čtení, podle něhož v minulé době zbožní muži přičinili se o zavedení slovanské řeči do bohoslužby, protože se jim vidělo, že to bude na dobré prostého lidu, jenž nechápe smyslu slov cizího jazyka. Toho výzvědku užil pak kníže Vratislav za důvod ke své žádosti, jak je usouditi z toho, co mu na jeho žádost odpověděl svrchu řečený papež.

O literární činnosti slovanských mnichů na Sázavě nejsme zpraveni přímo. I nezbyvá než dobadávati se jí z nahodilých náznaků. Ježto dotčeným mnichům záleželo na tom, aby byla zdůrazněna spojitost prvopočátků křesťanství v Čechách s ústavem

moravského arcibiskupství za doby sv. Methoda, ujali se lidového podání a s jeho pomocí prohloubili církevní dějiny české o věk sahající až k mladým letům sv. Lidmily a jejího manžela. Kdy jejich přičiněním došlo k sepsání a zveřejnění dějů života knížete Bořivoje, poznává se z toho, co víme o knížeti Vratislavu II., že totiž dal on svému synu, narozenému asi roku 1065, jméno Bořivoj, kdežto z jeho předků, počínaje od Vratislava I., žádný toho neučinil, aby po prvním českém křesťanském knížeti v Čechách pojmenoval některého ze svých synů. A přece, jak svědčí nepřetržité naskýtání se jmen kněžiců: Spytihněv, Vratislav, Václav, Boleslav, byl v tom rodě zvyk uctívati takovým způsobem památku zvěčněných předků.

Prací slovanských mnichů na Sázavě vznikla legenda o sv. Lidmile, o jejímž znění poučuje jednak prolog čili stručná staroslověnská legenda o sv. Lidmile, jednak latinská legenda o téže světici, počínající se slovy *Fuit in provincia Boemorum*. Ježto mučednictví sv. Lidmily stalo se v době sv. Václava, bylo lze vypsati v legendě posloupnost knížat od Bořivoje až do sv. Václava, kteréžto příležitosti auctor legendy užil. Jeho úsilí ujistiti čtenáře o věrohodnosti nového vypravování, zračí se v tom, že jmenoval on počty let jak života knížete Bořivoje, tak života kněžny Lidmily, tak života (nebo vlády) knížete Spytihněva, tak života (nebo vlády) knížete Vratislava, pomlčev za to o zásluze, jakou zjednálo si dvě knížat posléze řečených o rozšíření křesťanství v Čechách. Je pak hodno povšimnutí, že ve zdůvodnění toho, proč Drahomiř pojala nenávisť proti sv. Lidmile, nic se v legendě nepravilo o střetnutí stran příčinou náboženství čili o protivě, podle níž tato svou křesťanskou horlivostí mařila úmysly nebo skutky oné; tak že v tom kuse je znamenati shodu s duchem staroslověnské legendy o sv. Václavu.

Slovanští mnichové na Sázavě potřebovali liturgického čtení ke dni sv. Václava. I je otázka, zda naskýtá se náznak toho, že oni k ukojení té potřeby zabývali se skládáním životopisu jmenovaného světce. V odpověď na to vzpomínáme, že v Letopise sázavského kláštera je poznamenán rok smrti řezenského biskupa Tuta, 962, což neshledává se v žádném jiném letopise českého původu. Letopočet ten je chybný; avšak právě jeho chybnost vede k domněnce, že auctor Letopisu nebo někdo již před ním vyzvěděl jej ze slověnského zápisu, při čemž neuvážoval se omylu. Zdání naše je, že omyl mohl vzniknouti podobností glogolského đ (= 30) ke glagolskému m (= 60). Jak jsme již svrchu na to upozornili, mají léta biskupování Tutova (roku

894—930) svou váhu pro vyšetření toho, kdy sv. Václav byl knížetem a kdy zakládal kostel sv. Víta. Vyzvědětí je v první polovici XI. století bylo možná buď z Řezenských letopisů (*Annales minores s. Emmerami*) anebo ze spisku Arnoldova *De miraculis s. Emmerami*, složeného před rokem 1035. Přijmeme-li, že rokem smrti biskupa Tuta byl vyzvěděn rok 932, bude nám spíše mysliti na vážení se zřídla jmenovaného na druhém místě, to jest ze zprávy Arnoldovy: „Tuto... a septimo anno imperii Arnolphi usque ad duodecimum regni Henrici in hac vita permansit“, než ze Řezenských letopisů. Ten, kdož znal rok smrti Tutovy a věděl, že sv. Václav utrpěl smrt v pondělí, byl s to, aby vypočetl, že mučednictví sv. Václava připadlo k roku 929.

V X. století nebyl zvyk klásti v legendě letopočet smrti světce. Je-li ve staroslověnské legendě o sv. Václavu letopočet položen přece, běže z toho vzrůst domněnka, že buď byl připsán později, anebo že legenda nebyla sepsána v X. století. Letopočet ten 6337 od stvoření světa podle byzantské éry, opravíme-li jeho chybu ve stech na 6437, vznikl sic připočtením 929 let k letům 5508 předkřesťanského věku, ale není správný, protože rok řečené éry končil se dnem 31. srpna, a ne později, čehož ten, kdo jej psal, si neuvědomil, drže se indikce římské. Ježto nelze za to míti, že by teprve v cizí zemi, v Chorvatsku nebo v Bulharsku nebo v Rusku, připisovali dotčený letopočet, nezbyvá než přijmouti, že byl on zapsán v sázavském klášteře.

Podle úsudku ruského jazykozpytce Sobolevského druhá staroslověnská legenda o sv. Václavu, záležející na větším díle v překladě Gumpoldovy legendy, byla pořizena v Čechách za X. století. Podniknutí opravu na tom úsudku, pokud se týká časového určení, uznal za dobré Pekař; i učinil to tak, že položil původ jmenovaného spisu do první polovice XI. století. Dle toho lze tedy uvést práci, jež byla vynaložena na pořizení řečeného spisu, v souvislost s literární činností slovanských mnichů na Sázavě. Z obsahu druhé staroslověnské legendy o sv. Václavu upoutává naši pozornost řada udatků, vyzvěděných nejspíše ze zkazek a pověstí, a zejména to vyslovujících, že kníže Svyatopluk byl syn Bořivojův, že matka Václavova dala zdělati oltáře modlám a nutila svého syna, aby se u nich klaněl, že kníže Václav potrestal svou matku vyhnanstvím za příkoří jemu od ní činěné v mladém věku, že byv on ženat, zřekl se manželství se souhlasem své choti, že pomáhal on pracovati při stavbě kostela sv. Víta, že on před odjezdem do Boleslavě konal jízdeckou hru se svou družinou, že kněžic

Boleslav poručil knězi boleslavského chrámu, aby dal zvoniti na jítřní, že kníže Boleslav rozkázal, aby děti přichylníků Václavových byly utopeny v řece, že on za trest svého zločinu byl posedán zlými duchy, že on dělal výčitky členům své družiny, proč jej svedli k bratrovraždě, že on, byv zpraven od některých věřících o jejich vidění, naznačujícím, že tělo sv. Václava má býti přeneseno z Boleslavě do Prahy, pohnul se ne bázni boží, ale studem před lidmi a poručil kněžím, aby vypravili se v noci do Boleslavě, a přenesli odtamtud dotčené tělo. Dva z těch pověstních kusů, jeden týkající se vyhnanství Drahomířina, druhý jízdecké hry Václavovy, jen že modifikované v okolnostech, přicházejí též ve staroslověnské legendě o sv. Václavu, o níž je řeč v předchozím odstavci.

Vedle životopisů zachovaly se staroslověnské prology čili stručné legendy, jedna o životě sv. Václava, druhá o přenesení jeho těla z Boleslavě do Prahy, a staroslověnský kánon čili liturgické chvalozpěvy o sv. Václavu. Koncept k prologu o přenesení těla sv. Václava z Boleslavě do Prahy nemohl pocházeti odjinud než z Čech a dostal se k východním Slovanům nejspíše ze sázavského kláštera. O kánonu sv. Václava víme, že byl buď složen nebo přeložen na území starobulharském a odtamtud přijat na Rus, kdež roku 1096 zapsali jej do sbírky minejí. Jak se podobá, znal jeho skladatel nebo překladatel staroslověnskou legendu o sv. Václavu. Hledě ke rčení: „v zemi bojemsč“, jež naskýtá se v dotčeném kánonu na označení Čech, vyslovil Kalousek domněnku, že koncept toho spisu byl buď latinský, anebo že jihoslovanský skladatel kánonu vážil vědomost z latinské legendy.

Literární činnost slovanských mnichů na Sázavě byla přiměřena nejen nahodilým potřebám, ale i okolnostem času. Je známo, že v Bavorsku, kdež byla stará biskupská sídla a velký počet starých klášterů, smysl pro obadávání dějinné minulosti a pro poznávání výsledků odtud plynoucích, vzbuzen byl teprve v XI. století. Aspoň v tom století, a ne dříve, přikročilo se tam ke skládání klášterních kronik, k vyšetřování let, ve kterých žili bývalí panovníci, nebo biskupové, nebo opati, a ke stanovení jejich posloupnosti v úřadech. Podle toho je pokládati téměř za jisté, že v Čechách, kdež biskupství bylo ustaveno teprve v roce 975 nebo 976, a kdež první mužský klášter vznikl v letech 992—993, smysl pro spisování historických pamětí, vyzvědělých z lidové tradice, a pro kombinování starých letopočtů nevzbudil se dříve než ve století svrchu jmenovaném.

VII.

Široký latinský životopis sv. Václava vznikl prací tak zvaného Kristiána mnicha. Avšak to není spis jen o sv. Václavu, nýbrž spolu, ano popředně o sv. Lidmile. Jeho auktor naznačuje o sobě, že je strýčkem sv. Vojtěcha, jak praví, pokrevního příbuzného Přemyslovců, a žaluje v předmluvě na své vrstevníky Čechy, že jsou nevděční ke svým světcům, neslavíce, jak náleží, jejich památky. Příčinu té jejich náboženské netečnosti aneb, jak on dí, téměř nevěry, shledává v tom, že se posud nedostává spisu, jenž by zevrubně poučoval o životě a skutcích českých světců. Aby tomu odpomohl, uznal za dobré sepsati dvojlegendu o svatých Lidmile a Václavu. Dříve však, než přikročil k dílu, bral radu s biskupem Vojtěchem a dohodl se s ním o všem, co chce napsati. Ježto šlo mu o pořízení spisu plně věrohodného a tudíž i o opravu omylů naskýtajících se v jiných starších čteních, neobmeškal on vyslechnouti starce zbožného života, kteří buď byli očitými svědky činů sv. Lidmily a sv. Václava anebo slyšeli o nich od jiných očitých svědků, a výzvědek z jejich výpovědí pojal do dvojlegendy. Nyní pak, když dílo je hotovo, žádá biskupa Vojtěcha za ordinariátní schválení, aby spis směl býti čítán a rozmnožován prepisem v pražské diecési. Jak dobrým a dokonalým Čechem své doby byl, poznává se z jeho slov, uvedených též v předmluvě. Podotýkáje tam totiž, že by jiní národové, kdyby mohli se chlubit tak slavnými světci, jaké mají Češi, velice si jich vážili, neukazuje na sousední nebo blízké národy německé, nýbrž na obyvatele země nyní francouzské.

Taková hovornost starého spisovatele mile sic dojímá, ale nabádá k opatrnosti, podle níž je hleděti nejen ke slovům mluvčího, nýbrž i k jeho činům. Aby bylo věřiti auktoru legendy o svatých Lidmile a Václavu v tom, co tvrdí on strany času, kdy psal, nesmělo by v jeho spise býti obsaženo nic, o čemž lze dovoditi, že je převzato z jiného spisu, složeného teprve v mladší době. Povede-li se tedy dokázati, že v jeho díle je přiveden výzvědek z jiné legendy o sv. Václavu, jež byla sepsána teprve v XI. století, nezbude než pokládati řeč vyslovenou v předmluvě ke spisu za to, čemu se říká předstírání neskutečnosti, a zkoumati, co dalo k tomu příčinu, aby spisovatel legendy oděl se rouchem jiné osoby a jejím jménem promlouval ke čtenářům svého spisu.

K vedení důkazu je třeba přirovnati vypravování legendy o tom, jak po zavraždění sv. Lidmily bylo nakládáno se sv. Václavem. Spisovatel legendy *Oporet nos*, dočítaje se ve své předloze, to jest v Gumpoldově legendě, že po zavraždění sv. Lidmily pokrevní příbuzní Václavovi (totiž matka a bratr) nevraždili na knížete Václava pro jeho zbožnost a že domluvami osob, jež mu dali za společníky, k tomu jej přiměli, že počal on říditěji obcovati službám božím a hojněji obcovati světským schůzím se zemskými popředníky, umínil si rozvésti o tom řeč k tomu konci, aby vyložil, proč sv. Václav povolil domluvám svých pokrevných příbuzných a zemských popředníků, a jakým způsobem nahrazoval své opomíjení veřejných služeb božích. Uvedl tedy dotčené osoby, any takto domlouvají Václavovi: My jsme tě zvolili knížetem, a ty námi pohrdáš, váže si jiných lidí, duchovních a chudých. Když je konati dvorský rok anebo dvorský soud, meškáš ty mezi kněžími na službách božích, místo abys byl s námi. Na to sv. Václav nic neodpovídal, nýbrž trpělivě a pokorně domluvy snášel. Ale bolelo jej, že výčitky jemu činěné týkají se i duchovenstva. Když pak o tom uvažoval a pomyslíl na nebezpečství, aby pro něj nenastalo v zemi tužší pronásledování duchovních osob, než jaké již bylo, počal se toho lekati a povolovati domluvám svých společníků. I docházel říditěji na veřejné služby boží a účastnil se hojněji dvorských roků. Za to však tajně a v noci obcoval službám božím a ve shromáždění věřících konal skutky tělesného a duchovního milosrdenství. Když potom od nepřátel křesťanství bylo stanoveno, že duchovní nebo věřící, jenž byl by postižen ve společnosti s Václavem, má býti stať anebo jinou smrtí potrestán, sv. Václav učinil tajná zadní vrátka, aby jimi mohli k němu s večerem při západu slunce vcházet duchovní a věřící, i odcházeti zase od něho v čas východu slunce.

Tak zvaný Kristián zahájiv své vypravování o tom, jak po zavraždění sv. Lidmily bylo zle nakládáno se sv. Václavem, uchýlil se od svého pramene, legendy *Crescente fide*, tím, že to, co je řečeno v legendě *Crescente fide* před zmínkou o zavraždění sv. Lidmily: Matka Václavova a přeukrutní muži s ní, vešedše v radu, řekli: Co máme činiti, an ten, kdo má býti knížetem, je zkažen od duchovních a neliší se od mnicha? přenesl do doby po zavraždění sv. Lidmily. Potom dodal: „Od toho dne počali býti nevlídní ke sv. Václavu, i nastupovali proti němu hrozbami a mnohá jiná příkoří mu dělali. Avšak on, muž bohumilý, všecko to odrážeje zbraněmi víry a chráně

se štítem trpělivosti, snášel neochvějným duchem. V pravdě pak oni ukládajíce i o jeho duchovní a některé zbožné muže, jejichž naukou se sytil, strojili se je zabít a zastrašili je převelikými hrozbami, tak že nikdo z nich nemohl mít přístup k němu. On však o tom všem věda a s muži sobě věrnými, tajně zadní dvířka zjednával, když se slunce chýlilo k západu, zavolal k sobě potají kteréhokoli duchovního a naučil se v noci od něho, co mu bylo prospěšno, a když nastával ranní rozbřesk, propouštěl od sebe potají učitele nebo duchovního sobě milého“. Tento dodatek je převzat z legendy *Oportet nos*, spisu, jenž pochází z XI. století.

Pokusy vysvětliti shodu tak osobitého kusu vypravování, naskýtajícího se jednak v legendě *Oportet nos*, jednak v Kristiánově legendě, takovým způsobem, aby ostalo s pravdou to, co prohlásil tak zvaný Kristián o době svého spisovatelství, nemohou než selhati. Pekař měl zprvu za to, že by stačilo říci: Buď byla legenda *Oportet nos* sepsána v X. století, a to dříve, než Kristián skládal svou legendu, takže Kristián ji znal a užil, anebo byla sepsána později než Kristiánova legenda, pročť její auctor měl příležitost užiti Kristiánovy legendy a užil jí. Později však uznáv, že je přece s povážením klásti původ svatováclavských legend napořád do X. století, a že se neukazuje za podobné k víře, že by auctor legendy *Oportet nos* znal Kristiánovu legendu, přikročil k jinému vysvětlení shody, podle něhož i Kristián v X. století i auctor legendy *Oportet nos* v XI. století vyvážili dotčený kus vypravování z interpolované částky legendy *Crescente fide*, čili, jak Pekař dí, z „české *Crescente fide*“, kdež se čte: „Postavili zálohy ve skrýších a na ulicích, aby postihnou-li duchovního jdoucího k němu, hned jej potrestali smrtí. Ale on se svými věrnými udělal zadní vrátka, jimiž při západu slunce a po utišení denního ruchu vcházel ten, kdo jej chtěl učiti, a za ranního rozbřesknutí zase odcházel.“

Jak lze ukázati, není ani toto druhé vysvětlení správné. Především totiž přehlízejí se v něm dvě okolnosti, jedna, že svrchu dotčené uchýlení se tak zvaného Kristiána od jeho pramene, legendy *Crescente fide*, není bez příčiny, druhá, že v legendě *Oportet nos* vypravování o zadních vrátkách je součástíou rozpravy o příkořích činěných sv. Václavu, čili, ať tak díme, článkem událostního řetězu, kterýžto řetěz je tam vložěn celý, kdežto v Kristiánově legendě jen některé články toho řetězu se vykládají, některé naznačují a o některých se mlčí. Proti tomu v interpolované částce legendy *Crescente fide* hned

po zmínce o tuhých hrozbách, činěných sv. Václavu, klade se propověď o rozkaze zabíjeti duchovní hledající přístupu ke knížeti Václavu, a o zadních vrátkách. Z úvahy o tom jde, že interpolovaná částka legendy *Crescente fide* nemohla posloužiti za pramen ani Kristiánovi ani auktoru legendy *Oportet nos*, a že časový postup vzniku dotčených tří spisů je tento: *Legenda Oportet nos* byla sepsána dříve než Kristiánova legenda, a interpolace částky legendy *Crescente fide* stala se v mladší době, než z které pochází legenda *Oportet nos*. I H. G. Voigt, jenž přijímá druhé vysvětlení Pekařovo a jím se spokojuje, pokládá za pravděpodobné, že legenda *Oportet nos* je starší než Kristiánova legenda.

Interpolace částky legendy *Crescente fide* záleží v sedmi věcných vsuvkách a dvou vsuvkách biblických citátů. Z věcných vsuvek jedna, týkající se slitovnosti sv. Václava nad lidmi, kteří byli souzeni ze zločinů („*prefatus invenis, si eum nullo modo liberare poterat*“), je převzata z Gumpoldovy legendy („*si princeps ille minime reum legi horribili cognovit eripiendum*“), všechny ostatní jsou ve shodě s textem Kristiánovy legendy. Vsuvka o zadních vrátkách shoduje se se slovy Kristiánovými i v tom, v čem slova Kristiánova různí se od slov auktoru legendy *Oportet nos*, zejména totiž ve zmínce, že kníže Václav se svými věrnými muži udělal zadní vrátka a že připouštěl jimi k sobě osoby, jež by jej učily. Z toho jde, že interpolátor užil ke vsuvkám výzvědků jednak z Gumpoldovy legendy a jednak z Kristiánovy legendy. Stopu jeho třetí pomůcky je snad znamenati v jeho slovech, pověděných v řeči o zadních vrátkách: „postavili na ulicích zálohy“, jež se čtou také ve staroslověnské legendě, vzdělané namnoze překladem Gumpoldovy legendy, jen že tam jsou řečena jen o matce Václavově, a pocházejí nejspíše z legendy *Oportet nos*, kdež však je jich užito o Boleslavovi („*in omnibus semitis et plateis insidias ponere*“). Tvrditi tudíž, že spisovatelé Kristián a auktor legendy *Oportet nos* vážili své vypravování o zadních vrátkách z interpolované částky legendy *Crescente fide* je vyslovovati se proti pravdě.

I Pekař po nějaký čas uznával, že vsuvky svrchu řečené jsou vzaty z Kristiánovy legendy; a teprve, když zporoval škodlivý účinek toho pro svou jinou thesi, uznávání to odvolal. Aby pak posílil své tvrzení o velikém stáří interpolované částky legendy *Crescente fide* čili o jejím původu asi z osmdesátých let X. století, uvedl, že ta částka legendy je zapsána ve vzácném kodexu.

pražské metropolitní kapitoly ze XIV. století, jenž mimo jiná dějepisná skládání obsahuje nejstarší svatováclavské a svatovojtěšské legendy, a jehož vážnost prý a priori svědčí o velikém stáří legend tam zapsaných. Tak tedy řečený kodex má zastati úkol svědka o starobylosti „české Crescente fide“, protože jejích rukopisů z X.—XII. se nedostává, kdežto rukopisů „bavorské Crescente fide“ je z té doby dostatek. Ale kapitolní kodex ze XIV. století mohl dobře pojmuti skládání velmi stará i o něco mladší (tak jako pojal ne starou veršovanou legendu o sv. Vojtěchu); neboť rozhodnutí o tom, co má do něho býti zapsáno, záviselo na osobách, jež, jak je patrné, byly shovívavy k obsahu legend, přijavše k zápisu jak legendy, v nichž vypravování počíná se od prvního křesťanského knížete Splytihněva (Gumpoldova legenda a legenda Crescente per orbem universum), tak legendy, v nichž vypravování se počíná od prvního křesťanského knížete Bořivoje (Kristiánova legenda a interpolovaná částka legendy Crescente fide). Při tom lze za to míti, že o původním čili neinterpolovaném textu legendy Crescente fide buď nevěděly aneb ho neměly.

Je známé pravidlo: Chceš-li poznati účel spisu, pozoruj a vyšetři jeho tendenci. Překvapuje tedy, že v některých i obšírných pojednáních o Kristiánově legendě není toho pravidla vzpomenu, neřku dbáno. Tak se zdá, jakoby spisovatelé jich buď nestáli o výsledek, k němuž vede ohledání tendence spisu Kristiánova, aneb si honepřáli. Máli se však dospěti k rozřešení záhady, proč auctor toho spisu dělal se vrstevníkem jiné doby, než které byl, a proč vzal na sebe podobu osoby z času biskupování Vojtěchova, je nezbytno vyšetřiti pohnutku k tomu; což nelze vykonati jinak než ohledáním tendence jeho spisu. Je pak výsledek předsevzatého šetření tento: Spisem tak zvaného Kristiána chce býti dolíčena starobylost svatolidské úcty v Čechách, chce býti vzbuzeno přesvědčení, že ta úcta vznikla hned po smrti sv. Lidmily, chce býti doloženo, že na sklonku X. století biskup sv. Vojtěch s Kristiánem mnichem starali se o to, aby táž úcta stala se živější a vřelejší. Ta tendence dává pak tušiti, že v době, kdy tak zvaný Kristián psal, byla pilná potřeba dokladu o starobylosti svatolidské úcty, což, jak lze se domysleti, uhdilo v čas, kdy zahajovalo se jednání o kanonisaci jmenované svěťice.

Namítne-li kdo, že toho, co je svrchu shledáno účelem Kristiánovy dvojlegendy o svatých Lidmile a Václavu, mohlo se dojíti sepsání legendy o sv. Lidmile, je odpovědět, že nebylo dobře možná napsati životopis sv. Lidmily sám o sobě, to jest bez

životopisu sv. Václava, poněvadž vědomost o záslužných skutcích sv. Lidmily opírá se o zprávy hledící k životním dějům sv. Václava tak, že je nesnadno dělití popis oněch od popisu těchto. A kromě toho rozepsal-li se auctor dvojlegendy v životopisu sv. Lidmily o počátcích křesťanství v Čechách na základě všech pomůcek, jež shledal, je pochopitelné, že uznal za dobré rozepsati se též o sv. Václavu, jehož přičiněním prvotiny křesťanství v Čechách byly upevněny. Jak sám napovídá, jevila se strany toho mezeru ve skládáních již napsaných. I stanul on na tom, že ji vyplní.

Pekař nazval Kristiánovu legendu českou kronikou. A v pravdě je spis ten na díle spíše kroničním skládáním o počátcích křesťanství v Čechách než legendou. Za liturgické čtení vyjma některé kapitoly se nehodil. Nemohlo přec přečítáno býti v kostelích v Čechách, že Řek Kyril vymohl svolení k tomu od papeže a kardinálů, aby směly služby boží konány býti slovanským jazykem, anebo že Češi dali svému prvnímu knížeti Přemyslovi za ženu vědmu, protože jim poradila, aby vystavěli hrad Prahu a tím zbavila je moru, anebo jak se Češi zhostili knížete Strojníra, protože neuměl česky, anebo že sv. Václav pil někdy přes svou obvyklou míru, anebo to, co je v tom spise řečeno apostrofou k sv. Vojtěchu: „Čteš to, blahodějný biskupe, a divíš se, jak dovedl sv. Václav, světský člověk a vladař národa, jenž je pokládán za národ přirozeně divoký, vykonati věc, kterou, jak víš, sotva dovedli vykonati církevní hodnostáři (to jest vykoupiti trhové otroky); i prosím, abys ráčil pochváliti můj spis, neboť já nepíši v něm než to, co jsem slyšel z tvých úst, anebo co jsme my spolu vyzvěděli od věrohodných osob“, anebo že Podiven, věrný služebník sv. Václava je mučedníkem a světce, protože zavraždil jednoho ze spoluvrahů sv. Václava, byl na rozkaz knížete Boleslava oběšen, anebo, že někteří věřící ukradli částky tělesných ostatků sv. Václava, jak jim k tomu radil nebo pomohl jednou kněz a jindy kostelní inkus. O některých z těch kusů vypravování uzná asi každý, že by pro ně bylo místo v kronice, ale v legendě o svatých že čtou se s podivením.

K vyšetření toho, kdy asi tak zvaný Kristián skládal svůj spis, mohou posloužiti dvě okolnosti, jedna, že biskupská kanonisace sv. Lidmily byla vykonána nejspíše v roce 1143, tuším, sub auspiciis papežského legáta Guida de Castello, druhá, že letopisec Kosmas neopominul poznamenati, proč se nerozpisuje ve své Kronice o prvotinách v Čechách, čili o tom, jak kníže Bořivoj

došel svátosti křtu, jak za nástupců Bořivojových pokročilo křesťanství v Čechách, který kníže tehda který chrám založil, udávaje za důvod, že nechce opakovati věci, o nichž porůznu lze se dočísti ve spisech jiných autorů, totiž něco v Privilegiu moravského kostela, něco v Doslovu o Moravě a Čechách, něco v popise života a utrpení sv. Václava. K oběma řečeným okolnostem je přihlédnouti zvláště.

Z vypravování prvního pokračovatele Kosmova jde, že přípravy na kanonisaci sv. Lidmily počaly se v roce 1142. Po dně k jednání o řečenou kanonisaci vyšel od jeptišek svatojirského kláštera, v jejichž kostele, tehda pohořelém, zachovala se rakev s tělem sv. Lidmily netknuta ohněm, a přihodil se i jiný zázrak. S první potřebu bylo opatřiti čtení o zvěčnělé kněžně, to jest popis jejího života a jejího mučednictví. I lze sledovati, jak se hledělo té potřebě vyhověti. Dochází totiž ze XII. století legenda o sv. Lidmile, počínající se slovy *Fuit in provincia Boemorum*, o níž po pilném rozboru textu a po přirovnání k jiným spisům, obsahově příbuzným, je usuzovati, že byla porížena prací téhož spisovatele, jenž složil Kristiánovu legendu, a to na základě staroslověnské legendy o sv. Lidmile anebo jejího překladu. Je pak ten spis podle svého tvaru ovocem prvního příložení ruky k dílu a tudíž o něco starší než Kristiánova legenda. Jeho auktor nepojal ještě do něho všecko to, co by byl pojal později, když již zapracoval se do životopisu sv. Lidmily, aneb, ať jinak díme, jeho auktor držel se ještě namnoze své předlohy, kdežto později vykročil dále z jejích mezí.

Legenda tak zvaného Kristiána má výslovný vztah ke kostelu sv. Jiří v Praze. Totě patrně z propovědi položené v ní hned zpředu, že kníže Vratislav I. zemřel dříve, než řečený kostel, jehož byl zakladatelem, došel biskupského posvěcení. Tou propovědí spisovatel legendy naznačil svůj zájem o kostel sv. Jiří a připravil si základ k potomnímu svému vypravování o zázraku, jaký se stal po přenesení těla sv. Lidmily z Tetína do Prahy při pochovávání ho v dotčeném kostele proto, že ten kostel nebyl ještě posvěcen. Měl pak ovšem příležitost vypsati, kdy a jak dalo se jeho posvěcení. I není bez příčiny, že po vykonané kanonisaci a po stanovení svátku Přenesení sv. Lidmily v den 10. listopadu („*cuius festum quidam dominus episcopus Pragensis synodaliter per Boemiam IV. Idus Novembris, scilicet in vigilia beati Martini pontificis, singulis annis statuit celebrandum*“), jeptišky svatojirského kláštera obraly si za liturgické čtení o sv. Lidmile částky Kristiánovy legendy, a že potom kdosi na oslavu jejich kostela jako hrobního místa sv.

Lidmily a na oslavu jejich kláštera jako domu strážkyň hrobu sv. Lidmily zpracoval novou legendu o téže světici, podle jejích prvních slov *Diffundente sole* zvanou, jež svým zněním přimýká se ke Kristiánově legendě, ale je proložena nadšenými chvalořečmi o často řečené světici.

Při tom, co jsme svrchu pověděli o Kosmovi, jak on zdůvodnil své rozhodnutí nešířiti se řečí o prvotinách křesťanství v Čechách, je pozoruhodno, že Kosmas poukázal na tři spisy nebo spisky, z nichž za jeho doby bylo lze zvědět i jednak o křtu Bořivojově, jednak o pokroku křesťanství v Čechách za vlády nástupců Bořivojových, jednak o založení nejstarších chrámů v Čechách, a že (ovšem nemoha) nepoukázal na Kristiánovu legendu o svatých Lidmile a Václavu, v níž všecko to je obsaženo pohromadě. Jak se podobá, první ze spisů od něho jmenovaných, *Privilegium Moraviensis ecclesiae*, vykládal o výsadním právu moravského kostela čili o přičinění bratra Methodova Kyrila, aby na Moravě směly služby boží býti konány slovanským jazykem, a měl snad dodatkem zmínku o působení sv. Methoda a o pokřtění knížete Bořivoje, druhý spis pak, *Epilogus Moraviae atque Boemiae*, rozprávěl asi více než první o moravských a českých dějích za doby knížat Svatopluka a Bořivoje. Je tedy u Kosmy řeč o písemnostech, jež mohly posloužiti za prameny spisovateli Kristiánovy legendy. A v pravdě, kdo přihlédne k té legendě, najde, že její první kapitola přivádí vypravování, jak povedlo se Řeku Kyrilovi zjednati svolení k tomu od papeže a kardinálů, aby na Moravě smělo se v bohoslužbě užívati slovanského jazyka, a jak potom utvářilo se na Moravě působení prvního tamního arcibiskupa sv. Methoda, a že její druhá kapitola šíří se vypravováním o tom, jak došlo ke konverzi a křtu knížete Bořivoje, ke stavbě prvního křesťanského chrámu v Čechách na Hradci, k zemskému odporu proti Bořivoji, k přemožení toho odporu a ke stavbě druhého křesťanského chrámu v Čechách, totiž chrámu Panny Marie.

Na to, jakého původu byly Kristiánovy přední prameny ke kusům vypravování právě naznačeným, ukazuje nepřímě jejich obsah, přímo pak slova Kristiánova přepisu, vykládající, že jméno českého knížete Strojmira znamená: „spravuj mír“ („*ducem Ztroymir, nomen cuius in latinum vertitur: rege pacem*“), což svědčí o konceptu zhotoveném od znalce staroslověnského jazyka. Pohříchu zkalil Kristián ve svém spise znění těch pramenů několika přídavků, z nichž jedny jsou založeny na jiných pramenech, druhé pak zosnovány s pomocí cizozemské historie. Tak hned

v popise apoštolské činnosti sv. Kyrila na Moravě, kdež přední pramen zněl, že Řek Kyril, prve než přišel na Moravu, pracoval na obrácení Bulharů, Kristián položil napřed výzvědek vážený z pasovských listin, a to padělků tamního biskupa Pelhřima (roku 971—991), že Morava přijala křesťanskou víru za doby Římanů, čili, jak Kristián napsal, maje ten výzvědek z druhé ruky, za doby sv. Augustina („Augustini, magnifici doctoris, ut aiunt, temporibus“), i přijal věk Augustinův na označení času, v němž sv. Kyril hlásal evangelium na Moravě. Rovněž tak výzvědkem z pasovských padělků, že za doby Římanů a Gepidů bylo v dolní Pannonii a Mesii čili v potomních krajinách těch zemí, Avarsku a Moravě, sedm biskupských diecézí, Kristián proložil zprávu svého předního pramene o založení moravského arcibiskupství, napsav, že sv. Method měl sedm podbiskupí.

K jinému dalšímu přídavku podnět dala snaha ujistiti čtenáře o tom, co již prve v předmluvě bylo mu oznámeno, totiž že spisovatel Kristiánovy legendy je v pravdě vrstevníkem doby sv. Vojtěcha. Pověděv on tedy podle své předlohy o klatbě čili o interdiktu, jež sv. Method vyhlásil nad Moravou, protože tamní kníže Svatopluk ve své pýše opovrhl napomínkami sv. Methoda a strhl některý díl svého národa v bludy a neřesti, a vypsav následky, jaké měl dotčený interdikt pro moravskou zemi: „Je stihána rozmanitými pohromami na své úrodě po dnešní den; neboť je vydána v plen a v zajetí a v loupež a v posměch a ve zpuštění a v sipění všemu tělu, jež po ní kráčí“ (což na větším díle jsou biblická rčení na označení trestů, jimiž mstila se na národech neposlušnost božích přikázání; ke slovům: „data est in direptionem“ přirovnej to, co napsal letopisec Kosmas o zkáze moravské říše: „Zuatopulchni regnum filii eius parvo tempore sed minus feliciter tenuerunt, partim Ungaris illud diripientibus, partim Teutonicis orientalibus, partim Poloniensibus solotenus hostiliter depopulantibus“), dodal: Totě výstraha pro nás, kteří jdeme cestou, jakou šli Moravané; neboť kdo vidí, že hoří dům sousedův, má býti starostliv o svůj dům, aby ho oheň nezachvátil. Slova posléze uvedená napovídají, že Kristián věděl o pověsti, podle níž sv. Vojtěch zaklel českou zemi, protože nemohl svými napomínkami odvráti Čechy od bludu jejich starých neřestí. Byla to jen pověst, o níž nejstarší poznamenání shledává se v Kronice Dětmara Meziborského, ve čtvrté knize, sepsané v roce 1012. I je důvod k tomu, abychom za to měli, že Kristián znal Dětmarovu Kroniku, neboť jeho rčení v předmluvě: „in partibus Lutheringorum seu Carlingorum“, zvolené na označení Lotrin-

ska a západního Franska, shoduje se se zvyklostí Dětmarovou nazývati obyvatele Lotrinska Lotharingi a obyvatele západního Franska Carlingi, což jsou polatinštělé germanismy, kdežto starší spisovatelé, než je Dětmar; jmenovali Lotrinčany Lothari nebo Lotharii Franci a obyvatele západního Franska Caroli nebo Carolini Franci. Ať pak již vrátíme se k řeči o předním pramenu Kristiánově, je k pravdě velmi podobno, že skládání o svatých věrověstech Kyrilu a Methodu, jehož užil Kristián, bylo zpracováno latinským jazykem teprve v Čechách.

Druhý spis, sloužící Kristiánovi za přední pramen, obsahoval vypravování o křtu knížete Bořivoje a o příhodách k tomu se družících. Jeho auktoru záleželo na tom, aby bylo zřetelně vyjádřeno, že za Bořivoje Čechy příslušely k moravské říši. Proto napsal, že Bořivoj zabral se ke svému vévodovi čili králi Svatoplukovi na Moravu, ano nazval Svatopluka pánem Bořivojovým. Z toho bylo by usuzovati, že měl on nevlastenecké ponětí o starém poměru Čech k Moravě, kdyby pak nejevila se jiná příčina věci, totiž pomysl na potomní opanování Moravy od českého knížete. Týž auktor znal znění Hinkmarovy legendy o sv. Remigiu, v níž popisuje se křest krále Chlodvíka. Tři kusy obsahu jeho skládání tomu nasvědčují, totiž proroctví arcibiskupovo o účinku, jaký bude mítí křesťanství pro dynastii, jmenování počtu těch, kdož spolu s knížetem přijali křest a řeč o hnutí mnohých šlechticů proti náboženské změně v zemi. Kristián, prve než připustil ke slovu svou předlohu, předeslal zmínku o stavu českého národa za pohanské doby, o stavbě hradu Prahy, o zřízení Přemysla za knížete a o posloupnosti knížat z rodu Přemyslova až do Bořivoje. Jeho věty o tom, spíše jen napovídající než vyjadřující (na příklad: „Premisl, sagacissimus atque prudentissimus vir, cui tantum agriculture officium erat“ beze všeho výkladu), jsou ozvukem dobře výslovného popisu české pověstné doby, jenž se shledává v Kosmově Letopise, ale ne zcela věrným.

Z jiného Kristiánova přídávku k vypravování o tom, jak byl přemožen odpor protivníků Bořivojových v Čechách, jde poznatek, že Kristián užil na pomoc Vidukindovy Saské Kroniky. Myslíme na passus té kroniky, kdež se popisuje ukončení sporu trvajících mezi Duryňky a Sasy, když po vzájemné úmluvě sešly se sporné strany k rokování, ale s tím rozdílem, že Sasové měli ukryty nože v šatech, kdežto Duryňkové přišli bezbranní. Proč je možno tvrditi, že passus Kristiánovy legendy s tím shodný, týkající se ukončení sporu mezi příchylníky knížete Bořivoje a jeho odpůrci, pochází od Kristiána, a ne od auktora Kristiánovy předlohy, ukazuje úvaha o těchto okolno-

stech: V řečené legendě na jiných místech přicházejí dvě propovědi, o nichž nelze pochybovat, že vznikly na díle výzvědkem z Vidukindovy Kroniky, na díle napodobením propovědi v ní se naskýtajících, zejména totiž, že sv. Václav byl vytrvalým přítelem krále Jindřicha, a že na zdolání lidské nevěry bylo poručeno, aby ten, kdo pravdu tvrdí, podstoupil soud boží a nesl v rukou žhavé železo až k určitému cíli. Kromě toho potkáváme se v Kristiánově legendě se rčeními: „*summus pontifex*“ na označení arcibiskupa, „*imperator*“ na označení vladaře vévodícího více národům než jednomu, „*rex*“ na označení knížete nebo vévody, kterážto rčení přicházejí u Vidukinda a jsou na větším díle zvláštností jeho dikce.

Přídavkem učiněným od Kristiána je také jeho vypravování, že Bořivoj, meškaje na Moravě ve vyhnanství, zavázal se slibem, bude-li navrácen ke svému knížectví v Čechách, že vystaví chrám Panny Marie, a že pak tomu slibu dostal zbudováním kostela Panny Marie na pražském hradě. Při zmínce o tom, je vzpomenuti na tvrzení badatele svrchu jmenovaného, podle něhož Kristián vyvažoval vědomosti z interpolované částky legendy *Crescente fide*. Kdyby tomu v pravdě tak bylo, Kristián byl by musil pomlčetí ne-li o slibu Bořivojově strany vystavění chrámu Panny Marie, aspoň o jeho splnění, neboť v dotčené interpolované části legendy *Crescente fide* praví se výslovně, že Spytihněv, syn Bořivojův, založil na hradě Praze kostel sv. boží Rodičky Marie.

Kristiánova předloha vykládající o pokřtění knížete Bořivoje a o příhodách s tím činem souvisejících, nemohla býti staršího původu než z doby po roce 1029. To je patrné z její tendence a z prorockých slov sv. Metoda v ní napsaných, že Bořivoj stane se pánem pánů svých. Jak se těm slovům rozumělo již ve XIII. století, o tom poučuje auctor, jenž zpracoval legendu *Diffundente sole* na základě Kristiánovy legendy, a v tom místě dodal: „To proroctví splnilo se na knížatech Čechů.“ Bylo tudíž míněno uvedení Moravy pod panství českých knížat, jež stalo se skutkem v roce 1029. Kdo toho výkladu nepřijímá, protože v jednom cizozemském rukopise Kristiánovy legendy se čte: *Staneš se pánem pánů* („*dominus dominorum efficieris*“, a ne „*dominus dominorum tuorum efficieris*“), kteréžto čtení zdá se mu býti lepším a správnějším, nemůže se vyhnouti z míry podivnému výkladu strany smyslu slov „pán pánů.“ V Kosmově Letopise (I. 35) je užito rčení „pán pánů“, o německém císaři, kdežto jinak za středověku bylo ono metonymickým označením Boha. Poněvadž svrchu

řečená předloha přiváděla jméno českého knížete Strojníra, jež je spíše jihoslovanské než české, máme za to, že jejím základem byl spis pořizený prací slovanských mnichů na Sázavě.

Buď nyní pozornost obrácena k tomu, co nového, to jest ve starších legendách nepověděného, přináší Kristiánova legenda k životopisu sv. Václava. Tu především je znamenati, že její spisovatel doplnil děje chlapeckého věku světceva vypravováním, jak po smrti knížete Vratislava ze snesení všech popředníků zemských byli jeho nedospělí synové, Václav a Boleslav, poručeni sv. Lidmily, aby je vychovávala až do jejich zletilosti („cuncti satrape prudenti consilio... Ludmily... ducem ipsum rudem cum fratre suo Boleslao educandos commiserant“). Z toho opatření usoudila prý Drahomír, že Lidmila má býti zemskou vladařkou, když všecek národ činí ji vychovatelkou řečených kněžiců; i počala nenáviděti svou tchýni. Nebylo pak nic naplat, že Lidmila, zpozorovavši zlou vůli své snachy, jí vzkázala: „Nepojala mne dychtivost po tvém panství ani žádost, abych panovala nad tebou; přijmi tedy své syny nazpět a pánuj s nimi.“ Nenávist Drahomířina ještě vzrostla. Mimochodem podotýkáme, že Kristiánova věta o poručení kněžiců k výchování shoduje se s větou Kosmovou o potvrzení vychovatele zřízeného osiřelému kněžici luckému („puerum paedagogo commiserat... omnium consilio comitum“), ač rozdíl je v tom, že Kosmas k označení zemských popředníků užil slova „comites“, ježto slovem „satrapae“ pojmenovával on spíše dvorské popředníky než zemské („universi comites et satrapae“).

Ke chlapeckému věku sv. Václava přivtělil Kristián dar téhož světce předvídati a předpovídati budoucí věci a užití toho daru k předpovědi, jež se týkala násilné smrti sv. Lidmily a vyhánění duchovenstva ze země. Z jeho vypravování o tom zvídáme, že Drahomír přistoupila k nabídce Lidmilině strany: vychovávání kněžiců a přijala od ní své syny nazpět pod své vedení. O tom, jak v té době, kdy kníže Václav meškal zase u své matky, dala se jeho předpověď a jak ta předpověď se splnila, Kristián nepověděl nic svými slovy, nýbrž přepsal do svého díla bezmála půlčtvrté kapitoly Gumpoldovy legendy, netuše, že tím podvrací svou fikci o svém žití na X. století a o svém úkolu jako oprávněného životopisu svatých Lidmily a Václava. Měl on totiž na vybranou rozhodnouti se pro jedno ze dvou, buď pro stručnou zprávu auktora legendy *Crescente fide* anebó pro obsírnou zprávu Gumpoldovu. Kdyby byl žil na sklonku X. století, nebyl by mohl nevěděti, jaký je rozdíl mezi těmi zprávami, to jest, že zpráva auktora legendy *Crescente fide*, tře-

bas stručná, dýchá duchem poctivého zpravodajství, kdežto zpráva Gumpoldova, třebaš obšírná, je plna smyšlenek a nesprávností. V té zkoušce své věrohodnosti Kristián neobstál, dav přednost zprávě Gumpoldově proto, že je široka a hodně květnata.

Aby vynikl jakostní rozdíl dotčených zpráv, položme je vedle sebe. V legendě *Crescente fide* se dí: „V kterýsi den sv. Václav, vystoupiv do svrchní síně paláce a vyhlédnuv tam s okna, pravil kterémusi žáku: Vidím v duchu tento příbytek pana Pavla kněze obrácený takřka v poustku. Netrvalo pak dlouho a jeho vidění se splnilo, ana sv. Lidmila původem své snachy, matky Václavovy, byla zavražděna a mnozí kněží i duchovní nižšího svěcení byli vyhnáni ze země.“ Gumpold, jenž neměl ke svému elokviu jiného základu než zprávu legendy *Crescente fide*, roze-psal se takto: „Sv. Václav měl ve snách jasné vidění. Ukázala se mu síň jakéhosi kněze Pavla, obklopená zdobným a širokým ochozem, ale na stavebním díle svém zpustlá a liduprázdná. Když on potom procitl a sebral mysl, svolal příslušníky své družiny, aby jim oznámil, co mu bylo dáno viděti, i aby prorockými ústy poučil je o významu věcí mu naznačených. Pravil: Milí přátelé a věrní panoši! Když jsem spočíval na lůžku za nočního ticha, duch můj byl pozdvižen k vážnému a tajemnému vidění. Spatřil jsem síni s ochozem kněze Pavla, jak je docela zpustla na své vznosné stavbě a prázdná lidských obyvatelů. Tím viděním jsem uvržen do zármutku a zdrcen tíhou úzkosti a strachu o lidi Bohu věrné. A tu jakož spoléhám na bezměrnou dobrotu Vševědoucího, z níž slíbeno je tomu, kdo věří, že nebude mu nic nemožného, chci vyložití a v jistotě pověděti, co znamená ono vidění, jehož pravda má záhy vyjítí na den. Zpuštění síně je návěstím blažené smrti mé (báby) Lidmily, (svaté) a ctihodné paní. Řečená paní totiž, vydaná na pospas piklům mé matky, jak podle rodu tak podle nešlechetných skutků pohanky, a jejich několika společníků, hotových ke spáchání zločinu, podstoupí za nedlouho při útoku ozbrojených zlosynů, proti ní potají vedeném, kruté mučednictví pro vyznávání křesťanské víry. Široký ochoz pak, liduprázdný, znamená, že duchovenstvo, jež bylo přijato v naši ochranu, bude bez milosrdenství vyhnáno ze země a připraveno nevinně o všecek majetek. Neboť matka má zlořečené paměti, nenávidějíc jedovatě náboženství, jež já podle největší možnosti snažím se vyznávatí, celým srdcem následovatí a milovatí, a tak i příště budu neochvějně činiti, chystá se zbaviti duchovní různých stupňů svěcení jejich majetku a vyhnati je nelítostně ze země, pro-

tože oni se mnou stejně smýšlejí. A v pravdě, v tom mysl sv. Václava, nadaná darem předvídati budoucí věci, se neomýlila, nýbrž všecko, co světec ve svém výkladě vidění pověděl, záhy potom stalo se skutkem, zejména pokud se týkalo smrti svrchu řečené paní a vyhnání duchovenstva, jež prve, přišedši sem z okolních zemí, dalo se v její ochranu a zakázalo k její laskavé štědrosti.“

Po vyjití chlapeckých let sv. Václava vznikly, podle dalšího vypravování Kristiánova, rozmíšky mezi mladým knížetem se strany jedné a jeho matkou a zemskými popředníky s druhé strany. Příčinu k nim dala nespokojenost s náboženskou horlivostí sv. Václava. Strana jemu protivná ozvala prý se touto výčitkou: „Kníže náš, jež jsme my povýšili na stolec, zkažen jsa od duchovních a nelíše se od mnicha, zbraňuje nám kráčetí po propastné a obvyklé cestě našich nepravostí. A to-li činí za svého mladého věku, co teprve bude dělati, až se stárne?“ Proti tomu ve starších legendách není nic řečeno o takových rozmíškách, nýbrž praví se tam, že po zavraždění sv. Lidmily počali pokrevní přátelé sv. Václava a dvorští popředníci nastupovati na mladého knížete, aby ustal od své křesťanské horlivosti, jež záležela v tom, že chtěl on dokonale vzdělati se v nauce Kristově a podle ní plniti boží přikázání. Kristián tedy změnil tu věc, a to nepřiměřeně, jak jde z toho, že nemohl přec sv. Václav, nejsa ještě panujícím knížetem, zbraňovati v čem zemským popředníkům.

K vypravování o tom, co se dalo, když sv. Václav počal vládnouti, Kristián užil výzvědků jednak z Gumpoldovy legendy, jednak ze staroslověnské legendy o sv. Václavu. Gumpold v tom místě zmiňuje se čtyřikráte o šlechtickém spiknutí proti knížeti Václavu („conspiratio“, „coniuratio“, „insidiae“, „barbarae motiones“), což Kristián vyložil tak, že někteří zemští popředníci lnuli ke knížeti a někteří přidržovali se jeho bezbožné matky, a dodal, že v zápase těch stran došlo až k prolévání krve. Výzvědkem ze staroslověnské legendy o sv. Václavu jsou další věty Kristiánovy, že kníže Václav potrestal svou matku, jež byla přední činitelkou rozbrojů, vyhnanstvím ze země, a že po některém čase, pamětliv jsa božího přikázání: Cti otce svého i matku svou! přivedl ji zase nazpět. K tomu přidružil hrstku svých úvah. Napsal totiž: Sv. Václav potrestal svou matku nejen proto, že působila zemské rozbroje, nýbrž i pro její vinu v zavraždění sv. Lidmily. Odhodlav se potrestati ji vyhnanstvím, umínil si, že ji povolá nazpět, jakmile rozbroje pominou a mír v zemi bude obnoven. Když ji nazpět

povolal, nepřipustil jí více k předešlému panování. Však ona snesla potom mnohá protivenství a útrapy, a zvláště to, že její starší syn zahynul, byv zavražděn od svého bratra. Konečně pak Kristián, aby ujistil čtenáře o velké míře svých vědomostí, podotkl: „Zemské rozbroje, svrchu dotčené, byly tak hrozné povahy, že já upouštím od popisu jejich průběhu.“ Tu, kdo pováží, že základem jeho vědění o tom byla Gumpoldova legenda, ocení snadno význam jeho rozhodnutí nešířit se v řeči.

O události z té doby, nemálo významné, kterou starší latinské legendy nejen připomínají, ale i zdůrazňují, Kristián pomlčel, buď z úmysla nebo ze zapomenutí. Je totiž v řečených legendách poznamenáno, že prvním činem samostatné vlády Václavovy bylo povolání nazpět duchovenstvo, jež po smrti sv. Lidmily muselo odejít do vyhnanství, a otevření chrámy, jak je se domyslíti, zavřené po čas, kdy vyhnanství duchovenstva trvalo; kdežto Kristiánova legenda nemá o tom ani slova. Pomlčel-li o tom její auctor z úmysla, stalo se to snad proto, že on zatím přivedl vypravování o věci nemálo podivuhodné, totiž že Drahomír, doslechši o zázracích dějících se u hrobu sv. Lidmily na Tetíně, dala tam zbudovati chrám, aneb, jak se praví doslova, dala tamní dům sv. Lidmily nad jejím hrobem zříditi v chrám sv. Michala, aby dotčené zázraky přisuzovaly se ne zásluhám Lidmiliným, nýbrž zásluhám svatých, jejichž ostatky tam v chrámě budou uloženy. Tudíž snad, že již Kristián pověděl o stavbě dalšího chrámu v zemi, nechtěl pak tvrditi, že vyhnanství duchovenstva trvalo až do let vlády sv. Václava. Ale spíše podobá se k pravdě, že pro pozornost věnovanou zemským rozbrojům zapomněl poznamenati děj o zpět uvedení duchovenstva, prve vypuzeného. Za to pěkně rozepsal se o přenesení těla sv. Lidmily z Tetína do Prahy jako činu, jímž kníže Václav splácel dluh vděčnosti své bábě svaté paměti.

V povahopisu sv. Václava, jež Kristián zahájil slovy: „Když světec s pomocí Kristovou spořádal a upevnil svou vládu,“ mluvě týž spisovatel o slitovnosti sv. Václava nad lidmi, kteří byli souzení ze zločinů, dodal, že světec, v jehož přítomnosti měl soud býti konán, aby se té vladařské povinnosti vyhnul a nemusil býti účastníkem odsouzení vinníka na smrt, schovával se, jak mohl. Potom při zmínce o zboření žalářů, stržení šibenic a zrušení všech mučidel v knížectví Kristián připočetl ke skutkům sv. Václava, že srovnal on se zemí tehdejší zdejší pohanské chrámy. Podobná propověď o zboření pohanských chrámů v Čechách shledává se v legendě Oportet nos, jen že tam je ona učiněna o Spytihněvovi, jež auctor té legendy-

podle svých předloh pokládal za prvního křesťanského knížete v Čechách.

To, co se dí v legendě *Crescente fide* o povaze sv. Václava, vlídné k tichým lidem a přísné k výtržníkům, pobudům, opilcům a nekáráncům, parafrasoval Kristián ve svém spise tak, že způsobil přídavek, jehož znění je spíše na porok světců než na pochvalu. Napsal totiž: Sv. Václav měl se přívětivě k lidem tichým, ale nezbedy, pobudy, opilce a nekárance, zanícen jsa boží horlivostí, když jinak nemohl se jich zmocnit, zval pod rouškou své milosti ke svému stolu, a když přišli, dával je mrskati obrovskými metlami. Text jeho předlohy však zní, že sv. Václav dával nezbedné lidi, pobudy, krčemné pijany a nekárance přivazovati ležmo ke stolu a mrskati mnohými metlami.

O zbožnosti Václavově vyslovuje Kristián nejprv obecně, že přesahovala míru lidské zbožnosti, načež zejména chválí vytrvalost světcovu ve bdění na modlitbách a rozjímání. To prý, co byl zvyk nejdokonalejších mnichů (ve starověku), činil i sv. Václav: dával si totiž v noci přečítati celou dějepravu Starého zákona. Jitřním službám božím obcoval vždy, to jest v každý den (v legendě *Crescente fide* se praví: „zhusta“), což bylo o něm známo tak obecně, že na jistotě o tom zosnoval Boleslav svůj obmysl zaskočiti jej přede dnem na cestě do boleslavského chrámu. Když při církevních obřadech v bílou sobotu a o svatodušní vigílii upozoroval, že se nedostává křtěnců, poslal na tržiště skoupit všecka otročí pacholata a přivésti nebo přinésti je do kostela ke křtu. Církevních průvodů, konaných z chrámu do chrámu, účastnil se nejen v čas 40denního postu, ale i v zimní době. Aby zachoval svou křestní očišťu, oblékal na tělo zíněné roucho, jež na jeho památku opatruje se posud a je jako nové. Napodobě on obyčej mnichů býval vždy oděn vlněným šatem. Kněze, kleriky nižšího svěcení a mnichy ctil jako Pána („ut dominum honorans“; v cizozemských legendách bývá v obdobných případech psáno: „ut dominos honorabat,“ to jest choval se k nim uctivě jako ke svým pánům) a všem duchovním, kteří přišli k němu z cizích zemí, sloužil v jejich potřebách.

Kristián neváhal pověděti příležitostně i několik slov o soukromém životě sv. Václava. Tak v tom místě, kdež zmínil se o panické čistotě téhož světce, dodal: „Ač ta ctnost zřídka kdy bývá u lidí, kteří vstoupili v manželství“; čímž naznačil, že sv. Václav byl ženat (srovn. staroslověnskou legendu, vzdělanou na větším díle

překladem Gumpoldovy legendy, v níž však je jmenován i syn Václavův Zbraslav). Ke zmínce o střídmosti Václavově v jídle a pití přičinil tuto poznámku: A stalo-li se někdy, že při kvase se zemskými popředníky, tou divokou zvěří, jemuž on jako kníže nemohl se vyhnouti, pil přes svou obvyklou míru, jakmile potom záhy z rána procitl ze spánku, ihned zabral se do kostela, a ať tam zastal kohokoli z kněží nebo z kleriků, dal mu darem skvostné roucho, jež se sebe svlékl, i vrhnuv se mu k nohám, prosil za přímluvnou modlitbu ke Kristu Pánu, aby byl mu odpuštěn hřích, jehož v minulé noci se dopustil.

Ani řeč o jiných činech aneb úmyslech sv. Václava, aneb i o dějích k němu se vztahujících nevypravil Kristián bez přídavků. Podle něho byla pověst, že řečený světec, dáv stavěti kostel sv. Víta v Praze a procházeje se kdysi na blízkou stavbu, opakoval slova žalmistova: Totě odpočívání mé na věky věků! Podle něho sv. Václav měl úmysl státi se mnichem mimo jiné i proto, aby několik oveček přihrnul ke Kristu Pánu. Podle něho, když zlý duch nemohl přemoci věrného služebníka božího sv. Václava, stanul na tom, že vyvrátí křesťanskou víru v Čechách tím, že poštvé na něj k nenávisti a k vražedným úkladům jeho bratra Boleslava, předstíženého radou přemnohých nešlechtníků, kteří těžce nesli, že za vlády světcovy mají se zdržovati svých zlovyků a nesmějí konati věci nedovolené.

Své vypravování o posledních dnech života Václavova zahájil Kristián slovy: Dálo se to za času prvního saského krále Jindřicha, jemuž sv. Václav byl vytrvalým přítelem („Agebantur hec temporibus Henrici, regis Saxoniorum, qui primus inter ipsos Christo sibi propicio dyadema imposuit, cui felix isdem amicus iungebatur assidue“). O té zprávě řekli jsme již svrchu, že je výzvědkem z Vidukindovy Saské kroniky. Důkaz o tom lze vésti ze rčení naskýtajících se v dotčené kronice. Vidukind praví v ní o králi Jindřichovi: „primus in Saxonia libera potestate regnavit“, a o několik řádků výše dí o otci Jindřichově, že mu chtěli Frankové a Sasové „diadema imponere“, to jest, zvoliti si jej za krále, což však on zamítl. O sv. Václavu je pak napsáno v téže kronice, že zůstal až do své smrti věren a užitečen králi Jindřichovi. Z tuzemských legend nebylo možná vyzvěděti nic o poměru knížete Václava ke králi Jindřichovi, ba Gumpoldova legenda kladla výslovně již i počátek vlády Václavovy do doby nástupce Jindřichova, krále Oty I. Že Kristián podle Vidukinda nezmínil se o Jindřichově válečné výpravě do Čech a o poddání se sv.

Václava moci králově, je pochopitelné. Nechtěl ujmouti z toho, co před tím řekl, že sv. Václav z daru boží milosti stal se vítězem v mnohých bitvách.

Ve vypravování o tom, co se dalo na hradě Boleslavi, Kristián učinil přidavky, jež my tuto naznačujeme, předkládající jeho popis: Sv. Václav přišed do Boleslavě shledal, že je tam pro něj všecko dvojnásob připraveno, totiž skvostná hostina a množství zakuklených nepřátel. I obcoval tam především službám božím (srovn. staroslověnskou legendu o sv. Václavu) a poručil se při nich Bohu a svatým Kosmovi a Damiánovi, jejichž svátek toho dne připadal. Potom při hostině, když zlosyni s ním stolující a o život mu ukládající rozehráli se pokrmy a nápoji, bylo znamenati, jak rádi byli by oni přikročili ke krvavému dílu. Třikráte vstali k činu, majíce meče ukryty pod šatem a za zády, a třikráte zase usedli, ježto nedopouštěl Bůh, aby vykonali, co chtěli vykonati, a to asi proto, že teprve následující den byl dnem nesvátečním a tudíž vhodným k zavedení svátku sv. Václava. Světec pozoroval jejich vražednickou chtivost, ale zůstával prost strachu. Konečně vstal od stolu a posadil se v jiném místě, než byla hodovní síň. Tam přikročil k němu jeden z jeho přátel a řekl mu: Hle, pane, přichystal jsem ti koně potají, vsedni na něj a hleď spěšně odtud ujetí, neboť hrozí ti smrt. Avšak sv. Václav neuposlechl té rady, nýbrž vrátil se do hodovní síně a tam učinil přípitek k poctivosti sv. Michala, po němž ti, kdož byli věrní, odpověděli slovem Amen. A když dopil a všechny přítomné políbil, odešel do svého hostinského pokoje, kdež bděv ještě dlouho na modlitbách a v říkání žalmů, konečně uložil se ke spaní. Večer před tím dostalo se kněžím tamního chrámu nařízení od Boleslava, aby ráno k jitřním službám božím nevzpouštěli do chrámu knížete, ježto mělo býti tomu zbráněno, aby tam nevešli za ním jeho panoši a komorníci, vstávající s lože později než kníže, anebo jiní věřící, kteří by postavili se na jeho obranu, aby chrám jako místo posvátné nebyl zneuctěn proléváním krve.

Záhy z rána, prve než počala se jitřní bohoslužba, sv. Václav pospíšil do chrámu, chtěje tam dříve, než sejdou se věřící, prodletí v modlitbě o samotě a potom jako dobrý pastýř se svým stádem vyslyšeti anebo spolu zpívati jitřní chvály. Ale uhodil na překážku; neboť kněz toho chrámu, jeden z těch, od nichž vyšla nepra-

vost z Babylona, jakmile uviděl knížete, an přichází, zavřel kostelní dvěře. V tom přišel i Boleslav. Sv. Václav, spatřiv bratra, objal jej, políbil, pozdravil a děkoval mu za hostinu ze včerejšího dne, i přál mu za ni nebeské odplaty. Na to Boleslav odpověděl: Včera bylo, jak se dalo, ale dnes takto bratr bratrovi poslouží. A mávaje mečem, udeřil jej poprvé i podruhé do hlavy, však nézpůsobil mu krvavých ran. Sv. Václav vytrhl mu meč z ruky a pravil: Jak ošklivě si vedeš, chtěje mne zraniti. Když pak znamenal, že jeho bratr neupouští od násilí, chopil jej, jak někteří praví, a porazil jej na zem (Kristián užil tu výzvedku ze staroslověnské legendy o sv. Václavu) a řekl: A j, člověče propadlý na soudě, jemuž jsi chtěl, nahlížíš, že bych tě mohl zabít jako drobnou šelmu, ale budiž daleko ode mne, abych chtěl potřísniti svou ruku bratrskou krví. I vrátil mu meč a maje od něho ruku zkrvavenou, spěchal do chrámu. Boleslav pak šel za ním a volal: Lidé moji, kde jste, že mně nejdete na pomoc v takovém nebezpečení. Tu sběhli se spoluspiklenci a posekavše knížete, zabili jej u dveří chrámových (srovn. staroslověnskou legendu o sv. Václavu).

Přídavek týkající se účastenství boleslavského kněze ve spiknutí proti sv. Václavu je zvlášť pozoru hoden. Ať ke vzniku toho, co on obsahuje, podnět dala úvaha, že světec mohl se zachrániti před útočníky, kdyby byly kostelní dvěře otevřeny, anebo snaha sčítati na Boleslava, jakoby on z obavy, aby lid shromážděný v chrámě nezmařil jeho vražedný útok, spolčil se s boleslavským duchovenstvem, anebo cokoli jiného: to, co napsal Kristián o knězi, jenž zavřel kostelní dvěře, že byl jedním z těch, od nichž vyšla nepravost z Babylona, ponášá se po způsobu, jakým ve druhé polovici XI. století za tehdejšího reformního hnutí v církvi byli posuzováni ženatí kněží. Také ve staroslověnské legendě, vzdělané na větším díle překladem Gumpoldovy legendy, je zmínka o boleslavském knězi, avšak tam dí se jen, že knězic Boleslav si umínil vzkázati nebo poučiti mu, aby dal zvoniti na jitřní.

O pochování těla Václavova v Boleslavě, jak Kristián dále vypravuje, postarala se matka světceva Drahomír s některými věrnými (srovn. staroslověnskou legendu o sv. Václavu). Při tom však nedostalo se Václavovi pohřbu, jaký příslušel sv. mučedníku, nýbrž jen takového, jaký se strojí nesvětcí; neboť pozdvihše rychle jeho tělo, spustili je do hrobu a zasypali zemí. Zatím vrahové sv. Václava zajeli do

Prahy, zahubili tam různou a krutou smrtí všechny jeho přátele a přichylníky a utopili ve Vltavě jejich nemluvnata (srovn. staroslověnskou legendu, vzdělanou na větším díle překladem Gumpoldovy legendy), jejichžto počtu a jmen třebaš my nehodní lidé pro veliké množství jich neznáme, přece věříme, že Bůh je zná. Ale pomsta boží za to jich neminula. Někteří z nich totiž, jsouce štváni zlymi duchy, běhali po pustých místech, byli potrestáni bídnou a zaslouženou smrtí (srovn. rčení Vidukindovo o Uhřích; „ut digni erant, miserabiliter perierunt“) a více se neukázali, jiní zůstali až do smrti uschlí a vyschlí, jiní štěkající jako psi a skřípající zuby umřeli a takřka všecek rod jejich je vyhlazen dokořán. Jsou-li však přece někteří na živu, musí prací svých rukou dobývat si chleba.

To, co napsal Kristián o přenesení těla sv. Václava z Boleslavě do Prahy, nemohlo býti napsáno, pokud v Čechách neupadlo v zapomenutí, jakého původu jsou legenda Crescente fide a Gumpoldova legenda, a jaký je jejich vzájemný poměr. V legendě Crescente fide totiž vypravuje se o divu, jenž se stal při dotčeném přenesení na potoce (Rokytnici), v Gumpoldově legendě mluví se o tom potoku, jakoby za velké vody a po stržení mostu byl přechod přes něj jen na lodích možný, v Kristiánově legendě jsou z toho udělány dva různé toky vod, jednak Rokytnice, jednak Vltava, a z jednoho a téhož divu divy dva, jeden na Rokytnici, druhý na Vltavě. Tamto, když nebylo lze přebrodití rozvodněný potok ani zhotoviti most, vykonavatelé přenesení jali se vzývatí sv. Václava o pomoc, načež i vůz s tělem světcovým i průvodci jeho byli zázračně přeneseni na druhý břeh; tuto, když se shledalo, že most je polámán, a že nelze unésti rakev se svatým tělem pro velikou její tíž, vykonavatelé přenesení vzývali znovu sv. Václava o pomoc, i byli vyslyšeni, tak že rakev pozbyla své tíže, a že bylo možná bez překážky bráti se po mostě. Proti tomu mnich Vavřinec, spisovatel legendy o sv. Václavu, měl zprávu o témž přenesení, z níž lze poznati, jak daleko Kristián uchýlil se od pravdy. Podle té zprávy vyprávělo se v XI. století, že vykonavatelé přenesení, když přibyli se svatým tělem na místo, odkudž bylo viděti hrad Prahu, stanuli a vyčkali příchodu knížete Boleslava a pražského duchovenstva. Jejich stanutí vykládalo se však tím, že vůz se svatým tělem zastavil se sám od sebe a nedal sebou pohnouti, pokud duchovenstvo

z Prahy nepřišlo mu vstříc. Z pověsti o náhlém ztížení vozu, tak že nemohlo jím hnouti z místa ani mnoho spřežení volů, Kristián znal již jen trosku o náhlém ztížení rakve, tak že nebylo lze ji unést, a za dějiště k tomu zvolil místo u pražského mostu.

Ježto o tom, jak došlo k přenesení těla sv. Václava z Boleslavě do Prahy, a jakým způsobem mělo přenesení býti vykonáno, vykládá jak spisovatel Kristiánovy legendy tak letopisce Kosmas, je možno přirovnati výklad tohoto k výkladu onoho. Kosmas dí, že u hrobu sv. Václava v Boleslavi dály se mnohé zázraky; že kníže Boleslav, nedotčen posud lítostí nad svým bratrovražedným činem, když doslechl o tom, jak oslavuje Bůh Václava u jeho hrobu, umínil si, že dá přinést jeho tělo do Prahy a pochovati je v kostele sv. Víta, z té příčiny, aby budoucí zázraky, stanou-li se u jeho hrobu, přičítaly se zásluhám sv. Víta, a ne zásluhám Václavovým; že kníže Boleslav, přikročiv pak k vykonání svého úmyslu, nařídil svým panošům, aby přenesli tělo Václavovo z Boleslavě do Prahy a pochovali je v kostele sv. Víta v noci. Kristián praví, že v letech, kdy tělo sv. Václava odpočívalo v Boleslavi, bylo mnohými zjeveními téhož světce ukládáno některým sluhům božím, aby přenesli jeho tělo do kostela sv. Víta v Praze; že kníže Boleslav, jenž té doby „byl zahalen v plášť křesťanského bojovnictví“, když doslechl o dotčených zjeveních, počal se diviti a uznal, že nemůže se stavěti na odpor divům božím; že poslal on sluhy boží, jimž zjevení se stalo, aby přenesli tělo sv. Václava z Boleslavě do Prahy v noci, tak, aby před svítáním dne čili před kuropěním dospěli s ním do kostela sv. Víta pod trestem stětí hlav. Z toho přirovnání jde, že Kosmův popis nesnáší se v ničem s popisem Kristiánovým než jen v tom, že kníže Boleslav poručil, aby přenesení stalo se v noci.

Prameny řečeného Kristiánova popisu byly legenda Crescente fide a Gumpoldova legenda, kdežto na pomoc měl Kristián výzvědek ze staroslověnské legendy o sv. Václavu a výzvědek ze spisu, v němž se četlo, že kníže Boleslav poručil, aby přenesení bylo vykonáno v noci. Ale těch pramenů svých a literárních pomůcek neužil náležitě, nýbrž naložil jimi zcela libovolně. Ať jen na to ukážeme, jak on užil výzvědku ze staroslověnské legendy o sv. Václavu: tam se praví, že kníže Boleslav, vzpamatovav se ze svého hříchu, modlil se k Bohu s pláčem, prose o prominutí, a že poslal své sluhy, aby přinesli tělo sv. Václava z Boleslavě do Prahy; což Kristián ztlumočil tak, že Boleslav

byl zahalen v plášť křesťanského bojovnictví a že počal se diviti, když slyšel o zjeveních, jež činí sv. Václav některým sluhům božím. Jeho druhou pomůckou byl nejspíše Kosmův Letopis. Z ohledu na tamní propovědi o přenesení, jak je k pravdě velmi podobno, Kristián přijal, že Boleslav, ježž on nazývá křesťanským bojovníkem (frase Kristiánova: „Bolezlaus christiane milicie clamide erat obtectus“ je napodobením legendního rčení o sv. Šebestiánu, jenž jsa příslušníkem vojenského stavu „sub chlamyde Christi militem tegebat“, to jest: podle šatu byl svět-ský voják, podle ducha bojovník Kristův; ale Kristián chtěl říci o Boleslavovi opak toho: dělal se horlivým křesťanem a ne-byl jím), poručil, aby přenesení těla Václavova bylo počato i dokonáno v noci, a že pohrozil vykonavatelům svého rozkazu smrtí, pozdrželi se při tom přes kuropění. Jeho slova vypravování o tom („misit et... precepit, ut si ante auroram in sedem sepulture sancta membra tradita non fuissent, ... omnes se gladio multandos non dubitarent“) jsou namnoze shodna se slovy Kosmovými, vyjádřujícími, jak pohrozil kníže Vlastislav svým lidem k bojování liknavým („mittit... hac conditione principalis sententiae, ut quicumque segnius iusso egrederetur ad pugnam, procul dubio puniretur gladio“).

K popisu přenesení přidal Kristián řeč o dvou zázracích, z nichž jeden stal se záhy po pohřbu sv. Václava v Boleslavi, druhý po donesení těla světce do kostela sv. Víta v Praze. Jeho vypravování o prvním zázraku nesrovnává se se zprávou, kterou o témž zázraku měl mnich Vavřinec v XI. století, podle níž sv. Václav, zjeviv se nábožně stařeně, pobídl ji, aby vyhledala kloub, ježž mu byl z ruky uřat a zůstával pohozen, a by přiložila jej k jeho tělu. Kristián praví, že sv. Václav zjevil se ve snách vdově Přibyslavě, své sestře, paní toužící po jeptišském závoji a sloužící Bohu ve dne i v noci neustálými modlitbami a posty, a řekl jí: Moji vrazi uřali mně ucho, ježž leží posud mezi stromem u chrámu a zdí chrámovou. Na to, jakmile Přibyslava procitla ze spaní, vydala se na řečené místo a když našla ucho, zabrala se ke hrobu světce a otevřevši jej s pomocí některých věrných, přiložila uctivě ucho k tělu, a hrob zase zavřela. Potom po přenesení těla sv. Václava do Prahy shledalo se, že je ucho přirostlé ke hlavě a že není známky po jeho utěti.

Druhý zázrak, o němž Kristián se rozepsal, směřoval k potvrzení toho, že tělo světce nepropadne záhy v hnilobné porušení. Kristián vypravuje: Jeden z těch, kdož vyko-

nali přenesení, člověk duchovního stavu a bývalý věrný přichylník sv. Václava, ohledávaje tělo světčovo, složené v kostele sv. Víta, po všech údech jeho, náhle se rozplakal a zvolal: Hoře nám hříšníkům, hle, svaté tělo počíná bráti porušení, neboť, jak znamenám, nehet na jeho ruce se viklá. Těm slovům jeho druhové odporovali a řekli: Co to mluvíš? Není-li spíše tak, že sv. Václav, aby odměnil tvoji věrnost k němu, chce ti dáti částku svého těla svatým ostatkem? Na to dotčený duchovní odpověděl: I pravda, tak tomu bude zajisté. Ale když on znovu jal se zkoušeti pohyblivost nehtů, nehet vězel pevně při prstě a neviklal se. To, co četl Kristián ve svých písemných pramenech o rozdíle sečných nebo bodných ran na těle sv. Václava, ohledávaných v kostele sv. Víta hned po přenesení, že totiž všechny byly zahojeny, a že jen rána, zasazená od Boleslava, krvácela, změnil on svým přídavkem, že i rána posléze řečená byla sice zahojená, ale různila se od ostatních ran povlakem bílého sněhového kalu, a když ji omyl, že nelišila se již ničím.

Ani v popise dalších svatováclavských zázraků, o nichž jsou zprávy v legedně *Crescente fide* a v Gumpoldově legendě, Kristián se nezdržel, aby leccos nepřidal, co tam psáno není. Pokud při tom jde jen o slovní nebo řečnické vložky, nehodláme k nim přihlížeti, ale na přídavky a rčení, jimiž je způsobena změna smyslu, buď poukázáno. Tak ve vypravování o pohanu, zázračně vysvobozeném ze žaláře, Kristián dí, že řečený pohan dověděl se o tom, jak sv. Václav pomáhá vězňům, aby vyšli na svobodu, a proto že vzal i on útočiště k němu modlitbou, kdežto v dotčených pramenech se čte, že řečený pohan byl svědkem toho, jak jeho spoluvězňové (křesťané) byli po vzývání sv. Václava vysvobozeni ze žaláře. V popise zázraku, jenž týká se člověka vysvobozeného ze žaláře, ale pak od těch, kdož nevěřili, že byl zázračně vysvobozen, prodaného pohanům, příchozím do Prahy, z cizí daleké země, Kristián přidal, že ten člověk byl proto prodán do ciziny, aby nemohl tam býti osvobozen s pomocí sv. Václava, ježto ti, kdož jej prodali, se domnívali, že působení sv. Václava nesahá do země vzdálené od Čech. V řeči o zázračném uzdravení slepé ženy Pražanky Kristián přidal, že ta žena byla také chroma na celém těle, ač v legedně *Crescente fide* dí se jen, že byla chroma na jedné ruce, a v Gumpoldově legendě, že byla chroma na obou rukou.

K zázrakům zapsaným v legendách posléze jmenovaných přidruženy jsou v Kristiánově legendě dva nové. První z nich

záležel v potrestání osob, jež ukradly částky těla Václavova. O tom Kristián rozepsal se takto: Když potom, to jest, po zázracích svrchu řečených, jež se staly buď u hrobu světce v kostele sv. Víta anebo na hradě Praze, rozšířila se všude slavná pověst o divotvůrci sv. Václavu, počali někteří lidé býti ponoukáni svým duchem, aby zmocnili se částek svatého těla, díl sobě zanechali a díl darovali přátelům. Jedni z nich pracovali o to z dobré vůle a ze šlechetného úmyslu, aby totiž jméno sv. Václava všudy se rozhlásilo; kdo však podjali se toho z nekalé pohnutky a ze hříšné žádosti, neušli pomstě boží. Tak i sestra sv. Václava, jeptiška přesvatého života, pokud lze spolehnouti na lidský úsudek, dala se v takový čin, majíc na pomoc sobě kněze svatovítského kostela Štěpána. Návod vyšel od inklusa, zazděného při témž kostele, k němuž oni jako k přesvatému muži přátelsky lnuli. Než, povězme, věc stručně! V noci, jak bylo ujednáno, přišli a vytáhše inklusa z přístěnku učinili jej účastníkem svého činu. Kopali, odkryli ctihodné tělo, počali nešlechetné dílo; neboť syn kněze Štěpána dosti neuctivě dotýkal se čelisti světce, než ji vytáhl. Potom zavinuli svou kořist do prostěradla a zasuli zemí ostatní tělo. Díl vzaté čelisti, který chtěli, podrželi pro sebe, díl rozdali svému přátelstvu. Avšak záhy a z nenadání zastihla je všecky pomsta boží. A protože se to přihodilo za naší doby a je tudíž známo mnohým lidem, myslím, že by bylo zbytečno, vkládati do tohoto spisu. Jen to poznamenávám, že oni všickni zahynuli smrtí nenadálou a netušenou.

Druhý zázrak zahrnoval v sobě zázraky dva, totiž vysvobození velikého počtu vězňů ze žaláře a slavný důkaz o tom, že jejich vysvobození stalo se na přímluvu sv. Václava u Boha, a ne přičiněním žaláříka, jenž, jak ozvala se pomluva, přijav prý úplatek, pustil je na svobodu. Podle Kristiánova popisu ti, kdož nevěřili v zázračné vysvobození vězňů a v nevinu žaláříkovu, dali podnět k tomu, aby pravda zkusila se božím soudem. K té zkoušce, jež se konala v přítomnosti mnohých lidí, vloženo bylo železo do ohně, a když ožhavělo, bylo poručeno žaláříkovi, aby vzal je holou rukou z ohně a nesl až k určenému cíli (srovn. Vidukindovo vypravování jak dánský král Harald dal zkusiti pravdu slov kněze Poppa o křesťanském náboženství a o nicotě model). Žalářík tedy, spolehnuv na pomoc boží pro zásluhy sv. Václava, chopil se žhavého železa a nesl je i dále, než bylo stanoveno, ano byl by je donesl třikrát dáleji, kdyby mu v tom nebyli zbránili.

Kristián, ukončiv popis druhého zázraku, učinil náběh k tomu, že uvede příklad, jak na přímluvu sv. Václava zázračně

ochránil Bůh vojiny v bitvě a pomohl jim k vítězství; ale náhle změniv řeč pověděl příklad, jak zázračně pomohl Bůh knížeti Václavovi v jeho souboji s kouřimským knížetem. Vypravuje: Hrad Kouřim, osídlený tehda četným lidem, pozdvihl se se svým knížetem proti sv. Václavu a stál jemu na odpor. Když pak bylo již dlouho bojováno a mnoho krve prolito na obou stranách, došlo k ujednání, že o vítězství má rozhodnouti souboj knížat. Jakmile potom podle toho vyjeli proti sobě knížata k zápasu, spatřil kouřimský kníže, že na čele sv. Václava září znamení kříže, i odhodil svou zbraň, vrhl se k nohám světcovým a vyznal, že by bylo marno pokoušeti se přebíjovati toho, komu Bůh takovým znamením dává důkaz své pomoci. Na to sv. Václav pozdvihl kouřimského knížete ze země, políbil jej a zůstavil jej při vládě nad hradem, pokud bude živ („donans illi civitatem regere“; srovn. slova bývalého knížete Jaromíra, řízená ke knížeti Břetislavovi, v Kosmově Letopise: „his urbes ad regendum committas“).

(Pokračování.)

Valy u Češova v Čechách.

Píše plukovník Msgre Dr. Rudolf Zháněl.

(Dokončení.)

Co souditi o „VALECH“?

Podle toho, co doposud bylo uvedeno od různých spisovatelů, rozhodně je počítati „VALY“ u Češova k nejvýznačnějším památkám dávného starověku; valy vznikly v dobách, o kterých nám napsané dějiny podávají jenom skromné zprávy. Ač v okolí kopidlnském, jičínském, novobydžovském, v kraji mladoboleslavském a královéhradeckém byly odkryty pozůstatky a památky lidstva z dob před Kristem P., přece správně snad klademe vznik valů češovských do doby pozdější, snad do VI. století po Kr. P. Budovatelé jejich byli dle všeho naši předkové, slovanští Čechové. Pisemného záznamu o vzniku jejich nemáme nikde, jest nám tedy vše pouze usouditi analogií. „Za dřívějších dob se všechna hradiště kladla do příliš staré doby, noví badatelé jsou v té příčině strážlivější. Jisto jest, že doba jejich sahá od pradávna až do XIII. století“ (Ottův Slovn. Naučný, XI. slovo „Hradiště“, str. 748). Téhož názoru jest i Dr. J. L. Pič, který o hradištích promlouvá až ve III. díle, 1. svaz., svého velikého díla „Starožitnosti země české“, a tak již napíše: „Čechy za doby knížecí“ řadí v dobu naznačenou. Dí str. 242: „Nebylo dosud pochyb-

nosti ani u nás ani za hranicí, že hradiště s hliněnými valy v zemích slovanských jsou nad jiné význačnými pro minulost slovanskou. Úsudek tento byl na snadě, jelikož mnohá hradiště jsou známa již z doby historické, jako na příklad Tetín jako vdovské sídlo sv. Ludmily, Libice a Vraclav z osudu Slavníkovců a Vršovců, Levý Hradec několikrát u Kosmy vzpomenutý. Dřevíč při návratu knížete Oldřicha u Kosmy jmenovaný a pod.“

Dojista jest hradiště, vytvořené valy češovskými, jedno z nejprostrannějších hradisek nejen u nás, nýbrž i jinde v okolních zemích. Velmi rozsáhlým je též hradiště Kouřimské, obepnuté trojím náspem; mohutný val zevnější, obepínající velikým obloukem ostroh hradištný, je téměř 2 km dlouhý a uzavírá prostor 62 jiter. Též hradisko u Žernosek nad Labem v kraji litoměřském čítá se mezi hradiska velmi prostranná, že i spisy cizozemské se o něm zmiňují; tak konverzační lexikon Meyerův zmiňuje se o něm v VIII. svazku pod heslem Heidenschanzen (pohanské náspy). Má výměr 36 jiter, což jest právě polovice rozměru valů češovských.

Za jakým účelem vystavěli naši prapředkové v době dávnověké češovské VALY? I na tuto otázku možno dáti z uvedeného dosti vystižitelnou odpověď. Již v nejstarších dobách, jak vykládá František Palacký ve svých dějinách národa českého, díl I., str. 103 a n., byla v našich zemích opevněná sídliště; některá ta ohrazená místa byla větší, jiná menší, jiná rozsáhlejší. Účel jich byl obranný a ochranný; menší byly hrady soukromé, patřící jen některým rodům knížecím nebo vladyckým, říkalo se pak jim „HRADEC“; větší byla hradiska krajová, krajská nebo župní, určená pro všechno okolní obyvatelstvo. Účel, pro který hradové (čili hradiska, Palacký, dějiny národa česk. I. díl, str. 102, vydání Bursík a Kohout 1904), staveni bývali, jest sám sebou na snadě: měli jako pevná nedobytná místa v čas válek a vpádův nepřátelských býti těmto na odpor, a domácím za ochranné útočiště. Když nepřátelé vtrhli do země, mužové bránili všichni táhli jim vstříc, uchránivše dříve starce, ženy a děti ve hradech i s nábytkem; ztraceno-li pole, mohli sami také ze hradův ještě se brániti a v nich se zotavovati. Časté zmínky o spálení hradeb nepřátely dávají návěští, že ony záležely nejvíce se srubů dřevěných s náspy, a ze příkopův okolo nich, tu přírodních, tam strojných.“ Týž účel, skýtati okolnímu lidu se vším jeho majetkem a se všemi stády ochrany v době potřeby, měly bezpochyby i valy češovské.

Dle toho soudíme též, že ve valech nebylo snad nikdy osady trvalé, že nebyly nikdy trvale osídleny. Bylo jenom náhodně jich použito snad při různých příležitostech, jichž však nelze nyní zjistiti.

Nebylo sice ve valech ještě soustavně kopáno, jenom někdy náhodně učiněna zkouška, doposud nebyly však tu učiněny žádné větší pamětihodné nálezy. Na prostranství (středním), obklopeném velikým elipsovitém náspem, lze hlavně na straně západní sledovati ještě zbytky prastarých náspův, jež tam kdysi byly, ale nyní jsou již během století valně setřeny.

Byl Žižka ve „VALECH“?

O „VALECH“ udržuje se starobylé podání, že hostily též vojska Žižkova. Tak čteme v Riegrovu Slovníku Naučném, — jak je slovně uvedeno již v předcházejícím, — totéž dí též Břetislav Jelínek ve svém spise Schutz- und Wehrbauten, — o hradištích, — str. 26, pozn. 9.

Že skutečně míst přírodou chráněných bylo užíváno za útočiště před nepřítelem, vnikajícím do země, toho dokladem jsou i události nejnovější. Tak při návštěvě skal Prachovských vykládal pisateli před léty starší člověk, který prožil vpád Prusův roku 1866 do Čech, kterak lidé z celého okolí snesli svůj majetek a sehnali dobytek do „skal“, na místa nejnepřístupnější, aby je zachránili před hrabivostí nepřítelovou. Při svém pobytu za války na Litvě v okolí Pružan našel pisatel spolu s jinými druhy v odlehlém lese jasné stopy, že okolní lid utekl se tam, aby ochránil sebe a všechno své před vnikajícími vojsky.

O použití starých hradisk v době potřeby máme však i dějinně dokázané příklady.

Tak čte se v Jelínkově něm. díle o hradištích na str. 26 pozn. 9: „Slovanský lid znal z ústního podání a zná doposud účel opevněných sídlišť, což dokazuje dějepisná událost z roku 1421. Tenkrátě totiž, když Slezané u Police vpadli nepřátelsky do Čech, uteklo se obyvatelstvo okolní župy na horu Ostač, kde jim náspy, tam jsoucí, poskytovaly bezpečnosti a též možnosti se obhájeti. — Dle Script. rer. boh. Pragae 1828 T. III. p. 46) — Ostač — dle Ottova Naučného Slovníku XVIII. str. 924, slovo Ostaš, — jest osamělá skupina pískovcových skal v Krkonoších uprostřed pískovcův aderspašských a polických, asi 3 km na sev. od města Police nad Metují. Něm. Řivnáčova cest. přír. knížka král. český píše více o „Vostaši“, str. 133. „Za vpádu slezského 1421 utekli se husitští obyvatelé města na Vostaš.

Kterýsi spoluobčan prozradil toto útočiště, načež Slezané přepadli dne 27. května Ostaš, uprchlíky částí svrhli se skal, částí pověsili na stromy. Na památku této události byl tam postaven kříž, později kaplička, která byla rozšířena na kostelík se 3 oltáři. 1785 dal císař Josef II. kapli sbourati. Nyní je tam jen nepatrná kaplička na blízku myslivny.“ — (Blížšího o ostašském hradisku nemohl se pisatel dopátrati).

Ba i o samém Žižkovi vypravují dějiny, že použil na ochranu svých čet jednou hradiska. Stalo se tak roku 1421 po tom, když byl slavný vojevůdce u Rábí pozbyl i druhého oka. Bylo to po 19. listopadu 1421. Václav Vladivoj Tomek, který o tom vykládá v „Dějepisě města Prahy“, sv. IV., str. 218—219, — a to mnohem obsírněji a názorněji, než Frant. Palacký ve svých „Dějínách národu českého“, díl III., str. 301, — píše takto: „Plzeňští oblehli hrad Krasíkov čili Švamberk. Na zprávu o tom dal se Žižka na rychlý pochod do těchto krajín; přitáhnuv blízko Krasíkova, sebral zásoby potravy z okolních vesnic a městeček, a mocně je vpravil do obleženého hradu. Vojsko Plzeňských, které okolo leželo, přinuceno jest k útěku, na kterémž je Žižka stíhal. V tom přispěchal Plzeňským ku pomoci s několika sty jízdných pan Henrych z Plavna. Žižka musil před Henrychem Plavenským ustoupiti nazpět, a dal se na cestu k Žatci, na kteréž nyní Plavenský s Plzňany a jinými táhl za ním. Po mnohých šarvátkách svedených na cestě hledal Žižka útočiště na vysoké a prostranné hoře, řečené „VLADAŘ“, nedaleko Žlutic, kdež ohradiv se vozy a rozestaviv pušky, bránil se obratně ustavičným útokům nepřátel, takže nikterak nedovedli se dobytí nahoru. Zlé počasí při mrazivém prudkém větru stěžovalo mu obranu velice. Po třech dnech pak došla mu potrava pro lidi i pro koňstvo. Tím přinucen horu opustiti, probil se mocným útokem skrze nepřátely, a táhl dále až k Žatci, kdež jemu měšťané vyjeli vojensky vstříc — —“. (Zajímavo, že tuto referuje Palacký poněkud odlišně od Tomka; dle Palackého III., str. 301, tři dni pokoušeli se nepřátelé nadarmo ztéci hradby jeho (Žižkovy) improvisované; konečně ztrativše mnoho dobrých lidí netoliko marnými útoky, ale i bouří, větrův a sněhů náramných, a byvše nedostatkem potravy trápeni, opustili jeho; a on vždy v šiku bojovném táhna dále, od bratří Žateckých do města uveden jest“). — Hradiště VLADAŘ nebo Vladoř (dle Palackého) čítá Dr. J. L. Píč ve svých „Starožitnostech“, díl III., svaz. 1, str. 202 mezi hradiště s valy spečenými, t. j. zbudovanými převážně z kamene ohněm roztaveného a dí o něm v témže svazku str. 362: „Nad řekou Střelou blíže Chýše zvedá se vrch Vla-

daň, který na jižní a východní straně příkře spadá; na straně západní a severozápadní je dvojitý val. Hořejší val je 1200 kroků zdělí a na 1—3 m výšky; zbudován je z čedičového kamene žarem spečeného. Dolejší val má 3000 kroků délky a 6 m výšky; zbudován jest též z čediče, pak z břidly a svoru. Roku 1802 nalezeny v hradišti vnitřním kostrové hroby s popelnicemi. — Vocel, Pravěk 110. — Památky VII. 599. Mit. X. 192.“

Nuže, jak je to s pobytem Žižkovým ve „Valech“?

Historicky je zjištěno, že Žižka byl v krajině zdejší dvakráte: roku 1423 a 1424.

Dne 20. dubna 1423 zvítězil Žižka u Hořic nad vojskem panským. Slepý vojevůdce chtěl poškodit statky Čeňka z Vartenberka, jež se rozkládaly hlavně v kraji jičínském. „Žižka po bitvě vpadl na statky jeho a jiných jeho spojenců, kdež jmenovitě mezi Smidary a Kopidlnem oblehl a dobyl tvrze Kozojed. Šedesát lidí z posádky zahynulo při tom ohněm“. (Dle Paměti Smidar od Václ. Šráma str. 11; sr. Stáří letopisové čeští 56; Václ. VI. Tomek, Dějepisec Prahy IV., str. 277; Aug. Sedláček, Hrady král. českého X. díl, str. 402).

Podruhé došel slavný husitský válečník do krajů zdejších, po své vítězné bitvě u Skalice mezi Jaroměří a Náchodem, dne 6. ledna 1424. „Po vítězství tomto obrátil se Žižka s lidem svým k Hostinnému, městu pana Jana Krušiny z Lichtenburka, bratra Hynkova. Zde se mu nezdařil útok; mnoho lidu bylo pobito a raněno. Naproti tomu dobyl brzy potom tvrze Mlazovické v krajině mezi Jičínem a Hořicí, sídla Jana z Černína, který byl onehdy porazil Lupáka, hejtmana Hradeckého u Labského Týnce. Smrt Lupákova byla pomstěna bezživotím Černína; nebo zabit při tom. Odtud táhl Žižka k Smidarům nedaleko Bydžova, tvrzi Jana Ohništka, snad ze služebníků čili panošů Čeňka z Vartenberka, a dobyv spálil ji. Bezpochyby nezůstaly při tom statky pana Čeňka samého v té krajině ušetřeny od plenu a záhub. Nemoha se nejspíše mnoho zdržovati dobýváním pevných míst, činil Žižka protivníkům svým škody pálením mnohých vsí a městeček. Také však město Turnov jest od něho dobyto, a v klášteře tamějším spáleni mniši. Odtud asi přešel Žižka někdy v měsíci březnu 1424 přes hory za Jablonným, a navštívil krajinu Žitavskou...“ (V. VI. Tomek, Dějepis Prahy IV., 295; sr. Fr. Palacký, Dějiny nár. česk. III., 337; V. Šrám, Paměti Smidar 11).

Při prvním tomto válečném tažení roku 1423 v pozdním jaře došel veliký válečník ten dojista do bezprostředního sousedství valů češovských. Neboť tvrz Kozojedská ležela dle ně-

kterých asi půl hodiny severně od nynějších Hrubých čili Velikých Kozojed, kde viděti její zbytky (dle Ottova Naučného Slovníku XIV., str. 1055; sr. Aug. Sedláček, Hrady X., 402). Tvrz tuto, Žižkou zničenou, třeba rozlišovati od tvrze postavené později, snad Melchizedechem pánem Kozojedským, při dvoře a ve vsi kolem roku 1555 (Sedláček, X., 402, sr. Korbřovo Království české VI., 1, str. 176).

Dle toho stála dřevní tvrz kozojedská východně od valů češovských, a to jim ještě blíže než nynější osada.

Neměl ovšem tenkrát vítězný válečník podobné příčiny hledati útočiště ve starém opevnění, jako před půldruhým rokem na Vladaři, ale nicméně dlel se svými četami češovským valům tak blízko, obléhaje tvrz na dostřel od nich vzdálenou, že nemohl jich ani minouti. Dojista nepostrádá starobylé ústní toto podání o Žižkovi ve „valech“ pravděpodobnosti.

Farní pamětní kniha ve Vršcích, obci to na východě s „VALY“ sousedící dí: „Žižka byl zde roku 1423, vraceje se od Hořic, kde porazil na hlavu Čeňka z Vartenberku a Veliše. Tehdy podniknul útok na sousední tvrz v Kozojedech, kde pobil 60 lidí. Tito byli dle lidové pověsti pochováni na pahorku, vystupujícím u valů na boku vršeckém, kterému se dodnes říká „Křesťanec“. Dle mínění vikáře Frant. Alojse Vacka z Kopidlna, muže to ve vlasteneckých dějinách velmi obeznámeného, je však více pravděpodobno: na pahorku tom byli pohřbíváni bojovníci, kteří umřeli v ležení, protože je sem z Kozojed přece jen trochu daleko.“

Tak tedy uchovává pamětní tato kniha starou tuto tradici i přese, při čemž pisatel její odvolává se i na kterýsi spis Balbínův (dle laskavé zprávy děkana Karla Jedličky z Vršcův).

(Dokončení.)

Z francouzských relací o českém povstání.

(1618—1622.)

Z francouzských archivů podává

P. Augustin Neumann, O. S. A.

Úvodní stať zpracoval

Jan Tenora.

(Pokračování.)

Ale přece politika příznivá Fridrichovi přiváděla holandské stavy také do rozpaků a nesnází. Nejvíce je zaráželo chování se anglického krále tak neochotné, tak protichůdné zájmům zeťovým, pro něhož nechtěl nic učiniti. Když koncem února 1620 přibyl

k nim vyslanec Unie Buwinkhausen a připomínal jim, aby dostali slibu danému Unii r. 1610 a podle něho aby na své útraty vypravili 4000 pěších, ačkoli by rádi slibu dostali, připadalo jim to obtížným; nevěděli, odkud vzít peníze a poukazovali na to, kolik již učinili pro Čechy, — ať tedy také druzí, jichž se to týká, udělají ostatek. Oranžský princ na výmluvu pravil, že se u nich teď počet vojska zmenšuje. Konečně slíbili 3000 mužů, ale místo nich zatím že budou dávat 50.000 měsíčně, ale jen provisorně a pod podmínkou, že bude také Anglie podporovati Fridricha. Buwinkhausenovi, jenž odůvodňoval žádanou pomoc nutností zbrojiti na obranu zemí sdružených v Unii, nezbylo než spokojiti se penězi a ujištěním stavů holandských, že pomohou Unii, kdyby byla napadena dříve ještě, než vypraví skutečně oněch 3000 pěších. S obavou sledovali také holandsští stavové poselství hraběte Vratislava Fürstenberka do Francie, jenž jménem císařovým měl požádati krále o vojenskou pomoc. Fridrichovi zůstávali stavové přízniví, všemožně podporovali, když se u nich najímalo několik pluků pro něho, ale vzhledem k rostoucím výdajům začínali se již raditi, mají-li i na dále Čechům poskytovat půjčky (č. 64, 65).

Doklady.

64.

D'Aubéry-Dumaurier k panu z Puissieux.

Holandsko a pomoc Unii. Rozmluva vyslance s Buwinkhausenem o německé politice. Verbování pro Čechy v Holandsku. Příměří Bethlena Gábora s císařem. Úvěr Holandska Čechám.

Únor, 27. 1620, Haag.

(Tamže, Ms. 15958, fol. 340a—341b)

Comme ils continuoient icy en leur perplexité sur le silence du roy de la Grande Bretagne touchant les affaires de Boheme, leur est venu le Sr. de Buwinkausen de la part des princes de l'„Union“ d'Allemagne. Les sommes de l'effect de leur secours stipulé par leur traicté de l'alliance faicte en l'an 1610, leur demandant quatre mil hommes de pied entretenuz aux despendz desdictz estatz conformément audict traicté surquoy du commencement ils ont hesité non pour manquer a l'effect de leur promesse, mais desirans en estre quictes en baillant l'argent de quoy entretenir lesdictz quatre mil hommes.

Mr. le prince d'Aurenge (sic) n'estant d'adviz de diminuer le nombre de leurs forces en ce temps auquel eux mesmes en pourront avoir besoin. Sur quoy enfin ledict Sr. de Buwinkausen s'est

contenté de l'argent pour y sat'sfaire, et d'une assurance qu'ils luy ont donnée de les assister de leurs forces, si avant la levée desdictz quatre mil hommes on les vouloit attaquer. Laquelle response ils envoyèrent presentement auxdictz princes par le Sr. Lambert, lieutenant de la compagnie de monsieur le prince Henry, et au mesme temps ledict Sr. de Buwinkausen passe en Angleterre pour y solliciter pareil secours de quatre mil hommes de pied, dont le roy de la Grande Bretagne leur est semblablement tenu et de la s'en retournant repassera par la France, comme il m'a dict, adjoustant que le Sr. Borstel,¹⁾ agent de Mr. le prince Anhalt prez de Sa Majesté a eu charge de le luy faire entendre, comme aussy la cause pour laquelle il a esté premier icy et en Angleterre qu'en France.

Quant les estatz sur sa demande ont allegué que deja ilz secourent les Bohemes de cinquante mill franes par moys, et qu'a l'avance ilz ont satisfaict en cela au secours promis auxdictz princes, ledict Sr. Buwinkausen a temoigné que leurs affaires sont a part de celles de Boheme, lesquelles ilz disent vouloir laisser demesler a qui elles touchent. Mais cependant pour veoir a leur seureté particuliere, et se premunir contre les invasions dont les menacent les grands preparatifs de guerre qu'ilz voyent faire de toutes partz et par tous les princes d'Autriche et par tous les ecclesiastiques de l'Empire, s'estant ledict Sr. de Buwinkausen expliqué a moy jusques là, comme si lesdictz princes ne faisoient estat de s'engager en la querelle de Boheme, ny mesler leurs forces avec celles de l'electeur palatin, mais seulement se deffendre et leur pays contre toute invasion, en quoy ils comprennent aussy le haut et bas Palatinat, si on y pretendoit faire quelque oppression. Sur quoy ie ne luy ay peu celer que telle distinction est plus aysée a discourir qu'elle ne le laissera a pratiquer, d'autant que si ledict electeur entreprend sur les pays patrimoniaux de l'empereur, il sera difficile que par revanche il ne face le mesme, et partant qu'ilz ne s'engagent tous si avant en cette dispute, qu'eux mesmes aprez quand ilz le voudroient, ne s'en pourront demesler, et partant qu'il seroit beaucoup plus expedient et pour toute la Chrestienté en général, et pour eux en particulier decercher les moyens par l'entremise de Sa Majesté qui s'y employeioit volontiers pour obvier a tant de desolation et d'effusion de sang qui s'en ensuivront. Ce que luy mesme a bien recogneu et volontiers entendu ce que ie luy ay dict que Sa Majesté projettoit d'envoyer une ambassade en Allemagne pour recognoistre de plus prez les expediens de parvenir a quelque accomodement, ne m'ayant pas dissimulé non plus que ceux d'icy leur sollicitude d'apprendre diverses partz, que Sa Ma-

¹⁾ Viz Gindely III., 9—10.

jesté ait renvoyé le comte de Fustemberg (sic) avec promesse de secourir l'empereur en ces occasions.

Le velours²⁾ ayant dict au cerf³⁾ depuis quatre jours que Sa dite Majesté l'a aviz fait declarer en plain senat a la republique de Venize, l'exhortant de faire le semblable de son costé.

Hyer arriva icy un duc de Saxe, de la branche qui fut depossedée de l'electorat par l'empereur Charles cinquiesme, et vient pour faire levée de quelque regiment pour l'electeur palatin, en quoy il recevra toute assistance. Il a monstré des lettres du prince d'Anhalt par lesquelles il l'asseure que Betlehem(!), le prince de Transylvanie a resolu une trefve avec l'empereur jusques a la St. Michel, par laquelle trefve il ne s'est qualifié outre ses premiers titres que palatin de Hongrie. Il adjouste qu'elle est conditionnée a la charge que l'empereur n'entreprendra rien hostilement contre ses alliéz, mesmement contre les Bohemes, disant que l'empereur l'a acceptée de la facon ce qui a peu d'apparence.

Tousiours monstrent ilz icy estre en grande pene de cette trefve de laquelle et des longueurs d'Angleterre ilz ne font pas de si bonnes instructions comme ilz voudroient bien.

Ses estatz de Hollande se doivent assembler au commencement du moys prochain pour aviser a la continuation et augmentation des contributions, veu le surcroist de charges qui leur tombe sur les braz, le secours de Boheme et des princes de l'„Union“ leur revenant, sauf l'augmentation qui y escherra a douze cens mille livres par an; et doivent aussy resoudre s'ils créeront un advocat de ladite province, ou quelques directeurs pour en faire la fonction entre lesquels le gris pour odieux qu'il soit se promet d'estre par le port et faveur de velours

65.

Anonymní list poslaný v Haagu do Paříže.

Předmět českého poselstva. Styrum verbuje v Holandsku. „Kvalita“ holandských žoldnérů.

Únor, 28. 1620, Haag.

(Tamže, fol. 343a – 344a.)

[Copie de la lettre écrite de la Haye, le dernier jour de Fevrier, 1620] ¹⁾

²⁾ Princ oranžský.

³⁾ Princezna oranžská.

¹⁾ Psán cizí (od vyslancovy rozdílnou) rukou bez adresy.

Monsieur,

Je vous ay escrit depuys nagueres l'estat des difficultez esmeues par les fugitifs de Liege par deca, et aulcuns advis sur lesquelz j'attens vostre response. Depuys nous avons veu icy beaucoup d'ambassadeurs, entre aultres ung certain, nommé Rozel (sic) envoyé de la part du nouveau roy de Bohesme, lequel en sa proposition a demandé les choses suivantes:

Premierement, que ledict roy requeroit de Mess. des estatz continuation du secours promis.

Pour pouvoir emmener hors de ce pays certaine quantité de pouldre a canon.

Que son maistre prioit Mess. les estatz très instamment afin qu'ilz voulussent mettre en oeuvre et effect la navigation destinee vers les Indes occidentales, comme estimant cette navigation estre la(!) vray et unique moyen pour incommoder le roy d'Espagne.

Qu'il pleust a leurs Ss. encharger a leur orateur Haya resident a Constantinople de faire tout devoir et instance vers le grand Turc et ses bachas, et user tous moyens de persuasions, afin qu'il veuille refuser l'assistance requise des princes catholiques (ou comme il les nommes „papistes“.)

Que leurs Siers volussent par Horatio Pal[l]avisino (sic), resident a Venize, faire asseurer cette republique de la bonne affection que le palatin son maistre luy porte.

Qu'il pleust ausdicts estatz admonester les villes hansiatiques afin de se porter a secourir la commune cause.

Il y a aussi eu des deputez de la part de l'evesque de Bremen, lesquelz ont proposé icy ung affaire particulier . . .

L'envoye du landgrave de Hessen a recommandé la cause des princes et seigneurs de l'„Union“ en Allemagne.

Depuys les princes de l'„Union“ ont envoyé ung nommé Bouinckhuysen (sic) lequel a faict semonce a Mr[s] les estatz pour l'entretien du traicte qu'ilz ont faict avec eulx, a sçavoir:

D'entretenir troys mille hommes pour leur service, et on m'a dict que les estatz auroyent promis de les assister au lieu desdicts troys mille hommes avec cinquante mil francs tous les moys, mais tout cez seulement provisionnellement et soubz cette reserve. Si le roy d'Angleterre se declare pour son gendre et le veult secourir conjointement avec lesdicts estatz, luy donnant toute ayde et assistance, a quoy non obstant toutes remonstrances qu'on luy a faict ou ne la peu induire jusques a present. Toutesfoys on dict qu' aulcuns particuliers font des levees pour le roy de Bohesme en Angleterre, mais a ses despens et particuliere solde dudict palatin.

Le jeune conte de Styrn (!), frere de celuy qui est en Bohesme,²⁾ faict icy compagnie de chevaux. et en oultre deux troys aultres soldatz ausquelz le roy de Bohesme a donné commission et Ms les estatz congé de faire leur levee icy soubz ferme promesse qu'ilz ne debaucheront pas les soldatz de ces provinces, lesquelz apparemment prendront leur chemin par le pays de Munster et demandé leur advis, comment ilz pourront passer avec la moindre lesion et dommage, car d'empescher en tout passage, je n'y veoy point de moyen seulement fault il tascher qu'ilz puissent passer sans convoy lequel faict tout le degast. Ilz craignent ou pour le moins feignent de craindre d'estre surpris par l'Espagnol, et soubz ce pretexte requieront convoy, si on les pouvoyt asseurement franchir de cette crainte, je suys asseuré qu'on les laisroist passer sans aucun convoy. Si vous y pouvez apporter aucun remede vous obligerez fort Mess. de Munster. (Pokračování.)

Počátky katolické restaurace na Moravě. za biskupa Prusinovského (1565—1572.)

Dr. Vladimír A. Macourek.

(Pokračování.)

Mandát ze dne 26. ledna 1566.

Když na počátku roku 1566 dlel císař Maxmilián II. na sněmu říšském v Augšburku, aby si zajistil pomoc říše v nové válce s Turky, obdržel od Prusinovského nový pamětní spis o smutném stavu utraquistického kněžstva, žádající, aby bylo podřízeno biskupovi a podrobena jeho visitaci. Poněvadž Maxmilián nechtěl si jej trvale odpuditi a za nastávající války zvláště potřeboval jeho služeb, vyhověl mu tentokráte tím spíše, že věděl, že tím biskup ve skutečnosti nedosáhne ničeho proti vůli stavů.²⁴⁾ 26. ledna 1566 vydal v Augšburku mandát stavům moravským, v němž po zmínce mandátů otcových proti útisku duchovních a jejich rozpustilosti²⁵⁾ sděluje, že vzhledem k neutěšeným zprávám o životě moravského kněžstva a rozmachu sektářství mezi ním vybídl biskupa, aby visitacemi a jinými prostředky zjednal nápravu a starý řád, ovšem bez újmy a škody těch, kteří přijímají pod obojí. Tyto naopak poroučí ochraně biskupově a od stavů žádá,

²⁾ Velitel jízdeckého pluku, jenž se v Unhošti dopustil násilností na obyvatelstvu (Gindely, III., 98—99.)

²⁴⁾ Br. archiv sv. X. fol. 244 a, b, Gindely, Brüder II. 35.

²⁵⁾ Mandáty z let 1546, 1554, 1563. Kameníček, Sněmy III. Přílohy čís. 15, 20, 29.

aby nepřekáželi biskupovi, ale vydávali mu neřádné nebo sektářské kněze, kteří by bez vůle jeho nebo konsistoře jeho byli na farách usazeni, poněvadž jemu ta věc k spravování a opatrování náleží.²⁶⁾ V důsledku toho mandátu biskup nařídil dne 28. března t. r. visitaci celé diecése olomoucké a za visitátory ustanovil kněze Matyáše z Duban, probošta kapituly olomoucké, a Jana Grodeckého z Brodu, probošta brněnského, nařídív jim, aby si počínali moudře a mírně. Současně rozeslal přípisy všem vrchnostem moravským, aby podle císařského mandátu visitátory v jejich úkolu podporovaly.²⁷⁾ Když biskup také při postním zasedání zemského soudu v Brně žádal, aby stavové visitaci nepřekáželi, a i zemský hejtman mnoho mluvil pro zachování císařského mandátu, došlo k zjevné oposici stavů proti němu. Nejvyšší sudí pan Albrecht z Boskovic postavil se jí v čelo a prohlásil, že nový mandát odporuje svobodám markrabství moravského. Po prudké výměně názorů s hejtmanem, jenž pouze z povinnosti svého úřadu hájil rozhodnutí císařského, svolal nejvyšší sudí novou poradu pánů pod obojí a některých bratrských, na niž si zástupcové obojího vyznání slíbili ústy pana Kropáče z Nevědomí a pana Jana z Žerotína vzájemnou podporu ve všech těžkostech, které by jednu z obou stran mohly potkati. Usnesli se jednomyslně vytrvati v odporu proti mandátu a nepřipustiti jeho provedení, kdyby biskup i sebe více o to se pokoušel. Na přípisy biskupovy jednotlivým vrchnostem a na jeho jednotlivé pokusy zde neb onde visitovati, měla býti ode všech dána jedna odpověď stejného znění: „Poněvadž v této zemi předchůdci biskupovi dědičné fary stavovské nikdy ani nevisitovali, ani kněží na ně nedosazovali, nehodlají toho dopustiti ani nyní. Co se týče mandátu, budou o něm jednati s císařem sami.“ Po této poradě odebrali se všichni k hejtmanovi, oznámili mu výsledek její, on pak, připojiv se nyní zcela k nim, oznámil jej císaři do Augšburku. Císař obeslal jej na dobu svého návratu z Augšburku k sobě do Vídně. Když potom hejtman ve Vidni objasnil císaři odmítavé stanovisko stavů k mandátu, dal mu tento velmi charakteristickou odpověď: „Je-li tu co proti jejich svobodám, mají toho vůli učiniti nebo nechati,“ a přidal k ní ještě několik nelichotivých slov o biskupovi. Tím mandát ovšem pozbyl závaznosti a účinnosti a visitace kněží pod obojí celkem byla znemožněna, ježto byl biskup nyní proti odporu vrchností zcela bezmocný. Dála se nyní jen na farách katolických nebo tam, kde pán byl „Říman“ nebo z jakéhokoliv jiného důvodu to dovolil.²⁸⁾

²⁶⁾ Br. archiv IX. f. 134a—135b, Kameníček I. c. str. 416; Přílohy č. 33.

²⁷⁾ Prasek, Kopiař 1566; č. 256, 257, 312, Kameníček I. c. str. 3452.

²⁸⁾ Na příklad i pan hejtman, ač nebyl katolík, dovolil visitaci kněze

Biskupovo úsilí o získání utraquistů tedy ztroskotalo, máme-li při tom již zároveň na mysli také záporný výsledek synody z r. 1568 v tomto ohledu.

Mandát tiskový.

Selhal-li tento prostředek boje proti náboženským novotám v zemi, nepostrádající zajímavosti účelně sice promyšleného, ale za daných okolností již málo nadějného diplomatického tahu, naskýtal se ještě jiný, jehož použití biskup jistě nelenil. Již dříve měli biskupové olomoučtí spolu se zemskými hejtmany právo censury tisku na Moravě.²⁹⁾ Nyní vydal Maxmilián II. dne 17. července 1567 v Prešpurce první všeobecný mandát tiskový pro Moravu, kterým zakázal dovoz českých knih z ciziny, vůbec a českých biblí v Norimberce tištěných zvláště. Pro ostatní zahraniční dovoz knih byl mandátem ustanoven pevný censurní řád; německé a latinské knihy, dovážené do markrabství, měly se nejdříve předložiti biskupu Vilémovi k prohlídce. Teprve po této směli prodáváci vyložiti knihy na prodej zároveň s písemnou stvrzenkou o jejich nezávadnosti od biskupa. Kdo by bez prohlídky biskupovy nebo proti jeho záповědi nebo bez jeho stvrzenky knihy prodával, měl býti pokutován a knihy mu mimo to zabaveny. Pro tisky zhotovené na půdě moravské mělo platiti, že rukopisy jejich jest vydavateli předložiti ve dvou exemplářích biskupu a zemskému hejtmanu.³⁰⁾ Opomenutí této dvojí censury bylo stejně trestné jako přestupky při dovozu knih a stejně také bylo trestáno pokutou a zabavením.³¹⁾ Mandát tento byl v každém případě pro biskupa rozhodným úspěchem, a proto vzbudil mnoho hněvu a nelibosti proti němu mezi moravskými stavy. Vytkly mu veřejně na soudě zemském, že mandát takový u císaře objednal a vyjednal, on však odmítal iniciativu v této věci a poukazyval zejména na to, že obdobný mandát stejného obsahu vyšel už 26. dubna téhož roku pro Čechy.³²⁾ Jistě však i on stejně jako Prus byl si před tím snad častěji stěžoval na prodávání a šíření kacířských knih v zemi u císaře.³³⁾ Právo mandátem mu

v Ivančicích i vydání jeho biskupovi k výsledku, je-li pravověrný. Br. archiv IX. f. 135a—136a, Srovnej Gindely, Brüder II. str. 35—36.

²⁹⁾ Kameníček, Sněmy III. 277—8, 278³, 4.

³⁰⁾ Tehdy jím byl Zachariáš z Hradce na Telči, katolík.

³¹⁾ Br. archiv X. f. 338a — B. Navrátil, Glossy k dějinám morav. tisk u. Č. M. M. XXVI. (1902) str. 43—56, 126—151. V tomto článku mandát otištěn doslova na str. 141¹ z Kopiáře O₁ v krom. arcibiskup. archivu.

³²⁾ Br. archiv sv. X. f. 338a, 352b, Borový, Brus str. 121—122/2¹.

³³⁾ Na příklad 25. května 1567, Kameníček, Sněmy III. str. 279². Prus o mandát výslovně žádal 13. března 67 — Borový I. c. 122¹.

udělené vykonával i v praxi, a to za pomoci jesuitů, které povolal za členy censurní komise. Mandát se přes to obcházel stejně jako censurní předpisy před r. 1567.³⁴⁾

Proti uznání koncese augšburské.

Dosud biskup bojoval proti luteranismu nepřímo: úsilím o získání pravomoci nad utraquisty a vykonáváním svého censorského práva. Než roku 1569 měl příležitost postavit se na odpor otevřenému a přímému pokusu stavů moravských vymoci na sněmě povolení konfesse augšburské na Moravě. Chtěli je učiniti podmínkou přijetí královské předlohy, povzbuzeni jsouce úspěchy stavů rakouských v domáhání se náboženské svobody a využívající, jak se zdá, biskupovy nepřítomnosti v zemi. Biskup, jenž dlel jako posel Maxmiliánův právě na sněmě lublinském v Polsku, dověděl se však závčas o předběžných, důvěrných poradách před sněmem a nasadil hned, pokud se to dalo, všechny páky, aby úmysl stavů překazil. 3. března dopsal z Lublína za tím účelem zemskému hejtmanu, maršálkovi, prelátům zemským i moravskému podkomoří s výsledkem, jak za to míti třeba, dobrým. Po návratu z Polska dostalo se mu ve Vídni od císaře samotného ujištění, že svoboda augšburského vyznání na Moravě povolena nebude.³⁵⁾

Boj s reformací v městech královských.

Ještě více než zemský soud a sněm jevištěm nepřetržité guerilly mezi biskupem a protestantismem stala se města královská,³⁶⁾ která ani za Maxmiliána II.³⁷⁾ nebyla vlivu a působení biskupovu tak uzavřena jako teritoria jiných vrchností, zvláště těch, které přály náboženským novotám. Vedle vlastních statků a manství biskupských a panství těch několika málo příslušníků stavů, kteří byli katolíky, bylo to vlastně jediné území, na němž nemohl býti uplatňován zásadní odpor překážející jakékoliv činnosti biskupově a vykonávání jeho pravomoci. Vrchní

³⁴⁾ Navrátil, I. c. str. 143—146. — Že by byl biskup censuru právně předal jesuitům jako korporaci, není správné. Tamtéž.

³⁵⁾ Kameníček, Sněmy III. 457/73 vypravuje tak na základě Kopiaře č. 9, f. 44—16 krom. archivu. Snad v moravských „Památkách sněmovních“, jež Kameníček vydal jen do r. 1527, našlo by se bližší a obsírnější objasnění tohoto zajímavého pokusu stavů a jeho osudů. Viz také Hrejsa, Konfesse 43.

³⁶⁾ Kameníček, Sněmy III. str. 102—162.

³⁷⁾ Rudolf II. udělil biskupům později docela právo patronátní v městech král., Kameníček I. c. 17.

správu nad královskými městy jménem krále vykonával na Moravě zemský podkomoří a ve skutečnosti v nich namnoze rozhodoval. Také kláštery moravské svými statky podléhaly podkomořímu. Proto biskupům olomouckým vždycky nesmírně mnoho záleželo na tom, komu se tento důležitý úřad uděloval a snažili se často o to, aby to byl pokud možno katolík.³⁸⁾ Prusinovský přesvědčil se o tom hned na počátku svého biskupování, jaké nevýhody plynuly z toho, že podkomoří byl jiného vyznání. V té době totiž, kdy podkomořím byl Jetřich z Kunovic, vznikla asi ona vzájemná nechuť mezi tímto a biskupem, která se potom tak často při různých příležitostech projevovala. Jetřich naprosto nebránil šíření protestantismu a jiných vyznání v městech královských. Listem ze dne 12. dubna 1566 ostře káře biskup podkomořího, že v Olomouci podporuje docela sektu schwenkfeldiánů proti němu.³⁹⁾ Biskup pochyboval také o jeho nestrannosti, když Jetřich spolu s hejtmanem měl vyšetřiti jeho spor s radou olomouckou o klášter Všech Svatých.⁴⁰⁾ Zcela jinak tomu bylo, když podkomořím po Jetřichovi stal se katolík Jáchym Zoubek ze Zdětína, choť biskupovy sestry Aleny z Víckova.⁴¹⁾ Když pak Zoubek 26. července 1571 zemřel, hned v týž den biskup obrátil se písemně na kancléře Vratislava z Pernštejna, aby pracoval k tomu, by na místo podkomořího byla dosazena „osoba katolická, pobožná a ta, o kteréž jsme s vámi předešle mluvili.“⁴²⁾ A skutečně již 21. září téhož roku oznámil Maxmilián II. klášterům a královským městům, že jmenoval podkomořím Hanuše Haugvice z Biskupic, opět katolika s biskupem úzce spřáteleného.⁴³⁾ V tomto ohledu podařilo se tedy biskupovi zajistiti jeden velmi důležitý předpoklad dalšího svého postupu v městech královských. Jakým způsobem si asi biskup v nich počínal, lze ukázati dobře hlavně na třech z nich: na Olomouci, Brnu a Opavě.

Olomouc.

Právě v těchto a jiných královských městech luteranismus se tou dobou již ujal a vžil a byl velmi rozšířen především v je-

³⁸⁾ Od r. 1561 do 1566 byl v rukou nekatoliků.

³⁹⁾ Wolný, *Kirchliche Topographie von Mähren I. Abteilung I. Band Brünn 1855. str. 70—71/11.*, Kameníček, *Sněmy III. 500—501/11.* Prasek, *Kopiář 1566 č. 290.* Není vyloučeno, že podkomoří sám mohl býti přívržencem této sekty. Srovnej Navrátil, *Jesuité, str. 82.*

⁴⁰⁾ Navrátil, *l. c. str. 8.*

⁴¹⁾ Sňatek konal se v Kroměříži 28. V. 1566. Prasek, *Kopiář 1566 čís. 381, 385.*

⁴²⁾ Navrátil, *l. c. str. 114².*

⁴³⁾ Navrátil, *Biskupství str. 192.*

jich obyvatelstvu německém. Proto na příklad v Olomouci opravdu „se zdá, jakoby ve třenicích mezi měšťanstvem většinou již protestantským a hradem katolického biskupa zrcadlil se ve zmenšeném měřítku velký náboženský problém, jenž hýbal tehdejší dobou.“⁴⁴⁾ V útočném rozmachu a rozvoji i zde byl vlastně protestantismus; biskup byl vlastně v defensivě, jejíž hlavní zásadou a směrnicí bylo: zachovati za každou cenu nedotčený status quo v otázkách náboženských a církevně politických a při tom ovšem za starými, ohroženými, ale houževnatě hájenými posicemi připravovati a vychovávat kvalifikované síly pro příští boj. Ježto tato obrana dosavadního stavu jinde nedala se prakticky prováděti a nemohla se namnoze projevovati tak jako v městech královských, nabyla právě zde rázu vášnivé houževnatosti, jež může působiti i dojmem bojovné nesnášlivosti, bezohledného náboženského radikalismu, spojeného s nejužším konservatismem církevně právním. — Především tedy v městě katedrálním, v Olomouci běželo biskupovi o zachování starých řádů: o zachování katolických bohoslužeb a obřadů, o zachování prázdných, upadajících klášterů, jejich budov a statků pro katolické, církevní účely, o zachování katolických, konfesijních hřbitovů, o zachování neb obnovení katolického školství. A ježto téměř na všech těchto složkách úsilí biskupova nějak byli účastněni jesuité více nebo méně, aktivně nebo passivně, poměr města Olomouce k biskupovi z velké části jest dán poměrem jeho k olomouckým jesuitům a jejich koleji. Že tento nebyl příliš přátelský, je samozřejmé. —

Olomouc a jesuité.

Obec sama značnou měrou evangelická, zvláště představiteli městské správy, musela se stavěti proti jesuitům, brániti vzrůstu koleje. neboť zájmy hmotné i ideové se křížily, školy, jejich téměř hraničily, domy sousedily. Pokud ovšem úřední styk byl nevyhnutelný, rektor Hurtado Pérez jedná s radou města vždy jen písemně, nikdy osobně.⁴⁵⁾ Biskup sice prohlašoval, že založení koleje a škol jesuitských v Olomouci jest i městu k velkému prospěchu a užitku, ale přece svědčí spíše o špatném ještě pochopení situace než o skutečném příznivém stanovisku města k jesuitům, když řádový visitátor Nadal r. 1566 referoval generálovi do Říma, že nejen biskup a klerus, ale i město je To-

⁴⁴⁾ Willibald Müller, *Geschichte der königl. Hauptstadt Olmütz von der ältesten Zeit bis zur Gegenwart*. Wien-Olmütz 1882, str. 115.

⁴⁵⁾ Navrátil, *Jesuité* str. LIV.

varyštvu velmi nakloněno a přeje si založení koleje.⁴⁶⁾ Ve skutečnosti bránilo se příchodu a usazení se jezuitů ve svých zdech téměř od první chvíle, kdy plán na jejich povolání se vyskytl. Již odpor města proti zřízení nové školy v klášteře u Všech Svatých jistě více než škole samé platil jezuitům, kteří měli býti pověřeni jejím vedením. Když však Prusinovský záměr svůj jinak přece jen uskutečnil a započal s přestavbou kláštera svat. Františka pro kolej jesuitskou, projevila se nechuť Olomouckých k novému řádu ještě zřetelněji. Nejen že ničím sami k stavbě nepřispěli, ale spíše jí překáželi a zdržovali. Na žádost biskupovu, aby mu prodali cihel, vůbec neodpověděli, ačkoliv šlo také o stavbu městské zdi v těchto místech.⁴⁷⁾ Z toho, že klášter sv. Františka ležel těsně při městské zdi, vznikaly biskupovi vůbec četné drobné spory a konflikty s radou městskou, v nichž se odvolával většinou k císaři jakožto vlastníku městských hradeb.⁴⁸⁾ Podobně učinil biskup tehdy, když chtěl přimět město k tomu, aby postoupilo klášteru malé místo mezi městskou zdí a kolejí, jež chtěl upravit pro rekreaci žáků, kteří právě s tohoto místa byli vyrušováni při vyučování pokřiky a nahlížením zvědavců do oken. Na tomto zdánlivě tak málo významném případě dá se právě ukázat, jak biskup houževnatě musil s městem bojovat o každou píď půdy, doslovně vzato, a jak složité a vleklé bylo jednání i v takové nepatrné záležitosti sporné. Nejprve žádal biskup za svého pobytu v Praze r. 1570, aby císař Olomouckým poslal přípis o ní a zároveň nařídil podkomořímu, by s nimi jednal v této věci.⁴⁹⁾

(Pokračování.)

⁴⁶⁾ Epistolae P. Hieronymi Nadal S. J. ab anno 1546 ad 1577. (I.—IV. Matriti 1898—1905)., I. III. rg. 236, 262. Breve Řehoře XIII. radě olomoucké z r. 1579, kterým chválí blahovůli její ke koleji, vyšlo na podnět jezuitů a sledovalo jen taktický účel, aby rada nečinila překážek novému papežskému semináři, který tehdy v Olomouci byl založen, Navrátil, Jesuité LV.

⁴⁷⁾ Biskup Olomučanům 30./X. 1568, Biskup úředníku Šlechtovi 22./XI. 1568. — Navrátil, Jesuité str. 45—46./6.³. Prusinovský chtěl od nich koupiti r. 1568 80.000 a r. 1569 150.000 cihel.

⁴⁸⁾ 18./IV. 1571 žádá biskup purkmistra a radu, aby nová zeď u sv. Františka mohla zasahovati do domů sousedů Macáka a Tannera. Navrátil l. c. str. 111—112. Téhož roku překáželi Olomučtí dělníkům v kladení dešťových a stokových žlabů. Biskup žádal samého císaře, aby žlaby tyto mohly býti vedeny skrze parkán v městské zdi. Biskup císaři 28./IX. 1571, Navrátil, Jesuité str. 121—122. Později stěžovali si Olomučtí biskupovi, že jebo dělníci boří zeď městskou a překáželi jim v práci. Biskup odpověděl, že běží o zeď klášterní a nikoliv městskou a osobně na stanoviště chtěl zástupcům města vysvětliti nedorozumění. Olomučanům 4. a 5./VI. 1572, Navrátil l. c. str. 127—128/8³.

⁴⁹⁾ Žádost dodána v Praze 21./IV. 1570, Navrátil l. c. str. 57—58.

Účast Minoritů na boji Ludvíka Bavora s papežem Janem XXII.

P. Dr. Jan Kapistran Vyskočil, O. Fr. M.

(Pokračování.)

II.

Jak dochází ke stykům Ludvíka Bavora s Minority.

Tážeme-li se nyní, jaký vzájemný vztah mohl se utvořit mezi Ludvíkem a Minority za takových poměrů, možno předem říci jen tolik, že musily obě strany bojující tehdy proti Janu XXII., v němž tehdy representováno bylo papežství, splynouti v jednotný šik, že musily se dříve nebo později nějak sblížit. Jde však o to, kdo koho více potřeboval, kdo z obou mohl druhému více přispěti. Byli to Minorité, kteří Ludvíka potřebovali, nebo Ludvík potřeboval více Minoritů k boji svému? Jistě bude též ten, kdo více pro své plány druhého potřeboval, kdo mohl přispěním druhého sám sesílit, též tohoto vyhledávat. Pokusím se o to, abych na událostech se sběhnuvších ukázal, kdo byl ten, kdo pomoci potřeboval a proto jí u druhého vyhledával. Na prvý pohled nelze ještě ani z událostí, které už známe, jak se staly, říci prostě buď jedno nebo druhé, nýbrž spíše třeba jest rozlišovati jednotlivé detaily. Dle nich také pak možno nám poznati, jak daleko mohli Minorité míti vliv na věci císaře Ludvíka a jak daleko jejich vlivy nesahaly.

1. Appellace Sachsenhausenská.

Ludvík po prvním procesu, vydaném proti němu 8. října 1323, nachází se ve stísněné situaci. Protivníci, zvláště rakouská strana, se snaží tohoto procesu využití proti Ludvíkovi, a spojenci dosavadní ochabují. Ludvík posílá poselstvo do Avignonu, aby mu vyprosilo lhůtu, patrně aby mohl mezitím sehnati pro sebe spojence a posílení. Moc císařskou proti papežským pretencím hájiti bylo tehdy nepopulární; moc císařská byla již dávno považována za vasalství papeže. Zatím však se sběhly události neočekávané, že totiž titíž Minorité, pro které papeže napadl v Norimberské appellaci, ocitají se ve zjevném boji s papežem, a to pro otázku, které Ludvík daleko lépe mohl použiti s Minority proti papeži než předešlé proti papeži a Minoritům. Přirozeně se Ludvíkovi nejedná o spor ideí, ani o jejich hodnotu, nýbrž aby pro politické posílení své využil tak dobré zbraně duchovní. Nevíme sice pro nedostatek zpráv, kdy došlo k prvním stykům osobním Ludvíka s prvními Minority, ale přirozeně podklad zde

byl a půda připravena, ale Ludvík, chtěl-li začít boj energicky a učinit větší útok na papeže, musil si spojení Minoritů sám ve svém zájmu přát a jeho se domáhati. Již dříve byl jakýsi frater spiritualis, Minorita František z Lauternu, zvaný v listinách papežských de Lutra, proti komunitě minoritské favorisován od biskupa špýrského Emicha a kancléře Ludvíkova Hermana. Několikrát byl Emicho papežem důrazně vyzván, aby Františka zajal a dal dovésti pod bezpečnou stráž do kurie římské.¹⁰⁶⁾ Jest to též důkaz, jak nebezpečnou činnost asi vyvíjel tento spirituál Minorita od komunity dříve pronásledovaný, ale po vypuknutí boje o chudobu Kristovu jistě s komunitou minoritskou za jedno. Papeži zvláště záleží na chycení a bezpečném dovedení tohoto Minority ke kurii papežské. Podobně pozoruhodná jest příčina i výmluva, jaké užil, respektive — vzhledem tehdy k známým asi okolnostem užiti mohl biskup, že totiž nemůže prý Františka poslati bez nebezpečí o svůj vlastní život, neboť Minorité a jejich přátelé jsou příliš mocní. Není proti nim dostatečná žádná stráž. Mají na různých místech cesty v moci. Papež to prohlašuje ovšem za výmluvu; biskup prý jest přece tak mocný, že Minorité proti němu nezmohou ničeho. Ať jest to jen výmluva, přece jest výmluvou, vzatou z poměrů jistě známých a jest zase důkazem, že Minorité tvořili obávanou moc, s níž musel i papež přes svoji energii a bezohlednost počítati. Dále nás zajímá osobnost Františka z Lauternu jen potud, že byl vlastně prvním Minoritou, který byl na straně Ludvíkově, respektive jeho důvěrníků: biskupa Emicha a kancléře Ludvíkova Hermana. Už v appellaci Norimberské, jak pravděpodobně odůvodňuje Preger¹⁰⁷⁾, použili oba, biskup Emicho a Hermann, Františka a jeho nenávisti proti komunitě a papeži. To byl tedy už první styk s Minoritou. Mezitím nenávist potulného spirituála ke komunitě minoritské, která jej ještě roku 1321 pronásledovala¹⁰⁸⁾, se změnila rázem v sympatie, přátelství a spojení, které je táhlo zájmově do jednoho tábora proti škůdci svaté chudoby Kristovy i řádu. Ludvík a jeho přátelé poznávají v Minoritech

¹⁰⁶⁾ Dva listy papežské, aby byl František de Lutra pronásledován, otištěny v Oberbayer. Archiv I. str. 66. totiž ministru a kustodovi provincie hornoněmecké a druhý třem kurfirstům duchovním a biskupu Špýrskému. Papež musel opětovati rozkaz důrazněji, zvláště biskupu Špýrskému u něhož František byl. Viz u Abhandl. d. hist. Cl. 3. bayer. Akt. d. Wissen. svaz. XVI. Abt. II. str. 143 etc. a str. 221. č. 67. a str. 232. č. 88.

¹⁰⁷⁾ V Abh. d. bayer. Ak. XVI., II. 151.

¹⁰⁸⁾ Žaloba guardiána minoritského ve Špýru proti Františku de Lutra ze dne 21. února 1321.

Viz v Abh. d. bayer. Akad. etc. I. c. str. 221.

proti papeži rozjítřených mocnou oporou. Proto již druhá *apellace* Ludvíkova daleko obšírnější a slavnostním způsobem vydaná v Sachsenhausenu¹⁰⁹⁾ zastupuje zájmy minoritské proti papeži. Bylo by obšírným zase se zabývatí podrobným rozbořem celé *apellace*, abychom rozeznali, co jest krokem, pochodicím od Minoritů a při čem účinkovaly jiné osobnosti než Minorité. Nám dostačí, že z pochodu celého děje a myšlenkových ideí jde logická nutnost, že Ludvík potřeboval zájmů minoritských pro posílení své posice. Že v pozdějších prokuratoriích z roku 1336¹¹⁰⁾ a dále se Minoritů a jejich theologických názorů zřiká, jakoby s nimi neměl nic společného, jakoby dokonce do Sachsenhausenské *apellace* jakýmsi podvodem buď se strany Minoritů nebo snad jeho notáře Oldřicha Wilde¹¹¹⁾ byly vsunuty, to vše na věci nic nemění. Ludvík nepotřeboval se ideově spojovati s myšlenkami Minoritů, dostačilo, když za daných okolností dovedl použití zbraně, která se mu poskytovala proti protivníku, který jemu přece nejvíce těmito zbraněmi škodil. Za doby prokuratorií byla situace docela změněna. Ostatně že Ludvíkovi věci minoritské byly opravdu zbraní proti papeži, o které věděl a na kterou také počítal, ať již s ní v duši tehdy nebo potom třeba nesouhlasil, jde jasně ze samých slov Ludvíkových, která jsou obsažena v dekretu v Pise vydaném 28. prosince 1328, ovšem pod datem z 18. dubna v Římě. Tam vytýká papeži Janovi, že jest zatvrzelym heretikem; trvaje dále v heresi „post et contra appellationes adversus eum et tam per nos quam per ordinem fratrum Minorum legitime et solemniter ad S. Romanam ecclesiam interjectas.“ Tato slova dávají jasně svědectví, že Ludvík počítal s Minority a používal jejich ideového sporu s Janem XXII.

¹⁰⁹⁾ Kdo měl účast na Sachsenhausenské *apellaci* z Minoritů, zvláště o tom pojednává obšírněji:

Preger v *Abh. d. bayer. Akad. der Wiss.* XVI. II. 138, Müller: *Der Kampf I.* 94 etc., Riezler: *Die liter. Widersachen* etc. Leipzig 1874 str. 73. s. Mussato souhlasí v Boehmer: *fontes I.* 175., Marcour I. c. str. 34 etc. *Apellace* Sachsenhausenská jest složena za účasti Minoritů, kteří zatím přišli na dvůr Ludvíkův a byla vydána Ludvíkem proti procesu papežovu. Zachována jest ve dvou formách a otištěna v *Mon. Germ. LL. V.* v č. 909 a 910. Obšírně o kritice *apellace* pojednal Zeumer: *Zur Kritik d. Appel. L. d. B. v Neues Archiv XXXVII.*

¹¹⁰⁾ *Vat. Akten n. 1841*, dále Höfler: *Die rom. Welt in ihr Verhältnis zu den Reformideen d. Mittelalters* v *Sitzungober. d. phil. hist. Cl. k. k. Akad. d. Wiss. Wien* 1878, svaz. 91., str. 354–5.

¹¹¹⁾ O Oldřichu Wilde *Chronica de ducibus Bavar.* v Boehmer: *Fontes. r. germ. I.* 142. Müller *Der Kampf I.* 89 etc. Marcour ve svém *Excurs II.* 73. Riezler: *Die literarischen Widersachen* etc. Leipzig 1874 str. 25 a příl. III a ve *Forschungen z. d. Gesch.* (1874) str. 3., XIV. 1 etc.

Nezáleží tedy aspoň zde na tom, byla-li do formy *apellace* vsunuta část, jednající o chudobě bez výslovného souhlasu, nebo bylo-li to učiněno kancléřem samým za podnětu minoritského, aneb považoval-li tuto část Ludvík zvláště po změnách posicích okolo roku 1336 jen za „*propositio*“ a ne „*protestatio*“ v užším smyslu, jak o tom mluví obšírněji Müller, Riezler, Marcour a Preger ovšem s různými názory. Názvy tyto zůstanou nám vzhledem k celkovému posudku o účasti Minoritů lhostejnými.¹¹²⁾

Důležitějším pro nás jest ta okolnost, jaké účinky měla *apellace* Sachsenhausenská u dvora papežského. Církevní kronikář Villani vyjadřuje náladu, jakou způsobila, slovy: „*Onde dil detto papa e tutta la chiesa ebbe grande turbazione*“¹¹³⁾ — papež a celá církev byli velmi poděšeni *apellací* Sachsenhausenskou.

Situace politická změnila se ve prospěch Ludvíkův. Všecky snahy sehnati protikandidáta selhaly. Zvláště však těžkou ranou pro papeže bylo obvinění před celým světem, jímž byl prohlášen heretikem ve věci tak populární. Kristova chudoba i apoštolská to jsou věci, které chápal každý, i nejprostší člověk, a které také každému byly něčím posvátným. Bylo velmi dobře použito zmatenosti pojmů praxe a theorie čistě dogmatické. Papež již beztoho známý a dosti neoblíbený pro časté platy, vymáhané někdy dosti pohoršlivě, jest líčen v *apellaci* jako nepřítel chudoby evangelické, jako rušitel tradicí tak posvátných, a k tomu nejnověji posvěcených slavnými bullami předchozích papežů; jest líčen jako pronásledovatel chudých následovníků Krista a jeho následovníka sv. Františka, jako nepřítel řádu. O podrážděnosti dvora neapolského i francouzského papeži nejoddanějších, jsme již řekli dříve. Byl to právě důsledek této *apellace*, která celou žalobu fran-tiškánskou proti papeži a jeho bullám učinila skandalosní *afferou* evropskou. Vždyť i sami Dominikáni pod dojmy prvního rozčilení, které způsobila *apellace* žalobami minoritskými proti papeži, kolísali a ze strachu před veřejným míněním odpírali někde dokonce prohlašovali dekrety papežské.

Mussati, myslím, že vyjadřuje celkem správně situaci, když dokonce mluví, že ten blud nebezpečný nakazil i řád kazatelský, a že mnohé konventy jejich v Benátkách, Padui a Tarvisu tak daleko šly, že si volily bez ohledu na řád ostatní samy své ministry provinciály a generála.¹¹⁴⁾ A ještě roku 1330 papež v dopise

¹¹²⁾ Ibid.

¹¹³⁾ Villani 9, 274. (v *Collezione di storici cronisti Italiani editi ed inediti* 1845.

¹¹⁴⁾ Mussati Lud. Bav. ed Muratori v *Rev. Ital. SS. X. 776.*

z 22. dubna napomíná kapitolu generální, řádu kazatelského v Kolíně nad Rýnem, aby odštěpené bratry snažila se přivésti k poslušnosti a také bludy a herese Michaela Ceseny a jeho následovníků, jak pomocí papežských odpovědí, tak i jinými spisy, snažila se potírati.¹¹⁵⁾ To vše působilo stísněnou náladu u celého dvora papežského, a zvláště Jan XXII. i při své bojovnosti stal se jaksi zamklým a teprv ku konci roku 1324 dne 10. listopadu od vydání appellace Sachsenhausenské vydal obšírnou bullu „Quia quorumdam“¹¹⁶⁾, kde, jak poznamenává vystižně Wadding, nepostupuje autoritativně, sebevědomě jako hlava církve, jak to zvláště u Jana bylo zvykem skoro při všech jiných věcech, nýbrž scholasticorum potius more disputans quam pontificia auctoritate decernens“.¹¹⁷⁾ Bulla obrací se proti určitým lidem, kteří slovem i písmem sami nebo prostřednictvím jiných takových věcí se odvážili a proti těm, kteří je poučili o těch věcech.¹¹⁸⁾

Papež vyvrací aneb snaží se vyvrátiti důkazy větu za větou ze Sachsenhausenské appellace, a to v té části, která pojednávala obšírně o chudobě Kristově a sv. evangelia. Na té části papeži záleželo nejvíce. Ta mu byla nejnebezpečnější. Věc byla tak akutní, že papež uznal za potřebno spíše dokazovati a vyvracet věty svých protivníků, nežli je prostě auktoritativně zavrhovati. Zde byl nejvíce raněn, neboť byl touto částí appellace prohlášen heretikem a nepřitelem církve; před světem byl prohlášen za nepravého papeže, který se právě tím osvědčil jako nepravý papež, jako nepřítel církve svaté, že bojuje proti chudobě Kristově a proti těm, kteří ji následují, totiž Minoritům. Do této doby také spadá též celá řada listů Janových na různé strany: ke kurfirstům, duchovním, ke králi českému, ke královským manželům v Neapoli, ve Francii, v Anglii, a všude se obhájuje z inkřincinací jemu právě touto částí appellace činěných. Píše sice též kurfirstům list z 26. května 1324, v němž reaguje též na výtku politickou a praví, že nechce zničit právo jejich a říše, ale

„Infecit quoque per idem tempus error unus perniciosus et Predicatorum Ordinem. Plerique enim conventuum Veneti ac Paduae et Tarvisii sibi auctoritate quadam potestatem assumserant officiorum, rerum et ministeriorum communium, ut oppressa reliqua fratrum multitudine prelatos ordinis scil. Generales et Provinciales eligi pro suo libitu curarent“.

¹¹⁵⁾ „ut errores et haereres Michaelis de Cesena eiusque sequacium tam per responsiones a pontifice ipsis missas quam per alia scripta confutare ac confundere procurarent“. (Vat. Akten str. 456 č. 1305.)

¹¹⁶⁾ Nicol. Minorita 233: De Controversia paupertatis Christi v Baluze-ho vyd. Mansi III. (z r. 1701—4.)

Extrav. Joan. XXII. 14 c. 5 de verb. sign.

¹¹⁷⁾ Wadding: Annales k r 1223 l.

¹¹⁸⁾ Extrav. Joan. XXII. l. c.

hned poznámenává, že i toto kurfirstům našeptávají „fili iniquitatis sub veste humili religionis exterius gestantes habitum, sed interius a religionis veritate vacui“.¹¹⁹⁾ Byl to vlastně jen podružný důvod listu, který by jistě nebyl stačil, aby papež byl vůbec psal, neboť směrnicí svého poměru k moci císařské i kurfirstů již dávno přímo vyslovil daleko ostřeji a precisněji; ale zde byl hlavní motiv oni „fili iniquitatis sub veste humili“ — totiž Minorité, kteří byli důvodem, proč uznal za potřebno psáti ad captandam benevolentiam kurfirstů a jim podati těšínská jablíčka ujištění, že nechce zničit práva kurfirstů a říše. Věc Minoritů byla před světem křesťanským vyvýšena a tím posílena i věc s nimi se spojujícího Ludvíka. Papež Jan věděl, že největší nebezpečí mu hrozí od Minoritů. Proto mu nejvíce záleželo dáti tomuto řádu vedení papeži oddané. Pro tuto dobu byl papeži Janu na posílení jeho posice zase nevyhnutelně nutný řád, týž řád Minoritů, jenž dosud s Cesenou v čele se stavěl proti jeho dekretům a působil mu takové nesnáze i ve světové politice. Proto musil řád býti přiveden za každou cenu v poslušnost generála papeži oddaného. Než nebylo to tak snadno oktrojovati řádu jiného generála bez volby nebylo na ten čas a v té situaci možno.

2. Spojení Ludvíka s Minority.

Celý řád ještě na kapitole v Bologni roku 1328 i u přítomnosti papežského legáta a proti zřejmému přání Janovu volil znova jednohlasně Cesenu. Tím byl Cesena posílen a podal tak ostrou obhajobu chudoby. Kristovy u přítomnosti samého papeže, ač to byla věta již zavržená.

Bylo tedy třeba tohoto buď přinutiti „ad saniolem sententiam“ nebo jej odstraniti. Cesena však byl velmi oblíben nejen v řádě, nýbrž i u dvora královského v Neapoli. Královna Sancia dlouho i potom nemohla se spřáteliti s jeho nástupcem Geraldem a měla v úctě Cesenu i potom, když byl vyloučen z řádu a církve, i když jej už pak nemohla hájiti. Situaci tuto a snahy papežovy současně vystihuje kronikář, když praví, že papež, aby Minority snadněji a pohodlněji pohnul „ad adstandum et consentiendum sibi“, vypisoval kapitoly generální na místech bližších své residenci „ut eos ibi minis et terroribus in praedicta quaestione ad suae positionis asreccionem retorqueret.“¹²⁰⁾ Dosud byl Cesena

¹¹⁹⁾ Preger v Abhandl. etc. XVI. II. 152.

¹²⁰⁾ Joh. Vitoduron v Arch. f. Schweizerische Geschichte I. (1856) str. 84.

a rád za jedno. Papežovy snahy přiměti zástupce řádové k poddajnosti vyjadřuje týž kronikář slovy ,která jsou sice přehnána, ale prozrazují jistě námahu Janovu, aby po dobrém nebo i po zlém změnil situaci v řádě.¹²¹⁾ Dosud papež nemohl zakročit. Rád byl příliš mocný, aby snad mohl jej měniti nebo dokonce rušiti pro neposlušnost; tak radikálně zasáhnouti bylo nemožno. Papež by tím zasadil sám sobě největší ránu, neboť hlavní oporou centrální moci církevní byly právě mocné a populární řády žebřavé; v první řadě to byli Minorité.

Cesena byl internován v Avignoně. Situace proň byla velmi zlá. Věděl o obtížích papežových; věděl, jak mnoho záleží papeži, aby dal řádu novou nejvyšší hlavu. Podaří-li se mu získati kapitolu řádovou, která dosud byla oddána Cesenovi, pro volbu sobě oddaného generála, ztratí význam odpor jeho i jeho přívrženců; přestane také odpor řádu a odpor se omezí již na několik členů, kteří pozbudou řádové popularity a osud jejich bude podobný jako jiných heretiků a ekommunikovaných. Cesena tedy věděl, jak osudným by byl každý nerozvážený krok, který by byl učinil o své újmě proti papeži; rád minoritský byl přece řádem církevním, jenž při vši populárnosti své chudoby, jako znaku následovníků evangelického života, musil přece zůstatí spojen s moci papežskou. Proto hledal Cesena intervenci všude jinde, než u Ludvíka, církvi zavrženého, jako ochranu proti pronásledování papežovu. Obrátil se v první řadě o pomoc a intervenci ke králi francouzskému, aby pod jeho ochranou mohl dále vésti generalát řádu. Ale papež dovedl zvrátiti přízeň královu i královny, takže oba královští manželé ujišťují papeže, že nepřátelé papežovi a církve svaté budou i jejich nepřátely.¹²²⁾

Cesena zúmyslně nehledal a také s počátku nechtěl hledati Ludvíka jako spojence. Důvody k tomu měl závažné. Předně moc Ludvíka jako císaře byla již dávno pobledlou a mocí jen zdánlivou; proti mocnému papežství, s nároky dokonce Jana XXII., bylo císařství mocí úplně podřízenou. Ludvík sám i jeho osobnost nikterak nemohla získati sympathie. Byl stále závislý a odkázaný na pomoc tolika různých a různorodých činitelů. Z počátku podepírala jej jen moc Lucemburská, jejíž byl pouhým exponentem. Po bitvě u Mühlendorfu přidávali se k němu některá knížata, ale zase následkem prvých procesů proti němu vypsaných a vyhlašovaných opět ztrácel sympathie, zvláště když jej okolnosti

¹²¹⁾ *Maxime autem papa infestus supra modum durus fuit praelati et praesidentibus capitulum et capitibus ordinis fratrum Minorum, videlicet generali et sibi cohaerentibus in Avinione degentibus*. J. Vitodur I. c. 87

¹²²⁾ Raynald k r. 1328, 64. Müller I. str. 208.

nutily k podmíněčné abdikaci v Ulmské dohodě. Brzy k němu se obracely zraky Ghibellinů italských: Visconti, de Este, Castruccio. Ale spojení s těmito prokletými nepřátely církve už od dob Klementa V. činilo Ludvíka v očích Cesenových a řádu Minoritů ještě méně hledaným. Musil se právem Cesena obávat, že by nerozvážným útekem k Ludvíkovi, nyní zjevnému nepříteli církve, popudil proti sobě celý řád, který mu byl dosud oddán a jej ctil jako bojovníka za svatou věc řádu. Útekem k Ludvíkovi stával se Cesena odpadlíkem od řádu a jeho věci, i od svaté církve. Musil se tedy právem obávat, že bude řádem sesazen a z řádu vyloučen. A jaké výhody mohlo poskytnouti spojení Ludvíkovo? Ludvík byl znám z dřívějška jako nepřítel řádu. Ale to by nyní nic nevadilo, vždyť se nyní Ludvík v appellaci zřejmě zastal věcí minoritských před celým světem a uvedl papeže do tísně. Ale Cesena věděl, že to není moc Ludvíkova, která papeži způsobila nesnáze. Ludvík proti Janu XXII. politické moci neměl a duchovní moc proti papeži byla vypůjčena od Minoritů. Vědělo se dále dobře, že ne Ludvík a jeho aspirace císařské jsou předmětem služeb ghibellinských, nýbrž jen a jen jejich osobní choutky a zápasy. Vždyť tak silná osobnost jako byl Jindřich VII. v postoji dříve velebného císaře a knížete míru stal se posléze jejich loutkou, což teprv nepatrný, proti němu zjev osobnosti Ludvíka, jehož souvěký kronikář trefně charakterisuje těmito slovy: *aquilam grandem volantem tarde, denique et stultum sapientem, desidem, curiosum.*¹²³⁾

Byl Ludvík vlastně již při volbě své bez osobních aspirací; byl exponentem cizích zájmů, strany to lucemburské, a tak jej vidíme vždy více pod vlivem jiných, než ve vlastní iniciativě. Takový císař nemohl imponovati něčím, co by mohlo k němu táhnouti, co by mohlo mít záruku, že bude pevnou oporou proti tak mocné a cílevědomé moci papežské, zvláště v osobnosti Jana XXII. Spojením s Ludvíkem nemohl řád získati, nýbrž spíše ztratiti. Ludvík nebyl spojencem, který mohl pomoci, nýbrž spojencem který sám pomoci potřeboval a dle toho zařizoval své plány. Ludvík mohl býti jen útočištěm v nouzi, kde již nebylo viděti jiného zbylí, nežli státi se exkommunikovaným heretikem, ale nic více. To vše bylo Cesenovi dobře jasno. Cesena mimo to znal celou náladu, která zavládla od vstupu Ludvíka do Italie až do jeho neslavného odjezdu z Říma. To, co Ludvík ovšem zase jen z návodu jiných podnikl, musilo působiti odpor a zděšení v každé duši tehdejšího věku. Vždyť i Ludvík sám hrozil se s počátku

¹²³⁾ Böhmer fontes IV. 187. Matheus Newb.

theorie, již praxí v Římě při korunovaci uskutečňoval. Theorie ta, jež vyvrcholila paduanského, zvané „Defensor pacis“, zavrhovala dokonce Božské ustanovení viditelné hlavy církve. Petr dle ní neměl přednosti, než jen jako starší z apoštolů. Dle ní sluší světskému zákonodárci, císaři, jenž ovšem jest křesťanem, aby dokonce ustanovoval biskupy i papeže a je soudil. Má právo svolávat sněmy církevní a je řídit. Dekrety papežské nemohou dle ní vázati ve svědomí, leč jen dostane-li se jim sankce císařské. Neobmezená moc papežů jest hanebnou smělostí. Tato theorie, ač v ní byly myšlenky, které ovládaly ještě císaře Hohenštaufské a které v praxi prováděli kdysi i nejzbožnější císařové, jako Ottové, Jindřich II. a III., byla nyní teorií, která i Ludvíkovi musela zdáti se bezbožnou. Proto dobře poznamenává kronikář, že Ludvík svolav své právníky, shledal toto učení jako „persnasionem pestiferam et profanam, cui si aquiesceret, eo ipso viam papae, per quam contra ipsum procederet, aperiret, jureque imperii se privaret.“¹²⁴)

Když sám Ludvík i jeho okolí se zhržilo bezbožnosti této theorie, čím více bezbožnou musela býti Cesenovi a jeho řádu? Proto s počátku Ludvík nedopouští, aby Marsiglius a jeho soudruh Johannes de Jandum nějak uplatňovali své theorie. Kronikář dokonce charakterisuje odpor okolí Ludvíkova tím, že praví, že Ludvíkovi bylo raděno, aby tyto nešlechetníky potrestal za jejich bezbožnosti. Ale Ludvík prý je přijal na milost jako úbohé uprchlíky, kteří k němu berou útočiště. Jistě v tomto okolí Ludvíkově uplatňovali zvláště svůj hlas ti Minorité, kteří již s ním skutečně byli spojeni před útekem Cesenovým. Kdo byli těmi Minority, jest sporné a věc nemá pro nás prozatím významu. Ale tolik možno říci, že Ludvíkovi asi šlo hlavně o to, aby celý řád se postavil za jeho požadavky politické, jako on v apellaci postavil se za idee františkánské. A proto musil se již z ohledu na řád, kterému přece byl papežský primát v církvi svatým a nedotknutelným učním, k theorii tak profanní a revoluční, jako byly idee uprchlých profesorů pařížských, při nejmenším chovati zdržlivě. Teprv později věci obrátily se k lepšímu pro profesory pařížské. Příčiny asi byly hlavně dvě. Předně Ludvík nemohl se dočkatí toho, aby celý řád oficiálně přidal se proti Janovi na stranu jeho, jako císaře. Ti, kteří u něho byli, byli jen ubozí uprchlíci, kteří na svou pěst učinili další krok než řád. Řád sám podivuhodným pro Ludvíka způsobem se držel papeže a zvláště též dožadoval se

¹²⁴) Contimat. Chron. Gerardi († 1271) de fracheto et anonymi eiusd. oper. v Recueil de Hist. d. Gaules et de la France XXI. 68. Paris 1855. (Rer. gallic. et francicar. S. S. Paris 1855.)

přízně úhlavních nepřátel Ludvíkových, vedle papeže totiž dvorů anjouských. Věděl bezpochyby o intimních stycích, které měli spolu dvůr krále Roberta a představení řádu, zvláště „Michael Cesena. Robert i jeho manželka, král i královna francouzští posílali papeži přípisy ve prospěch Minoritů. To bylo Ludvíkovi sice znakem, že Minorité mají veliký vliv a moc, ale že on, Ludvík, jest ponecháván stranou nepovšimnutý, kdyžťe on to byl, který se ať už z návodů u něho dlicích Minoritů, ať už o své újmě celou osobou a důstojností císařskou postavil za ideové požadavky Minoritů. To jej asi rozlaďovalo a naplňovalo k Minoritům nedůvěrou, takže při nejbližší příležitosti odklonil se od jejich zájmů k zájmům čistě politickým, ale zase spíše cizím než svým. A to bylo druhá příčina, která jej pohnula přikloniti se k „bezbožným“ profesorům pařížským a státi se sám s nimi „bezbožným“.

3. Ludvík a Minorité v Itálii.

Začátkem roku 1326 v lednu, tištěni příchodem vévody kalabrijského do Florencie, Ghibellini, italští — Visconti, Castruccio a jiní — odeslali posly do Německa, aby pohnuli Ludvíka k jízdě do Itálie.

Villani praví zřejmě, že úmysl jejich byl, aby mohli odporovati síle vévody kalabrijského a vojsku papežskému, jež bylo v Lombardii. Měli pro Ludvíka veliké sliby. Slibovali pomoc vojenskou i peněžitou, a zapřisahali jej, aby nemeškal a ihned se vydal na cestu do Říma. Villani mluví o sumě, slíbené Ludvíkovi, ve výši 150.000 zlatých, jakmile bude v Miláně;¹²⁵⁾ suma to velmi značná na tehdejší poměry. Ludvík, podněcován jednak vlastní ctižádostí po velkých věcech a lákán sliby, v Tridentě slavnostně přislíbil, že se vydá neprodleně na cestu bez předchozího návratu do Německa. Bylo to velmi odvážné, ba lehkomyslné a nerozumné od Ludvíka, když ve všem vyhověl žadatelům italským, když nepostřehl, že se jim jedná jen o ně samy, nikoliv o něj. Nerozumným to bylo odvážit se s hrstkou vojska: sto rytířů jej provázelo do Tridentu;¹²⁶⁾ dokonce francouzský kronikář mluví jen o 20 jezdcích.¹²⁷⁾ Byl tedy úplně odkázán na slib italských straníků, a tím jako obyčejně stává se nástrojem cizích plánů. K tomuto plánu italských intrikářů vedla jej jeho ješitnost a ctižádost, a touha po velikých činech, jichž nebyl schopen.¹²⁸⁾

¹²⁵⁾ Villani: *Historia fiorentin* v Muratori. R. ital. SS. XIII. 610.

¹²⁶⁾ „cum centum militibus“, z toho jeden rukopis udělal „centum milibus“ — což Muratori do textu přijal.

Villani 10, 18 udává 600 rytířů v Müller: *Der Kampf etc.* 167, pozn. 1.

¹²⁷⁾ Contin. Guill. de Nang. II. 82 v Recueil etc. XX. (Paris 1840).

Přemluven italským poselstvem, zlákan velikými sliby a puzen vlastní ctižádostí, vydal se na cestu. Na vojenském tažení přidávaly se k němu čtyři ghibellinské, které rozmnožily počet jeho bojovníků tak značně, že dobýval nečekaných úspěchů. Severní města italská otevírala mu brány jedno za druhým. Brzy byla celá severní a skoro celá střední Itálie v rukou Ludvíkových. Mocná opora papežských, Florencie, byla v nebezpečí. Řím po krátkém váhání vzdává se Ludvíkovi, a Ludvík jest vítán s jásotem jako císař z vůle lidu římského. Korunu císařskou přijímá i s manželkou svojí z rukou zástupce římského senátu: Sciarry Colona a tří jiných senátorů. Zde stává se Ludvík úplně hříčkou italských ghibellinů; jest korunován těmi, které pověřuje tou funkcí římský senát. Dne 18. dubna 1328 vydává dekrety, v nichž formulovány jsou v celku požadavky ghibellinů. Jmenovitě vytýká Janovi zločiny politické, simonii a nespravedlivou rezervaci beneficií. Vytýká zvláště, že proti rozkazu Božímu nesídlí v Římě. O heresi, o chudobě Kristově, zmiňuje se jen mimochodem. Prohlašuje jej zbavena římského biskupství i papežství a všech beneficií, a slibuje opatřiti nového papeže z vůle kněží a lidu římského.

Papežem je zvolen nepatrný Minorita Pietro Rainalducci de Corbara, jenž si dává jméno Mikuláš V. Jest to ubohá kreatura, jemuž uloženo, že z Říma nesmí se vzdalovati, ač potom hned táhne s Ludvíkem na sever, a brzy po odchodu Ludvíkově se vrhá k nohám Jana XXII. jako kající. O událostech těchto vypravuje Villani, jenž s rozhořčením zvláště odsuzuje tu událost, že tento proklatý Bavor, jako žádný císař před ním, dal se korunovati císařem způsobem docela civilním, totiž od laiků, zástupců římské komunity.¹²⁹⁾

To bylo něco neslýchaného, ale Ludvík ovšem měl na této blasfemii málo viny, neboť byl hříčkou svých italských spojenců.

V kronice t. zv. Jana Minority se výstižně praví, že byly rozpaky mnohých při tom, kterak může císař vynésti nadřecený rozsudek — totiž sesaditi papeže — a zvláště, poněvadž pravomoc kleriků jest od pravomoci laiků rozdílná; a tu bylo prý mu odpověděno, vlastně rozhodnuto „a prudentibus et jurisperitis“ (Marsiglio de Padua et Joannes de Jandum!), že to právem může učiniti i má, a uvádí dokonce doklad ze Sum. Can. XXII. q. 5. c. Principes“ z Isidora Glosy ord. ^{129a)}. Tyto pochybnosti byly

¹²⁸⁾ O této ješitnosti a ctižádosti svědčí Ludvíkův list k tchánu jeho Vilému, hraběti hollandskému, kde jej žádá o pomoc k cestě italské, kterou podniká prý, ad exaltati onem nostri nominis . . . et ad imperialia diadema nota assumenda“ — v Boehmer: Fontes I. 197 (Briefe Ludw. d. B.).

¹²⁹⁾ Villani 10, 54 v Muratori R. Ital. SS. XIII. 242.

bezpochyby zdviženy od Minoritů, kteří u Ludvíka byli, ale též pochybnosti měl jistě Ludvík. Poslední lze souditi z dřívějšího chování jeho k pařížským profesorům a z celé mentality německého okolí Ludvíkova. Kdo byli ti „prudentes a jurisperiti“, možno souditi předně na Marsiglia z Paduy a Jana z Jandumu, ale zvláště na Ghibelliny italské, kteří svým radám dodávali důrazu vojenskou a hmotnou pomocí, na níž byl Ludvík v Itálii zcela závislý. Jejich návodem odklání se úplně Ludvík od dosavadní tradiční úcty před posvátností koruny císařské, kterou měli předešlí císařové, kteří ke korunovací své, nemohli-li jinak, dali zvoliti aspoň vzdoropapeže. Zde Ludvík stojí úplně na půdě názorů Marsiglia „Defensor pacis“ a italských Ghibellinů. Jejich ideálem bylo již dávno císař z vůle ne papeže, ale římského lidu dle vzoru imperátorů kdysi starořímských. Tím se Ludvík musil úplně odkloniti od ideí minoritských,¹³⁰⁾ které byly na půdě docela středověké zbožnosti, kde císař byl ctitelem a obhájcem církve Kristovy a Jeho evangelického života.

Přece však Ludvík aspoň tolik prosadil pro všechny možné případy, aby aspoň zvolen byl nový papež, a to z řádu minoritského. Tím byla dána zklamaným Minoritům, kteří u Ludvíka dleli, ubohá náplast na jejich těžkou ránu. V Ludvíkovi viděli nyní nejen nepřitele Jana XXII., nýbrž přímo pohrdatele posvátného imperia a posvátných všech tradic s tím spojených. Sesazovací proces a inscenovaná exekuce s udělanou loutkou „knězem Janem“ byla jen směšná ceremonie, kterou nikdo ani vážně nebral; neboť skoro téže doby, kdy prováděna exekuce s loutkou, syn Štěpána Colony přijel do Říma a před chrámem sv. Marcella před více než tisícem lidí prohlásil bez překážky procesy Jana XXII. proti Ludvíkovi. Zpráva o tom roznesla se bleskurychle po celém městě, ale stihatelé odvážlivce nedopadli.¹³¹⁾ Blýskavé slávě Ludvíkově bylo v Římě brzy konec. Lid římský zrovna tak, jak se pro Ludvíka rozhodl a jej uvítal, tak brzy se od něj odvracel. Zřejmé reptání, ba dokonce bouře nevole a přímá revoluce proti novému císaři a jeho papeži se rozpoutala zvláště po smrti nejstatečnějšího z Ghibellinů Castruccia, který se ostatně již dříve s Ludvíkem skoro rozešel.

Za potupného volání lidu „heretik“ a „exkommunikovaný“, ba pronásledován házením kamení skoro utíkal císař i jeho papež

^{129a)} v Mansiově vyd. (Baluze) III. 243, též Boehmer Fontes IV. 590—1.

¹³⁰⁾ srov. Altmann: Der Römerzug L. d. B. Berlin 1886. str. 93 etc.

¹³¹⁾ Ibid. v Muratori R. H. SS. XIII. 643.

: srov. Altmann: Der Römerzug L. d. B. 94, Berlin 1886.

z nevděčného města.¹³²⁾ To vše nebylo jistě tajno Ceseny, dosud generála řádu minoritského. Věděl, že stranictví Ludvíkovo mu ničím nemůže prospěti. Ale osud jeho osobní stával se den ode dne hrozivější. Nebezpečí hrozilo čím dále tím více. Věděl, že Jan bude jej nutiti všemi prostředky tehdejšího práva trestního k odvolání odvážných sentencí řádové kapituly v Perugii. Proto se odvažuje posledního. Po marné intervenci královského dvora francouzského odhodlává se Cesena na nejisté spojení s Ludvíkem, vlastně již jen na útěk k Ludvíkovi.

Ve vědomí, že spojuje se s proklatým nepřítelem církve, který se odvážil dokonce i posvátný úřad korunovace profanovati světským obřadem, prohlašuje hned v Pise před svědky, několik dní od té, co přistál v Janově z Avignona a pak v Pise, kdež tehdy Ludvík meškal, vydává list¹³³⁾ k celému řádu, v němž omlouvá svůj krok. Jest to tedy známka zřejmá toho, jak nerad Cesena spojoval se s Ludvíkem a jakého nebezpečí se mu bylo obávati. V listě mluví o pohnutkách, které jej nutily opustiti papežský dvůr a prchnouti k Ludvíkovi. Byl to předně strach v nebezpečí života, když by neodvolal. Dále mluví o nenávisti, kterou vůči němu prý se papež netajil a posléze aby mohl uveřejniti apelaci řádu od papeže k církvi. Byla prý to jen horlivost jeho ve víře církve katolické a oddanost k řádu, jehož hlavou dosud jest, a dále praví, že to učinil jen na radu zkušených a dobrých příznivců řádu.¹³⁴⁾ Dokonce kronikář řádový snaží se ještě dále omluviti útěk svého generála tím, že poznamenává, že Cesenovi sám král francouzský poskytl pomoc při útěku z Avignonu.¹³⁵⁾ V jiné recenzi listu z Pisy Michaela Ceseny, datovaného 9. června 1328, který se uvádí v první polovici kroniky pod jménem Jana Minority,¹³⁶⁾ Cesena, se vyslovuje, že právem Božím i lidským jsme vedeni, abychom poslouchali papeže ve všem, ale v tom případě, poroučí-li něco proti Bohu nebo proti tomu, co církví svatou a sv. Otcí ve víře nebo mravech ustanoveno bylo, nesmíme ho poslouchati. Ať jest tato zpráva jakékoliv hodnoty, jistě nám tlumočí snahu Cesenovu i jeho přívrženců a přátel, k nimž autor kroniky

¹³²⁾ Villani 10, 94. *ibid.*

¹³³⁾ Datum listu v Muratori jest 1. července 1328. v Muratori: *Annal. Caes. v. Rer. H. SS. XIV. 1148* a u Mikuláše Minority v Baluze *Miscel III. 244 etc.*

¹³⁴⁾ *Ibid.*

¹³⁵⁾ „cum multis galeatis a rege Franciae sibi destinatis deductus est per mare propera navigatione ad loca sacissima.“ Joh. Vitodur *Chronic. 87.* v Arch. f. schw. *Gesch. I. (1856) 87.*

¹³⁶⁾ Jan *Minorita v Baluze ad Mansi III. 244.*

bezpochyby patřil, omluviti krok Cesenův, nejen jako v tom případě dovolený, nýbrž jako povinnost, kterou jako generál byl povinen.

Již v appellaci své, kterou vydává brzy potom 18. září téhož roku, Cesena obšírně vykládá o celém sporu Minoritů s Janem. Znova vykládá důvody, pro které mu bylo uprchnouti, jak nebezpečí smrti, tak důvody svědomí a rada jiných. Prohlašuje Jana heretikem zjevným, jehož se odřící jest nyní již povinností každého nejen řeholníka, ale i každého křesťana.¹³⁷⁾

Ale appellace Cesenova nebyla jen appellací uprchlíka, nýbrž její myšlenky byly směřodatnými i pro Ludvíka. Ludvík nyní probuzen ze snů prvních slavných dnů v Římě, kde byl oslavován jako vítězný císař, poznal, že byl italskými Ghibelliny pořádně napálen. Jeden po druhém od něj odpadali po smrti Castrucciově a vyprošovali si dokonce u Jana XXII. odpuštění.¹³⁸⁾

Zato v Pise přicházejí noví spojenci, a to velmi významní, totiž vůdcové mocného řádu; sám generál Michael Cesena přichází a nabízí spojení. Ale spojení, které nabízejí přichozí, musí přeměnití celý ideový směr v okolí Ludvíkově. To, co dosud se dalo v Římě, bylo těmto přichozím pohoršením, profanace bezbožných. Ludvík musí přestat býti císařem z vůle lidu dle způsobu pohanského a musí se státi obhájcem pravé víry Kristovy a sv. evangelia a zvláště pokladu evangelické chudoby Kristovy a minoritské. Sesazení Janovo v Římě bylo čestě politické pro Cesenu, nesprávné, vlastně bezbožné. Rozhořčení, kterým Cesena v Pise naplněn byl proti teoriím římských Ghibellinů, a zvláště theoretikům „Defensor pacis“ svědčí ostatně list Cesenův, jímž ještě v pozdější době, kdy přece již byl zjevným heretikem, odmítá předchůzku, že byl spojen s bezbožnými spisovateli „Defensor pacis.“¹³⁹⁾ Též jinak dával Cesena najevo, že mu události římské byly proti mysli.¹⁴⁰⁾ Chtěl-li tedy Ludvík míti spolek s Minority, musil se zase odkloniti od římských ideových předpokladů a připojiti se k zájmům Minoritů, aby i oni v jistém smyslu mohli přijati Ludvíkovy požadavky za své. Než tážeme se, mohli-li Minorité, kteří do Pisy přišli, s takovým důrazem žádati na císaři, aby změnil taktiku svého boje a přešel na pole jejich. Nebyli to již uprchlíci, kteří už neměli rád za sebou? Dosud stál před Ludvíkem ne uprchlík, nýbrž generál řádu, dosud Ludvík viděl v Cese-

¹³⁷⁾ Mansi v Baluze III. 303 etc.

¹³⁸⁾ Raynald k r. 1328, 54–57, Villani 10, 94 etc.

¹³⁹⁾ List Euenův Geraldovi Eudesovi z r. 1332 v prosinci, začínající „Teste Salomone“ viz u Pregera v Abh. etc. XV. II. Beilage 1.

¹⁴⁰⁾ Viz o tom další v Müllera: Der Kampf etc. I. 215 s pozn. 2 a článek téhož autora v Brieger's Z. f. K. G. VI. (63–112) v Gothě 1884.

novi ne ubohého uprchlíka, nýbrž mocného duchovního spojence, který má za sebou celý řád. Vždyť mu jistě z úst Minoritů německých, kteří u něho byli, bylo známo, že Cesena jest oblíbený generál, kterého řád přes vůli papežovu zvolil jednohlasně znova na kapitule v Bologni právě toho roku — 1328, 22. května. Byl tedy Cesena před Ludvíkem v nimbu všeobecné obliby v řádě, za němž řád stojí jako jeden muž a jenž jest miláčkem i samých dvorů papeži oddaných, neapolského a pařížského a kteří za něj budou i lámat kopí. Cesena jistě byl oblíbencem jak řádu tak i dvorů jmenovaných, ale že přímluva francouzského dvora se zhatila, ba dokonce francouzský dvůr se jej zřekl jako rebella, jistě zamlčel a aby před Ludvíkem se učinil ještě důležitějším a mocnějším, jistě dovedl svojí výmluvností vyličiti císaři, jak velikého a mocného spojence v Minoritech těchto a zvláště v něm, v hlavě řádu, získá. Tak Ludvíka donucuje přímo, aby, chce-li spojenectví jeho požívat, změnil vše a dosavadní mentalitu italských Ghibellinů a pařížských profesorů úplně zaměnil za mentalitu minoritskou. Tak došlo k t. zv. proklamaci „Variata“ v Pise z 13. prosince 1328, začínající „Cunctos populo“¹⁴¹⁾ s týmž datem a místem vydání jako „Gloriosus Deus“ v Římě z 18. dubna 1328. Tím se předchozí proklamace císařská v Římě daná prohlašuje jako „non facta“, jako neplatná a přenáší se na idee minoritské do Říma, aby nabyly tím většího světového významu. Řídil se tím ostatně Ludvík vzorem samého papeže Jana, který vydává dekretál „Ad conditorem canonum“, opravený pod týmž datem jako dříve. Ale liší se podstatně od proklamace římské. Již na venek začínajíc obširnou arengou nemá nic společného s římskou „Invariata“ než datum a svědky. Římská má důvody sesazení čistě politické, o chudobě se sotva zmiňuje několika slovy, kdežto tato začíná evangelickými radami, které Kristus dal jako dokonalejší cestu k nebi a vytýká obširně blud Jana XXII. o chudobě Kristově a polemizuje s bullami papežovými, vydanými proti minoritským sentencím.

Müller přichází k přesvědčení, a myslím, že dosti opřenému, že totiž Ludvíkova „Variata“ není nic jiného než zkrácená apelace Cesenova vydaná téhož roku v Pise.¹⁴²⁾

(Pokračování.)

¹⁴¹⁾ Mansi: Baluze III. 310 etc. též nejnověji otištěna v Baluze ed. Mollat: Vita pap. Av. Paris 1921 III. 425 etc.

¹⁴²⁾ Müller: Der Kampf etc. I. str. 314 a příl. 15.

Víra Táborů.

Prof. Ant. Novák. (Pokračování.)

Sledovali jsme tento dlouhý spor o ornáty, ač zdánlivě do monografie našeho druhu nepatří. Ale tato argumentace pochází jako akta předešlého sporu o ornáty od Biskupce. A z tohoto sporu poznáváme theologickou vyškolenost jeho a závislost na Jakoubkovi. Nelze přisvědčiti Nejedlému¹⁵⁷⁾, že Biskupec byl tvůrcem tábořské liturgie. Na Táboře předešla prakse o mnoho theorii. Nesmíme se domnívati, že šli všude za ideálem prvotní církve. Spíše tu působila jakási negativní pohodlnost a pak prostředí. Do pole nemohli Táboři voziti roucha bohoslužebná. Táborita nechtěl platiti knězi za úkon, a proto zavrhl i pohřební průvod. Mnoho v liturgii tábořské se udrželo z dob velkých táborů lidových. Vývoj pokračoval pak radikálně pod vlivem pikartů, jak zejména o Martínkovi máme dosvědčeno. V této podobě zachytil liturgii tábořskou hlavně Příbram v traktátu „Contra 76 articulos Piccardorum“ a pak ve spise „Derŕitibus missae“. Také anonym z Výkladu na Apokalypsu má podobné líčení. Ale tyto obžaloby straníka nelze bez výhrady přijímati pro oficielní táborství, ztělesněné v osobě Biskupcově. Tento musil sice ponechat většinu již zavedených obřadů, ale hleděl je pevně ustáliti a podepřiti argumenty z Písma. Mnoho novot bylo převzato z valdenství¹⁵⁸⁾ a Viklefa. Ve sporu o ornáty, na Konopišti dokončeném, opíral se Biskupec hlavně o Jakoubkův traktát „De ceremoniis“ a historické údaje doplňoval z „Flores temporum“. Hypotézy a smělá tvrzení Nejedlého, kterému v Táborství je vše ideální, odbyl po právu Sedlák.

První formulace víry o svátosti oltární.

Mnohem důležitějším a choulostivějším bodem v jednání byla otázka „eucharistická“. U Zmrzliků se kněží tábořští této otázce vyhnuli, na Pisku také sotva mohla býti projednávána, kdyžte před nedávnem biskup Táborů traktátem proti Kánišovi osvědčoval svou pravověrnost. Přes toto osvědčení, které, jak doznává Biskupec, bylo na něm vynuceno, zvali Pražané Tábořské pikarty, ač tito se proti tomu ohražovali, dokazující, že mezi nimi a výstředními pikarty dlužno činiti rozdíl. Ale ze známých nám traktátů víme, že Táboři se svou pravověrností se příliš chlubití nesměli. Na Konopišti formulovali oficielní vyznání víry nadmíru krotce. Biskupec ve své kronice uvádí jen konečnou formulaci, ke které Táboři s jistými výhradami přistoupili. Ale u Procházky¹⁵⁸⁾ je zachováno 8 článků, které mistři

¹⁵⁷⁾ Dějiny hus. zpěvu 94. (129—167.)

¹⁵⁸⁾ Mírschaunen der böhm. u. mähr. literatur 1784, 268.

pražští formulovali tak, aby Táboři se nemohli vytáčet. Právě se v nich, že ve svátosti Kristus je přítomen jak pod způsobou chleba, tak pod způsobou vína, a je tam přítomen „secundum suam substantiam corpoream naturalem“.

V posvěcené svátosti sídlí plnost božství Kristova, také podstata těla Kristova jest ve svátosti „in quantum corpus et in quantum substantia (non tamen est ibi dimensive) et in quantum substantia sit in se. V takovém smyslu jest Kristus ve svátosti „substantialiter et corporeiter“ non tamen est ibi dimensionaliter seu dimensive extensive. Tato důkladnost není nahodilá. Směřuje proti eucharistickým traktátům tábořským, které již známe.¹⁵⁹⁾ Sedmý článek obrací se proti traktátu Biskupcovu „ad magnificationem“: Kristus, jako pravý Bůh a pravý člověk, může být svým přirozeným a podstatným tělem, kterým sedí na nebesích najednou a zároveň na více místech, od sebe vzdálených a rozdílných — proto také v každé posvěcené hostii, ač tam není roztažitě. Proto má se Kristu ve svátosti vzdávat pocta klanění.

Za těmito články stál autor „Surge domine“ — Příbram. Jakoubek se svou remanencí musil zůstat stranou, poněvadž tušil, že by jí Táboři zneužili ke svým kacířským výkladům.

Proti této zcela pravověrné formulaci postavili Táboři jisté výhrady, neboť otevřeně odporovali si z jakéhosi nátlaku nedovolili.

Nikdo nemá věřit, že ve svátosti pod způsobou chleba skrývá se Kristus „corporaliter, situationaliter et dimensionaliter“, tedy tělesně, bytelně a rozměrně tím způsobem, aby v posvěcené hostii jinde dala se spatřovati hlava, jinde oko, nos, a aby věřící o tomto požívání nemysleli tak, jako oni žáci, kteří odešli od Krista, když jim dával tělo své k jedení, myslíce, že tělo Kristovo má se požívati jako maso ovce, a hltá se tak, jako ryba pohltila Jonáše. To by byl hrubý výklad.¹⁶⁰⁾

Mistři pražští naléhali však na kněze tábořské, aby podepsali prohlášení jejich, což tito konečně učinili s výhradou, že je přiznávají ve smyslu katolickém, prvotní církve a toliko ve správném výkladu termínů. Mistři pražští, kteří z jejich traktátů znali tyto výklady termínů, odepřeli podepsati takové ohrazení, které mařilo celou dohodu. Přece však přistoupili před

¹⁵⁹⁾ Němcův „Cum spiritus veritatis“ a Biskupcův „De 4 modis cosendi.“

¹⁶⁰⁾ Tento výklad Táborů zachytil Chelčický v traktátu „O čtyřech bytech“ a (Nejedlý) Rokycana ho reprodukuje co úryvek traktátu „de non adorando“. (Prameny 128.)

celým shromážděním na dvě formule, hlásající remanenci: Chléb svátostný zůstává ve své přirozenosti chlebem, ač svátostně je tělem Kristovým. Chléb svátostný zůstává v přirozenosti své chlebem, není skutečným tělem Kristovým. Tyto dvě formule mohly skutečně vyhovět oběma stranám, neboť záleželo na jejich výkladu. Pak začala známá hádka mezi Příbramem a Biskupcem o traktáty.

Příbram ve svém traktátu vyčítá kněžím tábořským, že se zúčastnili chiliastického blouznění, že rozhlašovali nejprve konec světa a pak se dali do boje a zapalovali kostely, vyvraceli oltáře, ornáty předělávali na oděv mužů a žen. Také missály trhali, kalichy rozbíjeli a řád mešní co měsíc měnili a také o svátosti oltářní novou víru nyní rozhlašují. A mezi nimi zvláště vyniká Biskupce „pestileus pastor luporum suorum et ferarum agrestium custos.“

Poznámka Příbramova, že Táboři o svátosti oltářní novou víru rozhlašují, potvrzuje, že jsme dobře vročili tábořské traktáty, jichž se to týká: „Cum spiritus veritatis“ od Němce, „De quattuor modis essendi“ a „Ad magnificationem“ od Biskupce. Opět schylovalo se k novému boji. Stranou obou svářících se stran husitských vyrůstal zprvu nestranný pozorovatel, pak ale bezohledný odpůrce obou a vůdce „lidu nového“ — Petr Chelčický.

Petr Chelčický a jeho styky s Táboři.

Styky Chelčického s Táboři a zejména s Biskupcem sahají hodně nazpět, a jsou pro vývoj víry Táborů tak důležité, že jim nutno věnovati zvláštní pozornost. Chelčický měl zejména vliv na vývoj Biskupcův, který v této době reprezentuje Tábor.

Žel, že mnoho věcí není dosud objasněno, ač se touto otázkou zabývalo několik historiků. Řešení této otázky naráželo na velké obtíže pro nedostatek pramenů. Spor točil se hlavně okolo repliky Chelčického, napsané proti Mikuláši Biskupcovi. Šlo zejména o datování tohoto důležitého spisu. Prvně se o to pokusil Goll¹⁶¹⁾ a dosud má jeho vročení repliky do let 1424—1425 nejvíce pravděpodobnosti. Míňení Jirečkovo, který vznik repliky klade do let 1443—45, se neujalo. Větší pravděpodobnost by mělo datování Jastubovovo¹⁶²⁾ který staví se proti datování Gollovu a snaží se v dlouhé studii přesvědčiti řadou argumentů, z nichž však některé byly kritikou zvráceny, že replika patří do let 1431—32.

¹⁶¹⁾ Goll: Č. Č. M. 1881, 12, Quellen und Unters. II. 65.

¹⁶²⁾ Jostubov: Étjudy 185—195.

Nověji se o datování repliky pokusili Bartoš a Sedlák. Bartoš¹⁶³) u příležitosti svého objevu, že známý „táborský“ traktát „O čtyřech bytech“ byl psán Chelčickým, podrobuje podrobné kritice datování Jastubovovo, které odmítá většinou a vrací se k datování Gollovu, opíraje se o důkladné studium všech spisů Chelčického, a hlavně nově objeveného traktátu „O čtyřech bytech“. Rovněž Sedlák¹⁶⁴), použiv nově objevených traktátů táborských, a rozebrav důkladně repliku, klade její vznik do konce r. 1425 neb začátku 1426.

My budeme hleděti k výsledkům bádání těchto tří posledních, a použijeme zmínek z kroniky Biskupcovy, jakož i datování nově objevených traktátů táborských.

(Pokračování.)

Drobné články.

Prof. Jos. Hronek:

Historik František Vacek sedmdesátníkem.

Jubilejní glossa.

Přítel Ant. Stříž mi píše: Náš pan profesor Vacek dovrší 8. října t. r. sedmdesát let! Jest tomu skutečně tak, úřední schematismus arcidiecése pražské to potvrzuje. Poprvé spatřil jsem prof. Vacka jako ordinariátního komisaře při zkoušce z historie na theologické fakultě v paláci Clam-Gallasově. Eminenter dvorního rady prof. Dra. F. X. Kryštůfka nebylo mně tak milé, jako spíše pozorná účast prof. Vacka, jehož historická práce již tehdáž vzbuzovala ve mně upřímný obdiv a úctu. Po letech písemný styk navázán byl, když po prof. Dru. F. Stejskalovi byla mi svěřena redakce Sborníku historického kroužku a od té doby dopřáno mi čísti kalligraficky čistý rukopis Vackův, jenž je naším stálým spolupracovníkem, žel že rozsah našeho Sborníku nedovoluje, aby více prací jeho pojati mohl. Než i při tom je chloubou — bez jakékoliv zdvořilostní nadsázky — malé naší obce církevně historické.

Jaké byly literární počátky Vackovy ukazuje nedoceněná dosud Podlahova Bibliografie české katolické literatury náboženské. Již v prvopočátku patrný sklon k historii, již se věnoval zejména od té doby, co se stal kaplanem v Bubenči a později jako profesor. Jako kněz duchovní správy mohl studovati na filosofické fakultě. Blahověst, Method, Sborník historický, Sborník hi-

¹⁶³) Č. Č. M. 1914 149.

¹⁶⁴) Hlídka r. XXX. 41—48.

storického kroužku a jiné časopisy přináší historické práce Vackovy a brzy na to vycházejí samostatné publikace, jako Církevní dějiny české (r. 1887). Dilem dodnes nedoceneným jsou jeho Sociální dějiny české doby starší, jichž první pojetí vycházelo v Alethei od r. 1897, samostatně v Podlahově Vzdělávací knihovně katol. 1905. Značnou účast měl Vacek i na historických pracích Kráslových. K Tomkovu Dějepis města Prahy vzácného doplnění dostalo se Vackovými „Dějinyami Bubenče, Dejvic, Šárky a okolí (1911 a 1913).

Samostatnou kapitolou pro sebe jest Vackova spolupráce v Časopisu pro dějiny venkova a v Agrárním archivu, v nichž právě nejcennější jsou studie jeho. S upřímnou láskou k věci pojaté „Sociální dějiny“ jeho zde našly vhodné tribuny. A tak vznikají jeho práce „Práva české obce v 15. století“ (1916), „K agrárním dějinám českým staré doby“ (1917—1919), „Emfyteuse v Čechách ve XIII. a XIV. stol.“ (1919—1922), „Soudnictví v Čechách městské a vrchnostní až do 15. stol.“ (1922—1925), „Selský stav v Čechách 1419—1620“ (1927—1928).

Při tom naše čtenářstvo zná prof. Vacka ze studií ve „Sborníku hist. kroužku“ stále uveřejňovaných, zejména jeho Úvahy a posudky o literatuře Svatováclavské (od r. 1925).

Hodnotné a původní jsou jeho recenze, v nichž zaujímá nesmlouvavé stanovisko a proto tím jsou cennější.

V historické obci požívá prof. Frant. Vacek veliké úcty a vážnosti, proto nedivno, že stal se členem České akademie věd a umění a jiných vědeckých institucí, nepřihlížeje ani k tomu, že po zásluze i církevní vrchnost uznala jeho školskou práci a vědecké zásluhy. Místo jeho bylo by na theologické fakultě, aby mohl z bohatých svých zkušeností posluchačům bohosloví podati introdukci do studia dějin církevních. Ale prof. Vacek jest příliš skromným, uchýliv se po středoškolské práci na odpočinek, vzdal se všech poct a vyznamenání, ano zřekl se i členství České akademie věd a umění! Tím větší však úctu a obdiv má od těch, kteří poznali jeho vzácné vědecké snažení. A jestliže vláda samostatného státu československého uctila resortním ministrem jeho práci vědeckou, jest to jen splátka za všecko, co tento vzácný dělník boží ve prospěch historické vědy české vykonal. I my se připojujeme s přáním, abyste ve svém Tusculum, pane profesore, kde skromně a tiše oddán jste jen práci, dožil se ještě mnohých let a obohatil nás svými vzácnými studii.

Kde hledatí sluší tvrz Viklefisko.

Podává Fr. Štědrý:

Sedláček ve svých Hradech, VI., 225., píše:

Léta 1431., v čas postní, ve čtvrtek před hodem zvěstování (Panny Marie), 22. března, hodinu po polední, zbití jsou poraněním střel stateční páni rytíři Jan z Vrabí a Mikuláš, řečený Jinecký, a třetí Beněšek, před tvrzí Viklefiskem sirotkův Knaukových, a ti chtěli útokem zase tvrze dobýti, a tak zbiti.“ Zpráva ta jest z kroniky Bartoška z Drahonic v Pramenech dějin českých V., strana 603. tištěna. O té a takové tvrzi nikde jinde není zmínky, pravi Sedláček l. citato. Zpráva tato také jest neurčitá, že z ní ani dost málo nelze souditi o položení této tvrze, jedině z té příčiny, že se tu připomínají vladykové z Jinec a z Vrabí, z nichž tito mívali statky v Podbrdsku, lze se domnívati, že bývala tvrz tato v Podbrdsku. Nicméně znesnadňuje se pátrání po ní tím, že jméno bývalého majetníka tvrze té patrně je zkomoleno. Obíraje se historií svého rodiště Hostomic, přišel jsem na nejbližší bývalou faru Skřipel, která nyní stala se filiálkou Osova od r. 1741. Tím mne vedla cesta do vsi Osova, kterou jsem našel po prvé 1379 v Emlerových 10 urbářích, str. 337., jako ville cancellarie archiepiscopatus praagensis: Lsstien Chlum, Krzipel, Wyssnowa, Osow, Ostrow, habent 31 hereditates. et predicti homines expaito inclusis delencialibus solnerund 3 sexag. gr. Z této zprávy jde, že dotčené vesnice nenáležely kanceláři arcibiskupské celé, nýbrž jen částí, a to nepatrnou, protože kdyby se těch 31 dědin rozdělilo rovnoměrně na těch šest vesnic, připadlo by na každou ves po pěti dědinách. I šel jsem dále. Bylo-li by možná, vypátrati jednoho spolujeditele Osova. A tu jsem našel v DD. XIX., fol. 404 Ottico de Hlazowicz et Jacobus de Winarzicz conqueritur super Michconem de Chuodkuow et de Ossow. Imposicio 1409. Executor Henricus dictus Sebuszin de Porzejow, a. DD. XIX., str. 217., 1411 7. III. Jindřich, řečený Žákavec z Lažan, pohoní Jana z Hlazovic a Matěje z Bezdědic. Executor Michael de Ossowa. Z těchto dvou záznamů plyne, že Michal Chuodkuow a z Osova byl majitelem Osova, a že asi 1409. již vystavěl si tvrz Viklefisko, a z toho názvu uzavírám, že byl přívrženec Husův, zástance Viklefa. Také nejbližší sousedé jeho, rytíři z Hlazovic, byli přívrženci Husovi, dle zprávy 1422. 5. VIII. Sigmund, král, syny Jiřího a Doudela z Hlazovic, Lauta z Hlazovic, ob heresim bonis privat et bona eorum donat Baworovi ze Švamberka (archiv kapitolní). Zkomo-

lené slovo Kudukocis mám za pravé jméno Michala z Osova de Chuodkuow, et de Wssow. Že již 1431 nebyl Michal na živě, nýbrž že tvrz patřila sirotkům jeho, dobře se shoduje s první zmínkou o něm v r. 1409.—1411. Rytíř Jan z Vrabí, jako příbuzný Zdeslava Tluksy z Buřenic, hejtmana na Karlštejně, seděl bezpochyby v Pičíně, Mikuláše Jineckého neznám, kde by byl seděl, ale poněvadž rod rytířů Jineckých (znaku dvěma sekyrek, jako Vršovci), seděli na blízkých vesnicích jineckých, resp. na Ostrém nebyl Mikuláš příliš vzdálen od Osova. Co pak se týče třetího z rytířů, totiž Beněška, jest to Beňeš z Hořovic, který seděl ve Skřípli 1414., dle DD. 14., str. 83. Děj dobývání tvrze Viklefiska u Osova je samým Palackým ověřen, který praví, že kronika líčí věci skutečně zběhlé, ač kronika Bartoškova zachovala se jen v jediném opisu, a to nehrubě přesném. Kraj podbrdský byl ve válkách husitských povětšinou katolický, jen Osov a Hlavočice byly v rukou Husitů, a jsouce na blízku Karlštejna, dali podnět katolíkům Janovi z Vrabí, Mikuláši Jineckému a Beněškovi z Hořovic ve Skřípli, dobýti šturmem tvrze Viklefisko, který se ale nezdařil a všichni šípy obležených odnesli si smrt. Mám za to, že jméno zpotvořené Kudukoris, sirotků, dobře se dá obrátiti na Chuodkuov v deskách dvorských XIX. 409. se vyskytující.

František Teplý, archivář:

Zápisy ve starém graduálu načeradeckém.

Za pobytu svého v Šebířově u Vožice, při návštěvě p. děkana K. Fischera v Načeradci r. 1894 na jaře, vypsals jsem si z pergamenového misálu farního některé poznámky, pěknou rukou i češtinou do textu vepsané; ne všechny, jen ty, které se úmyslu mému hodily, popsati okres vožický. Asi dvě léta na to, sešed se s p. děkanem ve Vožici, uslyšel jsem, že krásný graduál načeradský, který p. děkan půjčil do Národopisné výstavy pražské, vrátil se domů vybrakovaný. Kdosi vystříhal z pergamenu historické zápisy...

Uveřejňuje svá excerpta, chtěl bych, aby aspoň část poznámek načeradských písmáků pro dějiny toho pěkného kraje se zachovala.

Dědové naši sobě velmi stěžovali,

otcové naši ještě více naříkali:

i my nemůžem' pokoj míti —

Bůh milý ví, jak se s našimi potomky bude díti.

Víra ubita na smrt dnes,
 spravedlnost povržena v pres,
 pobožnosť prišla v svete v prach,
 pokora kričí: ouve, ach!
 Bedlivost se snem zvrátila,
 trpělivost boj ztratila,
 pravdu vítr v nebe zanes'
 věrnosti jsou za mořem kdes —
 spravedlnost kus chleba hledá,
 tyranství na soudu sedá;
 závist, nenávist se zmáhá,
 láska ustydla, jest nahá.

Verše pochází z polovice XVI. století. Za nimi následoval delší zápis latinský, asi nejstarší ze všech záznamů, kterýž písař přeložil r. 1585 takto:

A tento zápis latinský, kterýž jest na druhé straně napsaný, toto v sobě obsahuje: Jména důstojných pánův kolatorův, za jejichžto duše v chrámě načeradském každého dne svátečního modliti se knězi povinni byli. Nejprv za duši p. Přibyslava, za duši paní Vratce (Vratky), za duši p. Přibyla, kterýžto s bratřími vystavěl kůr v kostele, když psalo se léta Páně tisícího dvoustého sedmdesátého osmého.*)

A tento zápis na česko je vyložen k žádosti Jana Čápa, toho času primátora, a maje na sobě toho času úřad purkmistrovský [zároveň], a jest psán ode mně, Václava Smrže, toho času přísežného písaře v Načeradci. Stalo se v sobotu v den sv. Řehoře I. P. 1585. A v jiném misale nachází se toto, že nějaký p. Maršík dva oltáře ze svého vlastního nákladu v kostele jest vystavěl, a rybník hořejší, kterýž nyní slove nad Brusnicí, knězi k užívání a k záduší dal, mlýn a zahradu pro žákovstvo; při tomž vinici, ležící též jest dal. A čtyři trhy v městě času postního (Sic!) a k zlepšení světla v lampě [věčné] jest oddal. A též se nachází v témž misale, že nějaký p. Jindřich dva oltáře v chrámě vystavěl a kapli, kteráž slove sínce Panny Marie, tolikéž jest vystavěl. Ale není zapsáno, kterého léta.

Léta Páně 1620, když Just. císař, bitvu na Bílé Hoře obdržel, maje prý se soldaty zlou pili zabráti chrám načeradský: po-

*) Ves Načerac s kostelem držel r. 1184 Vitek z Načeradce, erbu rúže. V 13. stol. stály zde dvě fary. V jedné měli r. 1359 podací Přibyslav, Heřman, Mareš, Beneš a Vitek z hradu u Vožice, Selmberka. Kůr byl sklenut r. 1378; Jindřich z Selmberka měl podací od r. 1405. Druhá fara náležela kolaturou pánům z Vlašimi.

brány jsou nejdražší mešní roucha a též jeden stříbrný a pozlacený kalich.

L. P. 1639 ve čtvrtou neděli po sv. Trojici (17/7) zloupen chrám načeradský podruhé. Pobráno lidem na tisíce. Vzat druhý kalich od záduší: comandoval těm lidem nějaký Harcfeld (Hatzfeld) od armády JMCské. Léta 1622 vyšel oheň od Matěje tkadlce u potoka, rozhrívajíc žena máslo na salát z nešetrnosti zapálila a shořela všechna ulice jdouce k Vožici a žádnéj se neosazuje (až posavád do léta 1652).

L. P. 1622 od regimentu z Tampíru (Dampier) JMCské lid ložirován do Načerádce, zůstávajíc celá kumpanie silná půldruhého sta koní na quartířích rok bez šesti neděl, na kteroužto sami sousedé načeradští škody s outratami na poručení JMtcké dvamécítma tisíce sečtli a ještě mnohem více s jeden tisíc (škody). Kterak neměla schudnout obec načeradská, když se taková škoda nepřátelská v ní nejednou stala?

L. P. 1631 v outerý po čtvrté neděli po veliké noci (20/5) mezi hodinou dvanáctou a třináctou vyšel oheň od Josefa Smrže jináč od Fridů: od toho ohně všechna dolejší strana až do Marka žida vyhořela, takže skrz velké sucho nic nezůstalo. Nenabytá škoda se lidem stala: ten pak oheň, tak jak se tomu rozumělo, z nešetrnosti domovní jest vyšel. Protož Josef Smrž, ač jemu škoda veliká se jest přihodila, sedmi pohořalým na pomoc sám 6 kop míšenských dal.

Jinou rukou o několik listů záze připsáno: Item l. 1691 vyšel oheň od Jos. Frýda, když prali šaty, z veliké nešetrnosti topivše pod půdou. K tomu velké sucho bylo: shořelo 11 domů největších až po Marka žida.

L. 1632 bylo veliké soužení od lidu vojenského císaře, švédského krále a kurfiřta drážďanského, nejvíce v království Českém: při tom veliké platy.

L. 1634 dne 16. Decembris urozený pan Martin Roubíček z Rosenthalu, toho času primator města Načerádce, jsouce vinný kupec z Prahy jedouc u hospody slova Bethanie z pistole na místě zastřelen: a při tom formanům 18 koní vypřahli a se všim k bíle Hoře nad Prahu odjeli.

L. 1635 vyšel oheň od Nevstávalů: od téhož ohně všechnen Karlov shořel: stalo se to v pondělí po sv. Martině (12/11) na podzim.

L. 1643 na den seslání Ducha sv. (24/5) byl raněn z pistuly urozený a válečný rytíř pan Václav Dvořecký z Olbramovic na Načeradci, Novém Podolí a Šebířově od p. Bouzlava Řísnického a na Říšnici. A to stalo se pro výstaval piva do Sto-

jislavic. Ležice u felčara v městě Vlašimi, v sedmý týden život svůj dokonal. Ten pán chtěl dobře Načeradci učiniti, nerozuměli tomu, neb synkové (měští odešli) a na místě jejich sedláci se usazují.

L. P. 1645 v pondělí první postní (6/3) byla bitva u Jan-kova. Jdouce partaje nepřátelského lidu švédského, vyplundro-ván od nich chrám Páně načeradský, v němž vše pobráno, s čím se potkali. — Ta válka nešťastná trvala 32 léta. A tak Načeradec skrže časté a mnohé hrozné durčczuky k zruiní-rování přišla, že sotva čtvrtý díl sousedův zůstalo. Na světě těžšího není nad válku neb v ní soužení veliká, bída a psota následuje za mnohá léta.

Item l. P. 1652 v úterý po druhé neděli adventní (17/12) mezi 8. a 9. hodinou na noc zamordován v domě farním od nějakého Ronce*) felčara (vožického) p. páter Václav Alexander Blovský, v ten čas děkan načeradský; kterýžto mordýř sám třetí k tomu jsouce (bratr jeho s druhým utekli) po vyjití času právního u Prahy na kolo dán. To se stalo pro peníze, nic však nedostali.

L. P. 1654, 15. Augusti na den nanebevzetí blahosl. Panenky Marie dokonáno dílo při varhanech v chrámě Páně Načerad-ském od slovuťného muže p. Pavla Rosola, měštěnána hor. m. Pražského, nákladem všeho na ně 250 zlatých, na kteroužto však summu od milovníků osadních téhož chrámu Páně dobrým oumyslem dle možnosti jednoho každého pomoc dána byla. Fun-datores toho klenotu byli důstojný kněz Šimon, tehdejší děkan načeradský, Jeronym Smrž a Petr Koukal, sousedé načeradský. (Zapsal) Václav Smrž 1662, 25. Decembris.

L. P. 1661 v pondělí po sv. Havle (17/10) v hodinu na den vyšel nešťastný oheň z nešetrnosti dcery Krištova Vlasáka, sedláka, kterýž ten čas dostal se mezi měšťany na dům jenž slouf Květovský a od starodávna Lašanů, a to od zapálení přediva. Shořelo 7 domů a zámek s chlívý, marštalemi, stodolami. Kdež se se škody stalo za některý tisíc a tak sedlák posloužil svý vrchnosti i svým sousedům. Nejlépe sedláka a cháma ve vsi nechat. Datum (psaní) 22. Dec. 1662 Václav Smrž.

L. P. 1680 šlechetná matrona paní Dorota Jenšíkova, majic svůj díl od statku Jenšíkova ve vsi Daměnicích z dobrý vůle za živobyť svého k záduší načeradskému darovala a odkázala jest jeden špalek včel. Item její syn Václav Jenšík pro bu-doucí památku dal také jeden úl včel.

*) Rousa?

Měli tehdaž všecku českou zem ti najatí (paliči rozdělenou) i jiní jejich pomocníci i židi v tom byli: města městečka páli-li ano i město Vlašim v ten čas měli zapáliti, když z Načeradce šli; ale nemohli již přístupu míti, že již Pán Bůh strach na ně dopustiti jest ráčil. Matyaš Roubíček z Rosenthalu in exilio to psal a poznamenal.

(Zápisu část ukazuje, že francouzští paliči Načeradec zapálili a missal měl Roubíček sebou někde ve vyhnanství, odkudž snad s ním domů se vrátil. V gradualu ještě jmenování měšťané načeradečtí XVI. a XVII. století: Brázda, Koukal, Kuška, Křováček, Nebřenský, Makovský, Výleta, Kasanda, Zemín, Vyšehradský, Jan Drahovzal, Potelný, Hála, Trnka, Šafrata, Štřos.)

PhDr. Jan Muk:

Vilém Slavata o Majestátu a mírovém jednání r. 1646.

Při nedávném jubileu 300 let vydání „Obnoveného zřízení zemského“ vzpomínáno bylo i účasti českých rádců panovníkových na přípravách a vydání tohoto státního aktu; bylo při tom vysloveno i jméno Viléma Slavaty, jenž na rozdíl od svých druhů Lobkovice a Martinice jediný přiložil ruku k tomuto dílu a pomáhal zesilovati moc královskou, spatřuje v ní správně pevnou oporu pořádku a síly, netuše ovšem, že přijdou doby, kdy zájem jeho milované vlasti bude tolik se rozcházet se zájmem toho, kdo bude právě nositelem titulu českého krále. Je známo, jak vřelý byl oboustranně poměr mezi císařem a Slavatou, i pohnutky Slavatovy politiky nejsou nové; dopis, který otiskují níže, nepotřebuje proto po obsahové své stránce komentářů, je psán tak logicky a jasně, že všechny doplňky k němu jsou zbytečné. List však není jen důležitým historickým dokumentem, podávajícím názory prvního státníka své doby: je zajímavým i po stránce formálně-literární, srovná-li se totiž se Slavatovými „Pamětmi“.

Dopis uložený v archivu jindřichohradeckém psán byl Slavatou jeho pomocníku v kancléřském úřadě Jiřímu Adámovi z Martinic, jenž s obsahem jeho seznámiti měl i svého otce, Jaroslava Bořitu. Některá místa tohoto dopisu jeví nápadnou, někde doslovně shodu se stylisací „Pamětí“, jež psal Vilém Slavata v neposlední řadě na popud obou Martiniců a jimž zasílal i koncepty svých pamětí, by opravil v nich Bořita případné omyly. Paměti psal na základě poznámek, jež si v letech 1608—1618 dělal (viz Jireček J. Předmluva k „Pamětem“ I. Praha

1866), je možno, shodují-li se některá místa jejich s dopisem, že poznámky ty, sloužily tedy za pramen i k tomuto listu, nebože psal jej dle „Pamětí“ už hotových, není ale vyloučeno, že v listu Jiřímu Martinicovi máme naopak jeden z konceptů neb doplňků pro „Pamětí“; aspoň poznámka, o glosování listu a jeho navrácení by tuto možnost utvrzovala. Leč ať tomu jakkoliv, dolejší list Slavatův patří jistě k nejzajímavějším z jeho korespondence.

Vysoce Urozený Hrabě, pane pane Ujče,
můj obzvláště velice důvěrně milý!

Služby mý se vším nejlepším od Pána boha vynšováním jsou V. Mti. každého času volné a hotové.

Psaní Vaší Mti de Dato 4 huius jsem přijal, ale dostalo se nejprve do Vídně a odtud v jminulej pondělí při Vídenský poště v Linci jsem je dostal a před mým odjezdem odtud pro jiná mnohá má zaneprázdnění a odpovědi dávání na psaní, která jsem z Prahy a z Vídně dostal, nemohl sem ihned odpověď na psaní V. Mti dáti, odložil jsem to k této příležitosti na šife a poněvadž já tištěné i psané písmo mohu mejma starějma očima ještě dosti dobře viděti a čísti, a když toho potřeba ukazuje, vezmú na pomoc oclaria, psaní pak V. Mti jest tak čitedlný, že jsem je bez oclarij a k tomu ještě při svíce dobře sám a to samotný přečísti mohl, a vedle V. Mti poručení spátkem jsem já V. Mti zase odeslal.

A předně služebně V. Mti děkuji, za to upřímné confidenci, kterak skrze též psaní V. Mti abundantissime ke mně prokazati ráčíte. A vedlé toho velice se tomu těším, že se mnou v té Materii snášeti se ráčíte, neb v pravdě v nynějších časích jest rara avis in terra. Authorem illum anonijmum jsem neviděl a meněji četl, pročež služebně žádám, že při příležitosti ráčíte jej mně odeslati. Po přečtení v něm některých nejpřednějších věcí V. Mti jej zase spoděkováním odešli.

Sice když jsem byl létha 1630ho na říšským sněmě v Řezně, jednu knihú Patris Leimanni jsem četl, psal tehdáž proti jednomu Patri ordinis Benedictinorum, kterýžto zastával, quod antiquae Jundationes non possunt imitari, a tento to zastával, quod iustas ob causas potest hoc fieri et sumus Pontifex potest in hoc dispensare bylo sice poněkud scandalosum, quod Catholici Religionis erant in illa materia tam dissentientes, protestanti je potom válechnau mocí spokojiti, že jim nezůstalo, oč se hádati. Služebně žádám, že týž spis psaný una cum clossis ráčíte mne communicirovati, po přečtení týž s poděkováním V.

Mti zase odešli, a mimo V. Mti dovolení žádnému jej ukázati a meněji přečísti nedám.

Jakož ráčíte zmínku činiti strany krále španihelského Philipo Secundo, já se znám, že jsem to o něm neslišel ani nečetl; aby měl in materia Religionis v Nydrlandskejch zemích nekato-lickým chtíti co povolití, nýbrž že jest to učiniti nechtěl, ty Rebellie a ty války (jimž až do dnešního dne konec není) v těch zemích přestali, anobř tomu jsem vyrozuměl, když jest malej čas před smrtí svou přiměří Holandery a těmi provinciemi, kteří se pomocí jiných Potentatův zvláště krále francouzského tak byli zmocnili, že jest je nemohl válečnou mocí k poslušnosti přivésti, tehdy nežli by byl im jmel v náboženství in prae-indicium Catholicae Fidei míti povolití, raději s těmi, s kterými přiměří učinil, jmenoval je stavy svobodný a sousedy své.

Co pak se dotejče Císaře Karla Pátého, pana Otce tohoto Krále, jest tak, že jest to Interim v říši povolil, ale vý se, jak jest nerad a (z) přinucení to učinil a jak jest nad tím tak hořekoval, pravíc, že by byl vinšoval, aby ty tři prsty od ruky jeho jemu byly zmrtyly, aby byl nemohl to Interim podepsati. A příliš patrně tu svou horlivost v pravé víře katolické ukázal, poněvadž jest Císařství proto na sebe přijal, aby tím snažěji svornost a pokoj v Vlasti své milé zemi Německé působiti, víru svatou katolickou rozmnožiti a Turku tím směleji odolati mohl, jakž týž císař sám to v své orati, kterou byl učinil v bryfu, když synu svému Nydrlandské země postupoval, vysvědčuje. Ale když jsou stavové v říši protestanti (sub praetextu zevnitřního Religionis, ale vnitřní byla žádost dostati a míti statky a zboží duchovních a míti větší svobodu v obco-vání a vedení životův jich vedle učení jich Vůdce Lutheru) s pomocí krále francouzského s nimi sjednoceného témuž chvalitebnému císaři (jemuž ve všem rovný žádný císař před tím nebyl a stěžkan i na budaucí časy bude, tak že slušně za zrak světa jmenován a držán byl) k tomu to přivésti nedopustili, tehdy tak Heroitsky, tak pobožně a svatě se resoluoval, že raději císařství správu všech svých království a zemí dobrovolně opustil, nežli aby v svém císařství nad víře sv. katolické spronevěřilejší národy panovati měl. Pan Bůh všemohaucí a dobrotivý jsauce nejlépe povědom vnitřní horlivosti a pobožnosti tohoto Vysoce vznešeného Císaře (tak jak zavnitřními skutky tolikéž hojně to prokazoval a obzvláště velice o to se starajíc a pečujíc, aby generální duchovní sněm držán byl, tak aby skrze ten prostředek těm tehdejší roztržitostem v náboženství mohlo pomůženo bejti) ráčil předivně jemu požehnati a to dáti,

(že) v Americe a v tom Novém Světě mnohá znamenitá království, veliká města a veliké krajiny pod jeho moc a králování se dostali, v kterýchž on víru křesťanskou samo spasitedlnau, katholickau římskau vštípití a rozmnožití dal, vzláště skrze jednoho učeného muže Patera Martina Valentina řádu sv. Františka Bosákův, kterey tam s jinejmi 12 bratry svejmi jako náměstek papeže vyslán byl a ten s jinejmi učenými a pobožnými téhož a jiných řádů Patribus takovej prospěch a rozmnožení v víře katholické učinil, že tak mnoho tisíc lidu v témž Novém Světě víru Krista Pána přijali a pokřtěni byli. Co by se téměř ve všem světě nacházeti mohlo, nebo piší hodnověrní Historici, že v samém království Mexiranském bylo tehdaž přes 80 nábožných klášterův. A v samém tom království že se pokřtěných nacházelo přes sedmnáctkrát stotísíc lidu. A ti že byli tak velice pobožní, že na ostrově kostela Sv. Dominica byvše přes patnáctkrát stotísíc lidu, když procesí v postau bejvali, že se přes jedenáctkrát stotísíc Flagelantův způsobem křesťanským pokání činících nacházeti.

Po smrti JMCské pan syn JMt. král Španihelský Philipus Secundus vypravil do téhož Nového Světa Patres Šoc. Jesu, kteréž tak se tam rozmnožili, že až do dnešního dne mají tam již pět provincií a v nich Collegia 46, Domum Professam jeden, Domus Probationis 6, seminaria 6, residencí 21, z čehož patrně znáti jest, jak Pán Bůh tomuto svatému Tovaryšstvu žehnatí a je rozmnožovati ráčí, jako navzdoru těm, kteří je v některých těchto královstvích a zemích in Europa míti a trpěti nechtějí.

(Pokračování.)

Literatura.

Josef Doležal: **Politická cesta českého katolicismu 1918—1928.** (V Praze 1928.)

Autor, vedoucí redaktor hlavního orgánu lidové strany „Lidových listů“ podává hutný obraz života církevně-politického za prvé desetiletí Československé republiky. Kniha jeho je cennou informační pomůckou i historikovi.

J. V. Šimák: **Zpovědní seznamy arcidiecése pražské z r. 1671—1725.** 1. sv. II. dílu. Bechynsko. Nákladem Hist. spolku v Praze 1928, str. 200.

K církevním dějinám českým podána tu statistika náboženských poměrů z 5 vikariátů jihočeských. Udivuje nás, že z vikariátu, kde bylo valdenství a kde se počala česká reformace jest hlášen jen zcela nepatrný počet kacířů (maximum 5) a osob, které nepřijaly sv. svátostí. (jen jednou dostoupilo číslo 100).

Henri Pirenne, Středověká města. Studie z dějin hospodářských a sociálních. Přeložil Dr. B. Mendl. Sbíрка překladů vybraných prací historických, sv. 1. V Praze 1928. Nákladem Historického klubu.

Kniha tato jest více než monografie o středověkých městech, neboť podává obraz vývoje západoevropské společnosti od poklesu starověké říše římské až k rozkvětu doby gotické. Jí šťastně zahájena nová edice, kterou má být buzen širší zájem o dějepisné badání. Dr. Mendl provází svůj překlad pěkným životopisem slavného belgického badatele Pirena Karel Polesný, **Dědické knihy města Znojma z r. 1363 a z r. 1397.** Registra hereditatum. Znojmo 1928.

Prof. Polesný vydává prvou publikaci toho druhu u nás, totiž edici rejstříků berních, odhad to majetku obyvatelstva městského, který sloužil za podklad berní. Bylo by třeba takových edic více, zejména v důležitějších městech. Z přístupným těchto pramenů usnadněno bude další zpracování.

Podlaha Antonín. Doplnky a opravy k soupisu rukopisů knihovny metropol, kapituly pražské. V Praze 1928, str. 54 se 3 přílohami.

Není u nás druhé knihovny, která by se honositi mohla podobným, důkladným katalogem rukopisů, jaký se dostává munificentní prací vzácného badatele a ideálního ochránce Dra A. Podlahy knihovně metropolitní kapituly. Několik set doplňků a jen něco málo oprav a popis dvou rukopisů při katalogisaci nezvěstných uzavírá velkou a obětavou práci Podlahovou. Při práci této zároveň obdivujeme úžasnou píli autorovu, který zjistil a uvedl veliké množství literárních dokladů zkatalogisovaných rukopisů. Rukopisy oddělení metropolitní knihovny přestěhováno bylo v r. 1925 až 1927 do nově upravené někdejší kapitulní síně ve velechrámu Svatovítském. Veškerou práci tuto podnikl Dr. Podlaha, proto vším právem umístil architekt K. Hilbert v archivní komoře sedící postavu podoby tak zasloužilého badatele.

Dr. Antonius Podlaha, Supplementum tertium ad seriem praepositorum, decanorum, archidiaconorum, aliorumque praelatorum et canonicorum s. metropolitanae ecclesiae Pragensis. Editiones archivii et bibliothecae s. f. metropolitani capituli Pragensis opus XXI. Pretium: 30[—]. V Praze 1928.

Není pregnatně řečeno, že dějiny metropolitní kapituly pražské jsou zároveň církevními dějinami českými. K pražské kapitule ode dávna upírány zraky jako nejdůležitějšímu činiteli po arcibiskupu. Proto vším právem věnována svrchovaná péče dějinám jejím, které prostě autor jich Dr. A. Podlaha nazval „Series praepositorum, decanorum s. f. metropolitanae ecclesiae Pragensis.“ V doplňcích, které občas autor vydává, shromažďován materiál z doby přítomné a přičiňovány doplňky k původní publikaci. A tak Supplementum tertium přináší vedle doplňků k dřívějším statím především obrazy a životopisy nových kanovníků a historii let uplynulých od doplňků druhého. Právem autor zařadil také několik obrazů ze své galerie opravdu jedinečné, při čemž vděčně vzpomíná památky svého otce, jenž k ní položil základ. A není to jen opravdová úcta, ale i údiv, kterak vzácný badatel a při tom generální vikář rozsáhlé arcidiecése důmyslnou oekonomií času a práce mohl vydati již 104 knihy vedle nepřehledné řady článků a studií v časopisech, povinností redakčních, representačních a v posledním roce i zastupování ochuravělého nejd. arcibiskupa. Jediné jen přání chováme, které vyslovujeme ke konci referátu o této publikaci, aby osobnost drahého nám Dra Podlahy byla ve zdraví a svěžesti zachována na dlouhá ještě léta!

Zprávy.

† Ludwig von Pastor.

Katolické dějepisectví utrpělo těžkou ztrátu úmrtím Ludwiga Pastora, jenž zemřel v Inšpruku 30. září m. r. ve věku 74 let. Řádky tyto nejsou konvencionálním nekrologem, ale projevem vděčné úcty a obdivu pro životní dílo učenovo. Pastor je náš nejznamenitější historik papežů, muž všestranné práce a organisátor práce jako ředitel rakouského historického ústavu v Římě, kde vůči českým badatelům a jejich práci — jak sami otevřeně dosvědčují (ČČH., roč. XXXIV., str. 686) — vedl si vždy se vzorovou nestranností, a zůstane v paměti těch, kdož ho znali, jako muž, který život svůj vědeckému snažení úplně věnoval. V Římě po světové válce působil také jako vyslanec rakouské republiky u sv. Stolicy. Bez hořkosti a bez závisti uvítal — jak v „N. L.“ ze 4. XI. m. r. píše dr. B. Jenšovský — bývalé české členy rakouského ústavu, jakožto diplomatické kolegy, nebo jakožto organisátory nového historického ústavu římského. To byl Ludwig Pastor, muž vědy!

Ludwig Pastor narodil se 31. ledna 1854 v Cáchách, ze staré, bohaté rodiny měšťanské. Původně měl se věnovati v intencích otcových povolání obchodnickému, aby tak tradice rodinná nebyla přerušena. Ale Joh. Janssenem získán byl pro studium historie. Vynikajícím historikem tímto přiveden byl ku proslulému dílu protestanta Ranke o papežích. A již tehdy, na gymnasiu ve Frankfurtu n. M. se obíral myšlenkou, napsati dějiny papežské se stanoviska katolického. Odborně se vyškoliv v Bonnu, Berlíně, ve Vídni a ve Štýrském Hradci, tamže promován byl v r. 1878, a ještě téhož roku na podzim se odebral do Říma, aby studoval v archívech vatikánských. Roku 1886 stal se mimořádným profesorem všeobecných dějin na universitě v Inšpruku, a rok nato řádným. Když roku 1901 odešel z Říma Theodor Sickel, ředitel rakouského ústavu historického, stal se Pastor jeho nástupcem. A věru — jak pozdější události ukázaly — nemohlo býti vhodnější osoby nad něho. Těšil se již tehdy Pastor veliké vážnosti ve vědeckých kruzích italských, i v samotném Vatikáně. Světová válka na čas přerušila jeho práci, ale hned po skončení jejím Pastor opět v Římě, vrací se tam v nové hodnosti, jako mimořádný vyslanec rakouské republiky. Rok jak rok udivuje vědeckou obec historickou svojí obrovskou prací. Ač stařec, skoro každoročně podává nový velký svazek svých monumentálně založených „Geschichte der römischen Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters“ — dosud vydaných 12 svazků sahá až do smrti Pavla V. (1621).

Dějiny papežů psány se stanoviska katolického, ale na přísně vědeckém podkladě. Prostudoval s akribií jemu vrozenou nejen tištěnou literaturu, ale zejména archivní prameny, z nichž nejbohatší kořist měl v archivech vatikánských, které Lev XIII. otevřel pro badání historická. Proto také papeži Lvu XIII., „dem Eröffner des vatikanischen Archivs“ věnoval prvý svazek svého díla v roce 1886. Aktem vzácné úcty a vděčnosti možno nazvatí doplnění díla svého přítele a učitele Jana Janssena, redakcí nových vydání, jakož i edici jeho korespondence (Geschichte des deutschen Volkes; Erläuterungen u. Ergänzungen zu Janssens Geschichte (od r. 1898 4 svazky). Z dalších jeho prací dlužno uvést: Die kirchl. Reunionsbestrebungen während der Regierung Karls V.; Korresp. Contarrinis; Zur Beurteilung Savonarolas, dále napsal Pastor životopisy vedle Janssena, Maxe Gagerna, Aug. Reichensbergera (2 sv.), dále generála Dankla a Conrada z Hötzendorfu. Nové vydání prvních svazků svých dějin papežů provázal edicí pramenů z XV. věku (Ungedruckten Akten zur Gesch. der Päpste od r. 1904). Jeho účast vědecká je patrna i při vydávání „Hist. Jahrbuch“ v l. 1891—1901.

Pastor dočkal se, že jeho dílo přeloženo bylo do franštiny, vlastiny, angličtiny a španělštiny. Vedle poct vládních, povýšen byl na barona, dostalo se mu svrchovaného uznání i od sv. Stolic. Čestnou vzpomínku zachovají mu všichni historikové, kteří kdy do styku s ním přišli.

Jos. Hronek.

Profesor Jaroslav Bidlo

dovršil 17. listopadu šedesátý rok. Pochází ze Záboří u Kolína. Zprvu studoval u Gebauera filologii, ale Gollem získán pro historii. Životní vědecké práce jeho věnována dějinám Jednoty Bratrské. Habilitoval se r. 1906 na Karlově universitě velkou svojí prací: „Jednota bratrská v prvním vyhnání“ a stal se profesorem východních dějin evropských. Významným doplněním Bidlových prací v oboru dějin bratrských jest pečlivá edice herrnhutských „Aktů Jednoty bratrské“ (I. r. 1915; II. r. 1923). Jakožto universitní učitel posluchačům svým podává v pečlivě připravených přednáškách celistvý obraz dějin světa byzantsko-slovanského jakožto zvláštní sféru dějin všeobecných a vykázati jí příslušné místo v nich. Zvláště pak sluší poznamenati, že vychoval si řadu žáků, kteří dnes již se znamenitě uplatňují v historické vědě ke cti a chloubě svého mistra, na př. prof. Dobiáš, prof. Weingart, prof. Paulová, prof. Dvorník, archivář Dr. Letošník, Dr. Macurek a j.
